

Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto

EPÄILEMISEN MERKITYS

EPÄILLÄ-SANUEEN
POLAARINEN KAKSIHAHMOTTEISUUS
KIELLON JA KIELTEISYYDEN SEMANTIIKAN PEILINÄ

Jutta Salminen

Akateeminen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Kielikeskuksen juhlasalissa perjantaina 20. maaliskuuta 2020 klo 11.

Helsinki 2020

Ohjaajat: Tiina Onikki-Rantajääskö
Maria Vilkuna

Esitarkastajat: Anneli Pajunen
Rea Peltola

Vastaväittäjä: Rea Peltola

Kannen kuva: Bret Watkins
Kannen suunnittelu: Riikka Hyypiä

© Jutta Salminen

ISBN 978-951-51-5878-9 (nid.)
ISBN 978-951-51-5879-6 (PDF)

Unigrafia
Helsinki 2020

*Ymmärrän vähitellen.
Olen ulkomaalainen,
nähtävästi epäilyttävä.*

*– Mika Waltari
Yksinäisen miehen juna, 1929*

ABSTRACT

The meaning and import of *epäillä*: The polar ambiguity of the Finnish verb *epäillä* ‘doubt, suspect, suppose’ and its nominal derivatives as a reflection of the semantics of negation and negativity

This study examines the auto-antonymy of the Finnish verb *epäillä* and its nominal derivatives *epäily* and *epäilyks*. This is referred to as polar ambiguity in the study, meaning that the assessment expressed with the examined lexemes may incline either to negation (e.g. *epäille-n projekti-n onnistumis-ta, epäillä-1SG project-GEN success-PAR* ‘I doubt the success of the project’) or to affirmation (e.g. *epäille-n vilppi-ä, epäillä-1SG deceit-PAR*, ‘I suspect that deceit has taken place’). Furthermore, the interpretation of the lexemes under study often involves evaluative negativity (e.g. the unfavorableness of the complement proposition). This meaning aspect is examined and shown to be linked to the polar variation, that is, whether an *epäillä* expression is affirmation-inclining or negation-inclining. Moreover, evaluative negativity receives a prominent role in tokens lacking a clear polar inclination. This phenomenon becomes evident especially in the analysis of the nouns.

The study draws on a usage-based theoretical framework and utilizes the ideas of meaning construal developed in Cognitive Linguistics. Following the methodological interpretation of the usage-based model, the analysis is based on corpus data. The examination of the verb *epäillä* relies on a data set compiled from several corpora and divided into three periods: Old Finnish data (263 tokens, approx. 16th to 18th c.), Early Modern Finnish data (1231, approx. 19th c.), and Modern Finnish data (500, approx. 20th c. to present). The analysis of the nouns draws from the HS.fi News Comment Corpus illustrating Modern Finnish use (*epäily*: 603, *epäilyks*: 173). The methodological core of the study lies in a qualitative contextual meaning analysis. In addition, quantitative collocational analysis is applied in the examination of the nouns.

In the study, the synchronic variation in the usage of the verb *epäillä* as well as the diachronic changes in its polar meaning are examined. The main analytic units are complement constructions, i.e. combinations of the verb and its complement (e.g. an *että* ‘that’ clause or a NP object). The diachronic analysis shows that especially in the constructions with an *että* clause and the corresponding non-finite complement, the typical interpretation has changed from negation-inclining to affirmation-inclining during the history of written Finnish. In addition to the change and variation analysis, the usage patterns of *epäillä* are set in proportion to the syntagmatic behavior of inherently negative verbs in general. This analysis shows how a double negative (*epäillä että ei* ‘doubt that not’) can develop as a functionally motivated construction. Finally, the division of labor of the two nominal derivatives is under examination: although in a suitable context they are both capable of affirmation- and

negation-inclining meanings, the data show specialized tendencies for both *epäily* and *epäily*s.

The analysis of the polar ambiguity is based on two schemata indicating the role of the complement: target and content schema. In the target schema, the complement is in the scope of negation deriving from the inherently negative *epäillä* lexeme (verb or noun), whereas in the content schema no scope relation exists, as the complement verbalizes the thought or words of the one who doubts/suspects. The construction receives then an affirmation-inclining interpretation, in case the content complement itself contains no indication of negation. In this study, the two schemata serve mainly as a tool for analyzing the polar ambiguity of *epäillä* lexemes. They are, however, shown to be applicable also more broadly to the analysis of varying syntagmatic behaviors of different predicates. Finally, as the *epäillä* lexemes may receive the interpretation of both negation and evaluative negativity, the semantics of these words sheds light on the mutual relation of the named meaning concepts: the meaning variation both illustrates the intertwined nature of negation and e-negativity in language use and shows the importance of their conceptual differentiation.

Keywords: cognitive semantics, auto-antonymy, polarity, negation, evaluative negativity, semantics of complementation

TIIVISTELMÄ

Tämä tutkimus käsittelee suomen kielen *epäillä*-verbin ja sen nominijohdosten *epäily* ja *epäily*s autoantonyymista eli itsevastakohtaista merkitystä. Ilmiötä kutsutaan tutkimuksessa polaariseksi kaksihakmotteisuudeksi, mikä viittaa siihen, että *epäillä*-leksemeillä ilmaistu arvio voi suuntautua joko kieltoon (*epäilen projektin onnistumista* 'projekti ei ehkä/todennäköisesti onnistu') tai myöntöön (*epäilen vilppiä* 'vilppiä on ehkä/todennäköisesti tapahtunut'). Lisäksi merkitysanalyysissa käsitellään *epäillä*-lekseemien tulkintaan usein sisältyvää evaluoivaa kielteisyyttä, joka myös kytkeytyy polaarisen suunnan variaatioon eli siihen, onko ilmaus myöntö- vai kieltosuuntainen. Evaluoiva merkitys nousee lisäksi keskeiseen rooliin silloin, kun epäilemisellä ei ole selkeää suuntaa, mikä tulee näkyväksi erityisesti *epäily*- ja *epäily*s-nominien analyysissa.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys on käyttöpohjainen ja siinä hyödynnetään kognitiivisen kielentutkimuksen näkemyksiä kielellisen merkityksen rakentumisesta. Metodologisen käyttöpohjaisuuden mukaisesti analyysi pohjautuu korpusaineistoon. *Epäillä*-verbin analyysissa käytetään useista korpuksista koottua ajallisesti kolmia jakautuvaa aineistoa: vanhan kirjasuomen aineisto (263 esiintymää), varhaisnykysuomen aineisto (1231 es.) ja nykysuomen aineisto (500 es.). *Epäily*(s)-nominien analyysi pohjautuu nykysuomea sisältävään HS.fi-uutiskommenttiaineistoon (*epäily*: 603, *epäily*s: 173). Käytettyjen metodien ytimen muodostaa aineiston kontekstuaalinen laadullinen merkitysanalyysi. Nominianalyysissa hyödynnetään myös kvantitatiivista kollokaattianalyysia.

Tutkimuksessa tarkastellaan *epäillä*-verbin käyttövariaatiota synkronisesti sekä muutoksia verbin polaarisen tulkinnan määräytymisessä. Analyysiyksikkönä on *epäillä*-verbin ja sen täydennyksen (esim. *että*-lause tai NP-objekti) muodostama kokonaisuus: täydennyskonstruktio. Diakroninen tarkastelu osoittaa, että erityisesti *että*-lauseen ja referatiivirakenteen sisältävien konstruktioiden tyypillinen tulkinta on muuttunut kirjoitetun suomen historian aikana kieltosuuntaisesta myöntösuuntaiseen. Muutos- ja variaatioanalyysin lisäksi tutkimuksessa suhteutetaan *epäillä*-verbin käyttökonventiot inherentisti kielteisten verbien syntagmaattiseen käyttäytymiseen yleisesti. Tutkimus havainnollistaa, kuinka kaksoiskiello (*epäillä että ei*) voi kehittyä funktionaalisesti motivoituneeksi rakenteeksi. Lopulta tarkastelussa on myös *epäillä*-verbin polaarisen kaksihakmotteisuuden perineiden nominijohdosten *epäily* ja *epäily*s merkitystyönjako: vaikka molemmat lekseemit voivat sopivassa konteksteissa saada sekä kiello- että myöntösuuntaisen tulkinnan, osoittaa analyysi kullekin lekseemille tyypillisiä käyttöjä jaetusta polysemiasta.

Polaarisen kaksihakmotteisuuden analyysi kiteytyy kahteen täydennysten rooleihin perustuvaan pääskeemaan: kohdeskeemaan ja sisältöskeemaan.

Kohdeskeemassa *epäillä*-lekseemin inherentti kielto eli leksikaaliseen merkitykseen yhdistyvä kielto merkitys ottaa täydennyksen vaikutusalaansa. Sen sijaan sisältöskeemassa ei ole kiellon vaikutus alaa, vaan täydennys eksplikoii epäilyn eli kielentää sen, mitä epäilijä sanoo tai ajattelee. Tällöin ilmaus tulkitaan myöntösuuntaisesti, jos täydennys itse ei ole kielto tulkintainen (kielto lause tai kieltoa implikoiva alisteinen kysymys). Kohde- ja sisältöskeema palvelevat tutkimuksessa ennen kaikkea *epäillä*-lekseemien variaation selittämistä. Niiden osoitetaan kuitenkin soveltuvan myös laajemmin predikaattien syntagmaattisen käyttäytymisen analyysiin. Lisäksi koska *epäillä*-verbin ja *epäily(s)*-nominien merkitykseen voi sisältyä paitsi kielto myös evaluoiva kielteinen sävy, valottaa näiden lekseemien semantiikka myös kyseisten merkityskäsitteiden keskinäistä suhdetta: tutkittava merkitys variaatio sekä havainnollistaa kiellon ja evaluoivan kielteisyyden yhteenkietoutuneisuutta kielen käytössä että osoittaa niiden käsitteellisen erottamisen keskeisyyden.

Avainsanat: kognitiivinen semantiikka, autoantonymia, polaaraisuus, kielto, evaluoiva kielteisyys, täydennysten semantiikka, komplementaatio

ESIPUHE

Aloittaessani väitöskirjaprojektiani suunnittelin tiivistäväni sen hetkisen näkemykseni *epäillä*-verbin merkitysvariaatiosta ja -muutoksesta yhteen artikkeliin ja keskittyväni sitten muihin kielen ilmauksiin (kuten *tuskin*-partikkeliin), joissa näkyy se *epäillä*-verbin silmiäni eteen nostama kiehtova semanttinen ilmiö, kuinka kielto ja arvottava kielteisyys kietoutuvat kielessä toisiinsa. Tämä väitöstutkimus ei kuitenkaan liene suuri poikkeus siinä suhteessa, että sen lopullinen muoto poikkeaa aika tavalla ensimmäisistä suunnitelmista. Pystyn vielä häivähdyksenomaisesti palauttamaan mieleeni sen hetken Castrenianumin vanhassa kahvihuoneessa, kun kerroin ohimennen ohjaajalleni uuden oivallukseni epäilemisen merkitysvariaation takana olevasta mekanismista ja hän reagoi tähän vertaamalla tutkimuksen tekoa kaleidoskoopin muuntamaan kuvaan: oikeassa kulmassa tutusta ilmiöstä voi paljastua jotain ratkaisevasti uutta. Tämä oivallus käänsi lopulta koko väitöstutkimukseni suunnan ja johti minut negatiivisuuden semanttisista sfääreistä takaisin epäilemisen kaksihakmotteisuuden ytimeen. Tässä tutkimuksessa tiivistyy kuitenkin koko tuo prosessi eli matka yhdestä verbistä laajempiin semanttisiin avaruuksiin ja takaisin – siten että laajempi kysymys kiellosta ja kielteisyydestä on integroitunut alkuperäiseen tutkimuskohteeseen: epäilemisen merkitykseen.

Väitöskirjaprojekti on muuttanut kanssani kolme kertaa – kerran ulkomaillekin – joten se yhdistää viime vuosiani pitkäjänteisemmin kuin moni muu asia elämässäni. Tästä vuosien läpi ulottuvasta linjasta huolimatta kaikki projektin aikana otetut askeleet eivät ole suoraviivaisesti johtaneet nyt valmistuneeseen lopputulokseen, vaan matkan varrelle on mahtunut myös umpikujia ja surkastuneita aikeita. Silti jokainen askel konferenssiesitelmistä kahvipöytäkeskusteluihin, kesäkoulumatkoista omiin opetuksiin ja hahmottomista ideoista vapauttaviin oivalluksiin kuuluu siihen matkaan, jonka päässä voin lopulta, monesta ja monelle kiitollisena, pitää kädessäni valmista kirjaa.

Kiitän ohjaajiani Tiina Onikki-Rantajääsköä ja Maria Vilkunaa, jotka ovat moninaisesti tukeneet projektini edistymistä: Tiina on toiminut kirjoitusteni kärsivällisenä esilukijana jo perusopinnoista lähtien ja ollut apuna erityisesti kognitiivisen kielitieteen alalla. Maria tuli mukaan väitöstutkimuksen alkumetreillä ja on syventynyt siitä lähtien huolellisesti kaikenkokoisiin, erityisesti syntaksiin ja negaatioon liittyviin kysymyksiini sekä avannut silmiäni myös uusille kysymyksille. Väitöskirjan valmistumisen kannalta ratkaisevaa oli, että ohjaajieni tuki ylsi myös Itämeren yli, mikä konkretisoitui luokseni suuntautuneessa ohjausmatkassa kevättalvella 2019.

Työhöni paneutumisesta kiitän väitöskirjan esitarkastajia, Anneli Pajusta ja Rea Peltolaa, joiden tarkkanäköiset kysymykset ja huomautukset ovat olleet arvokkaaksi avuksi työn lopulliseen muotoon hiomisessa. Myös ne huomiot, joita en ole voinut soveltaa tekstiin sellaisenaan, ovat johtaneet tärkeisiin, tulevia tutkimuksia ruokkiviin ajatusprosesseihin.

Tutkimuksen elintärkeiden raamien tarjoamisesta olen kiitollinen Koneen Säätiölle ja Helsingin yliopiston kielentutkimuksen tohtoriohjelmalle, jotka mahdollistivat pääasiallisen keskittymiseni väitöstutkimukseen lähes neljän vuoden ajaksi. Nyt viimeisteltyäni väitöskirjan lehtorin kokopäivätyön ohella osaan todella arvostaa sitä. Toisaalta väitöskirjan saattaminen valmiiksi erillään alkuperäisestä työyhteisöstä on luonut väistämättä etäisyyttä projektin aiempiin vaiheisiin ja sen sosiaalisiin konteksteihin. Niiden merkitys ei kuitenkaan ole kadonnut.

Tutkimukseni yhteisöt ulottuvat moniaalle. Etenemiseni kannalta keskeinen rooli on ollut Langnetin tarjoamilla opiskelu- ja verkostoitumismahdollisuuksilla; konkreettisimpina esimerkkeinä artikkelikurssin apu julkaisukanavan löytämisessä sekä taloudellinen tuki kansainvälisiin kesäkouluihin osallistumiseen niin Ann Arborissa, Michiganissa (Linguistic Institute, 2013), kuin Leuvenissa, Belgiassa (LOT Summer School, 2015) – Langnetin kesäkoulujakaan unohtamatta. Tekstieni työstämisessä minua ovat vieneet merkittävästi eteenpäin myös monet pienryhmät. Kiitos erityisesti Langnetin Kielioppi ja kielen teoria -alaryhmän porukka, Tvärminnen seminaarien pienryhmät ja suomen kielen tutkijaseminaarin sekä konstruktiopiirin väki: mm. Urpo Nikanne, Seppo Kittilä, Maija Sirola-Belliard, Salla Nurminen, Ksenia Shagal, Tuomas Huumo, Jaakko Leino, Jyrki Kalliokoski, Pirjo Hiidenmaa, Kendra Willson, Anni Jääskeläinen, Lotta Jalava, Ilona Rauhala, Jan-Ola Östman, Markus Hamunen, Tiina Ruskeepää, Heidi Niva ja Gäldig Dubois. Kanssani evaluoinnin ihmeitä pohtineita Pilvi Heinosta, Saija Merkeä, Mikko Virtasta ja Tomi Visakkoa kiitän lukupiirikollegiaalisesta näkökulmien avartamisesta. Tutkimusyhteisöydestä kiitos myös CoFuLa-verkostolle* ja erityisesti Helsingin osaprojektin kollegoille: Tiinalle sekä Minna Jaakolalle, Mari Siiroiselle, Rigina Ajangille ja Eero Voutilaiselle.

Väitöstutkimukseni siemenet itivät jo perustutkintovaiheessa ja tuolta ajalta merkittävänä mieleeni on jäänyt keskustelu Lea Laitisen graduklinikalla: kiitos sen kokemuksen antamisesta, että ajatuksissani on itua. Myöhemmin samansuuntaista kollegiaalista vastakaikua muistan saaneeni modaalisuus- ja oikeuskielikeskusteluissa Antti Kannerin kanssa. Oli myös hyvä kuulla, milloin ajatukseni hämärtyivät käsittämättömiksi.

Tukea ei lopulta kaipaakaan vain tutkimus, vaan tutkija kokonaisuutena. Kaikinlaisesta vertaistuesta kiitoshalaus Hanna-Ilona Härmävaaralle, jonka kanssa olen saanut jakaa väitöskirjatutkija-ihmisen huolia ja iloja monet kerat. Virvoittavista lounashetkistä kiitos Nailonin lisäksi myös niin Tomille kuin Anna Vatasellekin. Niin ikään tahdon kiittää Seulan eri kokoonpanoja

* Cognitive Linguistics Perspectives on Finno-Ugric Languages.

muun muassa jatko-opiskelun arkea ja ajatuksia jäsentäneistä aamiaishetkistä. Vanhemmalle sukupolvelle kiitos uuden jatko-opiskelijan mukaan ottamisesta – aikalaisilleni vastuun jakamisesta: Kiitos erit. Mikko, Anna, Tapani Möttönen, Elina Pallasvirta, Jenni Viinikka, Katariina Harjunpää, Eeva-Liisa Bastman, Lauri Haapanen, Maija Lepola ja Lasse Hämäläinen. Kiitollinen törrähdys myös Helsingin työvuosia musiikillisesti rikastuttaneen Elefantti Ensemblen laulukavereille: Annalle, Saijalle, Marjo Savijärvelle, Heini Lehtoselle, Jenny Stenberg-Sirénille, Hanna Suomaalle, Hanna-Ilonalle ja monelle muulle.

Myös työtiloilla ja niiden ihmisillä on merkitystä. Muoto-opin arkiston takahuoneesta, missä käsikirjasto oli kirjaimellisesti käden ulottuvilla, etenin huoneeseen 5042, missä työarjen miellyttävästä jakamisesta kiitän mm. Tapania, Jenniä, Lassea, Maija Kalliota ja Elina Vitikkaa. Kiitos myös läheisessä tutkijankammiossa työskennelleelle Mikolle, jonka rikkailla negatiolähdeapajilla sain käydä useampaan kertaan. Lopulta jokainen työarkea pääkärillä kanssani jakanut ansaitsee kiitoksen!

Juuri nyt olen kiitollinen sille nykyisen työnantajani tilasuunnittelun kehityslinjalle, joka soi minulle puolitoista vuotta sitten oman työhuoneen. Sen suoma työskentelyrauha sekä kollegojeni, erityisesti Yvonne Bindrimin, Thekla Musäuksen ja Marko Pantermöllerin tuki ja ymmärrys tutkimuksen loppumetreillä ovat taanneet lopulta maaliin pääsyn. Kullannarvoista apua olen saanut viimeistelyvaiheessa myös Humanistisen tiedekunnan aina nopeasti ja avuliaalla asenteella reagoivalta jatko-opintopalvelutiimiltä: kiitos Jutta Kajander ja Anniina Sjöblom.

Viimeisenä silauksena kirja on saanut myös kannen: für die Hilfe mit Ideen für das Cover herzlichen Dank an Arnt Sundstøl; kannen toteutuksesta kiitos Riikka Hyypiälle.

Lopuksi haluan kiittää perhettäni ja läheisiäni, joita ilman en olisi minä – eikä tätä työtäkään tässä muodossa olisi. Kiitän vanhempiani Jukkaa ja Leena kyseenalaistamattomasta tuesta kaikissa käännteissä ja siskojeni Katria ja Petraa siskoudesta ja jakamisesta. Kiitos myös kaikille teille, jotka olette vieneet ajatukseni tarpeen tullen pois tutkimuksen maailmasta. Yhtä tärkeää on ollut uskonne tekemiseeni silloinkin, kun minut on vallannut epäily.

Kiitos, danke schön, takk!

Greifswaldinlahden rannalla 3.3.2020

Jutta Salminen

SISÄLLYS

Abstract	iv
Tiivistelmä	vi
Esipuhe	viii
Sisällys	xi
Osatutkimukset	xiv
Johdanto-osan taulukot, asetelmat ja kuviot	xv
1 Johdanto	1
1.1 Tutkimusaiheen motivointi: epäilemisen merkitys	1
1.2 <i>Epäillä</i> -verbin aiemmista maininnoista kielenhuollossa ja modaalisemantiikassa	5
1.3 Tutkimuskysymysten rajaukset	8
1.4 Tutkimusaineistot	10
1.4.1 <i>Epäillä</i> -verbiaineisto ja <i>epäily(s)</i> -nominiaaineisto	10
1.4.2 Aineistojen edustavuudesta	12
2 Merkitysteoreettinen viitekehys	16
2.1 Käyttöpohjaisuus kognitiivisessa viitekehyksessä	16
2.1.1 Käyttöpohjaisuus ja kielen rakenne	16
2.1.2 Dynaaminen ja jaettu merkitys	18
2.1.2.1 Käsitteistys ja käsitteistäjä	19
2.1.2.2 Merkityksen ensyklopedisuus ja kontekstuaalinen konstruointi	22
2.1.2.3 Jaettu merkitys käyttöpohjaisena normina	24
2.1.3 Merkityksen muuttuminen käyttöpohjaisessa kehyksessä	26
2.1.4 Käyttöpohjaisen merkityksen tutkimusmenetelmät	27
2.1.4.1 Aineiston tarve ja käyttötapa	28

2.1.4.2	Kognitiivisen semantiikan metodeista: empiria, intuitio ja konteksti.....	30
2.2	Polysemia ja autoantonymia.....	33
2.2.1	Polysemia kielen luonnollisena resurssina	33
2.2.2	Polysemia, ambiguuteetti ja merkityksen sumeus.....	35
2.2.3	Autoantonymia polysemian erityislajina	38
2.2.3.1	Vastakkaismerkitysten lajittelua	39
2.2.3.2	Autoantonymia aiemmassa kirjallisuudessa	40
2.2.4	Epäilemisen kaksihakmotteisuus kontraarisena autoantonymiana.....	42
3	Komplementaatio, konstruktiot ja skeemat.....	45
3.1	Verbi ja sen täydennys	45
3.2	Konstruktiot ja skeemat.....	51
3.2.1	Täydennyskonstruktiot.....	52
3.2.2	Syntaktis-semanttiset skeemat	54
3.2.3	Täydennyskonstruktioiden ja syntaktis-semanttisten skeemojen suhde	59
3.2.4	Konstruktion sisäinen dynamiikka	61
4	Kielto ja evaluoiva kielteisyys.....	65
4.1	Kielto semanttisena kategoriana	65
4.2	Epäilemisen kieltoisuuttaisuuden semantiikkaa.....	68
4.2.1	Inherentti kielto.....	68
4.2.2	Semanttinen lausekielto	70
4.3	Reaktiivisuus ja kiellon pragmatiikka	73
4.4	Evaluoiva kielteisyys	76
4.4.1	Evaluoiva kielteisyys <i>epäillä</i> -sanueessa: täydennyksen ei-toivottuus ja aiheen ei-neutraalius	76
4.4.2	Evaluointi, emootio ja asenne: rajanvetoa lähikäsitteisiin	78

5	Tutkimustulokset.....	82
5.1	Epäilemisen polaarinen tulkinta osatutkimuksittain	82
5.1.1	Mitä tarkoittaa <i>epäillä</i> ? Konstruktiokohtainen synkroninen analyysi.....	82
5.1.2	<i>Epäillä</i> -verbin merkitysmuutos: kielto-suuntaisuudesta nykyvariaatioon	85
5.1.3	<i>Epäillä</i> -verbi ja parataktinen kieltokaksoiskiellon alalajina	89
5.1.4	<i>Epäily(s)</i> -nominien työnjako <i>epäillä</i> -verbin perillisinä ...	92
5.2	Kiellon ja evaluoivan kielteisyyden samuus ja erillisuus.....	96
5.2.1	Kiellon ja evaluoivan kielteisyyden yhteyksiä <i>epäillä</i> -esiintymissä ja laajemmin	97
5.2.2	Kiellon ja evaluoivan kielteisyyden käsitteellinen erottaminen	100
5.2.3	Kielto ja evaluoiva kielteisyys kielen perusfunktioiden peilinä	102
6	Johtopäätökset	106
	Lähteet.....	112
	Liite: Aineistolähteet ja aineslähdeyhenteiden selitykset	133

OSATUTKIMUKSET

Tämä tutkimus perustuu seuraaviin julkaisuihin:

- I Salminen, Jutta 2017a: Mitä tarkoittaa *epäillä*? *Epäillä*-verbin polaarista merkitysvariaatiosta nykysuomessa. – *Virittäjä* 121: 4–36.
- II Salminen, Jutta 2017b: *Epäillä*-verbin polaarinen kaksihakmotteisuus merkitysmuutoksena. – *Virittäjä* 121: 37–66.
- III Salminen, Jutta 2018: Paratactic negation revisited. The case of the Finnish verb *epäillä*. – *Functions of Language* 25(2): 259–288.
- IV Salminen, Jutta 2017c: *Epäily* vai *epäily*s? Jaettu polysemia ja lekseemien tyypilliset käytöt. – *Sananjalka* 59: 217–243.

JOHDANTO-OSAN TAULUKOT, ASETELMAT JA KUVIOT

Luku 1

Taulukko 1.	<i>Epäillä</i> -verbianalyysin aineistot.....	11
Taulukko 2.	<i>Epäily(s)</i> -nominien esiintymät HS.fi- uutiskommentti- aineistossa.....	12

Luku 2

Asetelma 1.	Kolmannen asteen tieto.....	25
-------------	-----------------------------	----

Luku 3

Asetelma 2.	Tutkimuksessa tarkasteltavat <i>epäillä</i> -lekseemien täydennyskonstruktiot.....	50
Asetelma 3.	<i>Epäillä</i> -konstruktion syntaktis-semanttiset skeemat.....	56
Kuvio 1.	<i>Epäillä</i> -verbin ja täydennyksen suhde kohde- ja sisältöskeemassa.....	58
Asetelma 4.	Täydennyskonstruktioiden ja syntaktis-semanttisten skeemojen muoto- ja merkitysrakenne.....	60
Kuvio 2.	<i>Epäillä</i> -lekseemin polaarisen tulkinnan analyysi.....	61

Luku 5

Asetelma 5.	Merkitysmuutos kielen käytössä ja muutoksen analyysissa.....	87
Asetelma 6.	<i>Epäillä että ei</i> -rakenteen kaksihakmotteinen sisäinen semanttinen rakenne.....	91
Asetelma 7.	<i>Epäily(s)</i> -nominin hahmo, polaarinen tulkinta ja tyypillinen lekseemi.....	94
Asetelma 8.	Evaluoivan kielteisyyden kehä.....	99
Kuvio 3.	Esimerkki <i>epäillä</i> -konstruktioiden kieltosuuntaisuuden ja evaluoivan kielteisyyden suhteesta Lyonsin (1977) kielen funktioihin.....	104

Luku 6

Asetelma 9.	Tutkimuksen kohde- ja sisältötäydennysten yhteydet J. Leinon (1999) ja Pajusen (2001) komplementti- luokitteluihin.....	108
-------------	---	-----

1 JOHDANTO

1.1 TUTKIMUSAIHEEN MOTIVOINTI: EPÄILEMISEN MERKITYS

Seuraava Mika Waltarin *Sinuhe egyptiläisen* katkelma avasi silmäni alun alkaen sille *epäillä*-verbin erityisyydelle, että sillä voidaan ilmaista joko kieltoon tai myöntöön suuntautuvaa arviota:

- (1) Mutta **en epäile**, että huomisaamuna olet jälleen terve ja voit jatkaa matkaa, jos lääkärisi sekoittaa sinulle tänä iltana hyvän lääkkeen.¹ (SE, 1945, ns)

Esimerkin (1) melko ilmeinen tulkinta 'en kyseenalaista' seuraa tutkimukseni perusteella siinä mielessä nykysuomen tulkintakonventioita, että kieltomuodolla (*en epäile*) on taipumus ohjata itse epäilemisen kyseenalaistustulkintaan (KS s. v. *epäillä*; luku 4.3; artikkeli IV: 236–237; Salminen 2012: 65–66, 178–179). Nykysuomelle harvinaisempi on kuitenkin kieltomuotoa *en epäile* seuraava myöntömuotoinen *että*-täydennys, sillä 'en kyseenalaista' -tulkinnan saavan verbimuodon täydennys alkaa tyypillisesti kiellon ja kysymysliitteen sisältävällä *etteikö*-konjunktiosulaumalla: *en epäile, ettekö...* (artikkeli I: 22). Ehkä juuri tämän vuoksi aloin pohtia myös tulkinnan 'en arvele' mahdollisuutta kyseistä katkelmaa lukiessani.

Epäilemisen vastakkaisten merkitysvarianttien vertaaminen on astetta yksinkertaisempaa, kun *epäillä*-verbi ei ole kieltomuodossa. Sen vuoksi otan tutkimusongelman määrittelyn avuksi seuraavat NP-objektin saavat *epäillä*-esiintymät aineistostani (ks. lukua 1.4.1):

- (2) – – suomalaiset asiantuntijat **epäilevät** lukujen luotettavuutta. (HSma_mn, 1995, ns)
- (3) Kun työterveyslääkärit **epäilevät** viinan suurkulutusta, vain harvat rohkenevat ottaa aran asian ajoissa puheeksi. (HSma_mn, 1995, ns)

Esimerkissä (2) asiantuntijat eivät usko lukujen luotettavuuteen, jolloin verbi-ilmauksen parafrasiksi sopisi 'kyseenalaistavat lukujen luotettavuuden'. Sen sijaan esimerkissä (3) kuvataan lääkäreiden arvelua eli ajatusta, että joku kuluttaa paljon viinaa. Käytän edellisestä tulkinnasta nimitystä **kielto-suuntainen** ($\Rightarrow -$) 'luvut *eivät* ehkä/todennäköisesti ole luotettavat' ja jälkimmäisestä vastaavasti nimitystä **myöntösuuntainen** ($\Rightarrow +$) 'henkilö

¹ Esimerkeissä *epäillä*-lekseemi ja mahdolliset kieltoelementit on lihavoitu, verbin täydennys (ks. lukua 3.1) alleviivattu ja edeltävän kontekstin epäilemisen kohteet sekä mahdolliset kolmannet argumentit katkoalleviivattu (ks. esim. g, h & k luvussa 3.1). Korostuksen merkinä käytän tarvittaessa kurssiivia.

ehkä/todennäköisesti kuluttaa paljon viinaa’. Kiellon ja myönnön oppositioon viitataan usein polaarisuuden käsitteellä: esimerkiksi distribuutioltaan karkeasti ottaen myöntö- ja kieltolauseiden kesken jakautuvat kielenelementit (kuten *-kin* ja *-kAA*n) ovat *polaarisia elementtejä* (engl. *polarity items*, Giannakidou 2011; Hoeksema 2012; Horn 1989: 48–49; Israel 2011; 2004; suomeksi usein *kielto-* ja *myöntöhakuiset kielenainekset*, VISK § 1634–1635). Tämän vuoksi kutsun esimerkkien (2) ja (3) havainnollistamaa epäilemisen monimerkityksisyyttä **polaariseksi kaksihakmotteisuudeksi**. Esimerkit havainnollistavat paitsi tätä monimerkityksisyyttä myös sitä, että vastakkaiset tulkinnat voivat aktivoitua syntaktisesti identtisissä ympäristöissä (esim. 2 ja 3: *epäillä* [[määrite_{GEN}] objekti_{PAR}]). Tämä havainto motivoi ensimmäisen osatutkimukseni kysymyksen: Millä perusteella polaarinen tulkinta *epäillä*-verbin kulloisessakin käyttöyhteydessä määrittyy?

Synkroninen variaatio ja diakroninen muutos ovat kielessä kiinteästi yhteydessä toisiinsa: variaatio on sekä muutoksen lähtökohta että mahdollisesti sen tulos (ks. lukua 2.1.3). Toisin sanoen merkitysmuutoksen taustalla on usein polyseemisen sanan merkitysvarianttien kilpailu, ja toisaalta muutoksen läpikäyneen kielenelementin voi olettaa olevan polyseeminen (esim. Andersen 2001: 228; Hansen 2012: 240–241). Näin ollen nyky-suomessa havaittu polaarinen kaksihakmotteisuus herättää myös kysymyksen verbin käyttöhistoriasta: Onko *epäillä*-verbi ollut aina – tai kuinka pitkään – havaitulla tavalla kaksihakmotteinen? Voisiko diakroninen tarkastelu valottaa sitä, mistä nyky-suomen variaatio on saanut alkunsa? Näihin kysymyksiin pureudun toisessa osatutkimuksessa. Aiempi verbin diakronian tarkasteluni (Salminen 2012) on paljastanut, että kieltosuuntainen merkitys on *että*-lauseen yhteydessä ollut aiemmin nyky-suomen käyttötendenssejä yleisempää, joten esimerkin (4) tapaisien esiintymien sijaan nykyään kohtaa todennäköisemmin esimerkin (5) tapaisia (ks. artikkelia II):

- (4) Kuitenkin **epäilee** suuri osa Saksalaisia että Saksan Keisarin ja Neapelin Kuninkaan välillä tulee sota vaikka se sille näyttää. (TVS, 1821, vns)
kieltosuuntainen: ’ei ehkä/todennäköisesti tule sotaa’
- (5) Irmeli Eklund puolestaan **epäili**, että jumpparyhmän vetäjät ja kuntouttajatkin karsastavat kömpelöä liikkujaa. (HSmp, 1995, ns)
myöntösuuntainen: ’ehkä/todennäköisesti vetäjät karsastavat kömpelöä liikkujaa’

Diakronisen analyysin tavoitteena on yleensä pelkän eriaikaisten aineistojen vertailun lisäksi pyrkiä selittämään, miten ja miksi muutos on tapahtunut. Siksi tämänkin tutkimuksen yksi kysymys on: kuinka muutos kieltosuuntaisesta tulkinnasta myöntösuuntaiseen voidaan selittää?

Merkityksen uudelleentulkinnan avainkonteksti on verbin käyttö kieltomuotoisen täydennyksen kanssa:

- (6) Joka epäilee, että Suomalaisen kyky tai wointi ei jaksa kannattaa itsenäisyyttään, ilman ruotsalaishengen välitystä, siihen vastaa kokemus, että sen henkinen, niinkuin ruumiillinenkin voima ja wointi on kannattanut tähänkin asti sekä itsensä että ruotsalaisuuden maassamme. (Kansan Lehti, 1870, vns)

Muutoskonteksteille tyypillinen piirre on niiden monitulkintaisuus (L. Hakulinen 1966: 9–10; Hansen 2012: 239; Heine 2002: 84–85) ja esimerkissä (6) voidaankin lopulliseen kyseenalaistusmerkitykseen päätyä sekä niin, että *epäillä*-verbiin sisältyy kieltomerkitys (‘joka esittää kyseenalaistuksen: suomalaisen kyky ei jaksa kannattaa...’), että ilman verbin inherentin kiellon tulkintaa (‘joka arvelee: suomalaisen kyky ei jaksa kannattaa...’). Ensimmäisessä luennassa täydennyksen kiello on ns. **parataktinen kiello** eli kielloelementti, joka ei kumoa pääverbin kieltomerkitystä vaan rakentaa sen kanssa ei-alisteisessa suhteessa yhdessä yhden kieltomerkityksen. Tällaisen rakenteen motivaatio on kolmannen osatutkimuksen aiheena. Koska kaksoiskiellon alalajina parataktista kielloa pidetään monesti epäloogisena rakenteena (Iyeiri 2010: 1–2; van der Wouden 1997: 196; van der Wurff 1998: 296), analysoin *epäillä*-verbin käytön kautta, millä perustein tällainen rakenne voi vaikuttaa kieleen.

Lopulta *epäillä*-verbin polaarinen kaksihakmotteisuus herättää kysymyksen myös verbin nominijohdosten käytöstä, etenkin kun verbillä on kaksi rinnakkaista, teonnimi- ja teon tuloksen nimi -tulkintojen rajalla olevaa johdosta: *epäily* ja *epäily*s (ks. VISK § 226). Kahden johdoksen olemassaolo mahdollistaisi periaatteessa yksittäisen johdoksen erikoistumisen jompaankumpaan polaariseen merkitykseen. Tätä taustaa vasten tarkastelen neljännessä osatutkimuksessa sitä, millainen polaarisen kaksihakmotteisuuden perineiden *epäily(s)*-johdosten työnjako on ja ovatko niiden käytöt eriytyneet toisistaan.

Vaikka tähänastiset tutkimuskysymykset ja havainnot kietoutuvat *epäillä*-sanueen ympärille, tutkimuksessa ei kuitenkaan ole kyse vain näistä yksittäisistä lekseemeistä, vaan ne toimivat ikkunana laajempiin kieliopillisiin ja semanttisiin ilmiöihin. Tämä onkin semanttisen tutkimuksen perusolemus, sillä siinä ”ei – – varsinaisesti keskitytä kuvaamaan – – yksittäisten sanojen merkityksiä silläan, vaan tähdätään enempään” (Larjavaara 2007: 159–160). Kyseinen ajatus tiivistyy jo tutkimuksen otsikkoon: ensi katsomalta ehkä yksioikoinen *epäilemisen merkitys* kattaa paitsi *epäillä*-sanueen semanttisen analyysin, myös sen tarkoituksellisen sivutulkinnan, miksi epäilemistä kannattaa tutkia – tutkimuskysymysten merkittävyuden ja tutkimuksen laajemman annin. Semantiikan yleisesitykset lähtevät usein ilmiötä rajatessaan liikkeelle sanan *merkitys* (engl. *meaning*, saks. *Bedeutung*) eri merkityksistä (ks. esim. Larjavaara 2007: 20–22; Lyons 1977: 1–5; 1995: 3–6; Löbner 2013: 1; Palmer 1981: 3–5). Samalla sanalla viitataan useissa kielissä kielellisen merkityksen lisäksi muun muassa jonkin asian tärkeyteen tai arvoon (esim. *koulutuksen*

merkitys, menettää merkityksensä), mikä puoli korostuu erityisesti johdok-
sissa *merkittävä* ja *merkityksellinen* (KS s. v. *merkitys, merkittävä, merki-
tyksellinen*).²

Mitä merkitystä epäilemisen tutkimisella sitten on? Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohde laajenee ensinnäkin pelkästä verbistä ja sen nominijohdok-
sista niihin laajempiin yksiköihin, joiden osana nämä ovat: konstruktioihin (ks. esim. Herlin & Kotilainen 2012). Näiden konstruktioiden toiminta kielen käytössä avaa näkymiä yleisemmällä tasolla täydennysten semantiikkaan sekä muun muassa siihen informaatorakenteen ilmiöön, kuinka viittauskohteiden tulkinta uusiksi tai tunnistettaviksi näkyy kielessä ja yhdistyy muihin tulkin-
nan puoliin (ks. lukua 3). Käsittelyn kohteena on väistämättä myös kielellisen merkityksen olemus yleisesti ja epäilemisen polaarisen kaksihakmotteisuuden kautta erityinen polysemian muoto: autoantonymia eli se ilmiö, että yksittäisen sanan merkitysvariantit ovat keskenään vastakohtasuhteessa (ks. lukuja 2.1–2.2). Tämä monimerkityksisyyden laji ulottuu luonnollisesti *epäillä*-sanuetta laajemmalle, mutta on jäänyt harvinaisuutensa vuoksi kirjallisuudessa heikosti tunnistetuksi. Ilmiön harvoissa aiemmissä kuvauksissa paino-
pisteenä on ollut syvimmillään erilaisten vastakohtasuhteiden jaottelu sekä vastakkaismerkitysten syntyisyys (ks. lukua 2.2.3.2). Tämä tutkimus ulottuu näiden lisäksi autoantonymisten lekseemien tulkintamekanismeihin aidossa kielen käytössä ja nostaa näin autoantonymian funktionaalisesti motivoitun monimerkityksisyyden piiriin.

Epäillä-sanueen analyysi johtaa lopulta myös kiellon ja kielteisyyden suhteeseen näissä lekseemeissä ja myös yleisemmin: epäilyyn liittyy aineistossani toistuvasti arvottavan kielteisyyden sävy, joka on sukua varsinaiselle kiellolle mutta silti erotettavissa siitä (ks. lukua 5.2). Yllä esimerkeissä (2) ja (3) sekä myöntösuuntaisen konstruktion täydennyksen tulkinta 'alkoholin suurkulu-
tuksen merkit täytyvät' että kieltösuuntaisen konstruktion täydennyksen kyseenalaistus 'luvat eivät ehkä ole luotettavat' tulkitaan kulttuurissamme tyypillisesti ei-toivottaviksi asiainloiksi. Se, että *epäillä*-lekseemin täydennyksen arvottava tulkinta vaikuttaa ilmauksen polaariseen tulkintaan, havainnollistaa näiden kahden merkityskäsitteen yhteenkietoutunutta luonnetta mutta osoittaa samalla niiden käsitteellisen erottamisen tärkeyden.

Tutkimuksen taustalla on käyttöpohjainen funktionaalinen teoria kielestä, jota erittelen tarkemmin luvussa 2.1. Kaikki tutkimuksessa hyödynnetty kirjallisuus ei kuitenkaan edusta tätä teoreettista linjaa, mikä johtuu tutkittavasta ilmiöstä: Polaarinen merkitysvariaatio kytkeytyy vahvasti muun muassa kieltoon ja modaalisuuteen, ja näitä ilmiöitä on tutkittu jo varhaisimmista vaiheista lähtien paljon loogis-formaalisesta näkökulmasta (Aristoteles [1990], [1994]; Allwood ym. 1988; ks. Horn 1989: 1–96 ja siinä mainitut lähteet) sekä

² Epäilemisen merkityksellisyys voidaan tulkita myös siten, että kyseenalaistaminen on kaiken tieteen kulkakivi; systemaattisimmassa muodossaan tämä antiikin ajan skeptikoilta periytyvä ajatus on tullut kuuluisaksi Descartesin *metodisena/järjestelmällisenä epäilynä* (Cottingham 2004: 249–270; Termipankki 08/2019). Näkökulman merkittävydestä huolimatta sivuutan sen tällä maininnalla.

esimerkiksi generatiivisessa viitekehyksessä (Espinal 1992; 2000; Giannakidou 1998, 2011; Klima 1964; van der Wurff 1998; Thomas 2012). Logiikkaan nojaavassa totuusehtosemantiikassa merkitys redusoituu niihin ehtoihin, joiden vallitessa tarkasteltu lause on tosi (Larjavaara 2007: 226–228), mutta tämä ei ole tutkimukseni näkemys merkityksestä. Epäilemisen merkityksen analyysi vaatii silti logiikan tuomaa ymmärrystä kiellon ominaisuuksista sekä sen dynamiikasta mahdollisen ja todennäköisen merkitysten kanssa (ks. esim. Horn 1989: 325–326), ja tätä kaikkea voi hyödyntää tutkimuksessa myös sitoutumatta kutistettuun kuvaan merkityksestä. Lisäksi polaarisen kaksihakmotteisuuden kuvauksessa keskeisiä ovat loogisiin ja strukturalistisiin merkityssuhteisiin lukeutuvat vastakohtasuhteet, joiden tarkastelun voi niin ikään yhdistää funktionaaliseen viitekehukseen (Croft & Cruse 2004: 104–105). Hyödynnän kirjallisuutta eklektisesti yhdistäen monenlaista tutkimaani ilmiötä valottavaa lähdekirjallisuutta. Käytetty kirjallisuus ei ole siis valikoitunut ensisijaisesti yhteen teoreettiseen viitekehukseen sitoutumisen kautta, vaan ennen kaikkea tutkimuskohteesta eli epäilemisen semantiikasta käsin.

Tutkimuksen johdanto-osan jäljellä oleva osuus jäsenyys seuraavasti: Tässä pääluvussa teen vielä katsauksen *epäillä*-verbin mainintoihin aiemmassa kirjallisuudessa (1.2), kokoon yhteen tutkimuskysymykset (1.3) ja esitelen tutkimusaineistot (1.4). Luvussa 2 käsittelen tutkimuksen merkitysteoreettisia ja -metodologisia lähtökohtia. Luvut 3 ja 4 keskittyvät tutkimuksen keskeiseen terminologiaan: Luvussa 3 esittelen aiempaan tutkimuskirjallisuuteen kytkien polaarisen tulkinnan analyysin yksiköt: *täydennyskonstruktiot* ja *syntaktis-semanttiset skeemat*. Luku 4 avaa kiellon ja evaluoivan kielteisyyden käsitteitä tämän tutkimuksen kontekstissa. Tämän jälkeen luvussa 5 tarkastelen tutkimuksen keskeisimpiä tuloksia. Lopulta luvussa 6 kokoon tutkimuksen annin yhteen ja arvioin sen implikaatioita jatkotutkimuksen kannalta.

1.2 EPÄILLÄ-VERBIN AIEMMISTA MAININNOISTA KIELENHUOLLOSSA JA MODAALISEMANTIIKASSA

Epäillä-verbin kaksihakmotteisuus on huomattu fennistiikassa jo aiemmin. Esimerkiksi Larjavaara (1992) käsittelee ilmiötä ja verbin disambigoinnin mahdollisuuksia *etteikö*-rakenteen avulla. Esimerkillään *en epäillyt, etteikö Lada ole hyvä* hän havainnollistaa, kuinka aiempina vuosikymmeninä muotivillitykseksi leimattu *etteikö*-konjunktio itse asiassa poistaa kaksihakmotteisuuden vaaran: *etteikö* yhtä aikaa kaiuttaa toisen äänen 'lada ei ole hyvä' sekä tekee selväksi puhujan vastakkaisen kannan 'lada on hyvä', jolloin *en epäillyt* on selvästi kyseenalaistamisen kielto (mas. 121; vrt. esim. 1). *Etteikö*-konjunktiosulaumaa on aiemmin parjannut muun muassa Saarimaa (1947: 259–260, 269), jonka mukaan sen käyttö jopa johtuisi *epäillä*-verbin kaksihakmotteisuuden aiheuttamasta epäselvyydestä (ks. Larjavaara 1992: 120). Epäselvyys taasen palautuu Saarimaan (1947: 269) mukaan siihen, että *epäillä*-verbiä ja *epäily*-nominia ”käytetään ruotsin kielen vaikutuksesta runsaammin kuin

olisi aihetta”. Pidän väitettä ruotsin vaikutuksesta monimerkityksisyyteen perusteettomana, sillä ennemminkin tulkintavaikeuksia aiheuttaa se, ettei suomessa ole kommunikaatiossa ilmeisen tarpeellisille funktioille erillisiä lekseemejä, kuten ruotsin *tvivla* ja *misstänka* (vrt. myös engl. *doubt*, *suspect* ja saks. *(be)zweifeln*, *verdächtigen*). Ainakin mahdollista vaikutusta on vaikea osoittaa. Saarimaan kommentteista välittyy vahvasti näkemys, että vastakkaismerkityksisyys olisi kieltä rapauttava ominaisuus, ja tämä yhdistyy laajempaan käsitykseen monimerkityksisyydestä kielen heikkoutena (ks. L. Hakulinen 1966: 5–6; Alomoush 2010: 408). Ajatus on lähtökohtaisesti vääristynyt, mutta kauimpana mielettömyydestä se on juuri vastakkaismerkitysten yhteydessä (ks. lukua 2.2.3). Kielen kummajaiseksi leimaamisen sijaan on kuitenkin mielekkäämpää perehtyä tämän ilmiön esiintymiseen ja toimintaan kielenkäytössä. Näin voidaan saavuttaa uutta ymmärrystä autoantonymian paikasta kielen monimerkityksisyyden laajassa kentässä.

Epäillä-verbin molemmat polaariset merkitysvariantit on mainittu sekä Kielitoimiston sanakirjassa (KS) että Nykysuomen sanakirjassa (NS). Ensimmäisenä mainitaan myöntösuuntainen tulkinta, jonka parafrasiksi NS (s. v. *epäillä*) antaa ’arvella, luulla, olettaa t. otaksua jksta t. jstak tietoisesti jtak, vars. jtak pahaa, epäedullista, ”pelätä””. Lisäämäni alleviivaukset näyttävät, mikä osa selitteestä muodostaa KS:n (s. v. *epäillä*) määritelmän. Selite nostaa esiin myös evaluoivan kielteisyyden: se, mitä arvellaan, on tyypillisesti epäedullista. Kielto-suuntaisen tulkinnan parafrasit ovat NS:ssa ja KS:ssa identtiset: ’olla luottamatta jhk, pitää jtak epävarmana, kyseenalaisena’. On huomattava, että pelkkä epävarmana pitäminen ei vielä väistämättä ole selkeää kieltoon suuntautumista, vaan mahdollisesti vain varman tiedon vastakohta. Täysin avoimessa ’en tiedä’-merkityksessä *epäillä*-lekseemejä ei kuitenkaan käytetä (ks. Salminen 2012: 6). Toisaalta epävarmuuden parafrasi yhdistyy luontevasti juuri kyseenalaistamiseen eikä arvelemiseen. Yhteys näkyy esimerkiksi siinä, että sekä kyseenalaistamisen että epävarmuuden kieltäminen johtaa kiertoteitse varmuuden ilmaukseen: ’en kyseenalaista’, ’en ole epävarma’ (artikkeli II: 40; vrt. esim. 1), kun taas arvelemisen kieltö tulkitaan irtisanoutumiseksi jonkin todennäköisenä pitämisestä.

NS:n ja KS:n sanakirja-artikkelien viimeiset kohdat eroavat toisistaan. KS nostaa *epäillä*-artikkelin viimeisessä kohdassa esiin *että*-lausetäydennyksen sisältävien rakenteiden mahdollisen tulkinnanvaraisuuden ja suosittaa tarvittaessa rakenteen välttämistä, mikä kaiuttaa edelleen kielenhuollon vanhaa yksi muoto – yksi merkitys -periaatetta. Huomio on kuitenkin sinällään ymmärrettävä, koska ilmauksen polaarisen suunnan selkeys on kommunikaation toimimisen kannalta keskeistä (vrt. Savijärvi 1977: 35). Siksi tähän havaintoon kiteytyykin tutkimukseni motivaatio (ks. artikkelia I: 4). NS mainitsee viimeisessä kohdassa intransitiivisen merkityksen ’olla kahden vaiheilla, epätietoinen jstak, horjua puoleen ja toiseen, epäröidä, haparoida’, esim. *epäillä jtak tehdessään*. Tällöin on kyse ns. oman toiminnan epäröinnistä (ks. Salminen 2012: 146–159), mikä tulkinta aktivoituu intransitiivisen käytön lisäksi myös

infinitiivitäydennyksen kanssa: *epäili naida ja naimattomana kuolikin* (Nuijasota, 1858, vns). NS (1951–61) heijastelee tässä varhaisempien vuosikymmenten käyttökäytännöitä, sillä varsinaisessa nykysuomessa tässä funktiossa käytettäneen yleisemmin verbejä *epäröidä* tai *empiä*. Sukukielten *epäillä*-vastineista kuitenkin esimerkiksi viron *ebalema* tulkitaan tyypillisesti juuri näin (esim. *tundmatu olukord pani pisut ebalema* 'tuntematon tilanne sai hiukan empimään', EKSS s. v. *ebalema*).

Kokonaisuudessaan *epäillä*-verbillä on vastineita lähisukukielistä ainakin inkerisessä (*epäellä*), karjalassa (*epäillä/ebäillä*) ja virossa (*ebalema*) (Häkkinen 2005 s. v. *epäillä*; SSA s. v. *evätä*). Karjalan kielen vastine jakaa suomen verbin kanssa epävarmuuden ja kyseenalaistamisen merkitykset (esim. *mittasi šauvallah ta još epeäli nim mittasi veillä*), mutta tämän lisäksi verbiä käytetään karjalassa omapohjaisesti 'kielillä'-merkityksessä (KKVS s. v. *epäillä*; Natalia Giloeva p.c. 24.6.2019). Yhteistä etymologista pohjaa lähisukukielten vastineiden kanssa on siis ennen kaikkea yhteys kieltoon ja siitä motivoituva epävarmuuden ja epäröinnin merkitys. Tarkalleen ottaen taustalla on kieltoverbin preesenspartisiippimuoto *epä*, jolla on ollut aiemmin käyttöä yksikön kolmannen persoonan muotona (L. Hakulinen 1979: 252–253; Savijärvi 1977: 11). Lähteestä riippuen johtosuhde osoitetaan joko suoraan *epä*-kannasta (SKES s. v. *epä*-) tai *evätä*-verbistä frekventatiivijohtimella *-ile-* (SSA s. v. *epäillä*; Salminen 2012: 39–40). Sukukielten sanakirjaesimerkien perusteella jälkiä varhaisesta polaarista kaksihakmotteisuudesta on kuitenkin vaikea jäljittää; esimerkiksi livvinkarjalassa kaksihakmotteisuuden mahdollistava käyttö täydennyslauseen kanssa on suomesta lainattua (Natalia Giloeva p.c. 24.6.2019).

Kaksihakmotteinen tulkinta on mahdollinen silloin, kun *epäillä*-verbiä käytetään **episteemisesti** eli niin, että se ilmaisee arviota proposition faktuaalisuudesta: 'on / ei ole todennäköisesti totta, että' (ks. Palmer 1986: 7–8, 24–25; Sweetser 1988: 390). Juuri tähän käyttöön keskityn tutkimuksessani ja rajanvetoa yllä infinitiivitäydennyksellä (*epäili naida*) havainnollistamaani toiminnan epäilemiseen/epäröintiin käsittelen luvussa 3.1. Tietyn käytön identifiointi episteemiseksi paitsi vetää rajaa *epäillä*-verbin muuhun käyttöön, myös yhdistää tutkimani merkitysilmiön laajemmin episteemiseen modaalisuuteen eli siihen mahdollisuuden ja välttämättömyyden semantiikan kenttään, jossa on kyse asiointilöjen totuudellisuuden arvioinnista (Bybee & Pagliuca 1985: 63–64; Larjavaara 2007: 403–407; Lyons 1977: 793–809; Palmer 1986: 8–9, 24–35; VISK § 1556). *Epäillä*-verbi ei ole kuitenkaan modaaliverbi, joiden määritelmällisenä ominaisuutena on juuri ketjuuntuminen (yllä episteemisen käytön ulkopuolelle rajaamani) infinitiivitäydennyksen kanssa (Laitinen 1992: 116–117; VISK § 1564; ks. tarkemmin Salminen 2012: 68–70). Episteemisyyttä voi kuitenkin kuulua myös muunlaisen verbin merkitykseen (ks. esim. Traugott 1989: 43–45), ja *epäillä* asettuikin täsmällisemmin ei-faktiivisten propositionaalisen asenteen verbien joukkoon (Larjavaara 2007: 427; Lyons 1977: 795; VISK § 1561) – erottuen joukosta kuitenkin polaarilla kaksihakmotteisuudellaan.

Kangasniemen (1992) yleisesityksessä suomen modaali-ilmauksista epäilemisen kaksihakmotteisuus ei nouse käsittelyn kohteeksi, sillä *epäillä*-verbi lasketaan siinä yksinomaan todennäköisyyttä ilmaisevaksi verbiksi (*matrix verbs of probability*, mts. 169–170), mikä siis vastaa analyysissäni myöntösuuntaista tulkintaa. Epätodennäköisyyden ilmaisuissa – eli kieltosuuntaisessa merkityksessä – verbiä ei mainita (mts. 184–191), mutta kiinnostavasti tämä variantti on mutkan kautta läsnä varmuuden ilmauksessa *epäilemättä*, jossa abessiivi kumoaa *epäillä*-verbillä ilmaistun kyseenalaistuksen tai epävarmuuden (mts. 180–181, 196). Samansuuntainen työnjako on kirjattu KS:aan (s. v. *epäillä*, kohta 3), jossa todetaan myöntömuotoisen verbimuodon *epäilen* saavan tyypillisesti myöntösuuntaisen tulkinnan 'luulen'³ ja kieltömuotoisen verbimuodon *en epäile* (vrt. *epäilemättä*) tulkinnan 'olla varma', joka syntyy siis kieltämällä kyseenalaistaminen. Tämä työnjako on itse asiassa Saarimaan (1947: 260) suositusten mukainen.

Erityisesti kielenhuoltokirjallisuuden huomioid osoittavat, että epäilemisen kaksihakmotteisuus ja myös ilmiön potentiaalinen ongelmallisuus on noussut jo aiemmin esiin. Sen perusteellinen analyysi on kuitenkin puuttunut ennen tutkimustani. Viitataan tässä väitöskirjassa aiempaan tutkimukseeni aiheesta (Salminen 2012) niiltä osin, mitä en jäsennä väitöstutkimuksessa uudelleen. Artikkelin III väitöstutkimuksen ulkopuolinen viite (Salminen 2015) motivoituu ennen kaikkea artikkelien englanninkielisyydestä; ajankohtaisen näkemykseni *epäillä*-verbin merkitysmuutoksesta esitän tässä väitöskirjassa (artikkeli II; ks. sen alaviitettä 3).

1.3 TUTKIMUSKYSYMYSTEN RAJAUKSET

Seuraavaksi kokoaan yllä tutkimusaiheen motivoinnissa esiin nousseet tutkimuskysymykset yhteen. Artikkelikohtaiset kysymykset voidaan tiivistää seuraavasti:

Artikkeli I: Kuinka *epäillä*-konstruktion (= verbi ja sen täydennys) polaarinen tulkinta määräytyy käyttökontekstissa? Mikä vaikuttaa polaarin tulkinnan muotoutumiseen nykysuomessa ja mitkä ovat siinä nähtävät tendenssit konstruktioittain?

³ *Luulla*-verbi toimii myöntösuuntaisuuden parafraasina luontevasti vain yksikön ensimmäisen persoonan preesensissä, sillä muissa aikamuodoissa ja persoonissa se saa tyypillisesti kontrafaktiivisen tulkinnan 'olettaa erheellisesti' (Lakaniemi 2019). Sen vuoksi pidän itse sopivampana parafraasina NS:n määritelmään kuuluvaa verbiä *arvella*. Mikään toinen lekseemi ei kuitenkaan vastaa yksi yhteen *epäillä*-verbin tulkintoja, minkä vuoksi suosin analyysissä ennen kaikkea termejä myöntö- ja kieltösuuntaainen, mutta avaan tarvittaessa analysoimiani tulkintoja parafraasein.

- Artikkeli II: Miten *epäillä*-verbin käyttö ja tulkinnat ovat muuttuneet kirjoitetun suomen historian aikana? Kuinka muutokset voidaan selittää?
- Artikkeli III: Mikä motivoi parataktisen eli loogisesti katsoen ”ylimääräisen” kiellon käytön? Missä määrin nykykielen *epäillä että ei*-rakenne on parataktinen kielto eli onko siinä kaksi kieltomerkityksen lähdettä (*epäillä* ja *ei*)?
- Artikkeli IV: Millainen on *epäillä*-verbin polaarisen kaksihahmotteisuuden perineiden nominijohdosten *epäily* ja *epäily*s merkitystyönjako? Millä tavoin nominijohdokset ovat eriytyneet kantaverbistään ja miten polaarinen kaksihahmotteisuus näkyy niiden käytössä?

Lisäksi koko tutkimusta läpäisevät seuraavat kysymykset:

1. Millaista on *epäillä*-lekseemien⁴ autoantonymia ja kuinka se on semanttisesti parhaiten kuvattavissa?

Kysymys 1 toimii käsitteellisenä taustana verbin polaarisen kaksihahmotteisuuden synkroniselle (artikkeli I) ja diakroniselle (artikkeli II) kuvaukselle.

⁴ Käytän tätä muotoilua tarvittaessa yhteisesti *epäillä*-verbistä ja *epäily(s)*-nomineista. Näiden lekseemien lisäksi *epäillä*-sanueeseen kuuluu myös runsaasti tämän tutkimuksen ulkopuolelle jääviä johdoksia, joista keskeisimmät voidaan jakaa morfo-semanttisesti karkeasti viiteen ryhmään (mainitut lekseemit esiintyvät johdoksia *epäillyt*, *epäilyttävyy*s ja *epäilemätön* lukuunottamatta Kielitoimiston sanakirjassa ja/tai HS.fi-aineistossa; ks. lukuja 1.4.1): 1. teonnimi *epäileminen*, 2. prosessin osallistujiin viittaavat tekijännimijohdos ja partisiiipit (määritteinä) edelleenjohdoksineen (*epäilijä*, *epäilevä* > *epäileväinen*, *epäiltävä*, *epäillyt*, *epäilty*, *epäilemä*), 3. edellisistä johdetut ominaisuudennimet ja tavan adverbialit (esim. *epäilevyys*, *epäileväisyys*, *epäilevästi*, *epäileväisesti*), 4. tunnekausatiivi edelleenjohdoksineen (*epäilyttää* > *epäilyttävä* > *epäilyttävästi* / > *epäilyttävyy*s) sekä 5. karitiivijohdokset ja mÄ-infinitiivin abessiivi (*epäilemätön*, *epäilyksetön*, *epäilemättä*). Viimeisen ryhmän kieltomerkityksiset johdokset olen jättänyt tarkastelun ulkopuolelle siksi, että ne tulkitaan käytännössä yksinomaan kyseenalaistuksen (tai epävarmuuden) kielloiksi (ks. lukuja 1.2 ja 1.4.1). Tunnekausatiivi johdoksineen ei sisälly tarkasteluun, koska nähdäkseni polaarisen kaksihahmotteisuuden sijaan niissä ovat keskiössä evaluoivan kielteisyden tulkinnat (ks. lukuja 4.4.1) ja tutkimukseni on motivoitunut nimenomaan vastakkaismerkitysten dilemmasta (luku 1.2; ks. kuitenkin lukuja 6). Ominaisuudennimet ja tavan adverbit ovat taasen etäänntyneet verbimerkityksestä siinä määrin, että ne eivät valottaisi verbin kaksitulkitaisuuden mekanismeja. Prosessin osallistujiin viittaavilla johdoksilla sen sijaan on selkeä yhteys epäilemisprosessiin, mutta niiden sisällyttäminen tutkimukseen olisi siirtänyt analyysin ydintä muun muassa partisiiippien itsenäisiin merkityksiin (vrt. adverbialina käytettävien muotojen aineistosta poisrajaamiseen; luku 1.4.1). Jäljelle jäävä teonnimijohdos *epäileminen* ei päätenyt tutkimuskohteeksi (vaan vain verbin parafrasiksi ja nominien johto-opilliseksi vertailukohdaksi; ks. artikkelin IV s. 220), sillä teonnimijohdosten tarkastelua motivoi ennen kaikkea nominien *epäily* ja *epäily*s morfologinen ja semanttinen läheisyys. *minen*-johdoksen polaarisuus jää jatkotutkimuksen aiheeksi (ks. lukuja 6).

Lisäksi nominien kaksihakmotteisuuden analyysi kytkeytyy muun muassa polaaraisesti spesifioimattomien tapausten kautta vahvasti tähän kysymykseen (artikkeli IV).

2. Millaiset ovat *epäillä*-lekseemin ja koko konstruktion roolit polaarisen tulokinnan rakentumisessa?

Kysymys 2 liittyy verbin ja täydennyksen suhteen synkroniseen tarkasteluun (artikkelit I ja III) sekä on avainasemassa verbin muutosmekanismin analyysissä (artikkeli II).

3. Miten *epäillä*-lekseemien merkityskäyttäytyminen nykysuomessa sekä verbin merkitysmuutos valottavat kiellon ('ei ole (totta, että) X') ja evaluoivan kielteisyyden ('ei ole hyvä, että X', 'en pidä X:stä') keskinäistä suhdetta kielen systeemissä ja käytössä?

Kysymys 3 kytkeytyy paitsi kaikkiin osatutkimuksiin myös *epäillä*-lekseemien autoantonymian kuvaukseen (kysymys 1). Kaikki tutkimuksen läpäisevät kysymykset kietoutuvat vahvasti myös sen teoreettiseen taustaan ja aiempaan kirjallisuuteen, minkä vuoksi ne ovat keskeisessä roolissa tässä johdanto-osassa.

1.4 TUTKIMUSAINEISTOT

Seuraavaksi esittelen tutkimuksen aineistot. Käsittelen myös sitä, millaisia rajoituksia aineistojen valinta asettaa yllä eriteltyjen kysymysten tarkasteluun.

1.4.1 EPÄILLÄ-VERBIAINEISTO JA EPÄILY(S)-NOMINIAINEISTO

Aineistojen suhteen tutkimus jakautuu kahtia yhtäältä *epäillä*-verbi- (artikkelit I–III) ja toisaalta *epäily(s)*-nominiaineistoon (artikkeli IV). *Epäillä*-verbin analyysi sisältää sekä synkronisen että diakronisen ulottuvuuden, joten myös siinä käytetty aineisto jakautuu kolmeen diakroniseen vaiheeseen suomen kielen kehitysvaiheiden mukaan: vanhan kirjasuomen aineistoon (263 esiintymää), varhaisnykysuomen aineistoon (1231 es.) ja nykysuomen aineistoon (500 es.). Verbiaineisto on monivaiheisen tutkimusprosessin kumulatiivinen tulos, ja etenkin sen nykysuomen osuus koostuu useasta lähteestä. Kaikki verbiaineiston osat on eritelty taulukossa 1.

Taulukko 1. *Epäillä*-verbianalyysin aineistot

AINEISTO-OSA	ESIINTYMIÄ
Vanhan kirjasuomen aineisto (vks)	
Kotimaisten kielten keskus: Vanhan kirjasuomen korpus (v. 1543–1809)	263
Varhaisnykysuomen aineisto (vns)	1231
Kotimaisten kielten keskus: Varhaisnykysuomen korpus (v. 1809–99)	411
Kansalliskirjaston lehtikokoelman (KLK) vuodet 1820–29, 1870 ja 1876	820
Nykysuomen aineisto (ns)	500
Kielipankin suomen kielen tekstikokoelman osakorpuksot (STK)	
Helsingin Sanomat 1995 (mielipide- ja pääkirjoitussivut)	230
Kangasalan Sanomat	23
Hämeen Sanomat 2000	24
Kotimaisten kielten keskus: Suomalaisen kirjallisuuden klassikoita -korpus	74
Käännössuomen korpuksen kaunokirjallisuusaineistoa ⁵	114
Korpusten ulkopuolelta lisätyt esimerkit	35 ⁶

Verbiaineiston esiintymät on rajattu finiittisen verbilausekkeen osana oleviin *epäillä*-verbeihin; mukana ovat sekä finiittiset *epäillä*-verbit (esim. *epäilet*, *epäilisin*) että finiittisen verbin täydennyksenä olevat infinitiivimuodot (esim. *aloin epäillä/epäilemään*). Näin tutkimuksen ulkopuolelle jäävät muun muassa adverbiasemaiset muodot *epäilemättä* ja *epäillen*, joiden mukaan ottaminen olisi siirtänyt analyysin painopistettä kyseisten infinitiivirakenteiden merkitysanalyysiin (ks. Hamunen 2019). *Epäilemättä*-adverbin poisjättöä perustelee lisäksi se, että se voidaan lukea omaksi lekseemikseen, jonka tulkinta varioi finiittisiä muotoja vähemmän: se on kieltomerkityksen abessiivin vuoksi käytännössä väistämättä kaksoiskielto 'ilman kyseenalaistamista' (KS s. v. *epäilemättä*; ks. lukuja 1.2 ja 4.3). *Epäillä*-verbin täydennyksiä koskevat rajaukset perusteluineen esitän luvussa 3.1. Ilmoitan verbiaineistoesimerkkien yhteydessä aineslähteen, vuosiluvun ja aineisto-osan. Aineslähdelyhenteet on koottu liitteeseen (s. 133).

epäily- ja *epäily*-nominien käyttöerojen analyysissa käytän HS.fi-uutis-kommenttiaineistoa (8,05 milj. sanetta), joka sisältää HS.fi-verkkouutispalvelun Kotimaa-osaston uutiset ja niiden lukijakommentit ajalta 5.9.2011–4.9.2012 (ks. liitettä). Tästä korpuksesta olen hakenut kaikki *epäily*- ja *epäily*-nominien esiintymät, ja niiden jakautuminen tutkittavien lekseemien sekä aineiston uutis- ja kommenttiosuuksien kesken näkyi taulukosta 2.

⁵ Käyttämäni osuus on varsinaisen korpuksen ulkopuolinen lisäosa (muut), joka sisältää sekä käännettyä että alun perin suomenkielistä kaunokirjallista tekstiä yhteensä 777 555 sanetta.

⁶ Luku on korjattu artikkeleissa mainitusta 32:sta, niin että myös kaunokirjallisuudesta poimitut esimerkit ovat mukana (Waltari, Hirvonen, ks. liitettä).

Taulukko 2. *Epäily(s)*-nominien esiintymät HS.fi- uutiskommenttiaineistossa

	<i>epäily</i>	<i>epäily</i> s	YHTEENSÄ
Uutiset	257	23	280
Kommentit	346	150	496 ⁷
YHTEENSÄ	603	173	776

Nyt esiteltyjen aineistojen lisäksi käytän etenkin tutkimusongelman hahmottamisessa myös itse muotoilemiani yksinkertaisia esimerkkejä (intuition käytöstä merkitysanalyysissa ks. lukua 2.1.4) sekä aineistoesimerkeistä yksinkertaistamiani esimerkkejä. Aineiston ulkopuoliset esimerkit tunnistaa lähde-merkinnän puutteesta.

1.4.2 AINEISTOJEN EDUSTAVUUDESTA

Tutkimuksen peruslähtökohtiin kuuluu käytetyn aineiston edustavuuden arvioiminen: Kuinka luotettavasti ja kattavasti aineiston avulla on mahdollista vastata asetettuihin tutkimuskysymyksiin? Missä määrin aineiston pohjalta tehdyt päätelmät kuvaisivat myös laajempaa aineistoa tai kieltä kokonaisuudessaan? (Tognini-Bonelli 2001: 57–59.) Tavoitteenani on kuvata *epäillä*-verbin käyttöä *suomen kielessä*, mutta koska pääsyä koko kieleen – edes yhdellä rajatulla hetkellä – ei ole, ilmiötä on tutkittava välillisesti valitun aineiston kautta (Mäntynen & Shore 2006: 11–12).

Merkittävin tutkimuksen aineistojen edustavuuteen vaikuttava tekijä on rajautuminen vain kirjoitettuun kieleen.⁸ Tämä valinta on perustunut ennen kaikkea aineistoesimerkkien tekniseen saatavuuteen ja haettavuuteen korpuksesta sekä *epäillä*-verbiaineistossa myös aineistojen yhteismitallisuuteen: varhaisimmista kielen vaiheista ei ole puhuttua aineistoa saatavilla, joten sitä ei ole mukana myöhemmissäkään aineisto-osissa (artikkeli II: 41). Kirjoitettuun aineistoon perustuva tutkimus saattaa kuitenkin kertoa lopulta nimenomaan *epäillä*-lekseemien käytöstä kirjoitetussa kielessä eikä *suomen kielessä* yleisesti (ns. *bias error*, Tummers ym. 2005: 232).

Yksi keskeinen puhutun ja kirjoitetun kielen ero on niiden eksplisiittisyydessä: Puhuttu kieli voi olla kirjoitettua kieltä vähemmän eksplisiittistä, sillä puhetilanteen ei-verbaalinen viestintä täydentää ja puhekuppanin reaktiot muokkaavat tällöin kielellistä viesti(ntä)ä. Sen sijaan kirjoitettu kieli on lähtökohtaisesti esimerkiksi argumenttiviittausten osalta eksplikoidumpaa, sillä puhetilanteen kaltaista tukea ilmausten tulkinnalle ei ole. (Linell 2005: 19–20, 22–23; ks. myös Möttönen 2016: 23.) *Epäillä*-verbin kaksihakmotteisuudessa tämä liittyy siihen, kuinka selvä ilmauksen polaarinen tulkinta kulloinkin on. Keskityn erityisesti verbianalyysissa nimenomaan joko myöntöön tai

⁷ Luku on korjattu artikkelissa IV (s. 219) mainitusta 492:sta.

⁸ Poikkeuksen tekee vain yksi nykysuomen aineistoon esitelmäpuheesta lisätty esimerkki.

kieltoon suuntautuvan epäilemisen polaariseen variaatioon, mikä fokus johtuu osittain juuri kirjoitetuissa aineistoissa pitäytymisestä; kirjoitetun kielen – erityisesti pidempien asiategstien – eksplisiittisyyden vaatimus tuottaa enimmäkseen ilmauksia, joissa polaarinen suunta on tulkittavissa. Aineistossa ja analyysissa tulee kuitenkin vastaan myös se ilmiö, ettei polaarinen kaksihakmotteisuus ole joko–tai-tyyppinen ilmiö vaan että osa *epäillä*-leksemeistä on polaarisesti spesifioimattomia (artikkeli I: 9; artikkeli IV: 219, 229–230; ks. lukua 2.2.2). On mahdollista, että tällaiset käytöt olisivat puhutussa kielessä vielä yleisempiä.

Selvimmin kirjoitettujen tekstiaineistojen ulkopuolelle jää se kysymys, aiheuttaako epäilemisen polaarinen kaksihakmotteisuus hankaluuksia tai vääринymmärryksiä kielen käytössä. Yksi tutkimusprosessin aikana vastaan tullut, tekstiviestitse syntynyt vääринymmärrystapaus⁹ osoittaa, että tämä on mahdollista (ks. Mitjonen 2014). Keskustelu- tai chat-aineistojen avulla voisi etsiä systemaattisempaa vastausta siihen, esiintyykö aidossa kielenkäytössä sellaisia *epäillä*-esiintymiä, joissa esimerkiksi puhujan ja kuulijan tulkinnat ovat vastakkaiset tai joissa kuulija ei ilman tarkennusta ymmärrä, mitä puhuja tarkoittaa. Näiden kysymysten tarkasteluun sopivan aineiston löytämisen haasteena tosin voisi olla tapausten oletettava harvinaisuus: ja toisaalta, kuinka paljon aineistoa tarvittaisiin sen toteamiseksi, ettei ilmiötä esiintyisi puhutussa vuorovaikutuksessa? (Negatiivisen evidenssin heikkoudesta ks. Penke & Rosenbach 2007: 8.)

Perustelen kirjoitettuun kieleen rajautumista diakronisen aineiston osalta sillä, ettei nykysuomea varhaisempiin puhemuotoihin ole pääsyä. Murreaineistot olisivat kuitenkin potentiaalinen varhaisempien puhemuotojen lähde, ja tarkastelinkin tutkimuksen alkuvaiheessa mahdollisuutta hyödyntää niitä etenkin *epäillä*-verbin merkitysmuutoksen jäljittämässä. Olemassa olevien murreaineistojen vanhimmat informantit ovat syntyneet varhaisnykysuomen ja nykysuomen kynnyksellä, joten heidän kielessään voisi olla nähtävissä jälkiä varhaisnykysuomen aikaan ajoittuvasta muutoksesta. Saatavilla olevat murreaineistot osoittautuivat kuitenkin joko kontekstuaaliseen merkitysanalyysiin sopimattomiksi (Muoto-opin arkisto) tai selvästi kirjoitetun nykysuomen tulkintatendenssien mukaisiksi (Lauseopin arkisto, 24 esiintymää), enkä ole tämän vuoksi sisällyttänyt niitä osaksi tutkimuksen varsinaista analyysia. Murre-esimerkkien vähyyden vuoksi on lisäksi mahdotonta vastata minulle usein esitettyyn kysymykseen epäilemisen polaarisen kaksihakmotteisuuden mahdollisesta murretaustasta. Pidän oletusta murrejaosta epätodennäköisenä muun muassa siksi, että polaarinen kaksihakmotteisuus voi motivoitua epäi-

⁹ Tapauksessa vääринymmärryksen aiheutti J. Sarasvuon lyhyt tekstiviestivastaus *epäillen, että ratkaisevasti* J. Bäckmanin kysymykseen *miten haastatteluni vaikutti ohjelmasi* [Sarasvuo, Nelonen] *lopumiseen?* Viestin lähettäjän tarkoituksena oli kyseenalaistaa vaikutuksen ratkaisuus ('ei varmaan ratkaisevasti'; kieltosuuntainen), kun taas viestin vastaanottaja tulkitisi vastauksen myöntösuuntaisesti ('varmaan vaikutti ratkaisevasti').

lemisen epävarmuuden semantiikasta itsestäänkin, jolloin murre-eroa ei läh-
tökohtaisesti tarvita sen selittämiseen. Myöskään sukukielten vastineet eivät
viittaa tähän. Vastaus jää lopulta kuitenkin epävarmaksi aineiston riittämät-
tömyyden vuoksi.

Aineistojen edustavuutta on vielä syytä tarkastella tekstilajien näkökul-
masta, sillä kirjoitetun kielen sisälläkin yksittäisten lekseemien esiintyminen
ja käyttökonventiot voivat vaihdella tekstilajikohtaisesti (ks. esim. Bednarek
2008: 123–124; Jantunen 2012). Aloitan verbiaineistosta, jossa eriaikaisten
aineisto-osien tekstilajivalikoima poikkeaa toisistaan. Yleisesti tutkimusai-
neiston tekstilajeihin vaikuttaa olennaisesti se, millaisia tekstejä on sähköi-
sessä muodossa saatavilla (Mäntynen & Shore 2006: 38). Käytännössä mitä
varhaisemmasta kielimuodosta on kyse, sitä rajatummalla nämä mahdollisuud-
et ovat. 1500–1700-luvun teksteistä koostuvassa vanhan kirjasuomen aineis-
tossa yliedustuvat uskonnollinen kieli ja lakikieli. Näistä erityisesti uskonnol-
lisessa kielessä epäileminen näyttäytyy tyypillisesti uskomisen vastakohtana
tai vähintäänkin jonkinlaisena särönä, mikä saattaa hyvinkin korostaa kielto-
suuntaisen tulkinnan osuutta varhaisimmassa aineisto-osassa (esim. *En cui-
teng epäile sijtä / Etts Isän olet / ja voit wiell / Armo-lupauxes pitä, WK,*
1701, vks). Tämä on pidettävä mielessä diakronisen analyysin tuloksia arvioi-
taessa. Varhaisnykysuomen aineisto on tekstilajeiltaan huomattavasti moni-
puolisempi (Kotuksen korpuksen osalta ks. Lauerma 2012: 131–132), sillä sii-
hen sisältyy erilaisten asiatekstien lisäksi myös kaunokirjallisia tekstejä: tieto-
kirjallisuutta, aikakaus- ja sanomalehtitekstejä, almanakkakirjoituksia, sana-
kirjoja ja mm. Aleksis Kiven tuotantoa. Kaunokirjallisuutta sisältyy aineistoon
myös sanomalehtien jatkokertomusten kautta.

Nykysuomen aineisto on koottu tarkoituksellisesti eri lähteistä monipuoli-
sen tekstilajivalikoiman takaamiseksi: asiatekstejä on uutisista pääkirjoituk-
siin ja mielipideteksteihin (STK) ja kaunokirjallisuutta sekä nykysuomen al-
kuvaiheista (Suomalaisen kirjallisuuden klassikoita -korpus) että lähempää
nykypäivää (Käännössuomen korpus). Kokoelma sekä fiktiota että faktaa ja
asiateksteissä sekä uutisia että argumentoivia tekstejä takaa sen, ettei analyysi
kohdistu vain yhdelle tekstilajille tyypillisiin käyttöihin. Lisäksi kun tullaan
ajallisesti lähemmäksi omaa kielitajuani, analyysi ei ole enää sokeasti saata-
villa olevan aineiston varassa. Vaikka myös nykysuomen aineisto rajautuu kir-
joitettuun kieleen, olen tutkimukseni aikana herkistynyt sanojen käytölle
myös puhutussa vuorovaikutuksessa, ja havaintoni – jotka eivät toki ole olleet
systemaattista observointia – eivät ole paljastaneet analyysini kanssa ristirii-
dassa olevia piirteitä lekseemien polaaraisesti spesifioidussa käytössä. Kun sen
sijaan olen törmännyt johonkin aineistossa näkymättömään käyttöön, esimer-
kiksi kieltosuuntaiseen tulkintaan *että*-lauseen yhteydessä nykysuomessa (vrt.
esim. 4 edellä), olen ottanut sen osaksi aineistoa. Nykysuomen aineisto-osaan
lisätyt esimerkit voidaan siis nähdä pitkälti aineiston edustavuudessa havait-
tujen puutteiden paikkaamisena (ks. Tognini-Bonelli 2001: 57; vrt. Hoffmann
2004; Vanhatalo 2003: 362).

Epäily(s)-nominiaaineisto on verbiaineistoa rajatumpi ja sen uutispohjaisuus määrittää siinä vastaan tulevia aiheita: yksi huomiota herättävän frekventti uutisaihealue ovat rikosoikeudelliset epäilyt. Tämä näkyy artikkelin analyysissä rikosepäilyille tyypillisen myöntösuuntaisen tulkinnan ylivoimana *epäily*-lekseemin käytöissä: kun poliisi *epäilee jotakuta rikoksesta*, tarkoittaa se polaarisen tulkinnan kannalta,¹⁰ että poliisin arvion mukaan on mahdollista, että epäilty henkilö *on* tehnyt kyseisen rikoksen. Tämä aineistossa toistuvan rikosaihepiirin aktivoima oletuskonstruointi (*default construal*; Croft & Cruse 2004: 103–104) on nykysuomessa *epäillä*-verbin analyysini perusteella joka tapauksessa hyvin yleinen (artikkeli I: 18–19), joten aineiston vinouma ei muuta tulkintojen yleisyysjärjestystä – ainoastaan painottaa muutenkin yleistä tulkintaa. HS.fi-aineiston edustavuutta kieliyhteisön normin peilinä (ks. lukua 2.1.2.3) lisää se, että enemmistö *epäily(s)*-esiintymistä (496/776; ks. taulukkoa 2) on lukijakommenteista. Analyysin kohteena ei ole siis esimerkiksi vain toimittajien kieli.

Kaiken kaikkiaan tutkimuksen aineistot tarjoavat monipuolisen ikkunan *epäillä*-sanueen polaarisen merkitysvariaation ja -muutoksen tarkasteluun. Pitäytyminen kirjoitetussa kielessä voi kuitenkin korostaa lekseemien polaarisesti spesifioitua käyttöä avointen tulkintojen kustannuksella.

¹⁰ Tämän lisäksi *epäillä*-lekseemeihin poliisitulkinnan termeinä liittyy luonnollisesti myös muuta erityistä tietoa epäilyprosessista ja sen edellytyksistä, joihin en tässä syvenny.

2 MERKITYSTEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tässä luvussa avaan tutkimukseni merkitysteoreettisia lähtökohtia. Aloitan sen kieli- ja merkitysnäkemyksestä sekä tutkimusmetodeista (luku 2.1), joista etenen käsittelyn kohdetta vaiheittain rajaten polysemiaan ja autoantonymiaan (luku 2.2).

2.1 KÄYTTÖPOHJAISSUUS KOGNITIIVISESSA VIITEKEHYKSESSÄ

Tämä tutkimus asettuu käyttöpohjaisen (*usage-based*) teoreettiseen viitekehukseen (ks. esim. Barlow & Kemmer 2000; Bybee 2010; Langacker 2000); osatutkimuksissa nimitän teoreettista taustaa tarkemmin myös kognitiiviseksi tai kognitiivis-funktionaaliseksi (*cognitive-functional*, ks. esim. Croft & Cruse 2004). Vaikka näitä eri nimityksiä ei voi pitää täysin samaviitteisinä, limittyvät ne vahvasti toisiinsa (Onikki-Rantajääskö 2010: 56; Tomasello 2003: 5). Bybeen (2010: 195) mukaan käyttöpohjaisuus on käytännössä eksplisiitimpi nimitys kielen käytöstä ja funktioista selityksiä ammentaville, aiemmin usein typologisesti virittyneille funktionaalisille suuntauksille (esim. Givón 1979; Greenberg 1966; Hopper & Thompson 1980; 1984; S. Thompson 1988). Toisaalta kognitiivisessa kielentutkimuksessa käyttöpohjaisuus on yksi tärkeä teoreettinen lähtökohta (Croft & Cruse 2004: 291–327; Dąbrowska 2004: 213–214; Langacker 1988c; 2000; Verhagen 2005: 24–25).

2.1.1 KÄYTTÖPOHJAISSUUS JA KIELEN RAKENNE

Käyttöpohjaisuus paitsi kuvaa tutkimuksen teoreettista lähtökohtaa (millainen kieli¹¹ on?), myös linkittyy sen metodologiaan (kuinka kieltä tutkitaan?): metodologisesti käyttöpohjaisuus ilmenee yksinkertaistaen aidon kielenkäytön tarkasteluna (Kemmer & Barlow 2000: xv). Tämä metodinen johtopäätös ei kuitenkaan väistämättä seuraa käyttöpohjaisesta teoriasta (Geeraerts 2006: 29), mikä nähdään esimerkiksi kognitiivisen kieliopin (CG) kohdalla: Langacker (1987a: 46) määrittelee CG:n alusta alkaen käyttöpohjaiseksi malliksi tuoden näin koko termin kielitieteelliseen keskusteluun (ks. Langacker 2000: 1), mutta tämän kielinäkemyksen ja itse postuloituihin esimerkkeihin nojautuvan metodologian välillä voidaan nähdä ristiriita (Geeraerts 2006: 41; Gries 2009a: 3; Itkonen & Pajunen 2011: 57; Ojutkangas 2008: 276). Toisaalta

¹¹ *Kieli* voi viitata tässä joko yksittäiseen kuten suomen kieleen tai kieleen yleisesti inhimillisen kommunikaation välineenä ja järjestelmänä. Käsittelemäni käyttöpohjaisuuden periaatteet ovat sovellettavissa kaikkiin kieliin, ja siinä suhteessa tarkastelen kieltä yleisellä tasolla. Spesifit esimerkit vievät tulkintaa kuitenkin yksittäiskielen suuntaan.

CG:ssa käyttöpohjaisuus on ennen kaikkea teoreettinen oletus kielen olemuksesta, joka keskittyy siihen, mitä ja miten ihmiset osaavat, kun he käyttävät kieltä, eli mitä yksilön kielikompetenssiin kuuluu (Langacker 1987a: 46, 344; Evans & Green 2006: 108). Näin määritellen varsinaista ristiriitaa ei ole. Palaan tähän kysymykseen ja kognitiivisen kieliopin kehittymiseen empiiriseen suuntaan tutkimusmenetelmien yhteydessä (ks. lukua 2.1.4), jota ennen syvennyn käyttöpohjaisuuden teoreettiseen puoleen, eli siihen, millainen kieli- ja merkitysnäkemyksistä avautuu.

Käyttöpohjaisuus asettuu vastareaktioksi strukturalismille ja erityisesti generatiiviselle kieliopille eli teorioille, joissa kielen rakenne ja käyttö katsotaan toisistaan erillisiksi ja näistä ensimmäinen kielentutkimuksen priorisoiduksi tutkimuskohteeksi (Bybee 2006: 711; 2010: 14–19; Bybee & Hopper 2001: 1; Evans & Green 2006: 108; Haddington & Sivonen 2010: 9–10; Langacker 1987a: 4, 46; 1991a: 514–525; 1999: 91). Käyttöpohjaisuus tarkoittaa tämän prioriteettijärjestyksen vastaisesti juuri sitä, että kielioppi motivoituu, syntyy ja muuttuu kielen käytöstä käsin, jolloin käyttö nousee etusijalle systeemin ja rakenteen sijaan (Evans & Green 2006: 111; vrt. Osgood 1971: 521). Lisäksi kielen käyttöä ja sen rakennetta ei ole mahdollista eikä tarpeellista pitää toisistaan erillään; kielioppia ei ole olemassa irrallaan puhujien käyttämästä ja prosessoimasta kielestä (Bybee & Hopper 2001: 2–3).

Kuvattu kielen käytön ja rakenteen suhde näkyy niin yksilön kuin yhteisönkin tasolla: ensinnäkin kieltä käyttävät yksilöt omaksuvat alun alkaen kielen sen käytön kautta ja toisaalta yhteisön tasolla kielen rakenteet ja merkitykset syntyvät vastauksena käyttötilanteiden vaatimukseen (Bybee & Hopper 2001: 3, 8; Dąbrowska 2004: 68–69, 213; Thompson & Hopper 2001: 47–48; vrt. Laitinen & Lehtinen 1997: 14). Erityisesti kielen omaksumisessa yksittäiset käytöt ovat ensisijaisia (Bybee & Hopper 2001: 14; Bybee 2010: 194–195; Tomasello 2003: 140, 194): kaikki kielen yleistyksiset (perinteisesti *säännöt*) kehkeytyvät puhujan kielioppiin abstrahointeina toistuvista sanojen tai lauseiden ilmausten käyttöesiintymistä (Langacker 1987a: 46; Evans & Green 2006: 115). Esimerkiksi komplementtirakenteen skeema [mentaaliverbi + *että*-lause] opitaan erilaisten konkreettisten rakenteiden kautta: esim. *luulen, että tarvitsen sitä; hän näki, että sataa; epäiletkö, että hän tulee*.

Mainittu yksittäisten käyttäjien ensisijaisuus tarkoittaa myös sitä, ettei kielenkäyttäjien kielioppi koostu vain ylimmän tason skeemoista (esim. transitivirakenne), vaan myös alemman tason spesifimmistä skeemoista tai *en tiedä*-kaltaisista vakiintuneista useamman sanan yksiköistä, jotka voivat olla mentaalisen kieliopin kokonaisuudessa jopa yläskeemoja tärkeämpiä (Dąbrowska 2004: 146; Langacker 1987a: 494; 2000: 29, 57–60; *en tiedä* -kiteymistä ks. Laury & Helasvuo 2016). Tässä frekvenssillä ja toistolla on merkittävä rooli: mitä frekventimpi yksittäinen ilmaus on (esim. *en tiedä* tai *luulen, että*), sitä todennäköisempää on, että se varastoituu kielioppiin sellaisenaan (Bybee 2006; Bybee & Hopper 2001: 3; Evans & Green 2006: 114, 118–120; Kemmer & Barlow 2000: x–xi). Käyttöpohjaiset mallit asettuvat vastustamaan siis sitä

generatiivisen kieliopin vaatimusta, että kieliopin pitäisi koostua mahdollisimman vähistä säännöistä, joiden perusteella kaikki mahdolliset yksittäiset lausumat voidaan muodostaa; käyttöpohjainen kieli(oppi) on ei-reduktionistinen (Langacker 1987a: 370; 1988c: 127–133; 1999: 91–92; 2000: 1–3). Toisin sanoen kognitiivisesti realistinen kuvaus kielestä sisältää paljon päällekkäisyyksiä, ikään kuin tuhlailee prosessointi- ja varastointipotentiaalia eikä pyri kuvauksen ekonomiaan (Bybee & Hopper 2001: 9; Dąbrowska 2004: 27; Evans & Green 2006: 118). Tästä kysymyksestä on keskusteltu myös konstruktiokieliopin sisällä, ja yhdistän sen tämän tutkimuksen analyysiyksiköihin luvussa 3.2.

Yleisesti ottaen kieli rinnastuu muihin sosiaalisiin rakenteisiin siinä, että rakennamme sitä käyttämällä sitä (Andersen 2006: 84; Bybee & Hopper 2001: 19–20). On vielä huomattava, ettei kielen pohjautuminen käyttöön ei ole vain kielen tai sen oppimisen ohimennyt historiallinen vaihe vaan koko ajan käynnissä oleva dynaaminen prosessi. Kyse ei ole vain uuden oppimisesta, vaan siitä, kuinka jokainen yksittäinen esiintymä vahvistaa jo kielioppiin varastoitua yksiköitä (Bybee & Hopper 2001: 9; Langacker 1987a: 59; 2008: 218) tai voi myös osaltaan vaikuttaa niiden muuttumiseen (ks. Kotilainen 2012: 226–227). Käyttöpohjaiseen kielinäkemykseen kuuluukin luonnollisena osana kielen jatkuva (mikrotason) muutos: yksilön ja yhteisön kieli muovautuu lakkaamatta uusien kielikokemusten myötä, minkä vuoksi eri yksilöiden kielet eivät koskaan ole täysin identtiset (Andersen 2001: 231–232; 2006: 84; Bybee 2010: 105–106; Croft 2000: 26; Traugott & Trousdale 2013: 21). Kielen omaksumisen alkuvaiheessa tämä muovautuminen on voimakkaampaa; myöhemmin kyse on hienosäädöstä (Dąbrowska 2004: 213). Kieliyhteisön tasolla kimputtavat samaan suuntaan kulkevat muovautumiset näkyvät varsinaisena kielen muutoksena (Andersen 2001: 228; 2006: 76; ks. lukua 2.1.3).

Bybee (mt.) tiivistää kielen olemuksen käsitteeseen **kompleksinen mukautuva järjestelmä** (*complex adaptive system*); kieli ei ole valmis objekti ja siksi se myös luonnostaan muuttuu (Andersen 2006: 84). Synkronisesta näkökulmasta tätä ilmentää ennen kaikkea kielissä näkyvä variaatio ja jatku-monluonteisuus (*gradience*): kielten kategorioiden rajat eivät ole yksiselitteisiä (Bybee 2010: 2–6; Traugott & Trousdale 2010: 22–23). Sama pätee myös kielen merkityksiin. Etenenkin seuraavaksi tarkastelemaan yllä kuvattua kielinäkemyksestä avautuvaa merkityskäsitystä ja lopulta siitä seuraavia metodisia ratkaisuja.

2.1.2 DYNAAMINEN JA JAETTU MERKITYS

Kun puhumme jonkin *sanan tai ilmauksen merkityksestä*, syntyy tästä kielennyksestä helposti se virheellinen vaikutelma, että merkitykset olisivat kielen yksiköiden mukanaan tai sisällään kantamia staattisia olioita (Croft 2000: 111; Evans 2006: 492; Fauconnier & Turner 2003: 79, 93; Langacker 1987a: 161–162; Nuyts 2002: 455; vrt. myös Lakoff 1987: 161–162). Yllä kuvattu kie-

len käyttöpohjaisuus pätee kuitenkin myös merkityksiin, ja kun otetaan lähtökohdaksi, että merkitykset motivoituvat kielen käytöstä, ne ovat myös väistämättä jatkuvassa liikkeessä, koska yksikään käyttötilanne ei toistu täysin identtisenä (Croft 2000: 115). Merkitys on siis luonteeltaan **dynaaminen**, mikä viittaa merkityksen jatkuvan (mikro)variaation ja muutosalttiuden lisäksi myös merkityksen olemukseen: kaikkine sävyineen se on sanan tai ilmauksen tilanteisen esiintymän funktio (Croft & Cruse 2004: 97–98; Evans 2006: 492, 496; Evans & Green 2006: 112; Fauconnier & Turner 2003: 93; ks. myös Linell 1998: 119). Toisaalta kuitenkin kielen sosiaalinen käyttö edellyttää, että kielellinen merkitys on merkittävässä määrin **jaettu**, jolloin sillä on myös vahva pysyvä luonne. Merkitys ei siis rakennu tyhjästä; se ei ole vain tilanteisen käytön funktio, muttei myöskään vain kielelliseen muotoon pysyvästi kiinnittynyt merkitysrakenne (*neither totally free, nor totally fixed*, Langacker 2008: 30, 39). Avaan seuraavassa tätä tutkimuksen taustalla olevaa kahtalaista kuvaa merkityksestä (vrt. esim. Croft 2000: 87–116). Aloitan kognitiivisen kieliopin näkemyksestä merkityksestä käsitteistyksenä, johon kytkeytyy tutkimuksessa käyttämäni termi *käsitteistäjä* (2.1.2.1). Etenen sitten erityisesti artikkelissa I käyttämäni merkityksen tilanteiseen konstruointiin (2.1.2.2) ja lopulta tarkastelen merkityksen jaettua, jolla on keskeinen rooli semanttisen analyysin kannalta (2.1.2.3).

2.1.2.1 Käsitteistys ja käsitteistäjä

Kognitiivisen kieliopin mukaan kieli koostuu kolmenlaisista yksiköistä: fonologisista ja semanttisista sekä näiden yhdistelminä syntyvistä symbolisista yksiköistä (Langacker 1987a: 53–54; 1999: 1; 2008: 15). Tämän kannan pää-tarkoitus on kieltää muunlaisten yksiköiden (esim. puhtaasti syntaktisten rakenneyksiköiden) olemassaolo (nk. sisällönvaatimus, *content requirement*, Langacker 1987a: 53–54, 488).¹² Nyt keskityn kuitenkin semanttisten yksiköiden olemukseen. Fonologisen ja semanttisen yksikön yhteenliittymä assosioituu herkästi strukturalistiseen kielelliseen merkkiin (*merkitsijä*¹³ ja *merkitty*, ks. de Saussure 2014 [1916]: 154–155), jota onkin käytetty lähtökohtana myös kognitiivisessa viitekehyksessä (ks. Langacker 1987a: 11; P. Leino 2001: 11–13). Vaikka symbolisen yksikön symmetriset visualisoinnit osin muistuttavatkin kaksipuolisen kolikon tapaista strukturalistista merkkiä (vrt. esim. Langacker 1987a: 357 ja de Saussure 2014 [1916]: 154–155), on huomattava, että yhteistä niille on lähinnä muodon ja merkityksen yhteen liittyminen (P. Leino 2001: 13). Merkityspuolen luonne on kokonaan toinen kysymys (vrt. Langacker 1987a: 11).

¹² Tämä on yksi osa reaktiota generatiivisiin suuntauksiin: kuvauksessa pysytään kielen pintarakenteen tasolla (Goldberg 2006: 22–23). Tässä tutkimuksessa kysymys tulee eksplisiittisimmin esiin artikkelissa III (s. 263, 269), jossa lähteenä on myös syvärakennekuvauksia hyödyntäviä tutkimuksia.

¹³ Larjavaara (2007: 58–59) käyttää termiä *merkitsin*.

CG:ssa ilmauksen merkitys(rakenne) samastuu käsitteistykseen (*conceptualization*, Langacker 1987a: 99, 128; 2008: 30), jolloin se on ensinnäkin dynaaminen eli sidottu ajassa etenevään kognitiiviseen prosessointiin (Langacker 2008: 500–501). Toisekseen merkityksen kuvaaminen käsitteistykseenä korostaa sen näkökulmaisuuutta: merkitys sisältää kielenilmauksen kuvaaman käsitteellisen sisällön (*conceptual content*) lisäksi aina sen tavan, jolla tämä sisältö jäsennetään (mts. 43). Jälkimmäistä nimitetään *konstruoinniksi* (*construal*, myös *imagery*, Langacker 1991a; 1991b, ja *focal adjustments*, Langacker 1987a): kielellinen merkitys sisältää aina valintoja ja tulkintoja suhteessa kuvauksen kohteeseen (Langacker 1987a: 110–141; 2008: 31–33; Verhagen 2007).¹⁴ Objektiiivisesti tarkasteltuna ”saman” tilanteen voi kielenittää joko ilmauksella *lasi on puoliksi tyhjä* tai *lasi on puoliksi täynnä*. Kumpikaan näistä ei ole itsessään luonnollisempi käsitteistys, vaan kyse on aidosti näkökulman valinnasta: vertautuuko puolinaisuus täyteen vai tyhyyteen? (Langacker 2008: 43–44.)

Kun merkitys mielletään käsitteistykseksi, edellyttää se myös ilmaukseen valikoitunutta näkökulman lähdettä eli *käsitteistäjää* (*conceptualizer*, Langacker 1991b: 79, 159; 2008: 73; Möttönen 2016: 46). Tämä on se kielen tasolla ilmenevä (*spoken-into-the expression*, mts. 22–23) positio, jonka näkökulmasta lasin puolinaisen tyhjiys tai täyveys on valikoitunut huomion kohteeksi. Käsitteistäjästä käytetään nimitystä *konstruoinnin subjekti*, kun taas vastaavasti käsitteistykseen kohteeksi kielennetty asia(intila) on *konstruoinnin objekti* (Verhagen 2007: 58–62). Monet tutkijat (ks. Achard 1996: 1167; Langacker 2008: 445–453; Verhagen 2005; 2007) samastavat käsitteistäjän puhetilanteen konkreettisiin osallistujiin, vaikkakaan esimerkiksi puhuja ei aina – esimerkiksi valehdellessaan – jaa ilmaukseen kirjoittunutta näkökulmaa (Langacker 2008: 448). Langacker (mp., mts. 450) sisällyttää silti puhujan ja kuulijan¹⁵ aina ilmauksen käsitteistäjäarsenaaliin, jolloin voidaan vertailla puhuja-käsitteistäjän ja kielen tason virtuaalisen käsitteistäjän näkökulmia. Tällöin kuitenkin samalla käsitteellä kuvataan ontologialtaan hyvin erilaisia olioita (todellisia kommunikoivia ihmisiä ja kieleen puhuttuja/kirjoitettuja virtuaalisia positioita). Nähdäkseni määritelmällisesti kestävämpää onkin rajata käsitteistäjä kielen ja ilmauskohtaisen merkityksen tasolle, jolloin se voidaan määritellä puhujan/kirjoittajan virtuaaliseksi edustajaksi ilmauksen merkitysrakenteessa (Jaakola ym. 2014: 650; Möttönen 2016: 44, 46).¹⁶

¹⁴ Termi *konstruointi* on käytössä tässä luvussa kahdessa keskenään läheisessä merkityksessä: nyt mainitut konstruoinnin ulottuvuudet sisältyvät aina kielenilmauksen merkitysrakenteeseen, minkä vuoksi ne yhdistyvät väistämättä alla kuvattavaan yksittäisen esiintymän merkityskonstruointiin eli merkityksen tilanteeseen rakentumiseen (Croft & Cruse 2004: 103; Dąbrowska 2004: 205).

¹⁵ Alun alkaen konstruoinnin subjekti käsitti vain yhden toimijan (puhujan); kuulija on lisätty asetelmaan myöhemmin (Verhagen 2007: 59–60).

¹⁶ Konstruoidusta lukijasta ks. Jaakola ym. (2014).

Myös kielen tasolle rajauduttaessa voi ilmauksessa olla sen kompleksisuuden vuoksi useita käsitteistäjätasoa. Tällä tavoin kompleksisia ovat esimerkiksi komplementtirakenteet ja negaatio (Verhagen 2005; Möttönen 2016: 51–52), jotka molemmat ovat relevantteja epäilemisen analyysissä. Tässä tutkimuksessa *käsitteistäjä* kytkeytyy nimenomaan *epäillä*-verbin komplementtiin, jonka käsitteistäjän verbin subjekti eksplikoi. Tämä käsitteistäjätaso asetuu hierarkkisesti koko lausuman käsitteistäjän alapuolelle ja termin käyttö motivoituukin sitä kautta, että lausekomplementin saavan verbin subjektiposition suhde täydennykseen vastaa lausuman yleisen näkökulman lähteen suhdetta koko lausumaan (Achard 1996: 1167–1169; 1998: 59–61; Langacker 2008: 445–446). Subjektipositio tarkoittaa kielen tasolla pitäytyen subjektin (kielen rakenteen taso) tulkintaa näkökulman lähteenä samastamatta sitä kuitenkaan suoraan subjektitarkoitteeseen (kielenulkoinen taso).¹⁷ Havainnollistan käsitteistäjätasojen suhdetta esimerkillä (7) ja sen visualisoinnilla (7'), jossa käsitteistäjän alinen aines kuuluu sen käsitteistykseen (käsitteistäjän₂ tapauksessa *epäillä*-verbin suodattamana):

(7) Tytöt **epäilevät**, että aluksi voi tuntua oudolta asua taas kotona kunkin oman perheen luona. (HSmp, 1995, ns)

(7') käsitteistäjä₁

*Tytöt [= käsitteistäjä₂] epäilivät, kunkin
että aluksi voi tuntua oudolta asua taas kotona oman
perheen luona.*

Komplementin asiaintilaa 'aluksi voi tuntua oudolta asua taas kotona oman perheen luona' tarkastellaan päälauseessa substantiivilla *tytöt* ilmaistun monikollisen käsitteistäjän₂ uskomuksen kautta. Sen sijaan tyttöjoukosta erittelevän konstruoinnin luova universaalinen kvanttoripronomini *kukin* on selvästi osa vain koko lausuman käsitteistäjän näkökulmaa.

Kaksi keskeistä ulottuvuutta molempien käsitteistäjätasojen näkökulmissa ovat aika ja reaalisuus, joiden karkeat jaot välittömään ja välilliseen (*immediate/nonimmediate*) sekä reaaliseen ja ei-reaaliseen (*real/unreal*) toteutuvat aina finiittisessä lauseessa tempus- ja modusmerkinnän kautta (Langacker 2008: 296–309, 447). Ajan suhteen on käytännössä kyse epäsuoran ja suoran esityksen erosta aikadeiksiksessä. Tässä tutkimuksessa aikaa merkittävämpi on kuitenkin reaalisuusaspekti, eli se, missä määrin käsitteistäjä sitoutuu konstruoinnin objektin totuudellisuuteen. Epäilemisen myöntö- tai kieltosuuntaisuus (esimerkissä 7 myöntösuuntaisuus) ankkuroituu käsitteistäjään₂, ja viittaaan termillä käsitteistäjä juuri tälle alemmalle tasolle ennen kaikkea

¹⁷ Täsmennän tässä analyysiani artikkeleista (I ja III), joissa samastan käsitteistäjän ja subjektitarkoitteen. On kuitenkin selvää, etten voi merkitysanalyysissä väittää mitään suoraan esimerkin 7 sananmuodon *tytöt* viittauskohteena olevien psyko-fyysis-sosiaalisten tyttöjen näkökulmasta tai mentaalista prosesseista. Analyysi koskee sitä, kuinka tämä on kuvattu kielellä, joten myös alemman tason käsitteistäjät ovat kieleen kirjoitettuja/puhuttuja näkökulmia (vrt. Möttönen 2016: 22–23).

reaalisuuden ja muun subjektiivisen arvioinnin näkökulmasta (ks. kuitenkin artikkelin I esim. 25 usean käsitteistäjätason analyysistä). Termin avulla pysytyn pitämään tekemäni tulkinnat niin täydennyksen totuudellisuudesta kuin mahdollisista evaluoivan kielteisyyden sävyistäkin oikeassa mittakaavassa: esimerkissä (7) täydennyksen asiointilan voi tulkita käsitteistäjä-tyttöjen näkökulmasta paitsi todennäköisesti todeksi, myös ei aivan neutraaliksi, mistä viestii adjektiivi *outo*. Selvästi negatiivinen asiointila ei tässä kontekstissa ole, ja *epäillä*-lekseemien evaluoivan kielteisyyden sävyt vaihtelevatkin konteksteittain ja myös idiolekteittain (ks. lukua 2.1.2.3). Analysoin ilmiötä tarkemmin luvussa 4.4.1, mutta sen taustaksi tärkeää on hahmottaa, että tulkinnat kytkeytyvät yleensä tälle käsitteistäjätasolle eikä niitä voi yleistää ylemmän tason käsitteistäjän₁ tai kirjoittajan näkemykseksi.

2.1.2.2 Merkityksen ensyklopedisuus ja kontekstuaalinen konstruointi

Yllä kuvatun käsitteistysluonteen lisäksi tärkeä merkityksen ominaisuus kognitiivisessa kielentutkimuksessa on sen ensyklopedisuus: kielenyksiköt avaavat pääsyn (*point of access*) laajoihin tietorakenteisiin, jolloin merkitys ei redusoidu yksinkertaisiin välttämättömien ja riittävien ehtojen sanakirjatyypisiin määritelmiin (Haiman 1980; Langacker 1987a: 154–166; 2008: 39). Esimerkiksi yhdyssana *rikosepäily* todennäköisesti aktivoi tulkitsijassaan – nyt ollaan siis puhujan ja kuulijan tasolla – esimerkiksi yhteiskunnalliseen järjestykseen, sen rikkomiseen, poliisitutkintaan ja oikeusjärjestelmään liittyviä tietorakenteita. Tietokehysten aktivoituminen on aina osin esiintymäkohtaista, joten merkityksen ensyklopedisuus suhteellistaa semanttisen ja pragmaattisen merkitystiedon rajaa (Haiman 1980: 331, 343; Langacker 2008: 39–43).

Sekä käsitteistys että ensyklopedisuus korostavat merkityksen dynaamisuutta (Langacker 2008: 30), jonka yksi keskeinen aspekti on se, kuinka kontekstuaalinen merkitys muotoutuu käyttöyhteydessään. Käytän artikkelissa I Crusen¹⁸ jäsenystä merkityksen dynaamisesta konstruoinnista (Croft & Cruse 2004: 98–104), jonka keskeisimmät elementit esittelen seuraavaksi keskusteluttaen niitä kyseiseen jäsennykseen viittaavan Evansin (2006) kanssa. Evansin analyysia hyödynnän karkeistaen. Vaikka jäsennyys implikoi vaiheiden peräkkäisyyttä, on merkityksen konstruointi erittäin nopea prosessi, jossa monet vaiheet ovat käytännössä jopa samanaikaisia (Evans 2006: 515; Gibbs 1994: 116; ks. myös Croft & Cruse 2004: 103). Lisäksi on huomautettava, että Cruse ei esitä syvällisiä perusteluja mallin vaiheille, joten se jää luonnoksenomaiseksi työvälineeksi merkityksen muotoutumisen tarkasteluun. Silloin kun merkityskonstruoinnilla tai käsitteistyksellä viitataan kielenkäyttäjän prosessointiin (ks. Langacker 2008: 31), olisi psykolingvistinen evidenssi periaatteessa tarpeen (Sandra & Rice 1995; Möttönen 2016: 97). Tämä huomio koskee laajemminkin sitä, kuinka kognitiivinen kielentutkimus onnistuu konkreettisesti lunastamaan kognitiivisen sitoumuksensa (Lakoff 1990;

¹⁸ Leksikaalisen semantiikan osuus on Crusen kirjoittama (Croft & Cruse 2004: xv).

Onikki 2000: 98; Onikki-Rantajääskö 2010: 52; Sandra & Rice 1995; vrt. Langacker 1987a: 6; ks. myös lukua 2.1.4.2).

- 1) Merkityskonstruoinnin lähtökohtana on ilmauksen aiempien käyttöjen perusteella syntyvä **semanttinen potentiaali** (Evans 2006: 494),¹⁹ johon Cruse (mts. 100–101) viittaa termillä *purport*.²⁰ Evansin (mas. 495, 509) mukaan kyse on ennen kaikkea ei-kielellisistä ensyklopedisista tietorakenteista, joihin ilmaus avaa pääsyn (*access site*, vrt. *point of access*, Langacker 1987a: 163). Raja kielellisen ja ei-kielällisen merkitystiedon välillä ei kuitenkaan ole tarkka, ja juuri merkityksen ensyklopedisuus edellyttää näiden yhteyttä (Langacker 2008: 39). Ensyklopediset tietorakenteet yhdistävät merkityksen lähtökohdan aiempien käyttöjen kontekstualisoituihin tulkintoihin (kohta 4), mikä korostaa merkityksen käyttöpohjaista kiertokulkua. Tämä ns. merkityksen raaka-aine on kuitenkin olemukseltaan eri lajia kuin lopullinen tulkinta (Croft & Cruse 2004: 101) ja se pysyy jatkuvan liikkeensä vuoksi kielennyksen tavoittamattomissa (Evans 2006: 513).
- 2) Semanttista potentiaalia tarkentavat **merkityksen rajaajat** (*constraints*), joita ovat esimerkiksi todellisuuden luonne, tulkintakonventiot ja eritasoiset kontekstitekijät (Croft & Cruse 2004: 101–103). Evans (2006: 493–495) nimeää vastaavassa merkityskonstruoinnin vaiheessa olennaiseksi nimenomaan (sekä kielellisen että laajemman) kontekstin. (Kontekstista lisää luvussa 2.1.4.2.)
- 3) Merkityksen rajaajien ohjaamana muodostuu konkreettisia kielennettävissä olevia **esimerkityksiä** (*pre-meanings*), joita ovat esimerkiksi polyseemisen sanan merkitysvariantit tai yhden sananesiintymän eri merkityspiirteet (Croft & Cruse 2004: 103, 110). Tämä konstruoinnin vaihe rinnastuu osittain Evansin (2006: 515–517) leksikaalisen käsitteen valintaan (*lexical concept selection*), jossa painottuu polyseemisen (tai homonymisen) sanan(muodon) tulkinnan ohjautuminen kontekstivihjeiden perusteella.
- 4) Edellisten vaiheiden/materiaalien sekä kielenkäyttäjän kielellisen kokemuksen tilanteisena summana muodostuu ilmauksen täysi **kontekstualisoitu tulkinta** (*contextualized interpretation*, Croft & Cruse 2004: 98–100). Tällä

¹⁹ Evans (2006: 495) välttää tietoisesti sanaa *merkityspotentiaali* (*meaning potential*), jota kuitenkin käytetään varsin vastaavassa funktiossa (ks. esim. Fauconnier & Turner 2003; Allwood 2003). Fauconnier'n ja Turnerin (mas. 79, 93) sanoin merkityspotentiaali viittaa ”niihin lukemattomiin tapoihin, joilla ilmaus voi sysätä liikkeelle dynaamisia kognitiivisia prosesseja, kuten käsitteiden yhteyksiä ja merkityksen simulointia”. Vaikka Fauconnier ja Turner (ma.) eivät keskity erityisesti yksittäisen esiintymän konstruointiin vaan lekseemien polysemiaan yleisemmin, on merkityspotentiaalilla nähdäkseen vastaava asema merkityksen lähtökohtana.

²⁰ Cruse käyttää polysemia kuvauksessaan termiä *meaning potential* suhteuttamatta sitä kuitenkaan termiin *purport* (mts. 109).

tasolla merkitys todella herää henkiin (mts. 98, ks. myös Linell 1998: 117–118), ja olomuodon tärkeyttä kuvastaa se, että Cruse aloittaa kuvauksensa tästä konstruoinnin lopputuloksesta. Myös Evans (2006: 528, 529) antaa vastaavan viestin varaamalla koko termin *merkitys* (myös *utterance meaning*, *conception*, mas. 528, 529) vain tähän tulkintaprosessin tulokseen. Tämän tutkimuksen ratkaisu on kuitenkin toinen, koska merkitysanalyysin ensisijainen kohde ei ole hienovaraisissa kontekstuaalisissa variaatioissa vaan alla käsiteltävässä merkityksen konventionaalisessa, intersubjektiiivisesti jaetussa osassa. Kontekstuaalinen variointi kuuluu silti olennaisesti kielellisten ilmausten tulkintaan.

Edellä kuvatut merkityskonstruoinnin vaiheet kuvaavat merkityksen yksittäistä tulkintatilannetta ja ohjaavat näin myös ajattelemaan yksittäistä tulkitsijaa, jolloin konstruointia voidaan tarkastella sekä puhujan/kirjoittajan että kuulijan/lukijan näkökulmasta (Croft & Cruse 2004: 100; vrt. edellä tarkasteltuun *käsitteistäjään*). Kognitiivisen kielentutkimuksen merkitysnäkemyistä on kuitenkin kritisoitu subjektivismista eli liiasta keskittymisestä yksilön päänsisäiseen merkitykseen (Itkonen 1997; 2008; Zlatev 2010; ks. kuitenkin Onikki-Rantajääskö 2010: 49). Kritiikki kumpuaa etenkin fenomenologisen kielifilosofian tutkimustraditiosta, mutta on huomattava, että itse asiassa käyttöpohjaisuuden periaate itsessään sisältää jo vaatimuksen sosiaalisen ulottuvuuden tuomisesta merkitykseen, sillä kielen käyttö on lähtökohtaisesti sosiaalista (Geeraerts 1999: 179; Harder 2007: 1251; Möttönen 2016: 94–95). Tarkastelenkin seuraavaksi sitä, millaisena merkityksen yhteisöllinen luonne näyttäytyy hyödyntämässäni konstruointimallissa ja muutoin, ja viimeistelen näin kuvan tutkimuksen merkitysnäkemyksestä sekä merkityskuvauksen tavoitteista.

2.1.2.3 Jaettu merkitys käyttöpohjaisena normina

Vaikka yllä referoimani jäsenitys keskittyy yksittäiseen merkityskonstruointiin, se ei jätä merkityksen yhteisöllistä ulottuvuutta täysin huomiotta: Vahvimmin tämä näkyy merkityksen konventionaalisissa rajaajissa (*conventional constraints*), jotka viittaavat kielyhteisössä vakiintuneisiin tulkintatapoihin (Croft & Cruse 2004: 102, 104). Tulkinnan lähtökohdan (*purport*) yhteisöllistä olomuotoa ei määritellä, ja maininta sen jatkuvasta muuntumisesta aiempien kielikokemusten perusteella viittaa lähinnä eroihin yksilöiden välillä (mts. 101; yksilöeroista ks. myös Dąbrowska 2010; 2012). Myös kontekstualisoidun tulkinnan tasolla huomio kohdistuu yksilöiden väliseen variaatioon: lukijan/kuulijan tulkinta voi erota puhujan/kirjoittajan alkuperäisestä tarkoituksesta, joka voi myös olla osittain avoin (mts. 101; Croft 2000: 112–115; vrt. Verhagen 2008: 312). Rajuimmin tämä ero näkyy varsinaisissa väärinymmärrystilanteissa, jotka tosin käsittävät osallistujien toisistaan poikkeavia merkityskonstruointeja laajemmin vuorovaikutuksen erilaiset epätarkkuudet (ks.

esim. Mustajoki 2012; Verdonik 2010).²¹ *Epäillä*-verbin kaltaisen monitulkin-
taisen lekseemin tapauksessa kuitenkin myös merkityskonstruoinnin yti-
messä eli tulkinnan rajaajien ohjaamina muotoutuviissa esimerkityksissä voi
esiintyä tulkitsijakohtaista variaatiota, kuten väärinymmärrysten mahdolli-
suus osoittaa (ks. lukua 1.4.2; Mitjonen 2014). Yleisesti ottaen kontekstuali-
soidun merkityksen tulkitsijakohtaiset erot ovat kuitenkin enemmän hieno-
säättöä eli sävyjä ja henkilökohtaisia painotuksia, jotka palautuvat yksilöllisiin
kielellisiin kokemushistorioihin. Jos siis asetetaan rinnakkain toisaalta kielel-
listen merkitysten jaettuus kieliyhteisössä ja toisaalta tämän jaettuuden epä-
täydellisyys eli yksilöiden välinen variaatio, on näistä ensimmäinen niin kielen
yhteisöllisen toimimisen kuin merkityksen kuvauksenkin kannalta keskei-
sempi (Langacker 1987a: 159–161; ks. myös Möttönen 2016: 126–127). Jaetun
merkityksen tärkeyttä korostaa myös se, että yksilöt – joiden kielikompetens-
sit tosin ovat jaetun merkityksen pohjana – omaksuvat alun alkaen ilmausten
merkitykset kielen sosiaalisessa käytössä (Tomasello 2003: 12, 54; Langacker
2008: 30; Möttönen 2016: 98).

Merkitys on siis ennen kaikkea intersubjektiivinen, kieliyhteisössä **jaettu**
sosiaalinen normi tai konventio ilmauksen korrektista käytöstä (Itkonen 1997;
Möttönen 2016: 103; Verhagen 2008: 307–308; Zlatev 2010). Kun huomioi-
daan tämän konvention perusta, voidaan merkitystä kutsua **käyttöpoh-
jaiseksi normiksi**. Merkitys tosin sanoen konventionaalistuu kielen inter-
subjektiivisessä käytössä (Itkonen 1997: 51–54; Möttönen 2016: 209), jolloin
se abstraktistuu yksittäisistä kontekstualisoiduista tulkinnoista (konstruointi-
jäsennyksen kohta 4) ja siirtyy sosiaaliseen olomuotoon (Langacker 2000: 35;
vrt. Blomberg & Zlatev 2014: 413). Tämä olomuoto on ns. kolmannen asteen
tietoa (Itkonen 1997: 55; 2008: 288; vrt. Lewis 1969: 40):

Asetelma 1. Kolmannen asteen tieto

A tietää₁ X

B tietää₂, että A tietää₁ X

A tietää₃, että B tietää₂, että A tietää₁ X.

Määritelmän X edustaa konventionaalistunutta tietoa ilmauksen käytöstä. Jos
tämän suhteuttaa nelivaiheiseen merkityskonstruointiin, paikantuu vahvim-
min jaettu aines konstruoinnin keskelle: merkityksen rajaajiin ja esimerkityk-
siin eli esimerkiksi eroteltaviin merkitysvariantteihin (vaiheet 2 ja 3, s. 23).
Kielen normiluonnetta painotettaessa sanalla merkitys viitataan juuri tä-
hän konventionaaliseen osaan eikä niinkään yksittäiseen kokemukseen kielel-
lisestä merkityksestä (Langacker 1987a: 159–161; Larjavaara 2007: 116; Möt-
tönen 2016: 215). Näin toimin myös tässä tutkimuksessa – siitä huolimatta,
että hyödynnän dynaamisen merkityskonstruoinnin käsitteitä ja ideaa. Tässä

²¹ Mustajoen (2012) mukaan väärinymmärryksen varsinainen syy on yleensä lopulta riittämätön
vastaanottajan huomioiminen lausuman muotoilussa (*insufficient recipient design*).

ei ole ristiriitaa, sillä merkitysten pitäminen sosiaalisesti jaettuina ei kiellä niiden yksilöpsykologista ulottuvuutta (Zlatev 2007: 302), ja lopulta kumman tahansa ulottuvuuden huomiotta jättäminen olisi kestävämpi (Langacker 2008: 29).

Kun sitoudutaan merkityksen kahtalaiseen luonteeseen, konventionaalisen merkityksen analyysissa on tärkeää pitää mukana merkityksen dynaaminen²² luonne. Tämän konkreettinen toteutuminen on oma kysymyksensä, sillä analyysikategoriat implikoivat herkästi niiden staattisuutta ja täyttä jaettuutta (artikkeli IV: 219). Tämän tutkimuksen analyysi keskittyy merkityksen rajajiin ja esimerkityksiin eli merkityksen vahvimmin jaettuun osaan. Tulkinnan rajaajiksi analysoin ennen kaikkea erilaiset *epäillä*-konstruktioiden polaarisista tulkintaa ohjaavat kontekstitekijät, jollainen on kielen tasolla esimerkiksi täydennyslauseen modus (artikkeli I: 23–24). Termin *rajaaja* (tai verbinä *rajata*, vain artikkelissa I) lisäksi käytän samassa funktiossa esimerkiksi ilmauksia *tulkintaa ohjaavat ainekset* ja *kontekstitekijät/-vihjeet*. Esimerkityksiksi analysoin polaarisien tulkinnan variantit *kielto-* ja *myöntösuuntaisuuden*, mikä tarkoittaa, että ne kuvaavat yhden keskeisen osan merkityksestä, mutta eivät tyhjennä yhdenkään esiintymän täyttä kontekstualisoitua tulkintaa. Merkityksen loogiset suhteet toteutuvatkin juuri tällä tasolla (Croft & Cruse 2004: 104–105). Itse termiä *esimerkitys* käytän sen vakiintumattomuuden vuoksi vain vähän, mutta keskeistä on, että tämä analyysi jättää tilaa muiden eri konteksteissa ja eri kielenkäyttäjille aktualisoituvien merkitysaspektien variaatiolle. Tällaisista merkityksen puolista analysoin tutkimuksessani evaluoivan kielteisyyden tulkintoja (ks. lukua 4.4), jotka tosin määräkonteksteissa (esim. poliisitutkimuksen yhteydessä) ovat hyvin konventionaalistuneita.

2.1.3 MERKITYKSEN MUUTTUMINEN KÄYTTÖPOHJAISESSA KEHYKSESSÄ

Edellä tarkastelin merkityksen dynaamisuutta siltä kannalta, kuinka yksittäisen esiintymän tulkinta konstruoituu eli kuinka merkitys elää kielen käytössä (luku 2.1.2.2). Toinen keskeinen merkityksen dynaamisuuden ulottuvuus on muutos: kielen käytössä omaksutut merkitykset paitsi vahvistuvat, voivat myös muuttua uusien käyttötilanteiden myötä (Andersen 2006: 70–71; Croft 2000: 109; Dąbrowska 2004: 213, 222; Langacker 2008: 30; Möttönen 2016: 155; Thompson & Hopper 2001: 47). Merkitysten muuttumisen mahdollistaa yhtäältä se, ettei raja merkityksen konventionaalisen ja ei-konventionaalisen osan (kontekstuaalisen ja idiolekteittain varioivan) välillä ei ole tarkka, ja toisaalta se, etteivät kielen konventiot ole täydellisesti jaettuja (Croft 2000: 96–99, 111, 117). Croft (mts. 98) määrittelee Clarkiin (1996: 92–121) ja erityisesti Lewisiin (1969: 76–80) viitaten kielellisen konvention ominaisuudeksi sen, että kieliyhteisön jäsen olettaa *lähes* jokaisen jakavan konvention. Tämä

²² Kuten edellä totesin, yksilökohtaisen variaation lisäksi dynaamisuus käsittää laajemmin myös merkityksen aikaan sidotun tilanteisen konstruoinnin, variaation (esim. polysemia) ja muutosalltiuden.

näkyisi kolmannen asteen tiedon määritelmässä (asetelma 1) toisten tietoa koskevan tietämisen (*tietää₂* ja *tietää₃*) varauksena, kuten ”tietää riittävällä varmuudella”.

Koko tutkimukseni kannalta keskeistä on, että merkityksen synkroninen ja diakroninen dynaamisuus eli variaatio ja muutos liittyvät elimellisesti toisiinsa ja kuuluvat myös käyttöpohjaisuuden ytimeen (Andersen 2001: 228; Bybee 2010: 1–13; Heine 2002; Hilpert 2010; Langacker 1999: 91–145; Traugott & Trousdale 2010). Variaatio voidaan hahmottaa sekä muutoksen lähtökohdaksi että sen seuraukseksi. Muutoksen lähtökohtana variaatio voi viitata reanalyysikontekstin monitulkintaisuuteen (*bridging context*, Hansen 2012: 239; Heine 2002: 84–85) ja kielen käytössä kilpaileviin variantteihin (Hansen 2012: 244). (Heine ym. 1991: 71–72, 223–224.) Merkitysmuutoksen seurauksena variaatiota esiintyy silloin, kun kielenilmauksen tulkinta muuttuu joissain sen konteksteissa mutta ei kaikissa, jolloin eri käytöt ikään kuin kerrostuvat (*layering*): tällöin samanaikaisesti toisissa yhteyksissä näkyy varhaisempi tulkinta, toisissa taas muutoksen läpikäynyt, ja tuloksena on tyyppillisesti polysemia (Hansen 2012: 240–241; Hopper 1991: 22–24; Laitinen 1992: 116; ks. myös Hilpert 2010). Juuri näin on *epäillä*-verbin kohdalla: kieltosuuntaisuus ei ole suinkaan hävinnyt vaan se yhdistyy systemaattisesti esimerkiksi verbin reaktiiviseen käyttöön (esim. *Onko näin? – Epäilen*; ks. lukuja 3.2.2 ja 4.3), samalla kun myöntösuuntainen tulkinta on muuttunut oletuskonstruoinniksi useissa konteksteissa.

Käyttöpohjaisessa teoriassa olennaista on, etteivät merkitykset muutu itsestään, vaan että niitä muuttavat kielen puhujat – vaikkakin toiminta on usein tiedostamatonta tai tapahtuu muun intentionaalisen kielellisen toiminnan sivutuotteena (Croft 2000; Evans & Green 2006: 123, 132). Artikkelissa II jaan merkitysmuutosprosessin reanalyysiin/innovaatioon ja sen aktualisointiin eli innovaation levittämiseen (*propagation*, Croft 2000: 4–5, 174–178; ks. lukuja 5.1.2). Levinnyt muutos on siis yksittäisten puhujien tuottama lukuisten peräkkäisten (käytännössä identtisten) innovaatioiden sarja ja innovaation omaksuminen perustuu sille kieliyhteisössä altistumiseen (Andersen 2001: 228; 2008: 32).

2.1.4 KÄYTTÖPOHJAISEN MERKITYKSEN TUTKIMUSMETODIT

Etenin yllä jo kohti tutkimusmetodeja pohtiessani sitä, mihin merkityskonstruoinnin osaan tutkimuksella voi saada otteen. Jäljellä on kuitenkin vielä kysymys siitä, kuinka tätä jaettua normia ja sen muuttumista käytännössä tutkitaan, ja tähän teoreettis-metodiseen kysymykseen etenen seuraavaksi.

2.1.4.1 Aineiston tarve ja käyttötapa

Mainitsin luvun 2.1 alussa, että käyttöpohjaisuus voidaan tulkita teoreettisen sitoumuksen lisäksi myös metodiseksi vaatimukseksi: kun intersubjektiivisesti jaettu merkitys perustuu aitoihin käyttötilanteisiin, tulee myös merkityksen tutkijan suunnata katseensa empiirisiin menetelmin aitoihin esiintymiin (Geeraerts 2006; Tummers ym. 2005). Tämä yhteys ei ole kuitenkaan aina automaattinen eikä kysymys toisaalta aivan yksioikoinen. Monet tutkijat – myös merkityksen normiluonnetta korostavat – käyttävät vain tai valtaosin itse postuloituja esimerkkejä (ks. Evans 2006; 2009; Itkonen 2008; Lakoff 1987; Langacker 1987a; 1991a; 2008; Talmy 2000). Nämä tutkimukset ovat kuitenkin tyypillisesti teoriaa kehittäviä, missä yhteydessä käsitteellinen analyysi ilman empirian tukea puolustaa paikkaansa (Geeraerts 2006: 34). Tällöin ei kuitenkaan voida tehdä johtopäätöksiä esimerkiksi kielenkäyttäjien mentaalisen kieliopin järjestymisestä, jonka käsittely vaatisi tukea empiirisistä menetelmistä (Sandra & Rice 1995; Glynn 2014: 17).

Tutkijalla on yleisesti ottaen käytössään kolme perustapaa saada tietoa, ja näillä on jokaisella oma kohteensa: **intuitio** kohdistuu sosiaaliin normeihin, **introspektio** subjektiivisiin kokemuksiin ja aistimuksiin ja **empiria**²³ ajallis-paikallisesti havaittaviin asioihin (Itkonen 1981: 127–128; 1997: 63). Tutkimuskohteen luonne siis määrittää luonnollisesti tutkimukseen sopivimman metodin. Edeltävä merkityksen olemuksen monitahoinen kuvaus kuitenkin osoittaa, ettei tutkimuskohteen luonne ole aina yksiselitteinen. Merkityksen tulkinta ennen kaikkea sosiaalisesti normiksi johtaa Itkonen jaossa siihen johtopäätökseen, että sitä voisi tutkia intuition varassa eli ilman ajallis-paikallisia esiintymiä (Itkonen 1997: 63; ks. myös Sandra & Rice 1995: 94). Näin onkin ns. selvissä tapauksissa (*clear cases*), joissa pelkkä ilmiön osoittaminen riittää sen selitykseksi (Itkonen 1997: 61; Itkonen & Pajunen 2011: 54–55). Esimerkiksi kieltoverbin *e(i)* tulkinta negaatioksi peruskäytössään, kuten lauseessa *tänään ei ole maanantai*, ei vaadi intuitiota enempää. Toisin on kuitenkin silloin, kun tarkastellaan kielessä ilmenevää variaatiota, muutosta, kielen poikkeuksellista käyttöä tai jonkin ilmiön yleisyyttä (Itkonen 1981: 129, 139; Itkonen & Pajunen 2011: 58). Kaikki nämä aspektit ovat relevantteja tässä tutkimuksessa: tutkin *epäillä-* ja *epäily(s)*-konstruktioiden merkitysvariaatiota, edellisten merkitysmuutosta, merkitysvariaation kuvauksessa myös yleisimpien tendenssien vastaisia käyttäjiä sekä eri tulkintojen keskinäisiä yleisyys-suhteita. Ajallis-paikallisia esiintymiä sisältävä aineisto on siis tarpeen.

Aineiston tarpeellisuuden lisäksi on määriteltävä tarkemmin sen käyttömetodit. Korpusaineistoa²⁴ käyttävät tutkimukset voidaan jakaa aineiston

²³ Itkonen (1981) käyttää tästä termiä *observation*.

²⁴ Empiirisen tutkimuksen aineisto voi olla muodoltaan kysely, tutkimuskoe tai korpus (Tummers ym. 2005: 229–233). Rajaan tässä tarkasteluni kielikorpuksiin, sillä ne spontaania kielenkäyttöä sisältävinä kieliaineistoina edustavat kielenkäyttöä luonnollisimmillaan ja toimivat siksi useimmiten – ja

painoarvoa kasvavassa järjestyksessä kuvaten *aineistoesimerkein tuettuihin* (*corpus-illustrated*), *aineistopohjaisiin* (*corpus-based*) ja *aineistovetoisiin* (*corpus-driven*) tutkimuksiin (Jantunen 2009: 101–103, 106; Tognini-Bonelli 2001: 65–100; Tummers ym. 2005: 234–238). Ensimmäisessä tapauksessa aineiston esimerkeillä tuetaan intuition varassa tehtyjä johtopäätöksiä, jolloin aineisto toimii lähinnä materiaalipankkina, jota tutkija käyttää tarvittaessa (Jantunen 2009: 102). Aineistopohjaisessa tutkimuksessa aineiston rooli on suurempi, sillä tutkimus perustuu sen laajamittaiseen analyysiin. Myös aineistovetoisessa tutkimuksessa aineistoa analysoidaan systemaattisesti, mutta lisäksi myös itse tutkimusongelma nousee aineistosta, kun se aineistopohjaisessa tutkimuksessa perustuu tutkijan havaintoon tai kieli-intuitions taikka aiemman tutkimuksen muodostamaan hypoteesiin.²⁵ (Mas. 102–104.)

Menetelmätarkaisuja on edelleen tarkennettava kysymyksellä kvalitatiivisen eli laadullisen ja kvantitatiivisen eli määrällisen analyysin suhteesta. Laadullisella analyysillä haetaan käytännössä vastausta siihen, *esiintyykö* jotakin ilmiötä kielessä vai ei, kun taas määrälliset menetelmät pyrkivät vastaamaan siihen, *kuinka usein* ilmiö(i)tä esiintyy (Penke & Rosenbach 2007: 7–9). Molemmat kysymykset ovat tässä tutkimuksessa keskeisiä (vrt. ylle). Aineiston roolin kasvaessa edellä kuvattuun tapaan yleensä myös kvantitatiivisten ja tilastollisten menetelmien merkitys nousee, niin että aineistovetoisessa tutkimuksessa ne ovat pääroolissa (Jantunen 2009: 104). Toisessa ääripäässä aineistoesimerkein tuettu analyysi on määritelmällisesti kvalitatiivista. Aineistopohjaisuus asettuu näiden väliin pohjimmiltaan laadulliseksi tutkimukseksi, jossa kvalitatiivisen analyysin havainnot tuetaan kvantitatiivisin havainnoin. (Mas. 106.)

Tämä tutkimus on peruslähtökohdaltaan aineistopohjainen: alkuperäinen tutkimusongelma on löytynyt havaintoni (ks. esim. 1, s. 1) ja kieli-intuitions kautta, mutta tutkimus perustuu laajaan kieliaineistoon ja sen systemaattiseen analyysiin. Aineistoista tehdään myös määrällisiä havainnot, mutta verbi- ja nimitutkimuksen menetelmät eroavat toisistaan aineistojen erilaisten koostumusten vuoksi: Verbiaineistoon (artikkelit I–III) erikseen lisättyjen esimerkkien vuoksi (ks. lukua 1.4.1) tämän tutkimusosan kvantitatiiviset havainnot rajautuvat aineistoesimerkkien jakaumien esittelyyn eikä tilastollisia menetelmiä ole käytetty (perusteluista ks. artikkeli I: 5). Sen sijaan *epäily(s)*-nominien tutkimus artikkelissa IV perustuu yhtenäiseen korpusaineistoon, joten siinä sovelletaan myös määrällisiä menetelmiä (metodeista tarkemmin luvussa 5.1.4). Aineistopohjaisuudessa yhdistyvät luonnostaan laadullinen ja määrällinen analyysi, mutta nähdäkseni suhde kvantitatiivisiin metodeihin

myös tässä tutkimuksessa – käyttöperusteisen tutkimuksen perusaineistona (mas. 226, 232). On silti huomattava, että myös korpuksen ja (kielikokemusten myötä alati muotoutuvan) käyttöperusteisen normin välillä on parhaimmillaankin vain likimääräinen vastaavuus (Kotilainen 2012: 226).

²⁵ Aineistovetoisen ja aineistopohjaisen tutkimusotteen välinen ero ei ole aina selväpiirteinen, ja esimerkiksi Tummers ym. (2005: 234–238) niputtavat molemmat termin *aineistopohjainen* (engl. *corpus-based*) alle.

voi vaihdella (vrt. seuraavaan lukuun). Silloin kun aineiston koostumus sen sallii ja se palvelee tutkittavan ilmiön selittämistä, tilastollisia menetelmiä on perusteltua käyttää (ks. esim. Gries 2009b: 73–90). Ne eivät kuitenkaan ole aineistopohjaisuuden – eli aineiston laajamittaiseen analyysiin pohjautuvan tutkimuksen (Jantunen 2009: 102) – määritelmällinen edellytys (Gries 2009a: 4–6; vrt. Tummers ym. 2005: 235–238).

2.1.4.2 Kognitiivisen semantiikan metodeista: empiria, intuitio ja konteksti

Tarkastelen vielä empiiristen menetelmien ja kognitiivisuuden suhdetta sekä sitä, mitä metodisia seurauksia juuri merkityksen analysoinnista seuraa. Kognitiivisen kielitieteen metodiikka on muuttunut paljon Langackerin (1987a; 1991a) alkuperäisen CG:n jälkeen. Etenkin eurooppalaisessa (myös suomalaisessa) kognitiivisessa kielitieteessä on kurottu aktiivisesti kiinni käyttöpohjaisen teorian ja metodologian välistä mahdollista ristiriitaa (ks. luku 2.1.1), kun aineistopohjaisesta analyysistä on tullut valtavirtaa (Geeraerts 2006: 31–34; Geeraerts & Cuyckens 2007: 16; Ojutkangas 2008; Onikki-Rantajääskö 2010: 55). Viime vuosikymmenten aikana teoreettisen viitekehyyksen sisällä on tapahtunut kiistatta jopa kvantitatiivinen käänne (ks. esim. Milin ym. 2016), joka on osittain seurausta laajojen kieliaineistojen saatavuuden helpottumisesta (Geeraerts 2006: 33). Taustalta löytyy kuitenkin myös positivistishenkinen ohjelmallinen ajatus, että käyttöpohjaisen tutkimuksen *tulee olla* kvantitatiivista ja tilastollista (Geeraerts 2006: 37; Tummers ym. 2005; vrt. Itkonen & Pajunen 2011: 51).²⁶

Geeraertsin (2006: 28–31) mukaan perusteet empiiristen menetelmien käytölle löytyvät kognitiivisen kielitieteen teoreettisista lähtökohdista, joita ovat **kognitiivisuus, käyttöpohjaisuus ja kontekstuaalisuus**. Ensimmäiseen periaatteeseen korpusaineiston käyttö ei vastaa, koska korpusten sisältämät valmiit kielen käytön tuotokset (*product*) eivät kerro suoraan esiintymän taustalla olevasta kognitiivisesta prosessoinnista (Tummers ym. 2005: 231–232). (Tällöin tarvitaan esimerkiksi psykolingvistisiä koeasetelmia tai neuropsykologista tutkimusta; Langacker 2008: 31.) Sen sijaan käyttöpohjaisuus ja kontekstuaalisuus perustelevat hyvin juuri korpusten käyttöä, sillä niiden kautta päästään käsiksi aitoon kielen käyttöön aidossa käyttökontekstissaan (ks. alaviitettä 24). Kuitenkin kun tarkasteltavana on aineistoesiintymien havainnollistama kielellinen merkitys, on tutkijan intuitio väistämättä vahvasti mukana analyysissä, sillä merkitys ei ole suoraan aineistosta nähtävissä (Geeraerts & Cuyckens 2007: 18; Geeraerts 2006: 42, 45; Stubbs 2001: 71; ks. myös Itkonen 1981: 128). Kognitiivisen kielitieteen **merkityskeskeisyys** voidaan nähdä empiriasta pois päin vetävänä voimana, mutta Geeraertsin

²⁶ Ehdoton empirian vaatimus johtuu Zlatevin (2010) mukaan intuition ja introspektion samastamisesta: tarve irtautua tutkimuksen subjektiivisesta perustasta eli introspektiosta ja saavuttaa objektiivisiä tuloksia ohjaa empiirisiin metodeihin ja myös intuition käytön karsastamiseen.

(2006: 28, 39, 42–44) mukaan intuition rooli olisi rajattava ainoastaan välttämättömimmälle alueelle eli aineistoanalyysin tulkintaan. Merkitystutkimuksessa tämä alue on kuitenkin erittäin keskeinen, jolloin intuition ja empirian rinnakkainen käyttö on hedelmällisintä (ks. Verhagen 2005: 25).

Tässä tutkimuksessa intuitiota on tarvittu paitsi yksittäisten esiintymien tulkinnan hahmottamiseen, myös relevanttien analyysikategorioiden määrittämiseen: esimerkiksi täydennyslauseen modus näkyy suoraan aineistosta, mutta sen kytkös polaarisuuteen ei. Intuitions perustuva tulkinta ei ole siis vain analyysin viimeinen vaihe, vaan osa koko prosessia tutkimuskysymyksen muotoutumisesta ja tutkimuksen suunnittelusta sen käytännölliseen toteuttamiseen. Intuitio näkyy tutkimuksessani myös tarvittaessa itse muotoilemieni esimerkkien käytössä, vaikka analyysin ytimen muodostaakin luvussa 1.4.1 esiteltyjen aineistojen analysointi. Lopulta on hyvä huomata, ettei intuition käyttö ole lähtökohtaisesti ristiriidassa käyttöpohjaisuuden kanssa, sillä tutkijan kieli-intuitio pohjautuu kielikokemukseen ja osallisuuteen kieliyhteisössä (Bybee & Hopper 2001: 19).

Diakronisessa analyysissä vastaan tulee kieli-intuitio ja aineiston esiintymien ajallinen etäisyys: tulkinta vaatii varhaisempiin kielimuotoihin eläytymistä (artikkeli II: 42; Salminen 2012: 17). Tekstiyhteys tukee kuitenkin kielimuotoon eläytymistä, vaikkakaan pelkän tekstin kautta ei pääse varhaisemman kieliyhteisön osaksi (Itkonen 2011: 163–164; Fischer 2007: 270).

Tekstiyhteyden keskeisyydestä varhaisimmissa aineistoissa päästään luontevasti viimeiseen yllä mainituista periaatteista: kontekstuaalisuuteen. Viitataan tutkimuksessani vakiintuneen jaon mukaisesti *kotekstilla* (*cotext*) kielelliseen ympäristöön ja termillä *konteksti* (*context*) laajempaan ei-kielelliseen käyttöyhteyteen (Bergs & Diewald 2009; Jantunen 2004: 11–12; Tognini-Bonelli 2001: 3; ks. myös Larjavaara 2007: 43; Linell 1998: 128).²⁷ Molemmat käyttöyhteyden tasot ovat tärkeitä epäilemisen polaarisen suunnan tulkinnaissa ja suhteutettuna merkityksen tilanteiseen konstruointiin on kyse ko(n)tekstuaalisista merkityksen rajaajista (ks. lukua 2.1.2.2).

Kotekstin käsite yhdistyy vahvasti korpuslingvistiikkaan ja sen osaksi hahmottuvaan kontekstuaaliseen semantiikkaan, jonka nk. brittiläiseltä koulukunnalta ja erityisesti J. R. Firthiltä (esim. 1968 [1957]) periytyvä aitojen käyttötilanteiden painotus kytkee sen vahvasti käyttöpohjaiseen empiriaan (Jantunen 2004: 7–12; Stubbs 1996: 30; Tognini-Bonelli 2001: 4; ks. myös Kemmer & Barlow 2000: vii). Keskeinen kontekstuaalisen semantiikan käsite on *kollokaatio* eli tutkittavan sanan/ilmauksen ja välittömästi (tai tietyllä saneetäisyydellä) sen edellä tai jäljessä korpuksessa esiintyvän lekseemin eli *kollokaatin* välinen syntagmaattinen kytkös; toistuvat kollokaatiot valottavat ilmausten merkityksiä. Systemaattisimmin ja määrällisin menetelmin analysoin kollokaatteja artikkelin IV *epäily(s)*-nominien analyysissä, jossa muun muassa *epäilyn* vahvat etukollokaatit *pelkkä* ja *kiistää* havainnollistavat

²⁷ Artikkelissa III poikkean tästä käytännöstä käyttämällä kotekstista termiä *linguistic context*. Terminratkaisut heijastelevat osin osatutkimusten julkaisukanavien linjoja.

'rikosepäily'-merkityksen keskeisyyttä tälle lekseemille (artikkeli IV: 232, 237; ks. lukua 5.1.4). Myös verbiartikkeleiden laadullisessa analyysissä lähikotekstin elementit ovat keskeisessä roolissa, mutta erona korpuslingvistiseen kollokaattianalyysiin on, että laadullisessa analyysissä myös kieliopillisilla kategoriilla on keskeinen rooli (vrt. Stubbs 2001: 64).²⁸ Edellä olen maininnut kotekstin analyysiyksiköistä jo täydennyslauseen moduksen. Tämä on relevantti analyysikategoria kuitenkin vain lausemuotoisten täydennysten tapauksessa. Keskeiset kategoriat riippuvat siis aina täydennyksen muodosta, mikä on aineistoanalyysini ensimmäinen tärkeä jako (ks. lukua 3.2.1). Aina merkittävä kotekstipiirre on itse *epäillä*-verbimuodon polaarisuus (*epäilen* vs. *en epäile*). Erittelen polaarisen tulkinnan kannalta keskeisiä tekijöitä ja analyysin käsitteitä vielä tarkemmin luvussa 3.2.2 syntaktis-semanttisten skeemojen yhteydessä.

Cruse jakaa merkityskonstruoinnin jäsennyksessään kontekstuaaliset merkityksen rajaajat Clarkin (1996) yhteisen maaperän (*common ground*) käsitteeseen nojautuen kielelliseen, fyysiseen ja sosiaaliseen kontekstiin sekä maailmantietoon (*stored knowledge*) (Croft & Cruse 2004: 102–103). Koteksti välittömänä kielellisenä ympäristönä sisältyy luonnollisesti kielelliseen kontekstiin, joka kuitenkin tässä jaossa kattaa myös sekä tiedon edellä sanotusta/kirjoitetusta että tekstilajista ja sen konventioista.²⁹ Nämä molemmat voidaan nähdä myös laajemmin *tilannekontekstin* (*context of situation*) osina (Jantunen 2004: 11). Tämä käsite periytyy Malinowskilta (1923), joka viittaa sillä sekä konkreettiseen kielenkäyttötilanteeseen että sitä ympäröivään kulttuuri-kontekstiin alkuperäiskielten etnografisessa tarkastelussa (ks. Mäntynen & Shore 2006: 16). Firthille (1968 [1957]: 175–176) tilannekonteksti on sosiaalisten prosessien toistuvuuden kautta syntyvä skemaattinen rakenne (Jantunen 2004: 11). Tässä yhteydessä tärkeintä on hahmottaa se, milloin siirrytään kotekstista kontekstiin eli mikä käyttöyhteyden piirre näkyy suoraan tekstistä ja mikä ulottuu sen yli. *Epäillä*-esiintymää edeltävä kielellinen aines kuuluu selvästi kotekstiin. Kotekstin ja kontekstin raja ei kuitenkaan ole tarkka (Terkourafi 2009: 22), ja jotkin kontekstipiirteet sijoittuvatkin analyysissäni kotekstin ja kontekstin rajalle: esimerkiksi esiintymän laajempi aihepiiri eli *temaattinen konteksti* – joka on epäilemisen polaarisen merkityksen analyysissä varsinaisia tekstilajikonventioita keskeisempi – hahmottuu tekstistä siten, että koteksti toimii vihjeenä tekstin yli ulottuvasta ilmiöstä. Esimerkiksi sanapari *telkien taa* (ks. esim. j.2 luvussa 3.1) viittaa rikosteemaan. Vastaa-vasti kotekstin ja kontekstin rajalla ovat kirjoittajan tai tekstissä kuvattujen henkilöiden näkökulmat, joiden ymmärrystä tarvitaan epäilemisen polaarisen

²⁸ Nämä voi kylläkin liittää myös korpuslingvistiseen kollokaattianalyysiin kolligaatioina (Stubbs 2001: 65).

²⁹ Kielelliseen kontekstiin voidaan lukea myös kielenyksikön paradigmaattiset suhteet eli esimerkiksi kielenkäyttäjän tieto *epäillä*-verbin lähisynonyymeista (esim. *arvella*, *luulla*, *uunoilla*; *kyseenalaistaa*) ja näiden välisistä eroista (ks. Langacker 1987a: 401).

suunnan hahmottamiseen. Tärkeää analyysissäni on siis pääsy lause- ja virketasoa laajempaan tekstiyhteyteen (vrt. fragmentaaristen murreaineistojen soveltumattomuus analyysiin; luku 1.4.2).

Crusen kontekstuaalisista merkitysrajaajista fyysinen konteksti ei ole kirjoitettujen aineistojen tapauksessa relevantti ja sosiaalisen kontekstinkin ulottuvuudet puhuttua kielenkäyttöä rajatummalla. Selvimmin tekstin ulkopuolelle jäsentävä tässä tutkimuksessa keskeinen kontekstitaso on kulttuuriseen kontekstiin kuuluva maailmantieto, johon minulla on kyseisen kulttuurin jäsenenä pääsy riippumatta tekstistä. Esimerkiksi kun epäilemisestä puhutaan uskonnollisessa kontekstissa, tietämykseni kristinuskon perusajatuksista ja ymmärrykseni niiden jaettuudesta kulttuurissa ohjaavat tulkintaprosessia (esim. j.1 luvussa 3.1; ks. Clark 1996: 102–112).

Tässä luvussa olen esitellyt tutkimuksen käyttöpohjaisen teoreettisen viitekehyksen sekä merkitysnäkemyksen pääkohdat, jotka voidaan tiivistää seuraavasti: kielen dynaamisen ja käyttöpohjaisen luonteen vuoksi *epäillä*-lekseemien merkitykset ovat jatkuvasti liikkeessä olevia mutta riittävässä määrin jaettuja käyttöpohjaisia normeja, joita tutkin luvussa 1.4.1 esiteltujen aineistojen ko(n)tekstuaalisen analyysin avulla sekä tutkijan intuition perustuen.

2.2 POLYSEMIA JA AUTOANTONYMIA

Nyt etenen käsittelemään monimerkityksisyyttä ja sitä erityistapausta, että yhden lekseemin merkitykset muodostavat keskenään vastakohtan, jolloin on kyse autoantonymiasta. Käsitelen ensin polysemiaa yleisesti kielen yksiköiden ominaisuutena (2.2.1) sekä rajanvetoa sen lähikäsitteisiin (2.2.2). Tämän jälkeen etenen autoantonymiaan (2.2.3), jolloin esiin nousevat erilaiset vastakkaisuuden lajit. Lopuksi perustelen epäilemisen kaksihakotteisuuden jäsentymisen kontraarisiksi autoantonymiaksi (2.2.4).

2.2.1 POLYSEMIA KIELEN LUONNOLLISENA RESURSSINA

Polysemia eli monimerkityksisyys, jossa merkitykset kytkeytyvät motivoitusti toisiinsa, kuuluu luonnollisena osana edellä kuvattuun dynaamiseen merkitysnäkemykseen. Se on kielen eri tasot läpäisevä kielenyksiköiden luontainen perusominaisuus, jonka voidaan havaita jopa tehostavan kommunikaatiota (Piantadosi ym. 2012). (Fauconnier & Turner 2003: 80; Lakoff 1987: 378; Langacker 1988d: 392; P. Leino 1993: 121; Nerlich & Clarke 2003: 5, 8; Raukko 1997: 36.) Vielä laajemmin, ei vain polysemiaan rajoittuen, voidaan puhua ei-monoseemisyydestä: kielellinen merkitys on luonnostaan muuta kuin rajattu yksi (Langacker 1999: 125; Raukko 1997: 146).

Termin *polysemia* toi kielitieteelliseen keskusteluun Bréal (1897: 154–155), joka näki ilmiön ennen kaikkea merkitysmuutoksen synkronisena peilinä, mikä yhdistyy luontevasti edellä mainittuun käyttöpohjaisuuden perusajatuksen variaation ja muutoksen yhteen kietoutumisesta (Blank 2003:

268). Polysemia käsitteenä on siis tunnettu jo yli vuosisadan, ja jo ennen kognitiivisen semantiikan teoreettista vaikutusta se on myös nähty kielen toimivuutta ja tarkoituksenmukaisuutta lisäävänä ilmiönä – sekä vedettäessä rajaa homonymiaan (Lyons 1977: 567)³⁰ että argumentoitaessa sitä vastaan, että monimerkitysisyys olisi oire kielen heikkoudesta (L. Hakulinen 1966: 14–15; ks. lukua 1.2). Voidaan kuitenkin sanoa, että vasta kognitiiviseen kielentutkimukseen tämä polysemianäkemys on integroitunut luonnolliseksi osaksi (Deane 1988; P. Leino 1993; Nerlich & Clarke 2003: 4–5). Keskeisiä polyseemisiä suhteita ovat *elaboraatio* ja *ekstensio* eli käsitteen yksityiskohtaisempi tarkennus tai sen laajentuma, joista jälkimmäisen yleinen motivaatio on metaforinen samankaltaisuussuhde: Esimerkiksi sanan *suu* käyttö pullon aukinai-
sesta osasta selittyy sen muodon ja elävän olion suun muodon ikonisesta samankaltaisuudesta. Lisäksi temporaalinen *illan suu* 'alkulta' saa motivaationsa konkreettisen suumuodon sijainnista eli varsinaiseen entiteettiin johtamisesta. (Vrt. P. Leino 1994: 13, 15.)

Polysemiaa kielen motivoituna resurssina voi lähestyä puhujan ja kuulijan ekonomian kautta (Zipf 1949: 20–22). Puhujan ekonomia samastuu ns. vähemmän vaivan periaatteeseen, ja tämän soveltaminen sanastoon johtaisi äärimmilleen vietyinä sen koostumiseen vain yhdestä sanasta tai äännähdyksestä, jolla ilmaistaisiin kaikkea (mts. 20). Polysemian järjettämiin mittasuhteisiin kasvattava esimerkki tuntuu banaalilta, mutta kun sen yhdistää vastavoimana toimivaan kuulijan ekonomiaan, valottaakin se polysemian asemaa kielessä. Kuulijalle edullista on (kun oletetaan, että tavoitteena on puhujan intension ymmärtäminen), että ilmaus kuvaa tarkoitettua mahdollisimman täsmällisesti ja muista tarkoitteista eroavasti. Pelkkä kuulijan ekonomia johtaisi siihen, että jokaista pientäkin merkitysvivahde-eroa edustaisi sanastossa erillinen yksikkö. (Mts. 21.) Tällöin sanasto kasvaisi äärettömäksi, niin ettei kielen hallitseminen olisi käytännössä mahdollista (L. Hakulinen 1966: 15). Luonnollisen kielen sanasto onkin näiden vastavoimien summa: polysemia vähentää merkittävästi sanojen määrää (puhujan ekonomia) mutta ei voi kasvaa järjettämiin mittasuhteisiin (kuulijan ekonomia) (Zipf 1949: 27).

Toisen vastavoimien tasapainon voi tulkita vallitsevan polysemian ja synonymian eli samamerkitysisyyden välillä, joista kumman tahansa venyttäminen äärimmilleen johtaisi kielen toimimattomuuteen kommunikaatiossa (Samuels 1975: 64). Synonymian voi ajatella menevän vielä kuulijan ekonomiaa pidemmälle: ei vain yksi muoto jokaiselle merkitysvivahteelle vaan useampi muoto yhdelle merkitykselle. Synonymia nousee tarkasteluun artikkelissa IV, jossa haarukoin *epäily-* ja *epäily-*nominien yhteisiä ja eriytyneitä

³⁰ Sinällään teoreettisesti kaikkea muuta kuin ongelmaton rajanveto polysemian ja homonymian (sattumalta esimerkiksi äänneenmuutosten kautta syntyneen muodon monimerkitysisyyden) välillä ei ole *epäillä-*lekseemien analysissa olennainen, ja sen vuoksi sivuutan kysymyksen tässä yhteydessä (ks. esim. Heger 1963: 475–489; Lyons 1977: 550–555; Raukko 1994: 41–43).

käyttöalueita.³¹ Näissä lekseemeissä synonymia ja polysemia itse asiassa kie-
toutuvat vahvasti yhteen, jolloin ei ole kyse yhden merkityksen ilmaisusta mo-
nella muodolla vaan jaetusta monimerkityksisyydestä (ks. myös Tola 2015:
182–183). Otan nominien analyysin lähtökohdaksi kognitiivisen semantiikan
hypoteesin täydellisen synonymian mahdottomuudesta (Cruse 2000: 157–
158; Evans 2009: 209–210; Päiviö 2007: 125).³² Kognitiivisessa kieliopissa
oletus perustuu pohjimmiltaan näkemykseen merkityksestä puhujan valintoja
ilmentävänä käsitteistyksenä: samaan kielenulkoiseen asiintilaan viittaavat
eri kielennykset konstruoivat sen eri tavoin (ks. lukua 2.1.2.1; Langacker
1987a: 117; 1988a: 7; ks. myös Evans 2009: 209–210). Täyssynonymian mah-
dollisuus voidaan torjua myös vetoamalla kielen ekologisuuteen, sillä täysi sa-
mamerkityksisyys olisi redundanttia, mikä lienee myös sen taustalla, kun
Bloomfield (1935 [1933]: 145) toteaa eri lekseemien merkitysten erillisyyden
olevan puhujien lähtökohtainen oletus. Lisäksi on kiinnitetty huomiota siihen,
että täyssynonymian vahvistaminen on metodisesti käytännössä mahdotonta,
mutta toisaalta yksikin erottava konteksti falsifioi täyden samamerkityksisyy-
den (Cruse 1986: 268–269). Näistä näkökulmista täyssynonymian kieltö sisäl-
tyy jo perinteisen semantiikan ajatuksiin, ja omassa *epäily(s)*-nominien ver-
tailussani itse asiassa juuri jokaisen lekseemin ekologinen lokero on keskeinen
lähtökohta (vrt. Lambrecht 1994: 9).

2.2.2 POLYSEMIA, AMBIGUITEETTI JA MERKITYKSEN SUMEUS

Kaikki motivoitu monimerkityksisyys ei väistämättä ole polysemiaa, jonka
keskeisiä lähikäsitteitä ovat ambiguiteetti³³ ja merkityksen sumeus tai joustavuus
(engl. *vagueness*).³⁴ Kyse on siitä, onko jokin lekseemin aidossa käytössä
aktivoituva merkitys erotettavissa oleva alamerkitys (ambiguiteetti) vai onko
se kontekstuaalinen merkitysspesifikaatio ilman itsenäisen (ala)merkityksen
statusta (merkityksen sumeus) (Croft & Cruse 2004: 128; Geeraerts 1993:
228). Suhteutettuna yllä kuvattuun merkityskonstruointiin on kyse siitä,

³¹ Muodoltaan näin läheisten lekseemien tarkastelu synonymian piirissä voidaan myös kyseen-
alaistaa sillä perusteella, että synonyymien pitäisi erota selvästi muodoltaan (Kuiri 2012: 30).

³² Yksittäiset kielen esimerkit voivat myös haastaa tämän näkemyksen (Onikki-Rantajääskö 2010:
56; Päiviö 2007: 123–129).

³³ Tässä yhteydessä on kyse nimenomaan leksikaalisesta ambiguiteetista (vrt. lauseen tai lausekkeen
kompositionaaliseen ambiguiteettiin; Löbner 2013: 48). Ambiguiteetin suomennoksina on käytetty ai-
nakin seuraavia: *moniluentaisuus* (Raukko 1994: 42), *moniselitteisyys* (Termipankki 02/2019) ja *moni-
tulkintaisuus* (Mustajoki 2009; artikkeli I), jota termiä Raukko (mp.) puolestaan käyttää juuri merkityk-
sen sumeuden rinnakkaisena suomennoksena.

³⁴ Ilmiöstä on käytetty myös mm. termejä *yleinen (general)* tai *täsmentymätön (unspecified) mer-
kitys* (Blank 2003; Geeraerts 1993; myös *lack of specification*, Zwicky & Arnold 1975), *allosemia (allo-
semy*, Deane 1988: 345–346), *intension häilyvyys* (Nieminen 2015) ja *monitulkintaisuus* (Raukko 1994:
42).

kuinka rajautuneita esimerkitykset ovat (Croft & Cruse 2004: 110). Ambiguiteetin ja sumeuden suhde polysemiaan ei ole yksiselitteinen: Ensinnäkin polysemia voidaan nähdä ambiguiteettia ja merkityksen sumeutta linkittävänä välimuotona, jossa alamerkitykset ovat yhtäältä sumeaa merkitystä selvemmin erillisiä mutta toisaalta motivoitussa suhteessa toisiinsa, mikä ei välttämättä toteudu ambiguiteetin tapauksessa (Blank 2003: 277; Langacker 2000: 35–37; Tuggy 2006: 168). Toisaalta taas polysemia voidaan alamerkitysten itenäisyyden vuoksi kontrastoida merkityksen sumeuteen, jolloin polysemia ja ambiguiteetti lankeavat yhteen (Croft & Cruse 2004: 109; Geeraerts 1993; Gries 2009b: 58). Tätä jaottelua seuraan tutkimuksessani. Edellisten suhteutusten lisäksi myös homonymian ja ambiguiteetin sekä toisaalta polysemian ja merkityksen sumeuden välillä voidaan nähdä epätäydelliset vastaavuussuhteet (Raukko 1994: 42).

Määritelmien heterogeenisuuteen tuo selkeyttä se huomio, että merkitysten erillisyydestä puhutaan kahdella eri tasolla: toisaalta merkitysten sukulaisuuskysymyksessä eli homonymian ja polysemian erottamisessa sekä toisaalta alamerkitysten erillisyyden käsitteellisessä analyysissä. Näistä vain jälkimmäinen eli rajankäynti polysemian ja merkityksen sumeuden välillä on tässä yhteydessä relevantti. Totean artikkelissa I (s. 9), että *epäillä*-verbin polaarisesta kaksihakmotteisuudesta suhteuttaminen tähän jaotteluun ei tuota yksiselitteistä analyysia.³⁵ Osittain on kyse kielto- ja myöntösuuntaisuuden poikkeuksellisuudesta polysemiana (ks. lukua 2.2.4), mutta osittain myös siitä, että ambiguiteetin/polysemian ja merkityksen sumeuden raja sinällään on häilyvä (Geeraerts 1993; Raukko 1994; Tuggy 2006: 168; vrt. Zwicky & Arnold 1975). Jatkomonluonteisuudesta kertoo se, että erottuvat alamerkitykset voidaan jaotella vielä tarkemmin täysiin autonomisiin alamerkityksiin (esim. *kieli* 'puhuttava –', 'soittimen –', 'elin'), käsitteen eri puolia painottaviin fasetteihin (*facet*; esim. *ihminen* 'vajavainen –', 'humaani ja inhimillinen –') ja hyponymisiin mikromerkityksiin (*microsenses*, esim. *kortti* 'pankkikortti', 'postikortti', 'pelikortti') (Croft & Cruse 2004: 112–131; Larjavaara 2007: 111–117). Näistä fasetit ja mikromerkitykset lähestyvät merkityksen sumeutta (Croft & Cruse 2004: 127–128; Larjavaara 2007: 115) ja mikromerkitykset tarjoavat myös vertailukohdan epäilemisen polaarisesta variaatioon: kielto- ja myöntösuuntaisuus ovat mikromerkitysten määritelmän mukaisesti hyvin läheisiä merkitysvariantteja, joiden spesifit tulkinnat ovat mahdollisen yläkäsitteen eli epävarman propositionaalisen asenteen yläskeeman sijaan oletuskonstruointeja (Croft & Cruse 2004: 131).³⁶ Merkitysten läheisyydestä huolimatta kielto-

³⁵ Tutkimuksen englanninkielisessä tiivistelmässä ja artikkelissa III käyttämäni termi *polar ambiguity* ei ota kantaa tähän kysymykseen vaan toimii yleisenä käännökseenä polaariselle kaksihakmotteisudelle.

³⁶ Larjavaaran (2007: 115) mukaan mikromerkityksiä luonnehtii juuri yhdistävän yläskeeman puute, mutta nähdäkseni hänen käyttämässään *kortti*-esimerkissäkin on hahmotettavissa abstrakti kortin yläskeema.

ja myöntösuuntaisuuden ero on kuitenkin niin olennainen, että sen nimeäminen mikrovariaatioksi tuntuisi oudolta. Keskeinen merkitysten autonomisuuden indikaattori onkin niiden yhteensopimattomuus (mts. 115), mikä on vastakkaiden polaaristen tulkintojen kohdalla varsin ilmeistä.

Dynaamiseen merkitysnäkemykseen kuuluu, että alamerkitysten rajautuminen voi olla myös konstruointikohtaista (Croft & Cruse 2004: 109, 113). Toisin sanoen merkitysyksiköt, jotka yhdessä käyttöyhteydessä hahmottuvat erillisiksi alamerkityksiksi, voivat jäädä toisessa sellaisiksi hahmottumatta (Gee-raerts 1993: 244, 247–250). Sopivassa kontekstissa epäilemisen polaarinen suunta ei olekaan relevantti, jolloin merkitys on sen suhteen sumea ja painotuu evaluoivaan kielteisyyteen (artikkeli IV; luvut 5.1.4 ja 4.4). Näin on esimerkiksi silloin, kun *epäillä*-verbiä käytetään ilman täydennystä eikä kontekstissa ole propositiota, johon (epä)todennäköisyysarvio voisi kohdistua:

- (8) Kansa voi kritisoida ja **epäillä**, mutta suuri eurooppalainen suunnitelma yhteisestä rahasta etenee koko ajan junan tavoin lukemattomissa työryhmissä ympäri Eurooppaa. (HSma_mn, 1995, ns)

Se, mitä kansa täsmälleen ottaen epäilee ('arvelee' vai 'kyseenalaistaa?') jää kontekstissa täsmentymättä, mutta tämä ei vaikeuta ilmauksen ymmärtämistä (ks. Kjellmer 1993: 120–121; Kilgarriff 1997). On selvää, että kuvattu ”epäilevä kansa” ei kannata (varauksetta) suunnitelmaa Euroopan yhteisestä rahasta. Tämä tulkinta välittyy esimerkistä kuitenkin ilman kannattamattomuuden syiden eksplikoimistakin, joten tulkinta ei ole kielto- eikä myöntösuuntainen ja kysymys polaarista suunnasta raukeaa epärelevanttina.

Osittaisen paralleelin esimerkin (8) havainnollistamalle polaarille su-meudelle tarjoaa eri kielten (ennen kaikkea deonttisissa) modaali-ilmauksissa vastaantuleva mahdollisuuden ja välttämättömyyden kontekstuaalinen sulautuminen toisiinsa: esimerkiksi inarinsaamen verbi *kolgađ* (Laitinen 1988), ruotsin *få* ja suomen *saada* (Viberg 2012) sekä suomen jussiivi (Peltola 2016) mahdollistavat käyttöjä, joissa mahdollisuuden ja välttämättömyyden tulkin-nat ovat samanaikaisesti läsnä. Tällöin siis yksittäinen lausuma ei disambiguoidu kumpaankaan merkitysvarianteista, jotka voidaan nähdä toisilleen vastakkaisina (Laitinen 1988: 57; Peltola 2016: 694; Viberg 2012: 1413). Täl-lainen modaalinen avoimuus poikkeaa kuitenkin epäilemisen polaarisen suunnan sumeudesta kahdella keskeisellä tavalla: Ensimmäinen ero juontuu siitä, että modaaliasteikon ääripäiden, mahdollisen ja välttämättömän (ks. Kangasniemi 1987: 157–158), välillä vallitsee yhdensuuntainen looginen sisäl-tymissuhde (*entailment*, Horn 1989: 24): jos jokin on välttämätöntä, se on loogisesti ottaen myös mahdollista. Tämän vuoksi käsitteet ovat keskenään yhteensopivampia kuin seuraavassa luvussa käsiteltävät perinteiset vasta-kohtaparit, joihin myös kielto- ja myöntösuuntaisuus kuuluvat (vrt. Laitinen 1988: 58, 67, 77). Tästä osittaisesta yhteensopivuudesta seuraa myös se toinen ero, että avoimessa deonttisen modaalisuuden ilmauksessa (esim. jussiivi-muoto *lähteköön* 'pitäisi/saa lähteä'; Peltola 2016: 695–696) mahdollisuuden

ja välttämättömyyden tulkinnat kohdistuvat samaan asiaintilaan ('hän lähtee') ja valottavat vain tilannetta mahdollisesti puhetilanteen eri osallistujien näkökulmista (ks. myös Laitinen 1988: 72, 76).

Epäillä-lekseemien polaarisesti sumeassa merkityksessä (artikkelissa IV: ambivalenttius) kielto- ja myöntösuuntainen tulkinta eivät voi loogisesta vastakohtasuhteesta johtuen koskea samaa propositiota (ks. lukua 2.2.4). Havainnollistan asiaa esimerkin 8 avulla: sen analyysiksi voitaisiin periaatteessa sepittää implisiittisiä propositioita, jotka joko kyseenalaistettaisiin (\Rightarrow - 'yhteinen valuutta kannattaa') tai joita pidettäisiin todennäköisinä (\Rightarrow + 'yhteisestä rahasta seuraa ongelmia'). Nämä propositiot on kuitenkin muotoiltava erilaisiksi (käytännössä keskenään päinvastaisiksi), jotta on kyse vielä samasta epäilemisestä. Toisin sanoen polaarisesti sumeassa *epäillä*-esiintymässä polaarisesti spesifioidut tulkinnat eivät ole reaalisesti yhtä aikaa aktiivisina vaan ne ovat vain ikään kuin latentisti läsnä potentiaalisina parafraseina. Koska yhtä hyvin kielto- kuin myöntösuuntaiseenkin tulkintaan vievä parafrasi olisi mahdollinen, voisin tällä muotoilulla käytännössä valita haluamani polaarisen suunnan, mikä luonnollisestikin vääristäisi analyysia ja minkä vuoksi en tätä strategiaa analyysissani käytä.

Epäilemisellä on siis lopulta sekä ambiguiteetin että merkityksen sumeuden piirteitä: kielto- ja myöntösuuntaisuuden yhteensopimattomuus viittaa edelliseen ja näiden alamerkitysten mahdollisuus raueta epärelevantteina piirteinä jälkimmäiseen. Polaarisesti sumeissa tapauksissa kielto- ja myöntösuuntaisuus ovat kuitenkin vain piilevästi tulkinnassa läsnä, mikä erottaa ilmiön mahdollisen ja välttämättömän välisestä modaalisesta sumeudesta. Seuraavaksi syvennyn ambiguiteettinäkökulmaan eli yhteensopimattomien kielto- ja myöntösuuntaisen tulkinnan autoantonyymiseen suhteeseen. Tausitoitan tämän määrittelyä vastakohtalajien tarkastelulla.

2.2.3 AUTOANTONYMIA POLYSEMIAN ERITYISLAJINA

Vastakohtamerkityksillä on kielellisten merkityssuhteiden joukossa keskeinen asema, mikä kietoutuu erottamattomasti vastakohtien keskeisyyteen ihmisen ajattelussa ja maailman hahmottamisessa (Larjavaara 2007: 146). Kielen vastakohtien ja vastakohtien havainnoinnin välinen vaikutussuhde on kaksisuuntainen: toisaalta kielen lukuisat vastakohtaparit altistavat vastakohtajattelulle (Leech 1981: 33–34) ja toisaalta maailmassa ja oman kehon kautta koetut vastakohtaisuudet sekä ihmisen taipumus jäsentää maailmaa niiden kautta ovat vastakohtien leksikaalistumisen taustalla (Odgen 1967: 34, 94–98; Saury 2004: 97; Vilppula 1986: 408; 1987: 48–49; ks. myös Lyons 1977: 270–271). Käyttöpohjaisuuden näkökulmasta kokemukset vastakohtista edeltävät alun alkaen niiden kielentämistä, mutta yhtä kaikki myös leksikaalistuneet vastakohtat voivat ohjata niitä erityisesti näkemään.

Kun yhden lekseemin eri tulkinnat ovat keskenään vastakohtasuhteessa, voidaan puhua autoantonymiasta eli ”itsevastakohtaisuudesta”, joka on toisaalta polysemian (tai laajemmin monimerkityksisyyden)³⁷ erityislaji ja toisaalta antonymian erityistapaus. Se paikantuu siis sanastossa moni- ja vastakkaismerkityksisyyden leikkauskohtaan (vrt. merkityssuhteiden kahtalaiseen jaotteluun; Leech 1981: 94).

2.2.3.1 Vastakkaismerkitysten lajittelua

Vaikka vastakkaismerkityksissä on kyse ennen kaikkea erilaisuudesta, merkitysten hahmottuminen vastakohdiksi edellyttää samankaltaisuutta: vastakohdilla on jokin yhteinen skaala tai käsitteellinen ulottuvuus, johon ne suhteutuvat päinvastaisilla tavoilla kuten *pieni* ja *suuri* konkreettisen tai metaforisen koon asteikkoon (Glynn 2014: 11; Hakanen 1973: 33–34; Langacker 2010: 169; Larjavaara 2007: 146; Odgen 1967: 37; Vilppula 1987: 46). Vastakohtamerkitysten luokittelussa ensimmäinen tärkeä jako tehdään binääristen ja monijäsenisten vastakohtien välillä (Hakanen 1973: 36, 49; Kastovsky 1982: 128–129; Lyons 1977: 279).³⁸ Esimerkki jälkimmäisistä ovat viikonpäivät, joista jokaisen merkitys kontrastoituu kaikkien muiden merkityksiin (Lyons 1977: 287–290). Keskityn nyt vain kahden käsitteen välisiin vastakohtasuhteisiin, koska epäilemisen kaksihakmotteisuus on tässä mielessä binääristä.

Termiä **antonymia** käytetään usein *pieni* : *suuri* -parin havainnollistamasta **astevastakohtien** joukosta, jotka siis kuvaavat jonkin jatkumon ääripäitä (Cruse 1980: 204; Hakanen 1973; Kastovsky 1982: 131–134; Lyons 1977: 279; *varsinainen antonymia*, Larjavaara 2007: 148). Se toimii kuitenkin myös vastakohtamerkitysten kattokäsitteenä (Larjavaara 2007: 146–151; Stubbs 2001: 38–39; ks. myös Hakanen 1973; Lyons 1977: 279), ja tässä funktiossa se on myös termissä *autoantonymia*. Astevastakohtaan viittaavan termin nostaminen vastakohtaisuuden yleisnimitykseksi heijastelee sitä tosiasiaa, että tällaiset kontraarisessa suhteessa toisiinsa olevat vastakohdat ovat tärkeitä kielen käytössä: kontraarinen sisällön vastakohta, jossa käsitteiden välille jää molempien ulkopuolisia merkityksiä (esim. ’ei suuri eikä pieni’), on ihmiselle puhtaan loogista joko–tai-tyypistä kontradiktiota tarpeellisempi käsite. (Horn 1989: 330; Larjavaara 2007: 146–147; Saury 2004: 22; ks. myös Hakanen 1969: 96.) Leksikaaliset vastakohtailmaukset ovatkin tyypillisesti ennemmin kontraarisia (esim. *pieni* : *suuri*), kun taas kontradiktiota ilmaistaan ennen kaikkea kieliopillisesti kiellolla (esim. *ei pieni* ’asteikolla suuri–pieni kaikki pienen ulkopuolelle jäävä’). Toki myös leksikaalisissa vastakohtapareissa on

³⁷ Homonymian sisällyttäminen autoantonymiaan kasvattaa tapausten määrää (ks. Alomoush 2010: 409). Koska *epäillä*-lekseemien kaksihakmotteisuus on nimenomaan motivoidun monimerkityksisyyden alalaji, keskityn tässä polyseemiseen autoantonymiaan.

³⁸ Hakanen (1973: 36, 49) kutsuu monijäsenisiä varioiviksi vastakohdiksi ja binäärisiä kontrastiiviksi vastakohdiksi, jolloin kontrasti saa rajatumman tulkinnan kuin Lyonsilla (1977: 279), jolla *contrast* viittaa juuri monijäsenisiin vastakohtiin.

loogisesti **kontradiktorisia lajivastakohtia** (esim. *elävä : kuollut*, Larjavaara 2007: 147–148). Kontraarisuuden keskeisyydestä kielessä kertoo kuitenkin vielä se, että myös loogisesti ottaen kontradiktoriset ilmaukset voivat kielen käytössä kontraaristua eli vakiintua viittaamaan vastakkaisuuden toiseen ääripäähän (esim. *ei kaunis* merkityksessä 'ruma', Larjavaara 2007: 148–151; ks. myös Horn 1989: 272–273, 308, 342).

Laji- ja astevastakohtien lisäksi vastakohta voi olla *konversio* eli *käänteisvastakohta* (engl. *converseness*, Hakanen 1973: 40; Kastovsky 1982: 136; Lyons 1977: 279–280; Vilppula 1986: 395) tai *suuntavastakohta* (*directional opposites*, Kastovsky 1982: 136–138; Lyons 1977: 281–290; Odgen 1967: 60–61). Konversiot, kuten verbit *ottaa* ja *antaa* tai sukulaisuussubstantiivit *äiti* ja *tytär*, kuvaavat samaa tilannetta vastakkaisista näkökulmista (ks. Lyons 1977: 280). Suuntavastakohdat viittaavat nimensä mukaisesti vastakkaisiin spatiaalisiin suuntiin, kuten *ylös : alas* (myös reversiiviset verbit, kuten *avata : sulkea*, ks. Cruse 1979: 965).³⁹ Autoantonyymisten sanojen vastakkaisuus on usein konversiivista tai suuntavastakohtaisuutta (ks. seuraavaa alalukua). Myös epäilemisen polaarissa merkitysvariantteissa on sana *suunta*, mutta suunnan abstraktisuuden vuoksi kyse ei ole suuntavastakohdasta vaan kontraarisesta autoantonyymiasta, minkä perusteluun etenen luvussa 2.2.4.

2.2.3.2 Autoantonymia aiemmassa kirjallisuudessa

Koska vastakkaisia merkityssuhteita on erilaisia, on myös autoantonyymien joukko heterogeeninen sekä sisällöllisesti että terminologialtaan. Termin autoantonymia (engl. *auto-antonymy*, saks. *Auto-Antonymie*) lanseerannut Eulenberg (1995; ks. myös esim. Blank 2001: 92; 2003: 271) luettelee mm. seuraavat ilmiöstä käytetyt termit: *antiphrasis* (Blank 2003: 269), *enantiosemy* (Matthews 2007; tsek. *enantiosémie* Nejedlý 2014), *Janus-faced word* (Lederer 1989: 97–98),⁴⁰ *enantiodromy* ja *didh* (arab.).⁴¹ Lisäksi käytössä ovat ainakin termit *contronymy* (Lederer 1989: 97; Nichol 2011) ja *antagonymy* (Ellis 1999). Vaikka terminologian heterogeenisuus ei ole vierasta kielitieteelle yleisestikään, heijastaa tämä nimitysten runsaus nähdäkseni myös ilmiön marginaalisuudesta johtuvaa kuvauksen vakiintumattomuutta; autoantonymia ei yleensä nouse esiin semantiikan tai polysemian yleisesittelyissä (ks. esim. Cruse 1980; Larjavaara 2007; P. Leino 1993; Löbner 2013; Palmer 1981).

Termien runsaus kertoo toisaalta siitä, että havaintoja autoantonyymiasta on tehty suhteellisen paljon vaikkakin hajanaisesti. Aiheen kiehtovuus eli eräänlainen friikkiarvo houkuttelee sen pariin myös kielten harrastajia, joiden

³⁹ Nämä kategoriat limittyvät osittain, mistä kertoo Larjavaaran (2007: 149–150) ratkaisu niputtaa ne yhdeksi käänteisvastakohtien ryhmäksi, jossa esiintyy erilaisia konverssisuuden tyyppejä.

⁴⁰ Nimitys viittaa kreikkalaisen mytologian kaksikasvoiseen Janus-jumalhahmoon.

⁴¹ Sana merkitsee 'itself and its opposite' (Eulenberg 1995).

tavoitteena on usein mahdollisimman pitkien esimerkkilistojen luominen ilman vastakkaisuuden määrittelyn tai moninaisuuden analyysia (ks. esim. Ellis 1999; Nichol 2011; Antagonyms-lista). Blank (2003: 269–271; 2001: 83–85, 92–93) sen sijaan erottaa toisistaan *autokonversiivisen polysemian* (esim. *lainata*-verbin tulkinnat 'antaa' ja 'ottaa lainaksi'), *konnotatiivisen kontrastin* (*antiphrasis*, esim. *linna* 'palatsi' vs. 'vankila') ja *varsinaisen autoantonymian* ("a kind of inner antonymy"). Hän toteaa, että viimeistä esiintyy yleensä vain kielen eri rekisterien välillä (esim. standardikielen *bad* 'not good' ja sanan slangitulkinta 'excellent'). Autoantonymilistoissa tulee usein erillaisia konversiivisia (esim. *lease* 'antaa/ottaa vuokralle') ja reversiivisiä vastakohtia (esim. *dust* 'levittää hienojakoista ainetta' vs. 'pyyhkiä pois (pölyt)').

Fennistiikassa termiä autoantonymia ei ole tietääkseni aiemmin käytetty, mutta sanojen vastakkaismerkityksiä ja niitä synnyttäviä konteksteja on tutkittu (ks. esim. L. Hakulinen 1966; Vilppula 1986; 1987). Vilppula (1986: 395) käyttää ilmiöstä nimitystä *käänteismerkitys*, joka on siinä suhteessa hankala termi, että se assosioituu herkästi vain vastakohtien alalajiksi edellä havaittuun konversioon (*käänteisvastakohta*, mp.), vaikka hän käsittelee otsikon alla myös komplementaarisia ja antonymisia vastakohtia.⁴² Käänteismerkitysten syntysyihin ja merkityspiirteisiin perustuvassa jaossa yhden ryhmän muodostavat näennäisvastakohtat, joiden kautta voi analysoida juuri vastakkaisuuden määrittämisen ongelmallisuutta (Vilppula 1986: 396; 1987: 35; Hakkanen 1973: 48–49; ks. myös Laitinen 1988: 57–58): olisi esimerkiksi järjestöntä luokitella pronomini *hän* autoantonymiksi vain siksi, ettei se ilmennä monissa muissa kielissä näkyvää erontekoa sukupuolten välillä.

Selkeästi vastakohtaisia ovat **kontekstivastakohtat**,⁴³ joihin myös epäilemisen kaksihakmotteisuus vertautuu. Termi viittaa antonymisen merkityksen syntytapaan, jossa sanan merkitys muuttuu vastakkaiseksi taajan kieltoisan kanssa esiintymisen vuoksi eli kontekstin (tämän tutkimuksen käsittein *kotekstin*) vaikutuksesta. Esimerkkinä Vilppula käyttää lekseemiä *harva* rakenteessa *harva se päivä* ('melkein jokainen'), jonka alkuperäinen merkitys 'vain jokunen' on kääntynyt vastakkaiseksi 'ei vain jokunen' sivulauseen kiellon taajan käytön vaikutuksesta (esim. *Harva se päivä, jona hän ei täällä käy*). (Vilppula 1986: 397–398.) Ilmiön yhteys *epäillä*-verbin merkitysmuutokseen on ilmeinen, vaikkakin sivulauseen kiellon vaikutus on päinvastainen: analysoin artikkelissa II (s. 56), että kielteinen *että*-lause on nimenomaan mahdollistanut *epäillä*-verbin myöntösuuntaisen tulkinnan eli irtautumisen kieltomerkityksestä (ks. lukua 5.1.2). Vastakkaisuuden lajin kannalta erillinen

⁴² Saman kritiikin voi esittää periaatteessa myös termistä *autoantonymia*, joskin *antonymian* käyttö vastakkaismerkitysten yläkäsitteenä on yleisempää kuin käänteisyyden (ks. edellä lukua 2.2.3.1).

⁴³ Vilppulan jaottelussa kaksi muuta ryhmää ovat *emotionaaliset vastakohtat* (esim. *epistola* 'raamatunteksti' vs. 'juoru', Vilppula 1986: 398–403; vrt. konnotatiivisiin vastakkaismerkityksiin, Blank 2003: 271) ja *näkökulmavastakohtat* (esim. *vähän* 'jonkin verran' vs. 'riittämättömästi', Vilppula 1986: 404–409).

kieltomorfeemi viittaa kontradiktorisuuteen eli komplementaariseen vasta-kohtaan (vrt. yllä; ks. myös lukua 4.2.2). Molemmissa tapauksissa on kuitenkin itse asiassa kyse kontraarisesta vastakohtadasta, mikä tukee yllä todettua kielen taipumusta ääripäitä kuvaavaan kontraarisuuteen: *harva se* -esimerkissä merkitys 'ei vain jokunen' tulkitaan kontradiktiota 'kaikki muut vaihtoehdot kuin vain jokunen' vahvemmaksi vastakohtaksi 'usea'.

Vilppulan määrittelemiä kontekstivastakohtia laajemminkin merkitysmuutos on keskeinen autoantonymian lähde (Blank 2001; 2003; Nejedlý 2014; vrt. Bréalin polysemian määritelmään). L. Hakulinen (1966: 10) kutsuu monimerkityksisyyden mahdollistavia konteksteja (*konneksioita*) semanttisiksi vedenjakajatapauksiksi, jotka voivat siis ohjata tulkinnan kahteen eri suuntaan. Toisaalta autoantonymiaa voidaan tarkastella myös synkronisen aktivoitumisen ja käyttäytymisen näkökulmasta, mikä on keskeistä *epäillä*-analyysissäni. Tähän ilmiön syntagmaattiseen luonteeseen viittaa Kjellmerin (1993) termi *semanttinen konflikti*. Olen verrannut hänen *sanction*-lekseemin analyysiaan *epäily*- ja *epäily*-lekseemeihin (artikkeli IV: 229). Siinä missä yleisemmällä tasolla polysemia voi aiheuttaa disambiguoinnin tarpeen, voi autoantonymia johtaa semanttiseen konfliktiin. Tällainen voi syntyä esimerkiksi ilman riittävää kontekstia esiintyvistä *epäillä*-lausumasta (esim. *epäilen, että hän lähtisi mukaan*), silloin kun polaarisesti sumea merkitys ei konstruktiossa tule kysymykseen (vrt. esim. 8 luvussa 2.2.2). Suhteutin edellä polysemian puhujan ja kuulijan ekonomiaan (luku 2.2.1). Semanttisiin konflikteihin johtavaa autoantonymiaa voidaan pitää kuulijan ekonomian vastaisena, sillä keskeistä merkityseroa (tässä: 'kyllä' vai 'ei?') ei ole tällöin yksiselitteisesti ilmaistu. Kieli on kuitenkin joustava systeemi, ja mikäli toinen autoantonymisista merkityksistä ei poistu kielestä (vrt. Kjellmer 1993: 116; Lederer 1989: 97; Samuels 1975: 64–65), kielellinen ympäristö yleensä tukee tarkoitettua tulkintaa. Aidosti ratkaisemattomat semanttiset konfliktit ovatkin käytännössä suhteellisen harvinaisia, sillä tyypillisesti ympäröivä ko(n)teksti disambiguoii merkityksen (Alomoush 2010; L. Hakulinen 1966: 12; Kjellmer 1993: 115; Laitinen 1988; Vilppula 1986: 401–402). Näin käyttäytyvät myös *epäillä*-lekseemit tutkimusaineistossani. Kootusti voidaan lopulta todeta, että ko(n)teksti paitsi saa aikaan autoantonymiaa myös ratkaisee sen myötä syntyviä semanttisia konflikteja.

2.2.4 EPÄILEMISEN KAKSIHAHMOTTEISUUS KONTRAARISENA AUTOANTONYMIANA

Vaikka kognitiivisen semantiikan polysemiakuvauksen menetelmillä ei saa otetta *epäillä*-verbin polaariseen kaksihakmotteisuuteen, verbi on selvästi monimerkityksinen (ks. artikkelia I: 7). Tässä näennäisessä ristiriidassa on kyse siitä, etteivät verbin vastakkaistulkinnat analysoidu kognitiivisessa kieliopissa tyypillisesti erotelluiksi polyseemisiksi suhteiksi, kuten metaforiseksi ekstensioksi (laajentuma), elaboraatioksi (tarkentuma) tai havaituksi samankaltaisuudeksi (ks. Langacker 1988c: 134–135; P. Leino 1994: 15; Raukko

1994: 45). Myöskään Norvigin ja Lakoffin (1987: 197–198) hienojakoisemmasta linkkityyppien erittelystä⁴⁴ ei löydy paralleelia polaarille kaksihakmotteisuudelle. Tämä voi johtua osittain siitä, että perinteisissä leksikaalisten verkkojen analyyseissa on usein kyse konkreettisten ja abstraktien merkitysten linkittymisestä, kun taas *epäillä*-lekseemien vastakkaismerkitykset ovat keskenään samalla abstraktisuustasolla. Keskeisin syy linkkityyppi-paralleelin puutteelle lienee kuitenkin se, ettei autoantonymia ymmärrettävistä syistä kuulu polysemian yleisimpiin rakennusaineisiin.

Epäilemisen kaksihakmotteisuus on selvästi autoantonymiaa, vaikka en ole kyseistä termiä osatutkimuksissani käyttänyt. Tähän syynä on, että tutkimiini ilmiön yhteys laajempaan ilmiökenttään on avautunut vasta tutkimuksen edettyä pidemmälle. Epäilemisen autoantonyymisen vastakohtaan jäsenytymistä nimenomaan kontraariseksi havainnollistan seuraavalla yksinkertaisella esimerkivirkkeellä (9), jonka pakotan vastakkaisiin tulkintoihin (a) ja (b) pienillä modifioinneilla (tukipronominin tulkinnasta ks. artikkelia I: 20–21).

- (9) Epäilen, että huomenna sataa.
 (9) a. Epäilen sitä, että huomenna sataa/sataisi. ⇒ – 'Huomenna ei varmaan sada.'⁴⁵
 (9) b. Epäilen, että huomenna varmaan sataa. ⇒ + 'Huomenna varmaan sataa.'

Koska tulkinnat eroavat polaarisuuden suhteen, katse kääntyy loogisiin vastakohtapareihin. *Epäillä*-verbillä esimerkeissä (9a) ja (9b) ilmaistu epävarma kielto ja epävarma myöntö ovat arvioita, joiden välille jää ainakin se kontingentti vaihtoehto, ettei minulla ole huomisen säästä minkäänlaista näkemystä (kontingenssista ks. Béziau 2012: 10). On siis kyse astevastakohdasta eli loogisesti kontraarisesta vastakkaisuudesta. Arvioon sisältyvän epävarmuuden vuoksi merkitykset eivät kuitenkaan edusta episteemisen varmuusasteikon ääripäitä, mikä olisi kontraarisen vastakohtaan perustapaus (esim. *ehdotto-masti* : *ei ikinä*, vrt. VISK § 1556). Kielto- ja myöntösuuntaisuus ovat siis *lievästi* kontraariset vastakohtat (vrt. 'unlikely' ja 'likely', Horn 1989: 325), ja tämän vastakkaisuuden lajin voi rinnastaa antonyymisten adjektiivien vastakohtasarjoihin, joissa ääripäiden (esim. *kylmä* : *kuuma*) välille jää lievemmin vastakkainen pari (*viileä* : *lämmen*) (Hakanen 1973: 43; Larjavaara 2007: 148). Myöntösuuntaisuus on siis polaarisen kaksihakmotteisuuden "lämmen" ja kieltösuuntaisuus "viileä", siinä missä "kuuma" ja "kylmä" vastaisivat ehdotonta myöntöä ja kieltöä.

Viittasin yllä Blankin (2003: 269) huomioon siitä, että varsinainen autoantonymia ei tyypillisesti vakiinnu kielen samaan rekisteriin. Kun epäilemisen

⁴⁴ Norvig ja Lakoff (mp.) erottavat toisistaan seuraavat linkkityypit: metafora, metonymia, kehyksen lisäys, semanttisten roolien eriytyminen, profiilin nosto ja mielikuvaskaeman muunnos.

⁴⁵ Vastakohtasuhteen tarkastelun helpottamiseksi olen jättänyt merkitysparafraaseista ensipersoonaisten käsitteistäjän pois.

kahden polaarisen tulkinnan välinen suhde on todettu varsinaiseksi antonyymiseksi suhteeksi – vaikkakin lieväksi sellaiseksi – nähdään, että vastakohtalajin näkökulmasta tapaus on erityinen. Vastakohtalajia merkittävämpi *epäillä*-verbin erityisyys autoantonymian piirissä liittyy kuitenkin merkityksen kieliopillisesta luonteesta johtuvaan skemaattisuuteen (ks. lukua 4.2.2), mistä seuraa potentiaalisesti monitulkintaisten kontekstien laajuus ja temaatinen vaihtelevuus. Vertailuksi merkitykseltään puhtaasti leksikaalinen autoantonyymi, kuten englannin autoreversiiviset verbit *trim* ('leikata, karsia' l. "ottaa pois" vs. 'koristella' l. "lisätä") ja *seed* ('poistaa siemenet' vs. 'kylvää'), rajautuvat leksikaalisten merkitystensä vuoksi käyttöalaltaan vain spesifejä aiheita käsitteleviin konteksteihin (ks. Antonyms-lista). *Epäillä*-verbin lähikoteksti, jota polaarisin tulkinta ennen kaikkea koskee, voi sisältää käytännössä mitä tahansa leksikaalista ainesta (*epäilen hänen pätevyyttään; epäillään, että sirkuksen päätähti on sivussa...*). Tällöin myös polaarisin kaksihakmotteisuus voi koskea lukemattomia konteksteja.

Siirrän seuraavaksi tarkastelun painopisteen tutkimuksen merkitysteoreettisista lähtökohdista sen keskeisimmän terminologian ja analyysivälneiden kuvaamiseen. Seuraavassa luvussa tulee näkyväksi, että juuri teemoiltaan vaihtelevan epäilemisen "alaisen" lähikotekstin kielennyksellä – eli sillä, millaisen täydennyksen *epäillä*-verbi saa – on olennainen rooli esiintymän polaarisin tulkinnan muotoutumisessa.

3 KOMPLEMENTAATIO, KONSTRUKTIOT JA SKEEMAT

Tutkimukseni on lähtökohtaisesti verbisemanttinen ja asettuu siten väljästi siihen Kotilaisen ja Herlinin (2012: 8–12) kuvaamaan fennistisen tutkimuksen linjaan, jossa verbejä on tarkasteltu runsaasti kognitiivisessa tai laajemmin funktionaaliossa viitekehysessä. Yhteistä tutkimuksille on, että tarkastellaan vaihtelevilla painoituksilla verbejä ja niitä laajempia, usein *konstruktioiksi* nimitettyjä rakenteita, joihin verbit kuuluvat (Kotilainen & Herlin 2012: 13).

Edellä luvussa 2.1.4.2 nousi esiin, että aineistoanalyysini ensimmäinen jako koskee *epäillä*-lekseemin täydennyksen muotoa ja siitä riippuen muita kotekstin piirteitä. Avain polaariseen tulkintaan löytyy siis ympäröivistä kielennäeksistä, ja *epäillä*-lekseemin täydennykset ovat tässä avainasemassa. Lähestyn täydennyksiä ja komplementaatiota tässä luvussa ensisijaisesti *epäillä*-verbin näkökulmasta, mutta tekemäni havainnot soveltuvat laajalti myös nominijohdoksiin *epäily* ja *epäily*s, sillä ne ovat perineet syntaktis-semanttiset ominaisuutensa pitkälti kantaverbiltään. Esimerkkien kautta nostan esiin myös nominien erityispiirteitä. Tarkastelen seuraavassa ensin verbin ja sen täydennysten eli komplementtien suhdetta esitellen tutkimuksessa tarkasteltavat täydennystyytit (3.1) ja etenen sitten konstruktiokieliopin tarjoaman taustan kautta tutkimuksessa käyttämiini konstruktio- ja skeematermeihin sekä siihen, mikä rooli *epäillä*-konstruktion eri osilla on tulkinnan muotoutumisessa (3.2).

3.1 VERBI JA SEN TÄYDENNYS

Verbin syntaktisten ominaisuuksien analyysissa *valenssin* käsitteellä viitataan niihin täydennyksiin, joiden kanssa verbi muodostaa täyden lauseen. Yksi-paikkainen verbi (esim. *lepäillä*) tarvitsee lauseen muodostaakseen pelkän subjektiargumentin (*minä lepäilen*), kun taas kaksi- tai kolmipaikkaisen verbin kanssa esiintyy lisäksi objekti ja mahdollinen adverbiaalitäydennys. (VISK § 446–447.) Syntaktisen valenssin katsotaan yleisesti motivoituvan verbin kuvaaman toiminnan sisältämistä osallistujarooleista eli verbin semanttisesta valenssista (Pajunen 2001: 20, 76). Yhteys ei kuitenkaan ole suora, vaan pikemminkin verbin merkitysrakenne avaa sille valenssipotentiaalin, jonka toteutuminen kielen rakenteen tasolla riippuu kyseisen kielen konventioista ja typologisesta luonteesta (mts. 21, 81–82; Langacker 1988b: 99–100). Tämä näkyy yksittäisen verbin valenssivariaatiossa sekä siinä, kuinka samamerkityksisten verbien valenssit eroavat kieltenvälisesti (Haspelmath 2014: 4).

Valenssisuhde vallitsee kognitiivisen kieliopin termein käsitteellisesti riippuvan (*conceptually dependent*) ja käsitteellisesti itsenäisen (*conceptually*

autonomous) merkitysrakenteen välillä (Langacker 1988b: 108–109). Täydennyksiä saava kielenelementti, tässä tapauksessa *epäillä*-verbi, on käsitteellisesti dependentti siten, että se ikään kuin ennakoi merkityksessään skemaattisesti autonomisia merkitysrakenteita (mp.): *joku epäilee jotakin*. Tähän viittaa myös verbin määrittelemisen *prosessuaaliseksi relaatioksi*, joka jo lähtökohtaisesti edellyttää relaation osapuolia (Langacker 1987a: 244; P. Leino 1993: 73–74): tässä tapauksessa epäilijää ja ”epäiltävää”. *Epäillä*-verbi on siis perusolemuksestaan kaksipaikkainen. Valenssin joustavuus näkyy kuitenkin siinä, että määräyhteyksissä verbin valenssiin voi kuulua kolmaskin argumentti (ks. alla esim. g ja h) ja että verbiä voidaan käyttää myös yksiargumenttisenä (ks. esim. j.1 ja k). Subjektiaargumentti on luonnollisesti myös *epäillä*-verbin täydennys, mutta käytän tutkimuksessani nimitystä *täydennys* yksinomaan verbin toisesta argumentista, joka vastaa kysymykseen, *mitä epäillään*.⁴⁶ (Subjektipositioon sen sijaan viittaa termi *käsitteistäjä*, ks. lukua 2.1.2.1.) Toinen argumentti on keskeisin tekijä polaarisen tulkinnan analyysissä, mikä nähdäkseni tukee sen asemaa myös *epäillä*-verbin valenssissa. Nominijohdokset *epäily* ja *epäily*s saavat kantaverbiään vastaavia täydennyksiä (vrt. Noonan 1985: 135; VISK § 563), jotka eroavat kuitenkin osin syntaktisesti verbin täydennyksistä (määritteen ja täydennyksen rajankäynnistä ks. artikkelin IV alaviitettä 2).

Seuraava lista (esim. a–k) esittelee aineistoistani poimituilla verbi- (1) ja nominiesimerkeillä (2) havainnollistetut *epäillä*-lekseemien täydennystyyppit:

a. suoran esityksen referaatti⁴⁷

1. Vielä toki epäili Otto yhtä: Mutta siirappia ei saisi.⁴⁸ (Pojat, 1911, ns)

b. että-lause

1. Epäilen, että ideat kaatuvat juuri siihen. (KSa, ns)
2. – – epäily, että mies on yrittäjä. (HS.fi)

⁴⁶ Tämä argumentti on usein syntaktisesti objekti muttei kuitenkaan poikkeuksetta: varhaisnyky-suomessa esiintyy myös elatiiviargumenttia (esim. *epäilevät hengestänsä*) ja *epäily(s)*-nominien tapauksessa vastaavassa funktionaalisessa asemassa ovat esimerkiksi yhdyssanojen määriteosat (ks. esim. i). Lisäksi luen täydennyksiin kontekstin perusteella hahmottuvat yksiargumenttisten *epäillä*-verbin epäilemisen kohteet. Tulkinta täydennykseksi on siis ennen kaikkea semanttinen, ja kuvatus syntaktinen variaation vuoksi vältän objektista puhumista yleisellä tasolla. Artikkeleissa I ja II viittaaan kapiteelimerkinnällä TÄYDENNYS tähän muitakin kuin syntaktisia täydennyksiä sisältävään kokonaisjoukkoon, mutta olen myöhemmin luopunut kyseisestä merkintäkäytännöstä (ks. artikkelia IV).

⁴⁷ Käytän artikkelissa II tästä täydennystyyppistä myös nimitystä *repliikki*. Kategorian yleisnimityksenä toimii kuitenkin parhaiten *referaatti*, sillä esimerkkiryhmä sisältää ennen kaikkea ajatuksen ja kirjoituksen referointia. HS.fi-aineistossa ei ole referaattiesiintymiä, mutta periaatteessa tällainen käyttö olisi mahdollinen myös nomineille: esim. *Otolla heräsi epäily*s: ”*Mutta siirappia ei saisi*”.

⁴⁸ Johtolauseessa on usein myös nominiobjekti (tässä: *yhtä*). Käsittelen esiintymiä tästä huolimatta ensisijaisesti johtolauseeryhmänä erillään muista nominitäydennyksistä, sillä *epäillä*-verbin ja referaatin suhde valottaa tärkeällä tavalla polaarisen tulkintavariaation kokonaiskuvaa (ks. asetelmaa 3 luvussa 3.2.2).

c. referatiivirakenne

1. Tämän epäiltiin myös loukkaavan tasa-arvolakia. (HSmp, 1995, ns)
2. – – epäily sen tulleen julki jotain muuta kautta. (HS.fi)

d. alisteinen kysymyslause

1. Epäilen, huolisiko hän sinua enää. (Huviretki, 1996, ns)
2. – – epäily, onko paperilehti jo siirtymässä finaaliin. (HS.fi)

e. nominiobjekti / elatiivitäydennys

1. Rajauksen realistisuutta voidaan epäillä. (HSma_mn, 1995, ns)
2. – – pienikin epäily taudista – – (HS.fi)

Esimerkit (e.1) ja (e.2) havainnollistavat, että verbin partitiivisijaista objekti vastaa funktionaalisesti nominien elatiivitäydennys (Vainikka 1992: 308–310; VISK § 587). Mentaalisen toiminnan tulosta kuvaavan nominin (tässä: *epäily(s)*) elatiiviarargumentti kielentää yleisesti tämän mentaalisen toiminnan aiheen (myös esim. *käsitys asiasta*). Tämä muistuttaa läheisesti sitä, kuinka vastaavan verbin objekti ilmaisee sen, mitä mentaalinen toiminta koskee (*käsittää asia*). (VISK mp.) Toisaalta nominin elatiivitäydennys yhtyy tulkinnaltaan kolmiargumenttisen verbin vastaavan täydennyksen kanssa (ks. esim. g).

Epäillä-verbillä ja sen nominijohdoksilla on lisäksi täysin toisistaan eriytyneitä syntaktisia ympäristöjä. Verbi on erityisesti aiemmin voinut saada A-infinitiivitäydennyksen:

f. A-infinitiivi

1. Hän vielä epäili naida, ja naimattomana kuolikin v. 1580. (Nuijasota, 1858, vns)

Lisäksi verbi voi henkilöviitteisen objektin rinnalla saada joko aiheen spesifioivan elatiiviarargumentin tai arviota ilmaisevan translatiivisijaisen argumentin (ks. Pajunen 2001: 318):

g. nominiobjekti + elatiivi

1. miestä epäillään rikoksentehtäjän suojelemisesta (HäSa, 2000, ns)

h. nominiobjekti + translatiivi

1. epäilen sinua naisautoilijaksi (Ksa, ns)

Epäily(s)-nomini sen sijaan esiintyy usein yhdyssanana, jolloin sen määriteosa vastaa funktioltaan muiden rakenteiden täydennyksiä:

i. yhdyssanan määriteosa

2. Ajo-oikeus voidaan viedä pelkän ongelmaepäilyn perusteella. (HS.fi)

Marginaalisemmista pelkkien *epäily(s)*-nominien täydennyksistä ks. artikkelin IV taulukkoa 1.

Epäillä-lekseemejä käytetään myös ilman syntaktista täydennystä, mutta se ei tee niistä yksiargumenttisia. Käsittelenkin syntaktista täydennystä vailla olevia esiintymiä omana täydennystyyppinä, jossa täydennyksen edustus on

nolla. Usein on kyseessä pragmaattinen ellipsi, jolloin täydennykseksi tulkittava elementti on implisiittisesti läsnä tai laajempi temaattinen konteksti ohjaa vähintään sen summittaiseen tulkintaan (A. Hakulinen 1978: 234, 236; Kotilainen 2007a: 44–45):

j. ei täydennystä – temaattinen konteksti

1. Kuinka paljon pappi voi epäillä? (Kotimaa, 2010, ns)
2. Onneksi tässä maassa ei voida ihmisiä heittää telkien taa pelkän epäilyn perusteella. (HS.fi)

Kontekstin avulla täsmentyvät yksiargumenttiset käytöt voidaan tarkemmin tulkita yksipaikkaisen käytön alakohtaiseksi eriytymiseksi (vrt. esim. *johtaa* urheilussa tai musiikissa, VISK § 460): Kun subjektina on *pappi* (esim. j.1), aktivoituu uskontodiskurssi, jolloin epäileminen tulkitaan väistämättä suhteessa uskoon. Ilmaus *heittää telkien taa* sen sijaan aktivoi rikosepäilyn diskurssin (j.2) ja ohjaa tässä temaattisessa kontekstissa oletuksenmukaiseen *epäilyn* myöntösuuntaiseen merkitykseen 'on mahdollisesti tapahtunut rikos'.

Epäillä-verbin implisiittisen täydennyksen tulkinta voi tarkentua myös niin, että verbillä reagoidaan edellä mainittuun kysymykseen tai väitteeseen:

k. ei täydennystä – reagointi

1. Tällä tavallako se saavutetaan? Rohkenen epäillä. (HSmp, 1995, ns)

Transitiivisen verbin yksipaikkaisuus voidaan tulkita myös tapoja ja taipumuksia kuvattaessa yksipaikkaisen muotin käytöksi, jolloin täydennys on kontekstissaan irrelevantti (VISK § 460). Epäilemisen tapauksessa kyse voisi olla jollekulle ominaisesta elämänasenteesta: *hän epäilee aina*. Aineistoni perusteella *epäillä*-verbille luontevampi yksiargumenttinen konteksti on kuitenkin esimerkkien (j) ja (k) tapaan (pragmaattisesti) elliptinen.

Olen rajannut verbin kolmiargumenttiset rakenteet (g ja h) pois käsillä olevasta tutkimuksesta, sillä nykysuomessa niiden polaarinen tulkinta on varioimatta myöntösuuntainen: esim. (h) 'olet varmaan naisautoilija' (Salminen 2012: 134–136). Lisäksi tutkimuksen ulkopuolelle jäävät A-infinitiivin saavat *epäillä*-verbit (f), sillä tällöin verbillä kuvataan oman toiminnan epäröintiä (kuten viron *ebalema*, luku 1.2; ks. Salminen 2012: 146–157). Kuten luvussa 1.2 totesin, polaarista kaksihakmotteisuutta esiintyy vain episteemisessä merkityksessä eli silloin, kun epäileminen kohdistuu johonkin puhujasta erilliseen propositioon, kuten esimerkissä (c.1) 'tämä loukkaa tasa-arvolakia' (merkityseron selityksestä alla).

Komplementaatiolla (engl. *complementation*) viitataan yleisesti nimenomaan verbi- ja lausetäydennyksiin (Givón 1980; Horie & Comrie 2000; Noonan 1985; CG:n laajasta komplementinäkemyksestä ks. kuitenkin Achard 2007: 782). Vaikka *epäillä*-lekseemit saavat myös nimitäydennyksiä, on täydennysten funktioita mielekästä lähestyä juuri komplementaation kautta siksi, että lekseemien nimitäydennyksetkin ovat valtaosin jollain tavoin

lauseviitteisiä (esim. lausekorrelaatin saavia pronomineja, deverbaalisia nomineja tai selvästi predikoivia adjektiiveista johdettuja ominaisuudennimiä, ks. esimerkin e.1 *realistisuus*; artikkeli I: 13–14, 26). Myös Pajunen (2001: 309, 316) huomauttaa, että kognitioverbien olioviitteiset täydennykset ovat tyypillisesti abstrakteja ja usein merkitykseltään lausepohtaisia.

Kuten yleisetkin valenssiominaisuudet myös komplementaation syntaksi eli esimerkiksi täydennyksen muodon valinta on ikonista (Achard 2007: 784; Kockelman 2004: 133–134; Pajunen 2001: 9; Sands 2011: 10–11; ks. myös Nuys 2002: 451–452). Mitä kiinteämmin komplementti on sidoksissa pääverbiinsä, sitä vahvempi on myös kuvattujen asiaintilojen välinen side (Givón 1980; Langacker 2010; Noonan 1985; Pajunen 2001: 360–361). Syntaktinen sidosteisuus tarkoittaa käytännössä komplementin lauseesta redusoitumisen astetta: pelkkä infinitiivi on selvästi redusoituneempi komplementti kuin itsenäisen aikamuodon, modusmerkinnän⁴⁹ ja subjektin sisältävä *että*-lause, minkä vuoksi sen tulkinnankin täytyy riippua *että*-lausetta vahvemmin päälauseesta (Langacker 2010: 186, 202; Noonan 1985).

Erilaiset komplementtityypit kytkeytyvät verbiryhmien merkityksiin muun muassa siten, että sanomista (esim. *väittää*, *sanoa*) ja propositionaalista asennetta (esim. *luulla*, *uskoa*) ilmaisevat verbit saavat tyypillisesti redusoitumattoman lausetäydennyksen, kun taas esim. modaaliverbien (*täytyä*, *voida*) tai manipulaatioverbien (*pyytää*, *pakottaa*) täydennys on infiniittinen (Langacker 2010: 186–7; Noonan 1985: 103; Pajunen 2001: 314). Langackerin (2010: 186–203) mukaan tämä kytkeytyy laajempaan vaikutussuhteen (*affecting*) ja ajattelun/tietämisen (*knowing*) eroon, jota havainnollistaa se sinällään triviaali lähtökohta, että vain toiminnalla – ei ajattelemisella – on välitön konkreettinen vaikutus ulkomaailman tapahtumiin (mas. 165). Infinitiivi-täydennykset siis kielentävät tapahtumia (*event*), joihin niiden pääverbin kuvaamalla toiminnalla voi olla suora vaikutus (*pakotin itseni kirjoittamaan* 'pakottamisen seurauksena kirjoitin'), kun taas finiittiset täydennykset kuvaavat propositioita, joihin jo määritelmällisesti ei voi vaikuttaa vaan joihin voidaan sen sijaan ottaa erilaisia kantoja (*luulen, että huomenna sataa*, a. minun luullollani ei ole vaikutusta siihen, sataako huomenna, ja b. joku muu voi suhtautua proposition 'huomenna sataa' eri tavalla). (Mas. 182, 199; Sands 2011: 262, 265.) Lausekomplementin ja infinitiivin välillä on lisäksi se aikareferenssin ero, että infinitiivi (*kirjoittamaan*) saa aikatulkintansa pääverbistään (*pakotin*), kun taas lausetäydennyksessä preesensmuodon futuuritulkinta (*huomenna sataa*) tulee itsenäisesti tästä finiittisestä täydennyksestä (Langacker 2010: 197–198; Noonan 1985: 91).

⁴⁹ Noonan (1985) määrittelee indikatiivimuotoisen lauseen itsenäisimmäksi, sillä useissa kielissä subjunktiivi on tiettyjen verbien jälkeen pakollinen ja näin niille selvästi alisteinen. Subjunktivia lähimmäksi suomessa tulee konditionaali, jota käytetään kuitenkin tyypillistä subjunktivia varioivammin ja merkitykseltään itsenäisemmin (Peltola 2011). Siksi modusmerkintä sinällään on nähdäkseni suomessa merkitykseltään täyden lauseen merkki.

Epäillä-verbi kuuluu episteemisessä käytössä selvästi ei-reduoituneita lausetäydennyksiä saaviin verbeihin: se kuvaa ensisijaisesti propositionaalista asennetta – ajoittain johtolauseessa myös sanomista (vrt. Langacker 2010: 179; Noonan 1985: 110–115; *luulemis- ja toivomisverbit*, Pajunen 1999: 68; 2001: 313–314). Tässä merkityksessä sillä on siis löyhempi suhde lausetäydennykseensä kuin infinitiivitäydennyksen kanssa: Yllä infinitiiviesimerkissä (f) naimista ei *epäillä*-verbillä kuvatun epäröinnin vuoksi tapahdu. Sen sijaan vaikkapa esimerkissä (b) *epäillä*-verbin käsitteistäjän ajatuksilla ei ole vaikutusta siihen, kaatuvatko ideat todella vaiko eivät⁵⁰ (ks. Langacker 2010; VISK § 471).

Yllä mainitut rajaukset huomioiden tässä tutkimuksessa käsiteltävät täydennyskonstruktiot (termistä alla) on koottu asetelmaan 2, jossa funktioltaan vastaavat verbin ja nominien täydennykset ovat rinnakkain.

Asetelma 2. Tutkimuksessa tarkasteltavat *epäillä*-lekseemien täydennyskonstruktiot

EPÄILLÄ-VERBIN TÄYDENNYSKONSTRUKTIOT	EPÄILY(S)-NOMINIEN TÄYDENNYSKONSTRUKTIOT
[<i>epäillä</i> & referaatti]	
[<i>epäillä</i> & <i>että</i> -lause]	[<i>epäily(s)</i> & <i>että</i> -lause]
[<i>epäillä</i> & referatiivirakenne]	[<i>epäily(s)</i> & referatiivirakenne]
[<i>epäillä</i> & alisteinen kysymyslause]	[<i>epäily(s)</i> & alisteinen kysymyslause]
[<i>epäillä</i> & NP-objekti]	[<i>epäily(s)</i> & elatiivitäydennys]
[<i>epäillä</i> & Ø]	[<i>epäily(s)</i> & Ø]
	[määriteosa & <i>epäily(s)</i>] = yhdyssana

Infinitiivitäydennysten poisrajaamisen jälkeenkin täydennysten joukko on heterogeeninen. Tutkimistani lause- ja verbitäydennyksistä *että*-lause ja alisteinen kysymys ovat finiittisinä lauseina referaatin jälkeen itsenäisimpiä (Sands 2011: 112–113, 128). (Näiden välillä on kuitenkin ero tiedon varmuuden ilmaisussa, jota käsittelen alaluvussa 3.2.4.) Referatiivirakenne on syntaktisesti astetta epäitsenäisempi kuin *että*-lause (ei esimerkiksi omaa modusta), mutta kognitio- ja kommunikaatioverbien täydennyksenä sen tulkinta vastaa pitkälti *että*-lausetta (käyttöeroista ks. kuitenkin Pajunen 2001: 401–412),⁵¹ sillä näi-

⁵⁰ Sivuutan sen mahdollisuuden, että negatiiviset ajatukset voivat toimia itsensä toteuttavina ennusteina.

⁵¹ Pajunen (2001: 401, 411) mukaan *epäillä*-verbi suosii 1) referatiivirakennetta *että*-lauseen sijaan sekä päälauseen kanssa 2) eriaikaista (VISK:n termin *aiempaa*, § 538) ja 3) erisubjektista referatiivirakennetta samanaikaisen (*päättymättömän*; VISK mp.) ja samasubjektisen sijaan. Tämän tutkimuksen aineisto vahvistaa näistä taipumuksista vain viimeisen: nykysuomen aineistossa suhde erisubjektisten referatiivirakenteiden hyväksi on 70 vs. 4; yhteenlaskettuna kaikissa aineistoissa suhde on 154 vs. 19.

den verbien täydennykset ovat mainitulla tavalla pääverbistään varsin itsenäisiä (vrt. Noonan 1985: 62–63). Väljin on kommunikaatioverbin ja suoran esityksen side (Givón 1980; Kuiri 1984: 4–5; Pajunen 2001: 359, 363). Kun NP-objektit otetaan mukaan kokonaiskuvaan, siirtyy tarkastelu pääverbin ja komplementtiverbin kuvaamien tapahtumien kytköksestä täydennysten objektimaisuuteen: nominioobjekti (ks. esim. e.1 edellä) on prototyypinen *epäillä*-verbiin kiinteästi kytkeytyvä objekti. Objektimaisuuden näkökulmastaakin referaatti – etenkin johtoverbin edellä ilmaistu – on epäprototyypinen. (Hopper & Thompson 1980; VISK § 1477.) Tämä referaatin ja NP-objektin oppositio on keskeinen luvussa 3.2.2 esiteltävien epäilemisen täydennysten syntaktis-semanttisten skeemojen määrittelyssä.

3.2 KONSTRUKTIOT JA SKEEMAT

Yhdistän seuraavaksi yllä esiin tulleet havainnot erimuotoisten täydennysten ominaisuuksista analyysini yksiköihin *täydennyskonstruktio* ja *syntaktis-semanttinen skeema*. Näistä ensimmäinen viittaa ennen kaikkea tarkasteltavan esiintymän syntaksiin eli siihen, saako *epäillä*-verbi esimerkiksi *että*-täydennyksen vai NP-objektin (asetelma 2). Nämä *epäillä*-verbi- tai *epäily(s)*-nominikohtaiset täydennyskonstruktiot toteuttavat merkityksen tasolla kahta pääskeemaa, jotka on nimetty täydennyksen funktionaalisen roolin mukaan: *kohde-* ja *sisältöskeema*. *Konstruktio* ja *skeema* ovat käytännössä konstruktiokieliopin ja kognitiivisen kieliopin rinnakkaiskäsitteitä muodon ja merkityksen yhteenliittymille (P. Leino 2001: 14). Kun täydennyskonstruktiot viittaavat tässä yhteydessä ennen kaikkea muotoon, ovat syntaktis-semanttiset skeemat näin ollen eräänlaisia ”semanttisia konstruktioita” (vrt. Barödal & Gildea 2016: 23). Syynä tähän kaksitasoiseen analyysiin on se, ettei polaarinen tulkinta seuraa automaattisesti *epäillä*-konstruktion muodosta, mikä osaltaan motivoi koko tutkimusta (ks. esim. 2 ja 3, s. 1). Analyysissä täytyy siis identifoida sekä konstruktio, jossa *epäillä*-lekseemi esiintyy (3.2.1), että polariseen merkitykseen yhdistyvä skeema (3.2.2). Ennen kaikkea olennaista on ymmärtää, millaisten lainalaisuuksien mukaan nämä kaksi yhdistyvät (3.2.3).

Sen sijaan kaikissa aineistoissa samanaikainen referatiivirakenne on eriaikaista yleisempi (ns: 52 vs. 22; koko aineisto: 133 vs. 40) ja toisaalta *että*-lause referatiivirakennetta yleisempi (ns: 140 vs. 74; koko aineisto: 396 vs. 173). Aineistojen erojen syyt voivat olla osin tekstilajillisia, mutta ne kietoutunevat myös laajempaan osin avoimeen kysymykseen referatiivirakenteen muuntuvista käyttökonventioista sekä sen ja sivulauseiden suhteesta nykysuomessa.

3.2.1 TÄYDENNYSKONSTRUKTIOT

Käytän asetelmaan 2 koottujen täydennystyyppien ja *epäillä*-lekseemin muodostamista kokonaisuuksista nimitystä *täydennyskonstruktio*: esim. [*epäillä* & *että*-lause]. *Konstruktio*-termi yhdistyy väistämättä konstruktiokielioppiin (ks. esim. Fried 2015; Goldberg 2013; Hilpert 2014; Hoffmann & Trousdale 2013), mutta sillä on kielitieteessä myös runsaasti esiteoreettista käyttöä esimerkiksi sanan *rakenne* synonyymina (Boas & Fried 2005: 2; Fried & Östman 2004a: 1; Kotilainen & Herlin 2012: 13). Vaikka en osatutkimuksissa olekaan sitoutunut eksplisiittisesti mi(hi)nkään konstruktiokieliopin konstruktiomääritelmään, ei termi silti olisi tässä tutkimuksessa korvattavissa suoraan sanalla *rakenne*. On siis syytä tarkastella, missä suhteessa tutkimukseni *täydennyskonstruktiot* ovat *konstruktion* eri määritelmiin.

Edellä kuvattu kognitiivis-funktionaalinen viitekehys yhdistyy luontevasti konstruktiokielioppiin, sillä erityisesti myöhempi, pitkälti Goldbergin (1995; 2006) tutkimuksista ponnistanut konstruktiokieliopin linja voidaan nähdä kognitiivisen kielitieteen eräänlaisena sisarena (Boas 2013: 248; Boas & Fried 2005: 2; Croft 2007; Goldberg 2013: 16).⁵² Näiden suuntausten keskinäistä suhdetta on jäsennetty eri tavoin: Toisaalla konstruktiokielioppi hahmottuu semantiikkaan keskittyvän kognitiivisen kielentutkimuksen syntaksin kuvaukseksi (Croft & Cruse 2004: 225; J. Leino 2003) ja toisaalla kognitiivisen kielitieteen haaraksi (Croft 2001; Hamunen 2018: 358). Goldberg (2006: 213–214) on jopa lukenut Langackerin (1987a; 1991a) kognitiivisen kieliopin yhdeksi konstruktiokieliopin suunnaksi. Joka tapauksessa teoreettiset viitekehukset jakavat keskeisinä lähtökohtinaan mm. kieliopin käyttöpohjaisuuden, kielellisten rakenteiden merkityksellisyyden sekä kieliopin ja leksikon jatku- monluonteisen suhteen, ja nämä yhdistävät tekijät ovat tässä yhteydessä olennaisempia kuin keskinäisen suhteen tarkka määrittely. Myös seuraavat periaatteet ovat käytännössä yhteisiä CG:n kanssa: kielioppi koostuu sääntöjen sijaan erikokoisista konstruktioista (vrt. CG:n symboliseen yksikköön), joissa yhdistyy tieto kielellisestä muodosta ja merkityksestä/funktiosta. Erikokoiset konstruktiot ovat lisäksi järjestäytyneessä, usein hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. (Fried 2015: 976–978; Goldberg 2006: 220–225; Kotilainen 2007b: 19–21; Langacker 1987a: 73–76; 2005: 158.)

Goldberg (1995; 2006) on esittänyt kaksi paljon siteerattua konstruktion määritelmää, joiden tärkein ero näkyy suhtautumisessa kielenkuvauksen ekonomiaan eli siihen, onko kielen rakenne selitettävä mahdollisimman vähillä konstruktioilla vai salliiko kuvaus näiden päällekkäisyyden (Hilpert 2014: 9–14). Varhaisempi määritelmä (i) tavoittelee kuvauksen ekonomiaa ja heijastelee näin alkuperäisen generatiivisuuteen pyrkivän konstruktiokieliopin ajatuksia (ks. esim. Fillmore & Kay 1995), kun taas myöhempi määritelmä (ii)

⁵² En syvenny tässä konstruktiokieliopin eri suuntausten eroihin (yhden tiivistyksen on esittänyt Boas 2013: 248–249). Laajempaa formalismia soveltavasta ns. unifikaatiokieliopista ks. esim. Fillmore & Kay 1995; Fried & Östman 2004b (ks. myös J. Leino 2010: 84–87 suuntausten vastakkainasettelun keinotekoisuudesta).

hyväksyy kielen kuvauksen päällekkäisyyden ja on näin yhtenevämpi käyttö-pohjaisuuden ja kognitiivisen kieliopin kielellisen yksikön määritelmän kanssa (Langacker 1987a: 58, 494; P. Leino 1993: 61–68; Kotilainen 2007a: 18; ks. lukua 2.1.1).

- (i) C on konstruktio, jos ja vain jos C on sellainen muodon ja merkityksen yhteenliittymä $\langle F_i, S_i \rangle$, jossa jokin F_i :n tai S_i :n piirre ei ole suoraan ennustettavissa C:n rakenneosista tai muista muualla määritellyistä konstruktioista. (Goldberg 1995: 4; suomennos J. Leino 2010: 91)⁵³
- (ii) Kaikki kieliopillisen analyysin tasot koskevat konstruktioita: opittuja muodon ja merkityksen tai diskurssifunktion yhteenliittymiä, joihin kuuluvat morfeemit tai sanat, idiomit, *osittain leksikaalisesti täytetyt* sekä täysin yleiset lausekemallit. Mikä tahansa kielellinen kokonaisuus katsotaan konstruktioiksi, kunhan jokin sen muodon tai funktion piirre ei ole suoraan ennustettavissa sen rakenneosista tai muista konstruktioista, joiden on todettu olevan olemassa. Lisäksi kokonaisuudet tallennetaan konstruktioina, vaikka ne olisivatkin täysin ennustettavissa, mikäli ne esiintyvät riittävän tiheästi. (Goldberg 2006: 5; suomennos J. Leino 2010: 94, kursivointi omani)

Määritelmän (i) ennustamattomuuden vaatimus on väljentyntä määritelmässä (ii), jossa sen rinnalle on noussut vakiintuneisuus eli konventionaalisuus. Vakiintuminen on toistuvan käytön tulosta, jolloin konstruktio ”juurtuu” (*entrenchment*, Langacker 1987a: 59, 100) kielenkäyttäjien kielioppiin. Myös rakenneosistaan täysin kompositionaalisesti koostuvalla kokonaisuudella voi näin olla vakiintuneisuutensa vuoksi konstruktion status (Langacker 2005: 161; J. Leino 2010: 92).⁵⁴ Määritelmän (ii) mukaan kieleen voi siis olla vakiintuneena yhtä aikaa samaa ilmausta (esim. *minä epäilen tätä*) kuvaava abstraktimpi (transitiivilause) ja spesifimpi konstruktio [*epäillä* & NP-objekti]. Jälkimmäinen on esimerkki tutkimukseni täydennyskonstruktioista, joiden konstruktiostatus pohjautuu vahvasti juuri tähän konstruktioiden päällekkäiseen jäsentymiseen, joten lähtökohtanani on määritelmä (ii).

Kun kaikenkokoiset merkitystä kantavat kielenyksiköt ovat konstruktioita, ne varioivat sekä koon että skemaattisuuden eli leksikaalisen avoimuuden suhteen (Fried 2015: 977; Kotilainen 2007b: 16–17; ks. myös Fillmore ym. 1988: 505–506). Tämä ilmentää kieliopin ja leksikon jatkumonluonteisuutta (Barödal & Gildea 2016: 28; Croft & Cruse 2004: 255–256). Kooltaan pieniä ja leksikaalisesti spesifioituja konstruktioita ovat yksittäiset sanat – myös esimerkiksi *epäillä*-verbi. Tämän konstruktion merkitys on kuitenkin niin skemaattinen ja varioiva, ettei sen analyysi auta jäsentämään polaarisen merkitysvariaation toimintaa kielen käytössä. Koska analyysissa on huomioitava

⁵³ F = form, muoto; S = semantics, merkitys.

⁵⁴ Tämä periaate pätee kuitenkin vain heuristisesti eikä sillä voi perustella yksittäisen konstruktion tai alakategorian olemassaoloa ilman empiiristä evidenssiä (Sandra & Rice 1995: 93).

lähikoteksti, analyysiyksikköni on täydennyskonstruktio. Käytännössä muutenkin konstruktiotarkastelu painottuu usein yhtä sanaa laajempiin yksiköihin, jotka ovat tyypillisimmillään hyvin skemaattisia. Tämä juontuu pitkälti Goldbergin (1995; 2006) argumenttirakennekonstruktioiden teoriaa luovasta asemasta (J. Leino 2010: 95). Täydennyskonstruktioiden osittainen leksikaalinen täyttö (*epäillä*-lekseemi; ks. määritelmää ii) erottaa ne leksikaalisesti avoimista argumenttirakennekonstruktiosta (esim. ANTAA-konstruktio; P. Leino 2001: 51–58). Sen sijaan verbisemantiikan merkitystä korostavat argumenttirakennekonstruktioiden alternaatiot (Iwata 2005; Goldberg 1997) ja esimerkiksi Boasin (2002; 2005: 451–6) verbikohtaiset konstruktiot (*mini-constructions*) tarjoavat vertailukohdan tutkimuksen täydennyskonstruktiolle (ks. myös Barödal & Gildea 2016: 27–28).

Täydennyskonstruktioiden konstruktiostatus sisältää keskeisesti myös sen ajatuksen, ettei kyseessä ole vain *epäillä*-lekseemin ja täydennyksen muodostama rakenne, vaan että tähän yksikköön kytkeytyy myös kielenkäyttäjien jakamaa tietoa sen merkityksestä ja käytöstä. Nämä merkitysominaisuudet periytyvät osittain ylemmän tason konstruktiolta (esim. [V NP_{GEN/NOM/PAR}] → [*epäillä* & NP-objekti_{PAR}]), mutta täydennyskonstruktioiden tulkintaan idiosynkraattisena aineksena kuuluvien alla käsiteltävien syntaktis-semanttisten skeemojen vuoksi ne eivät ole vain ylemmän tason konstruktioiden säännönmukaisia sovelluksia (vrt. Fried 2015: 984; Hilpert 2014: 57–60). Kielenkäyttäjille tämä kaikki merkitystieto ei välttämättä ole eksplisiittistä (mihin viittaa tutkimukseni paljastama tulkinnan määräytymisen monimutkaisuus), vaan se tulee näkyviin juuri kielen käytön ja siinä havaittavien systemaattisuuksien kautta.

Määritelmän (ii) painottama konstruktion vakiintuneisuus on luonteeltaan asteittaista (Langacker 1987a: 57–59, 166). Myös tutkimuksen täydennyskonstruktiolla voi olla vaihteleva asema puhujien kielitajussa ja tässä yhteydessä ne toimivatkin ensisijaisesti analyysin välineinä. En siis oletta, että aselman 2 konstruktiot olisivat väistämättä puhujien kielioppiin vahvasti juurtuneita yksiköitä, mutta pidän jonkinasteista vakiintuneisuutta aineistoanalyyysin osoittamien säännönmukaisuuksien perusteella todennäköisenä. Ajallinen vaihtelu näkyy esimerkiksi siinä, että varhaisnykysuomessa kukoistaneella *epäillä*-verbin elatiivirektiolla (esim. *palvelja epäili isännän rehellisyydestä*, TVS, 1830, vns; ks. myös artikkelin II esim. 10) ei enää nykysuomessa ole konstruktion asemaa.

3.2.2 SYNTAKTIS-SEMANTTISET SKEEMAT

Kognitiivisen kieliopin lähikäsite konstruktiolle on (*rakenne*)*skeema* (*constructional schema*). Sillä viitataan käytännössä konstruktioiden tapaan kielenkäytön komplekseista yksiköistä abstrahoitaviin yleistyksiin, joissa muoto ja merkitys yhdistyvät. (Langacker 1999: 19; 2008: 23; J. Leino 2003: 69–72; P. Leino 1993: 62–68; 2001: 14; Niemi 2015: 8.) Selkeimmin skeemat rinnastuvat yllä mainittuihin skemaattisiin konstruktiioihin (P. Leino 1993: 64).

Tässä tutkimuksessa skeema viittaa ennen kaikkea merkitystason hahmotukseen, ja käyttämäni syntaktis-semanttiset skeemat ovatkin analyysini avain: jako selittää epäilemisen polaarisen merkitysvariaation. Seuraavaksi avaan näiden skeemojen olemusta.

Termiä *skeema* käytetään kognitiivisen kielentutkimuksenkin piirissä eri tavoin ja usein myös vain viitteenomaisesti (Onikki 1994: 71). Tässä yhteydessä voidaan kuitenkin sivuuttaa sekä Johnsonin (1987) kokemusta jäsentävät *mielikuvaskaemat* että skeemat taustatietoa jäsentävien *kehysten* ja *skriptien* lähikäsitteenä (Onikki 1994: 102–106, 120–125), sillä syntaktis-semanttiset skeemat suhteutuvat ennen kaikkea yllämainittuun rakenneskeeman käsitteeseen (ks. mas. 113). Kaikille skeemoille yhteistä on silti, että ne ovat yleistyksiä yksittäistapauksista: mielikuvaskaemat ruumiillisesta kokemuksesta, taustatietoa jäsentävät skeemat toistuvista tilannekonteksteista ja rakenneskeemat kielenilmauksista (mas. 71). Syntaktis-semanttiset skeemat ovat rakenneskeemojen tavoin kielenilmauksista tehtäviä yleistyksiä. Ne ovat kuitenkin vielä täydennyskonstruktioita vahvemmin kielen analyysin välineinä toimivia yleistyksiä, jolloin niitä koskeva tieto on oletettavasti kielenkäyttäjille implisiittistä. Lisäksi tässä muodon ja merkityksen yhteenliittymässä painottuu vahvasti jälkimmäinen.

Tarkalleen ottaen tutkimuksen **syntaktis-semanttiset skeemat** kuvaavat sitä, missä suhteessa *epäillä*-lekseemin täydennys on tällä lekseemillä ilmaistuun mentaaliseen prosessiin. Silloin kun epäilemisen polaarisuus voidaan määrittää,⁵⁵ vaihtoehtoja on kaksi: täydennys on joko **epäilemisen sisältö** eli *epäillä*-verbin käsitteistäjän ajatusten tai sanojen kielenitys taikka **epäilemisen kohde** eli käsitteistäjästä erillinen propositio, johon tämän kyseenalaistava epäileminen kohdistuu (termeistä ks. myös Larjavaara 1992: 120). Koko *epäillä*-konstruktio edustaa vastaavasti sisältö- tai kohdeskeemaa (asetelma 3, s. 56).

⁵⁵ Edellä esimerkin (8) havainnollistama polaarisuus suunnan raukeaminen epärelevanttina nousee esiin jäljempänä (luku 3.2.3) ja artikkelissa IV.

Asetelma 3. Epäillä-konstruktion syntaktis-semanttiset skeemat

	A: KOHDESKEEMA	B: SISÄLTÖSKEEMA
1. TÄYDENNYS	epäilemisen kohde <ul style="list-style-type: none"> • tunnistettava / definiittinen • e-positiivinen 	epäilemisen sisältö <ul style="list-style-type: none"> • uusi / indefiniittinen • e-negatiivinen
2. SKEEMALLE PROTOTYYPINEN TÄYDENNYKSEN MUOTO	definiittinen NP-objekti <i>Tuota minä epäilen.</i> <i>Hän epäili projektin onnistumista.</i> ks. myös esim. (e.1) edellä	referaatti <ul style="list-style-type: none"> – <i>Ei onnistu, hän epäili.</i> – <i>Kohta sataa, hän epäili.</i> ks. myös esim. (a) edellä
3. EPÄILLÄ-VERBI	reagoi epäilemisen kohteeseen	luonnehtii epäilemisen sisältöä
4. EPÄILLÄ-VERBIN JA TÄYDENNYKSEN SUHDE	pragmaattinen alisteisuus: täydennys on epäillä-verbin inherentin kiellon vaikutusalassa	varioiva suhteessa pragmaattiseen alisteisuuteen; ei inherentin kiellon vaikutusalaa
5. KONSTRUKTION POLAARINEN SUUNTA	kieltosuuntainen	<ul style="list-style-type: none"> • jos täydennyksessä on kielto (= parataktinen kielto) tai kieltoa implikoiva kysymys: kieltosuuntainen • muutoin: myöntösuuntainen

Asetelman kohdat 1–2 ovat yksittäisen esiintymän ominaisuuksia, jotka siis ohjaavat tulkintaa. Kohdat 4 ja 5 kertovat sen sijaan, kuinka kyseinen ilmaus tulkitaan. Kohta 3 sijoittuu esimerkiksi havaittavan ominaisuuden (empiria/intuitio) ja analyysin (intuitio) risteykseen. Jos siis esimerkiksi epäillä-verbin täydennys on definiittinen (*tuota*) ja/tai evaluoivasti (jatkossa myös: e-)positiivinen (*projektin onnistumista*) NP-objekti (1A–2A), se on epäillä-verbin inherentin kiellon vaikutusalassa oleva epäilemisen kohde (4A) ja koko konstruktion tulkinta on tällöin kieltosuuntainen (5A). Jos sen sijaan täydennys on indefiniittinen (taulukon ulkopuolelta: *jotain*) ja/tai e-negatiivinen (mahdollinen tulkinta: *kohta sataa*) (1B–2B), se hahmottuu epäilemisen sisällöksi ja konstruktio on myöntösuuntainen, mikäli täydennys ei tuo ilmaukseen kieltoa (5B). On huomattava, ettei yksittäiseltä esiintymältä vaadita kaikkia asetelmassa esiteltyjä ominaisuuksia, jotta se sopii skeemaan: esimerkiksi kohdetulkintaisen täydennyslekseemin ei välttämättä tarvitse olla e-positiivinen, jos se on tunnistettava/definiittinen (tunnistettavuudesta ks. esim. Dryer 1996; Krifka 2008; Lambrecht 1994: 77–92; Prince 1981; Vilkuna 1992: 16–27). Asetelmassa kuvatut skeemat ovat siis oikeastaan analyysin esiin nostamien skeemojen prototyyppejä.

Avaan vielä seuraavia asetelman 3 käsitteitä: reaktiivisuus (3A), pragmaattinen alisteisuus (4A) ja parataktinen kielto (5B). Epäillä-verbin **reaktiivisuus** kohdeskeemassa (3A) on käytännössä täydennyksen tunnistettavuuden vastinpari (1A): vain tunnistettavaan voi reagoida. Tämä yhdistää kohdetäy-

dennykset esimerkiksi emotioverbeille ominaisiin stimulustyyppisiin 'maailmasta mieleen' -komplementteihin (Pajunen 2001: 316; Murmann 2018: 5–6), jolloin reagoiva verbi rinnastuu kommentoivaan verbiin (ks. Noonan 1985: 313; Pajunen 2001: 313). Se, että reaktiivisuus kytkeytyy juuri kielto-suuntaiseen merkitykseen johtavaan kohdeskeemaan, perustuu kiellon luontaiseen kontekstisidonnaisuuteen ja reaktiivisuuteen: kiello tyypillisesti reagoi myönteiseen vastineeseensa tai aktivoi itse tämän relevanttiuden (ks. lukua 4.3). Jos siis edellä on esimerkiksi polaarinen kysymys tai väite, kohdistaa reagoiva *epäillä*-verbi kyseenalaistuksen siihen (esim. *Tarvitaanko tätä? – Epäilen*). Vastaavasti sisältöskeemassa verbin luonnehtiminen (3B) tarkoittaa sitä, että *epäillä*-verbi ”vain” viestii, että täydennyksessä ilmaistu ajatus on epävarmaa tietoa ja mahdollisesti ei-toivottu (ks. Larjavaara 1992: 120). Tällöin itse täydennys vertautuu Pajunen (2001: 309, 316) luokittelussa kognitioverbeille tyypilliseen 'mielestä maailmaan' suuntautuvaan ”ajattelutoiminnan tulokseen”.

Kohdetäydennyksen **pragmaattinen alisteisuus** (4A) kuvaa sitä, mikä on verbin ja täydennyksen suhde silloin, kun täydennys on tunnistettava (1A). Perinteisesti alisteisuus on nähty syntaktisena ilmiönä, jolloin alisteinen elementti määrittyy hallitsevaan rakenteeseen kuulumisen (*upotus, embedding*, Hakulinen & Karlsson 1979: 333–334) ja siitä riippuvuuden (*dependency*, Lyons 1968: 178) kautta (ks. Cristofaro 2005: 15; 2014: 74). Ilmiön syntaktinen määrittely ei kuitenkaan ole ongelmatonta, ja alisteisuutta voidaankin lähestyä myös funktionaalisesti, jolloin sen kriteerit ovat semanttis-pragmaattisia (Cristofaro 2005: luku 2; 2014). Keskeistä on alisteisuuden yhteys assertiivuuteen eli siihen, mikä ilmauksessa on puhujan varsinainen viesti (assertio) ja mikä jää sen taustalle: assertio on ei-alisteinen ja tyypillisesti uusi asia, jolloin tunnistettavat ja alisteiset elementit eivät yleensä kuulu siihen. (Cristofaro 2005: 29–40; ks. myös Lambrecht 1994: 51–65; Langacker 1991a: 500–501.) Ilmauksen assertion voi identifioida testaamalla, mihin eksplisiittinen kiistäminen (esim. *tuo ei ole totta*) kohdistuu (ns. *lie-test*, Cristofaro 2005: 36). *Epäillä*-verbiin suhteutettuna kysymys on se, kiistettäisiinkö epäileminen, jolloin täydennys on pragmaattisesti alisteinen, vai täydennyksessä kuvattu asiointila, jolloin se ei ole alisteinen. Kohdeskeemassa kiistäminen suuntautuu selvästi epäilemiseen, joka näin ollen osoittautuu assertioksi: *Hän epäili projektin onnistumista. – Tuo ei ole totta* ('että hän epäili'). Palaan sisältötäydennyksen ja pragmaattisen alisteisuuden suhteeseen alla.

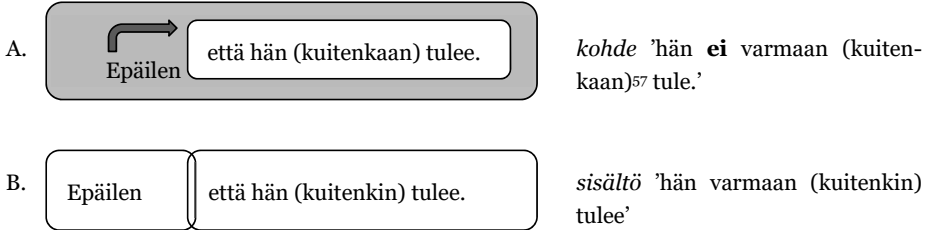
Pragmaattinen alisteisuus näkyy myös siinä, riippuuko jokin täydennyksen tulkinnan osa pääverbistä eli tässä tapauksessa *epäillä*-verbistä (vrt. täydennysten redusoitumiseen luvussa 3.1). Yksi tällainen tekijä on täydennyksen totuudellisuustulkinta (*truth-value dependency*). (Noonan 1985: 92.) Perinteisesti syntaktisesti määriteltyä dependenssin käsitettä sovelletaan tässä siis merkitystasolle. Inherentisti kielteisten verbien täydennys suodattuu pääverbin kautta (mas. 92, 95–96, 107). Esimerkiksi *kieltää*-verbi kääntää täydennyksen tulkinnan vastakkaiseksi: *Kiellän nähneeni tapausta* 'sanon/väitän: en nähnyt tapausta'. Vastaavasti myös pragmaattisesti alisteisen kohdetäy-

dennyksen saava *epäillä*-verbi muuttaa täydennyksen tulkinnan *epäillä*-verbin käsitteistäjän näkökulmasta vastakohtaksi: kuviossa 1 (a) 'hän **ei** varmaan tule'.⁵⁶ Sen sijaan sisältötäydennys ilmaisee käsitteistäjän ajatuksen polaarisuuden kannalta sellaisenaan: (b) 'hän varmaan tulee'.

ESIMERKKI: *Epäilen, että hän tulee.*

SKEEMA

TÄYDENNYKSEN ROOLI JA TULKINTA

Kuvio 1. *Epäillä*-verbin ja täydennyksen suhde kohde- ja sisältöskeemassa

Sisältötäydennyksen kyky tuoda diskurssiin uusia elementtejä puhuu sen asertoivuuden eli ei-alisteisuuden puolesta (asetelma 3, 1B). Perinteisesti alisteisiksi määritellyt komplementit voivatkin usein sisältää lausuman keskeisimmän informaation (Cristofaro 2005: 36; Koivisto ym. 2011; S. Thompson 2002). Sisältötäydennykset eivät ole kuitenkaan varioimattomasti asertoivia ja ei-alisteisia (kuten olen aiemmin prototyypin sisältötäydennyksen eli suoran esityksen syntaktisen itsenäisyyden perusteella esittänyt, ks. artikkelin I taulukkoja 2a–c). Ensinnäkään kiistämistesti ei tuota yksiselitteisesti ei-alisteisuuden puolesta puhuvia tuloksia: *Kohta sataa, hän epäili. – Tuo ei ole totta* ['että kohta sataa' / 'että hän epäili']. Kiistämisen kohdistuminen proposition 'kohta sataa' johtaisi sen ei-alisteiseen tulkintaan, mutta myös epäilemisen kiistäminen on mahdollinen tulkinta. Toisekseen sisältötäydennyskin suodattuu *epäillä*-verbin episteemisen arvion epävarmuuden ja mahdollisesti ei-toivottuuden sävyn 'enkä pidä siitä' kautta, mihin viittasin edellä verbin luonnehtimisella. Suhteessa kiellon vaikutusalueeseen oleviin kohdetäydennyksiin täydennyksen tulkinnan riippuvuus pääverbistä on kuitenkin sisältöskeemassa väljempää. Sisältötäydennykset voivat siis varioida pragmaattisen alisteisuuden suhteen, mutta ne kontrastoituvat systemaattisesti alisteisiin kohdetäydennyksiin.

⁵⁶ Nuoli ja taustaväri kuvaavat kiellon vaikutusalan ulottumista pragmaattisesti alisteiseen täydennykseen. Tämä vaikutusalue muistuttaa *kiellonnostoksi* (*neg-raising*) kutsuttua ilmiötä, jossa sivulauseeseen tulkinnan tasolla kuuluva kieltoelementti esiintyy päälauseessa (*En usko, että hän tulee* 'uskon, että hän ei tule', ks. esim. Horn 1978b; Tovenä 2006). Termi viittaa kuitenkin lähtökohtaisesti juuri eksplisiittisen kiellon sisältäviin päälauseisiin, mikä erottaa ilmiötä *epäillä*-verbin inherentin kiellon vaikutusalueesta (vrt. lukuihin 4.2.1–4.2.2; ks. myös Salminen 2012: 58–60).

⁵⁷ Kielto- ja myöntöhakuisten muotojen *kuitenkaan* ja *kuitenkin* tehtävänä on havainnollistaa polaarista tulkintaa (ks. lukua 4.2.2).

Asetelman 3 kohdassa 5B nimeän täydennyksen kiellon **parataktiseksi kielloksi**. Parataksi voidaan määritellä alisteisuuden puutteeksi (joka ei ole rinnasteisuutta) (de Vries 2007: 203–205). Näin tämä käsite yhdistyy huomioon, että sisältötäydennykset eivät ole väistämättä pragmaattisesti alisteisia. Alisteisuuden puutteen vuoksi *epäillä*-verbin mahdollinen kieltomerkitys ei kumoa täydennyksen parataktista kieltoelementtiä, vaan ne sulautuvat yhdeksi kyseenalaistukseksi (tarkemmin artikkelissa III; ks. lukuja 4.1 ja 5.1.3). Maksimaalista kieltoelementin parataksi on skeeman prototyypissä eli suoran esityksen referaatissa (ks. asetelmaa 3), mutta korkeamman käyttöfrekvensinsä vuoksi keskeisin parataktisen kiellon täydennyskonstruktio on [*epäillä* & *että*-lause] (ks. esim. 6, s. 3).

Lopuksi peilaan asetelman 3 esittelemiä prototyypisiä täydennyksiä nyt esiin tulleisiin skeemojen ominaisuuksiin ja edellä mainittuun syntaksin ikonisuuteen. Kohdeskeeman prototyyppinen täydennys on myös prototyyppinen alisteinen objekti eli NP-objekti, joka pragmaattisen alisteisuutensa vuoksi voi olla pääverbin inherentin kiellon vaikutusalassa (esim. *epäilen tuota väitettä* ‘väite **ei** ole todennäköisesti tosi’). Tuttua tietoa ilmaiseva argumentti onkin maailman kielissä tyypillisesti nominaalistunut (Pajunen 2001: 313). Sen sijaan sisältöskeeman prototyyppisen täydennyksen eli suoran esityksen referaatin väljä syntaktinen kytkös heijastuu merkitykseen siten, että tässä skeemassa täydennys ei ole pääverbille myöskään polaarisen tulkinnan tasolla alisteinen (esim. *Tämä on ehkä pakottanut panostamaan laatuun, epäilee V.* ‘on varmaan pakottanut...’, HäSa, 2000, ns) (vrt. mts. 363).

3.2.3 TÄYDENNYSKONSTRUKTIOIDEN JA SYNTAKTIS-SEMANTTISTEN SKEEMOJEN SUHDE

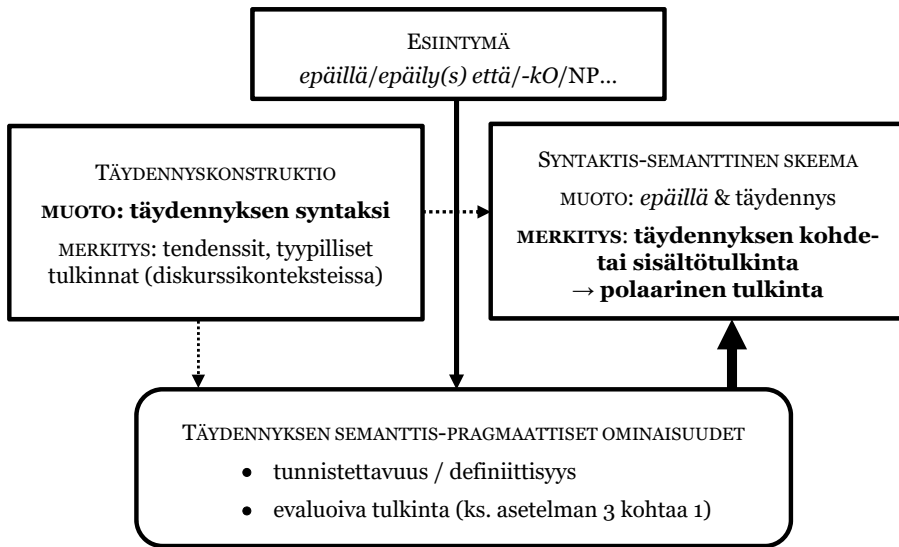
Täydennyskonstruktiot viittaavat ennen kaikkea esiintymän muotoon ja syntaktis-semanttiset skeemat sen merkityshahmotukseen. Tämä heijastelee sitä käyttämieni teorioiden välistä suhdetta, että konstruktiokieliopin kuvauksessa on lähdetty perinteisesti liikkeelle vahvemmin syntaksista, kun taas kognitiivisessa kieliopissa merkityksen kuvaus on painottunut. Tarkemmin ottaen kuitenkin molemmissa yleistyksissä yhdistyy muoto- ja merkitysrakenne, jolloin käsitteiden ero ei ole kategorinen vaan asteittainen: täydennyskonstruktioiden muotorakenne on spesifimpi kuin syntaktis-semanttisten skeemojen, kun taas skeemojen merkitysrakenne on vakioisempi kuin täydennyskonstruktioiden. Nämä erot on koottu asetelmaan 4.

Asetelma 4. Täydennyskonstruktioiden ja syntaktis-semanttisten skeemojen muoto- ja merkitysrakenne

	TÄYDENNYSKONSTRUKTIO	SYNTAKTIS-SEMANTTINEN SKEEMA
ILMENEMISMUODOT	(ks. asetelmaa 2) esimerkkinä <i>että</i> -konstruktio	• kohdeskeema (esimerkkinä <i>alla</i>) • sisältöskeema
MUOTORAKENNE	spesifimpi: <i>epäillä</i> & <i>että</i> -lause	skemaattisempi: <i>epäillä</i> & täydennys
MERKITYSRAKENNE	skemaattisempi/varioivampi: tyypillisesti sisältöskeema mutta sopivassa kontekstissa myös kohdeskeema mahdollinen	spesifimpi/vakioisempi: <i>epäillä</i> & epäilemisen kohde → kieltosuuntainen tulkinta

Asetelma 4 tiivistää esimerkinomaisesti täydennyskonstruktioiden ja syntaktis-semanttisten skeemojen käsitteellisen suhteen. Tämän lisäksi tärkeä kysymys on, missä suhteessa ne ovat toisiinsa yksittäisissä *epäillä*- ja *epäily(s)*-esiintymissä. Koko kaksitasoisen analyysin tarpeellisuus perustuu siihen, että konstruktioiden ja skeemojen välillä **ei ole yksi yhteen -vastavuutta**. Jos näin olisi, täydennyskonstruktiolle voisi osoittaa aineisto-esimerkkien perusteella suoraan polaarisin merkityksen. Täydennyskonstruktiot ja skeemat eivät silti yhdisty mielivaltaisesti, vaan useilla täydennystyypeillä on nykykielessä ja on ollut aiemmin selviä tendenssejä tulla tulkituksi jommankumman skeeman mukaan. Tästä kielii jo se, että asetelman 3 kohdassa 2 on eksplikoitu skeemojen prototyyppiset täydennykset. Asetelmasta 4 nähdään, että konstruktio [*epäillä* & *että*-lause] toteuttaa nyky-suomessa tyypillisesti sisältöskeemaa. Tätä ja muita *epäillä*-konstruktioiden tendenssejä tarkastelen artikkelissa I (ks. lukua 5.1.1). *Epäily(s)*-konstruktioiden tendenssit nousevat esiin artikkelissa IV, jossa tarkastelen lisäksi lähemmin polaarisesti spesifioimatonta epäilemistä. Tällöin epäilemisen kohteiden ja sisältöjen rinnalle nousee kolmas kategoria eli **epäilemisen aihe**, joka ei kuvaa todennäköisenä tai epätodennäköisenä pidettävää asiaintilaa vaan väljemmin aiheen, johon jonkinlainen evaluoivasti kielteinen epäileminen kohdistuu. Tällöin *epäillä*- tai *epäily(s)*-esiintymä on ambivalentti polaarisin suunnan suhteen (esim. *epäilyt matkan tarkoituksesta* 'matkan tarkoitukset ovat hämähärit / eivät ole rehelliiset', mutta *ei*: 'matkalla on / ei ole tarkoitusta', HS.fi). (Ks. lukua 5.1.4.)

Tässä luvussa kuvattuihin täydennyskonstruktion ja syntaktis-semanttisen skeeman käsitteisiin kiteytyvä *epäillä*-lekseemien kaksitasoinen analyysi on tiivistetty kuvioon 2.

Kuvio 2. *Epäillä*-lekseemin polaarisin tulkinnan analyysi

Kuviossa nuolen viivan paksuus ja yhtenäisyys korreloivat vaikutussuhteen merkittävyyden kanssa. Täydennyskonstruktion muodon lisäksi skeeman ja tämän myötä myös polaarisin tulkinnan valikoitumiseen vaikuttavat siis vahvasti asetelmassa 3 mainitut semanttis-pragmaattiset ominaisuudet.

3.2.4 KONSTRUKTION SISÄINEN DYNAMIIKKA

Olen tässä luvussa tarkastellut *epäillä*-verbin komplementaatiota sekä analyysini ytimessä olevia konstruktioita ja skeemoja. Lopuksi tarkennan katseen vielä siihen, mikä on *epäillä*-verbin ja komplementin keskinäinen dynamiikka konstruktion merkityksen muodostumisessa, ja perustelen samalla, miksi kytken polaarisin tulkinnan konstruktion eikä pelkkään verbiin.

Tutkimuksissa komplementin saavista verbeistä nostetaan usein esiin komplementin vaikutus verbi(konstruktion) tulkintaan (ks. esim. Cuyckens & D'hoedt 2015; Hansen 2012: 240; Suzuki 2000). Se, että tällaisia havaintoja esitetään, paljastaa intuitiivisen oletuksen, että verbin ja täydennyksen sisältävässä rakenteessa verbi kantaisi lähtökohtaisesti päämerkitystä ja komplementti kertoisi ”vain” sen, mihin proposition tätä verbimerkitystä sovelletaan. Tämän liian yksioikoisen näkemyksen kyseenalaistuksessa pisimmälle menee argumenttirakennekonstruktioiden sovellettu nk. kumoamisperiaate (*override principle*), jonka mukaan konstruktion merkitys on verbin merkitystä määrävämpi, silloin kun nämä kaksi ovat ristiriidassa (Michaelis 2003; 2005: 51). *Epäillä*-konstruktioissa ei kuitenkaan tule vastaan verbin ja täydennyksen välistä merkitysristiriitaa, joten verbin tai konstruktion dominoinnin

sijaan lähtökohdaksi on luontevampaa ottaa niiden vastavuoroinen suhde (Kotilainen & Herlin 2012: 13).

Esitin edellä, että *epäillä*-konstruktioissa täydennyksen ominaisuuksilla – esimerkiksi tunnistettavuudella tai evaluoivalla tulkinnalla – on merkittävä rooli tulkinnan muotoutumisessa. Esiin nousi myös, että yksittäisillä täydennyskonstruktioilla on omat tulkintatendenssinsä. Nyt pureudun vielä siihen, kuinka myös täydennyksen kielioppi voi rakentaa polaarista tulkintaa. Yleisesti ottaen komplementin aloittava konjunktio (*complementizer*) voi vaikuttaa esimerkiksi ilmauksen varmuusasteeseen (Boye & Kehayov 2016: 1; Noonan 1985: 48; Nordström 2010: 112–116; 123–130; Suzuki 2000). Keskeinen eronteko suomen kielessä syntyy tällöin *että*-lauseen ja alisteisen kysymyslauseen välille, sillä deklaratiivi- ja interrogatiivimuotoiset lausetäydennykset eroavat yleisesti siinä, kuinka varmuusasteeltaan lukittuina ne esittävät kuvaamansa asiointilan (Iyeiri 2009; 2010; Kehayov 2016: 479): kysymysmuotoinen täydennys (*tuleeko hän*) on tulkinnaltaan *että*-lausetta (*että hän tulee*) avoimempi, minkä vuoksi näkemyksen lukitsevissa varmuuden ilmauksissa käytetään enemmän *että*-lausetta ja epävarmuuden ilmauksissa alisteista kysymyslauseetta. Täydennyksen muoto voi kytkeytyä jopa faktiiviseen presuppositioon, jota on perinteisesti pidetty predikaatin ominaisuutena (esim. *tietää*-verbi⁵⁸): *se, että* on faktiivisempi kuin *että* (J. Leino 1999: 41–42; Sands 2011: 115–116) ja *että* faktiivisempi kuin *jos* (Wiik 1981). *Epäillä*-verbin ei-faktiivisuuden⁵⁹ vuoksi tarkastelen tässä faktiivisuutta väljemmin totuudellisuustulkinnan lukittuutta ja avoimuutta.

Ero täydennysten totuudellisuustulkinnan lukittuudessa näkyy ensinnäkin siinä, millaisten verbien kanssa täydennykset sopivat. Esimerkiksi faktiivisella verbillä on rajoituksia avoimen tulkinnan saavan alisteinen kysymyslauseen käytölle (**tiedän, tuleeko hän*). Tässä yhteydessä keskeisempää on kuitenkin se, että myös saman verbin tulkinta voi vaihdella täydennyksestä riippuen. Vaikka tähänastiset huomiot ovat puhuneet *että*-lauseen varmuustulkinnan puolesta, laajemmin yleistettävissä oleva *että*-lauseen ominaisuus on juuri deklaratiivimuodon synnyttämä proposition totuustulkinnan lukittuus. *Etä*-konjunktin neutraalius polaarisuuden suhteen (ks. Kehayov 2016: 453) tulee esiin siinä, että esimerkiksi inherentisti kielteisten verbien kanssa *että*-täydennys alistuu pääverbin kieltomerkitykselle (esim. *kiistän, että...*). Tässäkin tapauksessa ero alisteiseen kysymystäydennykseen voi edelleen näkyä ilmaistun näkemyksen lukittuudessa: Iyeirin (2010: 140) mukaan esimerkiksi

⁵⁸ Predikaatin synnyttämä faktiivinen presuppositio tarkoittaa sitä, että täydennyksen totuudellisuus pysyy oletuksena myös kielteisen päälauseen kanssa: *Tiesin/en tiennyt, että hän tulee* presupponoi 'hän tulee' (Allwood ym. 1988: 166–167; Kiparsky & Kiparsky 1971). *Tietää* on käytännössä semifaktiivi-verbi, sillä sen lausetäydennyksen totuusarvo voi myös vaihdella, mutta filosofiselta kannalta se on faktiivisuuden mallitapaus (Pajunen 2001: 314).

⁵⁹ Ei-faktiivisuuden lisäksi *epäillä*-verbi on sekä myöntö- että kieltosuuntaisissa konstruktioissa eitäi nonfaktuaalinen: verbikonstruktiolla ei sitouduta ehdottomasti täydennyksen totuuteen (faktuaalisuus) eikä epätotuuteen (kontrafaktuaalisuus) (ks. artikkelia I; Larjavaara 2007: 429).

I doubt that esittää ehdottomamman kyseenalaistuksen kuin astetta avoimempi *I doubt whether/if*. Deklaratiivimuoto siis ikään kuin lukitsee kyseenalaistuksen, kun taas kysymys jättää sen avoimemmaksi. Lisäksi kyseenalaistavan myöntömuotoisen *doubt*-verbin tyypillisesti *whether*-alkuinen täydennys kontrastoituu varmuutta ilmaisevan kieltomuodon *not doubt* taipumukseen esiintyä *that*-lauseen kanssa (mts. 137–138 ja siinä mainitut lähteet): kyseenalaistuksen kieltö siis lukitsee näkemyksen selvemmin kuin mahdollisesti hieman avoimeksi jäävä kyseenalaistus.

Epäillä-verbin tapauksessa asetelma on *doubt*-verbiä hivenen monimutkaisempi, koska *että*-konstruktio tulkitaan usein sisältöskeeman mukaan siten, ettei verbissä ole ollenkaan inherenttiä kieltöä. *Epäillä*-verbin itsensä vuoksi kokonaistulkintaan sisältyy tällöinkin epävarmuus, mikä muistuttaa verbin tärkeästä roolista kokonaistulkinnassa. Joka tapauksessa alisteinen kysymyslause on tulkinnaltaan luontaisesti avoimempi: *epäillä*-konstruktioiden alisteiset kysymystäydennykset voivat implikoida joko kieltöä tai myöntöä (artikkeli I: 24–25). Koska kysymystäydennyksen tulkinta voi itsessään kallistua kumpaan tahansa polaariseen suuntaan, olen tulkinnut ne järjestään sisältöskeeman mukaisiksi; kieltosuuntaisen merkityksen syntymiseen ei vaadita verbistä täydennykseen ulottuvaa kiellon vaikutusalaa (mp.). Tämä painottaa alisteisen kysymyksen ja sen kontekstuaalisen tulkinnan merkittävää roolia kokonaistulkinnan kannalta.

Voidaanko siis verbin ja komplementin osuuksia *epäillä*-konstruktioissa tarkastella erikseen? Vastaukseni on epäilevä: ei ainakaan systemaattisesti läpi aineiston. Olen päätenyt käsittelemään polaarisia tulkintoja koko *epäillä*-konstruktion ominaisuuksina siksi, että niiden rajaaminen vain verbin ominaisuuksiksi⁶⁰ johtaisi ongelmiin erityisesti silloin, kun täydennyksessä on kieltö (*epäilen, ettei huomenna sada*) tai kun se on alisteinen kysymyslause (*epäilen, sataako huomenna*).⁶¹ Tällöin täydennyksen oma semantiikka rakentaa vahvasti kokonaistulkintaa. Kun täydennys tällä tavoin on itsessään kyseenalaistava tai kieltävä, ei verbiin loogisesti katsoen ”tarvitse” sisältyä tätä merkitystä. Olisi kuitenkin sekä merkitysmuutoksen että intuitiivisesti merkityskuvauksen kannalta keinotekoisia väittää, että *epäillä*-verbi olisi näissä yhteyksissä myöntösuuntaainen, kun koko konstruktion funktio on kyseenalaistava. Sen vuoksi kieltö- ja myöntösuuntaisuus ovat tutkimuksessa konstruktioiden ominaisuuksia, ja kieltosuuntaisten *epäillä*-konstruktioiden tapauksessa tarkennan, mikä kaikki konstruktiossa tähän kyseenalaistavaan merkitykseen osallistuu: vain *epäillä*-verbi, kuten kohdeskeemassa, vai myös täydennys, kuten sisältöskeemassa (ks. asetelman 3 kohta 5).

⁶⁰ Tämä ratkaisu noudattaisi yllä mainittua intuitiivista jakoa, jossa verbi tuo ilmaukseen päämerkityksen, jota sovelletaan täydennyksen proposition.

⁶¹ Kysymyksen ja kiellon merkitykset limittyvät *tokko*-alkuisissa täydennyksissä (ns: 2 es., vns: 9 es.), jotka on tutkimuksessa luettu alisteisten kysymyslauseiden joukkoon (ks. VISK § 602, 1626). Esim. *Minä rohkenen epäillä, tokko saamme niitä takaisin, vaikka eläisimme maailman loppuun* (Nickleby, 1992, ns).

Tässä luvussa olen avannut verbin ja komplementin suhdetta eri tavoin muodon ja merkityksen näkökulmasta. Ennen kaikkea olen esitellyt tutkimuksessa käyttämäni konstruktio- ja skeemakäsitteet, jotka muodostavat käytännössä polaarisen merkitysvariaation analyysin työkalupaketin. Ennen osatutkimusten tuloksiin etenemistä avaan vielä kiellon ja evaluoivan kielteisyyden käsitteitä tämän tutkimuksen kontekstissa.

4 KIELTO JA EVALUOIVA KIELTEISYYS

Kielto ja kielteisyys kietoutuvat elimellisesti epäilemisen semantiikkaan. Tässä luvussa tarkastelen näitä kielioppi- ja merkityskäsitteitä aiemman kirjallisuuden valossa ja esittelen niiden käyttöä tässä tutkimuksessa. Tarkastelu syventää polaarisen kaksihakmotteisuuden käsitteellistä analyysia ja toimii taustana sen osatutkimukset läpäisevän kysymyksen käsittelylle, kuinka *epäillä*-lekseemien käyttö nykysuomessa ja *epäillä*-verbin merkitysmuutos valottavat kiellon (esim. 'ei ole (totta, että) X') ja evaluoivan kielteisyyden (esim. 'ei ole hyvä, että X', 'en pidä X:stä') keskinäistä suhdetta (selitteistä ks. esim. Stern & Stern 1987 [1928]: 267). Aloitan kiellosta (4.1–4.3) ja etenen lopuksi evaluoivaan kielteisyteen (4.4).

4.1 KIELTO SEMANTTISENA KATEGORIANA

Käsittelen kielloa tässä tutkimuksessa ensisijaisesti semanttisena kategoriana. Lähestymistapani kumpuaa siitä, kuinka kiello näkyy ja käyttäytyy *epäillä*-konstruktioissa, joissa kiellomuoto ja kiellomerkitys eivät ole aina 1:1-suhteessa toisiinsa. Kyseenalaistan siis mm. Sauryn (2004: 40) tavoin kiellon nominalistisen määritelmän, jonka mukaan vain kielloilmauksen sisältävä lausuma olisi kieltävä merkitykseltään. Myös Horn (1989: 187) toteaa, ettei kiellomorfeemi ole välttämätön eikä riittävä ehto sille, että ilmaus tulkitaan kielloksi. Perustilanteessa luonnollisesti esimerkiksi kielloverbi *ei* tulee tulkituksi kiellona, jolloin muoto ja merkitys vastaavat toisiaan (vrt. semanttisen analyysin selvään tapaukseen luvussa 2.1.4.1). Tämä vastaavuus voi kuitenkin varioida molempiin suuntiin: toisaalta muodollisesti kielteisen ilmauksen tulkinta ei aina ole (yksiselitteisesti) kielteinen (Jespersen 1917: 97–202; VISK § 1615, 1661; Yli-Vakkuri 1986: 229–232) ja toisaalta kielloa voidaan myös implikoida ilman eksplisiittistä kiellomorfeemia, esimerkiksi kysymyksellä (Jespersen 1917: 22–38; 1924: 336–337; vrt. esim. 13). Molemmat ilmiöt tulevat vastaan *epäillä*-konstruktioissa.

Seuraava yksinkertaistettu esimerkki paikantaa kaikki *epäillä*-konstruktiossa mahdolliset kiellomerkituksen lähteet:

- (10) **En epäile, etteikö** tämä onnistuisi.

Yksiselitteisin muodon ja merkityksen vastaavuussuhde vallitsee *epäillä*-lekseemiin kohdistuvissa kielloissa (**en epäile**) etenkin silloin, kun se on kielloverbi.⁶² Sen sijaan sekä *epäillä*-lekseemit että täydennyksen kiello (**etteikö**)

⁶² *Epäillä*-verbin kohdalla tämä on perustapaus: joko *epäillä*-verbi itse on kiellomuotoinen (esim. *en epäile*) tai se on kiellomuotoisen apuverbin tai lausekkeen infinitiivitäydennys (*ei tarvitse epäillä, ei*

havainnollistavat nominalistisen määritelmän kestävämmä: Kielto on etymologisesti ja morfologisesti osa *epäillä*-sanuetta (SSA s. v. *epäillä*; SKES s. v. *epäillä*; ks. lukua 1.2), mutta variaatio kielto- ja myöntösuuntaisuuden välillä paljastaa, ettei lekseemien *epä*-aines väistämättä tule tulkituksi kieltona.⁶³ Täydennyksen kielto taasen voi muodostaa *epäillä*-verbin kanssa yhdessä yhden kieltomerkityksen (parataktinen kielto), jolloin kieltomorfeemin ja kieltomerkityksen looginen suhde murtuu (ks. lukua 5.1.3 ja esim. 12 alla; ns. DNN, *duplex negatio negat*, Horn 1978a: 162; 2010a: 111, 121–124). Molemmissa tapauksissa siis eksplisiittisen kieltomuodon tulkinta vaihtelee.

Edellä kävi ilmi, että *epäillä*-konstruktion kieltosuuntainen tulkinta voi syntyä joko siten, että osittaisen kiellon merkitys tulee pelkästä *epäillä*-lekseemistä (kohdeskeema), joka ottaa täydennyksen vaikutusalaansa (11), tai siten, että myös täydennyksessä on kielto (sisältöskeema ja parataktinen kielto). Tällöin täydennys eksplikoiki kyseenalaistuksen, jota *epäillä*-lekseemi jo ennakoiki (12).

- (11) On hartaustilaisuuksia, kirkon järjestämiä aamunavauksia ja arkipiispa on käynyt puhumassa Jeesuksesta. **Epäilen** vahvasti, että kaikilta vanhemmilta olisi kysytty haluavatko he lapsensa osallistuvan uskonnollisiin tilaisuuksiin. (Yle, 2014, ns)
- (12) En kuitenkaan olisi varma joka autoilijan ympäristötiedoista: – – Kolme neljästä vastaajasta **epäili**, ettei autoilu ole kovin merkittävä ilman saastumisen syy. (HSmp, 1995, ns)

Kieltosuuntaisessa tulkinnassa *epäillä*-verbin käsitteistäjän arvio *suuntautuu kieltoon*, eli kielto ei ole ehdoton. Kieltosuuntaisuus on siis yhdenlaista kiellon osittaisuutta (Horn 1989: 187; Kiuru 1977: 1–2) tai vaillinaisuutta (*incomplete negation*, Jespersen 1917: 38–42; Klima 1964: 250; Tottie 1977: 43–45). Esimerkissä (11) kieltosuuntaisuuteen sisältyvän epävarmuuden tekee näkyväksi se, että epäilemistä voidaan asteittaisesti vahvistaa (*epäilen vahvasti*). Tästä kielennyksestä huolimatta *epäillä*-konstruktiolla kuvattu käsitteistäjän arvio ei ole varmaa tietoa, eli äärimmilleenkin vahvistettuun epäilemiseen sisältyy aina vähintään pieni epävarmuus.⁶⁴

ole syytä epäillä). Tämän lisäksi verbin kanssa mahdollisia ovat (olleet) *tuskin*-partikkeli (vns-aineisto: 8 esiintymää; vks-aineisto: 1 es.), *waiwoin*-adverbi (vns-aineisto: 1 es.) ja *mahdotoin*-adjektiivi (vns-aineisto: 1 es.). *Epäily(s)*-nomineihin kohdistuvien kieltoelementtien valikoima ulottuu inherentisti kielteisistä verbeistä (*kiistää epäily*) kieltoadpositioihin (*ilman epäilyä*) ja kieltoverbiin (*ei ole epäilystä*, ks. artikkelia IV: 236–239). Nämä kaikki on laskettu kiellon semanttista määritelmää seuraten kiellon esiintymiksi.

⁶³ Se voi aktivoida myös ”vain” evaluoivan kielteisyyden tulkinnan (artikkeli II: 40).

⁶⁴ Toisaalta intensiivoiva adverbi ei tee ilmauksesta väistämättä varmempaa kuin intensiivoimaton, mihin viittaa käsite *episteeminen paradoksi* (Larjavaara 2007: 207).

Totesin edellä, että *epäillä*-verbin alisteisilla kysymystäydennyksillä on vahva rooli polaarisen tulkinnan muodostumisessa, koska täydennys itsessään voi implikoida kieltoa (luku 3.2.4). Tällöin siis kieltomerkitys syntyy (täydennyksen osalta) ilman sen eksplisiittistä merkintää:

- (13) Uskon, että TNJ:ssä kyllä kannamme meille kuuluvan vastuun tapahtuneista, mutta **epäilen**, löytyykö muita vastuunkantajia. (HSmp, 1995, ns)

Kieltoa implikoivat alisteiset kysymyslauseet muistuttavat hahmotukseltaan parataktista kieltoa (artikkeli I: 25). Ero esimerkkiin (12) on ainoastaan kiellon eksplisiittisyydessä.

Tähänastiset esimerkit havainnollistavat Sauryn (2004: 40) mainitsemia perusteita kiellon nominalistisen määritelmän kritiikille: kieltoa voidaan implikoida (esim. 13), kaksoiskieltojen tulkinnat varioivat (esim. 12) ja negaatiomerkitys voi olla asteittainen (kieltosuuntaisuus). Kaikki nämä perusteet viittaavat siihen, että negaatio kielenkäytössä ei ole identtinen logiikan kiellon kanssa. Lingvistisissä kiellon kuvauksissa lähdetäänkin toistuvasti liikkeelle siitä havainnosta, kuinka kielellinen kieltä eroaa antiikin filosofeihin palautuvasta logiikan kiellosta (Givón 1979: 91–92; Heinemann 1944: 137; Horn 2010b: 1; 1989: xiii; Jespersen 1924: 331–332; Miestamo 2009: 208; 2017: 405; Penka 2015: 303; Saury 2004: 17–18; de Swart 2010: 1–6; Tottie 1982: 88; 1991: 15–16; kattavan esityksen aiheesta antaa Horn 1989).⁶⁵ Tästä yleisesti jaetusta näkemyksestä huolimatta kiellon semantiikkaa on tutkittu Sauryn (2004: 41) mukaan verrattain vähän juuri siitä syystä, että monille logiikan tarjoama pohja riittää negaation merkityksen määrittelyssä. Toisin sanoen: vaikka kieltä kielenkäytössä esimerkiksi kaksoiskieltojen osalta on paljon logiikan lakeja kompleksisempi ilmiö, ovat logiikan periaatteet kuitenkin usein tutkimuksen itseoikeutettu lähtö- ja vertailukohta.⁶⁶ Tietyissä määrin näin toki onkin, mutta kiellon merkitys ei silti supistu siihen vertailuun, milloin kieltä seuraa logiikan lakeja ja milloin (sekä miksi) ei. Toisenlaisia lähestymistapoja edustavat mm. Verhagen (2005: 28–77), joka käsittelee kieltoa intersubjektivisuuden ja argumentatiivisuuden näkökulmasta (ks. lukua 5.2.3), ja Saury (2004; 2009), joka pureutuu kieltomerkitysten ytimeen fenomenologisella tarkastelulla (ks. lukua 4.2.1).

⁶⁵ Aristoteleelta periytyvät kontradiktion laki (LC, *law of contradiction*, Aristoteles [1990] 1005b 17–25) ja ns. poissuljetun kolmannen laki (LEM, *law of excluded middle*, mt. 1055b 1–3) (Horn 1989: 18–21). Stoalaisten filosofien perua sen sijaan on kaksoisnegaation laki (LDN, *law of double negation*, mts. 22). Esimerkiksi kaksoiskieltojen osalta logiikan ottaminen kielellisen negaation lähtökohdaksi palautuu vanhojen latinan kielioppien kielenkuvausta ohjanneeseen asemaan. Suomen kielen tutkimuksessa kaksoiskieltojen epäloogisuudesta ei ole kuitenkaan liiemmin huolehdittu. (Savijärvi 1977: 37–39.)

⁶⁶ Logiikan psykologian kokeellinen tutkimus silloittaa kuitenkin tätä olemuksellisesti erilaisten ilmiöiden, kielenkäytön ja logiikan vertailua (ks. esim. Itkonen 2003: 147–168). On myös huomattava, että monet Aristoteleelta periytyvät logiikan lait pohjautuvat alun perin kielelliseen materiaaliin (mts. 167). Kiitän esitarkastajaa tämän näkökulman osoittamisesta.

4.2 EPÄILEMISEN KIELTOSUUNTAISUUDEN SEMANTIikkaa

Nyt tarkennan katseen *epäillä*-konstruktioiden kieltoisuuntaisuuteen kiellon ilmaisuna. Aloitan kieltoilmausten eksplisiittisyys–implisiittisyys-jaosta sekä inherentin kiellon kategoriasta (4.2.1) ja etenen sitten kiellon lajeihin ja vaikutusalaan (4.2.2). Pääpaino on itse *epäillä*-lekseemiin mahdollisesti sisältyvässä kieltoimerkityksessä (ks. esim. 11), mutta kiellon lajin yhteydessä esiin nousee myös täydennyksen kielto (esim. 12).

4.2.1 INHERENTTI KIELTO

Epäillä-konstruktioiden kieltoimerkityksen lähteistä (ks. esim. 10) *epäillä*-lekseemiin kohdistuva ja täydennyksen kielto ovat erillisiä kieltomorfeemeita; yleensä käytetään kieltoverbiä *e(i)* (imperatiivissa: *äl-*), jolla suomessa tyypillisesti ilmaistaan **lausekieltoa**.⁶⁷ Sen sijaan *epäillä*-lekseemiin sisältyvä kieltoimerkitys on muodon puolesta **inherentti kielto**, jossa inherenttiys viittaa kieltoimerkityksen ja leksikaalisen merkityksen yhdistymiseen ja kontrastoituu näin erillisellä kieltoimorfeemilla ilmaistuun kieltoon. Sen sijaan se ei tarkoita, etteikö kieltoimerkitys voisi kulua pois (vrt. sanan *inherent* merkitys 'luontainen, olennaisesti kuuluva'), kuten *epäillä*-verbin tapauksessa on osittain käynyt (artikkeli II: 55–57; luku 5.1.2). Horn (1989: 179, 521) käyttää termiä inherentti kielto toisaalta yläkäsitteenä leksikaaliseen merkitykseen yhdistyvistä kieltoimerkityksestä (ks. myös Croft 2000: 134; vrt. *leksikaalinen kielto*, Pajunen 2001: 347) – toisaalta samoin määritellyn inkorporoidun kiellon alalajista, jolloin sen määrittävä tekijä on näkyvän kiellon merkin puute (morphological *discourage* vs. inherent *deny*, mts. 523; ks. myös Klima 1964: 294). Raja näiden välillä on kuitenkin häilyvä, mistä esimerkkinä toimii juuri *epäillä*-sanue: vaikka *epä*-aines on lekseemeissä näkyvissä, se on sulautuneempi sanahahmoon kuin erillinen prefiksi vaikkapa sanassa *epäystävällinen* (ks. Fodor ym. 1975: 520; artikkelin II alaviite 16). Kiellon eksplisiittisyys muodostaa siis jatkumon erillisistä kieltoimorfeemeista (*e-*, *ei*; *not*, *no*) inkorporoitujen ja inherenttien kieltoilmausten (esim. *ei-toivottu*, *epäillä*, *estää*) kautta täyteen implikointiin esimerkiksi kysymyksellä tai ironian keinoin (vrt. Fodor ym. 1975: 520–522). Morfologisesti näkymättömiä inherenttejä kieltoja kutsutaan toisaalla myös implisiittisiksi kielloiksi (esim. *lack*, *forget*, Saury 2004: 12; Clark 1976: 32–36; Fodor ym. 1975: 520–522), mutta nähdäkseni

⁶⁷ Nimitystä *standardkielto* käytetään kunkin kielen perustavasta kieltä deklaratiivinen ja modaalisesti tunnusmerkitön lause (Miestamo 2000: 248; 2004: 364–365; termin alkuperästä ks. Miestamo 2017; Payne 1985). Tämä kuitenkin rajaa kieltoverbin imperatiivimuodot (*äl-*) ulkopuolelle ja on siksi tässä liian ahdas kategoria.

on tarkoituksenmukaista pitää implikoiminen erillään kiellon inherentistä leksikaalisesta ilmaisusta, vaikkei raja olisikaan tarkka.⁶⁸

Inherentisti kielteisessä lekseemissä kieltö yhdistyy siis muuhun leksikaaliseen. Kielto-suuntaisten konstruktioiden *epäillä*-verbin tapauksessa tämän muun merkityksen ytimessä on kontekstista riippuen joko ajattelu tai sanominen, johon yhdistyy lisäksi episteemisen arvion jonkinasteinen epävarmuus ja tämän arvion ankkuroituminen käsitteistäjään. Se, mitkä kaikki lekseemit inherentin kiellon kategoriaan tulisi laskea, ei kuitenkaan ole yksiselitteistä. Jespersen (1917: 42–43) toteaa, että inherentin kiellon diagnosointi kielto-omaisuudella parafraasilla (esim. *unohtaa* 'ei muistaa') johtaa kehäpäätelmään, sillä myös myönteinen vastine voidaan selittää kiellon avulla (*muistaa* 'ei unohtaa'). Huomaatan itsekin artikkelissa III (alaviite 3) van der Wurffia (1998: 297) seuraten, että inherentisti kielteisten verbien – tässä ilmiö on jo rajattu verbeihin – määritelmät ovat tutkimuksissa usein hyvin väljiä, mikä lienee seurausta juuri tarkan määrittelyn vaikeudesta (vrt. Tottie 1982: 89). Tuntuu kuitenkin intuitiivisesti todelta, että esimerkiksi *unohtaa* on enemmän inherentisti kielteinen kuin *muistaa*, ja esimerkiksi psykolingvistiset reaktiotestit indikoivat inherentisti kielteisten lekseemien psykologista erotumista myönteisistä (Clark 1976: 37–50; Kess 1992: 235–236 ja näissä mainitut lähteet).

Myös Sauryn (2004: 13) fenomenologinen käsiteanalyysi antaa intuitiota vahvemmat välineet kehäpäätelmästä irrottautumiseen. Saury (2004; 2009) seuloa kirjallisuudessa aiemmin kieltoon yhdistetyistä merkityksistä perustavimmiksi negatiivikäsitteiksi (engl. *essential concept*) *puuttumisen* (*lack*), *toiseuden* (*otherness*) ja *estämisen* (*obstruction*).⁶⁹ Unohtaminen aktivoi näistä selvästi puuttumisen käsitteen: jokin odotettu muistijälki puuttuu tällöin aktiivisesta tietoisuudesta. Muistamisen käsite ei sen sijaan palaudu negatiivikäsitteisiin. Saury (2004: 254) kytkee kielto-suuntaisen epäilemisen ruotsin vastineen *tvivla* sekä puuttumisen että toiseuden käsitteisiin: jos ilmaistaan uskoa jonkin odotetun toiminnan toteutumattomuuteen (*non-occurence*), ilmentää se puuttumisen käsitettä, kun taas kyseenalaistamismerkitys aktivoi toiseuden käsitteen: asiointi on ehkä toisin kuin oli odotettu. Tämän merkityseron analyysi jää kuitenkin yhden esimerkin maininnan tasolle, ja yhtä ja samaa *epäillä*-esiintymää voitaisiinkin näin analysoiden lähestyä yhtä hyvin puuttumisena kuin toiseutena. Nähdäkseni toiseus kuvaa kuitenkin kielto-suuntaisuuden semantiikkaa osuvammin, sillä tähän kategoriaan lukeutuvat muun muassa vastakkaisuuden eri lajit (ks. lukua 2.2.3) sekä lausekiellon peruskäyttö (mts. 97–102; ks. seuraavaa alalukua). Joka tapauksessa on selvää,

⁶⁸ On myös huomattava ero kielteisesti implikaatiivisiin verbeihin, jotka siis väistämättä implikoivat täydennyksensä kieltoa (esim. *estää*, *unohtaa*, Karttunen 1971; Hakulinen & Karlsson 1979: 266; VISK § 1643). Tämä on yksi inherentin kiellon tarkemmin määritelty alaryhmä.

⁶⁹ (i) *lack*, – – when an expected object is not found, and (ii) *otherness*, – – when the selected object is significantly different from the expected one, and (iii) *obstruction*, – – when an obstacle prevents us to reach an expected object (Saury 2004: 106).

että etenkin kohdeskeemassa *epäillä*-verbi on inherentisti kielteinen, ja osatutkimuksissa käyttämäni inherentin kiellon käsite viittaa näin ollen *epäillä*-lekseemiin sisältyvään kieltomerkitukseen kieltosuuntaisessa konstruktiossa. Tämä on esimerkki siitä laajemmasta ilmiöstä, että jonkinlainen kieltävä merkitys yhdistyy sanassa leksikaaliseen merkitykseen.

4.2.2 SEMANTTINEN LAUSEKIELTO

Kiellon morfologisen näkyvyyden lisäksi kieltosuuntaisuuden analyysissa on huomioitava kiellon laji. Pääjako tehdään yleensä lausekiellon (14–15a) ja leksikaalisen tai morfologisen⁷⁰ eli sanatason kiellon (14–15b) välille (*predicate* vs. *term negation/denial*, Aristoteles; ks. Horn 1989: 15; *nexal* vs. *special neg.*, Jespersen 1917: 42; 1924: 329–331; *sentence* vs. *constituent neg.*,⁷¹ Klima 1964; de Swart 2010; *sentential* vs. *lexical neg.*, Penka 2015: 304; *sentential* vs. *morphological neg.*, Verhagen 2005: 31–32; VISK § 1615).

(14)	a.	Hän ei ole onnellinen.	b.	Hän on onneton.
(15)	a.	Hän ei ole varma.	b.	Hän on epä varma.

Kuten a-esimerkit havainnollistavat, lausekiellon perusilmaisukeino suomessa on kieltoverbin ja pääverbin konnegatiivimuodon yhdistelmä. Merkityksen kannalta lausekielloksi tulkitaan myös partikkeli *tuskin* (VISK § 1615) sekä rajoitetusti MA-infinitiivin abessiivi (§ 1617). Lausekielto on siis sekä syntaktinen (kieltolause) että semanttinen käsite. Muodon puolesta on selvää, ettei *epäillä*-verbin inherentti kielto ole lausekielto, vaan se muistuttaa yksittäiseen lekseemiin sisältyvänä sanatason kieltoa (15 b; kiellon eksplisiittisyyden erosta edellä). Merkityksen kannalta analysoin kieltosuuntaisuuden silti lausekielloksi sen vuoksi, että kielto ei kohdistu lekseemiin itseensä vaan sen ulkopuolelle täydennykseen – joka on usein lause tai sisältää lauseytimen (esim. *epäillä tuen hyödyllisyyttä* 'kyseenalaistaa: tuki on hyödyllinen'; ks. luku 3.1; artikkeli I: 13; Forsman Svensson 1990: 10; Nuutinen 1976: 15; vrt. Klima 1964: 316).

⁷⁰ Myös lausekiellon ilmaisukeino voi olla morfologinen eli kieltoaffiksi (Dahl 1979; Miestamo 2017). Tässä yhteydessä kiellon morfologisuus viittaa kuitenkin merkitykseen eli kiellon kohdistumiseen yksittäiseen käsitteeseen, ja kyseinen termivalinta heijastelee englantikeskeisen kirjallisuuden havaintoja affiksaalisen kiellon toiminnasta.

⁷¹ *Konstituenttikielto* voi viitata myös näiden kahden lajin välimuotoon: kieltoon, joka kohdistuu lauseen osaan (ks. esim. Penka 2015). Keskeisessä osassa Kliman (1964) analyysia ovat kiellot, jotka jättävät subjektin vaikutusalansa ulkopuolelle (ks. myös Jackendoff 1969). Käsitteen hyödyllisyys on kuitenkin mahdollista kyseenalaistaa niillä perusteilla, että konstituenttikiellot voidaan parafraaseraa kieltolauseella (Penka 2015: 308). Käsite ei ole myöskään juurtunut suomen kiellon kuvauksiin (koska itsenäisen VP:n olemassaolo on suomessa kyseenalaista), vaan ilmiöön viitataan yleisesti lausekiellon vaikutusalan vaihteluna (Hakulinen & Karlsson 1979: 267).

Termit *sentence/sentential negation* viittaavat itse asiassa virkkeen kieltoon, jolloin huomio kohdistuu siihen, onko rakenteen hallitseva lause kielteinen. Tähän luokkaan *epäillä*-lekseemien inherentti kiello ei luonnollisesti-kaan kuulu – ainoastaan epäilemiseen kohdistuva kiello (*en epäile*).⁷² Termi *lausekiello*, jonka suoraa vastinetta *clausal negation* käytetään mm. typologisissa tutkimuksissa (ks. Miestamo ym. 2015; Miestamo 2003; 2017), voidaan kuitenkin tulkita väljemmin myös täydennyslauseeseen kohdistuvana kiellona. Kiellettävän lauseen (eli täydennyksen) ulkopuolella sijaitsevan (inherentin) kiellon kutsuminen lausekielloksi venyttää toki termin käyttöalaa esimerkiksi yllä mainittua *tuskin*-partikkelia laajemmalle. Sen vuoksi käytänkin nimitystä *semanttinen lausekiello* erotuksena muodollisesta ja kiellettävän lauseen sisäisestä lausekiellosta.⁷³ Analyysini tueksi tarkastelen vielä kiellon lajien semanttisia ominaisuuksia.

Merkityksen luonteen kannalta kiellon merkitys on aina kieliopillinen eli epäitsenäinen (Dimroth 2010: 39; Heinemann 1944: 136; ks. Cruse 1986: 3), jolloin se on väistämättä suhteessa toiseen kielenilmaukseen – siihen, mitä kielletään. Tämä kielenaines on kiellon vaikutusalassa (*scope of negation*, Horn 1989: 40; VISK § 1617), ja sitä voidaan kutsua myös kiellon kohteeksi (Kotilainen 2007b: 12; Tuppurainen 1991: 46, 92). Tutkimuksessa käyttämäni *kohdeskeeman* nimitys motivoituuikin siitä, että *epäillä*-lekseemin täydennys on inherentin kiellon *kohteena* eli sen vaikutusalassa (ks. lukua 3.2.2). Lausekiello kohdistuu luonnollisesti lauseeseen eli tyypillisesti subjektin ja predikaatin kytkökseen (vrt. Jespersenin *nexal negation*), kun taas sanatason kiellon kohteena on yksittäinen käsite (vrt. Aristoteleen *term negation*). Loogisten vastakohtalajien suhteen lausekiello on lähtökohtaisesti kontradiktorinen, kun taas sanatason kiello tulkitaan kontraarisesti myönteisen vastineen ääri-vastakohtaksi (Verhagen 2005: 33, 71; ks. lukua 2.2.3).

Lähtökohdiltaan kontradiktorisen lausekiellon merkitystä kuvataan tyypillisesti parafrasilla *ei ole niin, että...* (engl. *it is not so that...*, Hintikka 1991: 55; Horn 1989: 186; Jackendoff 1969: 218). *Epäillä*-lekseemien inherentin kiellon kannalta on keskeistä, että tämä lausekiellon parafraasi rakentuu komplementtirakenteen varaan. Kohdetulkintaiset [*epäillä/epäily(s) & että*]-konstruktiot, joissa täydennys on kiellon vaikutusalassa, muistuttavat siis

⁷² Klima (1964) on esittänyt joukon lausekiellotestejä, jotka testaavat juuri hallitsevan rakenteen kielteisyyttä (Payne 1985) mutta joita on myös kritisoitu heikosta sovellettavuudesta englannin kielen ulkopuolelle (ks. esim. Penka 2015: 304; vrt. De Haan 2013 [1997]). Yksi suomen kieleen joiltakin osin sopiva testi on liitekysymykesti: esimerkiksi polaarisuudelle sensitiiviset *eikö niin* (myönteisen lauseen jälkeen) ja *eihän* (kielteisen jälkeen) näyttävät, ettei *epäillä*-konstruktion kieltosuuntaisuus ole virkkeen kiello: *Hän epäili tuen hyödyllisyyttä, eikö niin? / *eihän?*

⁷³ Näin määritellen myös esimerkiksi kieltovastaukset ovat semanttisesti lausekielloja, mihin viittaa termi *intersentential negation* (ks. Hidalgo-Downing 2003: 323; Tottie 1991: 7; vrt. Vilkuna 2015: 468–469). Nämä vertautuvatkin edelle reagoiviin yksiargumenttisiin *epäillä*-verbiesiintymiin (ks. esim. k luvussa 3.1).

vahvasti lausekiellon parafrasaa. Tämä ei tietenkään horjuta lausekiellon tyyppillisten ilmaisukeinojen asemaa, vaan ainoastaan tukee lausekomplementin ottavien verbien inherentin kiellon tulkintaa semanttiseksi lausekielloksi: kiellon kohteena on lause – ei lekseemi itse. (Arie Verhagen p.c. 18.6.2015.)

(16) **Epäilen, että hän olisi onnellinen.** 'Hän ei varmaan olisi onnellinen'

(17) **Epäilen, että hän ei olisi onnellinen.**

Esimerkissä (16) osittaisen kiellon kohteena on *että*-lauseen propositio.⁷⁴ On hyvä huomata, että parataktisen kiellon konstruktioissa täydennyksen kielto on muodollisestikin lausekielto ja että esimerkkien (16) ja (17) kieltojen kohteet ovat identtiset. Lausekiellon kontradiktiomerkitys on, että ensipersoonaisesta käsitteistäjäpositiosta katsoen 'ei todennäköisesti ole totta, että hän olisi onnellinen'. Käytännössä on toki mahdollista, että lausumat (16) ja (17) tulkitaan myös kontraarisesti 'todennäköisesti hän olisi onneton'. Tämä tulkinta on kuitenkin luonnollisen kielen kiellolle ominaisen kontraaristumisen vaikutusta (ks. luku 2.2.3.1) – ei alkuperäisen kieltomerkityksen kontraarisuutta (vrt. sanatason kieltoon, esim. 14–15b).⁷⁵

Kiellon vaikutusala heijastuu kielen rakenteisiin *epäillä*-konstruktioissa monin osin samoin kuin muodollisenkin lausekiellon yhteydessä: polaarista aineksista käytössä ovat kieltohakuiset variantit (esim. *mitään pro jotain, kukaan pro joku*) ja kiellon vaikutusalassa oleva objekti on yleensä partitiivissa:⁷⁶

(18) **Epäilen** suuresti, että kukaan tulee riitauttamaan tätä asiaa. (Esitelmä, 2014, ns; artikkelin I esim. 5)

Kiellon muodollisia vaikutusalailmiöitä voidaan käyttää merkkeinä kiellon vaikutusalan olemassaolosta (ks. Fodor ym. 1975: 520–521).⁷⁷ Ikolan (1973:

⁷⁴ Sopivassa laajemmassa kontekstissa myös myöntösuuntainen tulkinta olisi mahdollinen.

⁷⁵ Tämä osittaisen kiellon ja sen myönteisen vastineen vastakohtapari on eri kuin edellä tarkasteltu kielto- ja myöntösuuntaisuuden lievästi kontraarinen vastakkaisuus (luku 2.2.3). Nyt vertautuvat episteemisen operaattorin sisältävä ja siitä riisuttu propositio; kielto- ja myöntösuuntaisuudessa kaksi erisuuntaista episteemistä operaattoria.

⁷⁶ Esimerkkejä, joissa inherentisti kielteinen *epäillä*-verbi ottaa *että*-täydennyksen vaikutusalaansa (kohdeskeema), on aineistossa vähän, mutta näistä löytyy myös yksi partitiivisäännön vastainen esimerkki (*epäilen, että hän – – pystyisi hoitamaan korot, koska on työtön*, artikkelin I esim. 19). Tämä osoittaa, että *epäillä*-verbin osittaisen kiellon vaikutusala on kieliopillisesti heikompi kuin kieltoverbin, jonka kanssa totaaliobjekti olisi epäkieliopillinen: **hän ei pystyisi hoitamaan korot* (po. *korkoja*).

⁷⁷ Myös osassa Sadeniemen (1970: 288–289) mainitsemista kielto-/myöntölauseen ja kielto-/myöntöhakuisien aineiden anomaliatapauksista on selvästi kyse semanttisesta kiellosta tai kiellon implikaatiosta. Esimerkiksi alaryhmässä 5 myönteiset täydennyslauseet mukautuvat päälauseen kieltoon (esim. *en ole huomannut, että siitä olisi **mitään** hyötyä*, mas. 289), jolloin täydennys on selvästi päälauseen kiellon vaikutusalassa.

126) termin *kiellon selventäminen* voi siis tulkita uudelleen metalingvistisesti; sen lisäksi että esimerkiksi pronominia *mitään* voi käyttää negaatiomerkityksen vahvistajana tai varmistajana (mp.), se voi toimia myös merkitysanalyysissä kielto-tulkinnan selventimenä. *Epäillä*-esiintymien polaariset ainekset ovatkin keskeinen analyysivälineeni (artikkeli I: 19–20); esimerkissä (18) partitiiviobjektin ohella *kukaan* ohjaa yksiselitteisesti kieltosuuntaiseen tulkintaan. Lopulta *epäillä*-konstruktioiden kieltosuuntaisuuden vaikutusala voi myös vaihdella lausekiellon tavoin esimerkiksi niin, että koko lauseen sijasta kiellon fokuksessa on yksittäinen lauseke (ks. artikkelin II esim. 7; vrt. VISK § 1617; Hakulinen & Karlsson 1979: 268).

Tähänastiset huomiot summaten varsinkin kohdeskeemassa *epäillä*-lekseemiin sisältyvä kieltö on **inherentti** ja **osittainen semanttinen lausekieltö**. Inherenttiys viittaa kiellon morfologiseen merkintään ja osittaisuus sekä lausekieltö merkitykseen. Yleisesti kieltosuuntaisiin konstruktiioihin (mukaan lukien parataktisen kiellon tai kieltöä implikoivan alisteisen kysymystäydennyksen sisältävät) määritelmä pätee, kun ei painoteta kiellon inherenttiyttä, sillä tällöin myös täydennys luo vahvasti kieltömerkitystä. *Epäillä*-sanue havainnollistaa siis sitä, kuinka lausekiellon merkitys ulottuu syntaktista kieltölausetta laajemmalle.

4.3 REAKTIIVISUUS JA KIELLON PRAGMATIIKKA

Seuraavaksi käänän katseen kohdeskeeman yhteydessä esiin tulleeseen kiellon reaktiivisuuteen (ks. lukua 3.2.2). Esimerkkinä ilmiöstä toimii seuraava katkelma, jossa epäilemisen kieltösuuntaisuus perustuu siihen, että *epäillä*-verbillä reagoidaan edellä esitettyyn kysymykseen:

- (19) Kannustaisiko alennus parkkimaksuissa hankkimaan erittäin vähäpäästöisen auton? – **Epäilen**. Ajan paljon muualla Suomessa, tarvitsen tarpeeksi ison auton. (HS, 2010, ns)

Esimerkki (19) edustaa kiistatta kohdeskeemaa, jolloin ainoa kieltömerkityksen lähde on edeltävään kysymykseen reagoiva *epäillä*-verbi.⁷⁸ Tämä kiellon ominaisuus koskee myös *epäillä*-lekseemiin kohdistuvia kieltöjä, joilla siis kielletään tai kiistetään epäileminen:

- (20) – ”Nuijasodan viimeinen tappelu on voitettu, jos se sinun voi levoittaa.”
– ”**En** yhtään sitä epäillyt. Ja nyt voin nauraa äsköiselle säikäykselleni.”
(Kukkanen, 1884, vns)

⁷⁸ Tämä tulkinta on selkein silloin, kun reaktio kohdistuu esimerkin (19) tavoin toisen esittämään kysymykseen. Sen sijaan itse muotoiltu retorinen kysymys voi jo implikoida kyseenalaistusta (ks. artikkelin I esim. 31).

Kieltomuotoinen *epäillä*-verbi reagoi usein oletettuun tai mahdolliseen – usein kieltosuuntaiseen epäilemiseen. Periaatteessa kielto voi koskea joko *epäillä*-konstruktion kielto- tai myöntösuuntaista tulkintaa, ja näihin tulkintoihin viitataan nimityksillä kumottu kielto- ja myöntösuuntaisuus. Esimerkin (20) havainnollistama kieltosuuntaisuuden kumoaminen on aineistossani kuitenkin huomattavasti yleisempää – *epäillä*-verbin tapauksessa aina (kaikissa aineisto-osissa ja kaikissa konstruktioissa) ja *epäily(s)*-nominien tapauksessa silloin, kun nomini viittaa epäilemistoimintaan (ks. lukua 5.1.4; artikkeli IV: 238). Tämä johtuu siitä, että kyseenalaistamisesta on käytännössä useammin tarvetta sanoutua irti kuin jonkin todennäköisenä pitämisestä (artikkeli IV: 236–237). Toisin sanoen epäileminen – usein juuri kieltosuuntainen – on toimintana jotenkin leimallista: kyseenalaistaa ei voi noin vain ilman syytä. Myös sellaiset verbiketjut kuin *rohjeta epäillä* tai *uskaltaa epäillä* (ks. esim. k luvussa 3.1; artikkelin I esim. 20), viittaavat siihen, että epäilemisen takana täytyy voida seistä. (Ilmiöstä tarkemmin ks. Salminen 2012: 65–66, 170–182.)

Esimerkin (19) kieltosuuntaisen tulkinnan syntymekanismi ja esimerkin (20) kumottu kieltosuuntaisen tulkinta siis ilmentävät kiellon kontekstisidonnaisuutta: kiellolla yleensä joko reagoidaan eksplisiittisesti edellä esiin tulleen tai kontekstissa odotuksenmukaiseen väitteeseen/asiaintilaan (Osgood 1971: 514–515; Tottie 1982: 95; 1991: 32), tai se itse (esim. *en epäile mahdollisuusi*) herättää myönteisen vastineensa odotuksenmukaisuuden ('saataisiin epäillä'). Ajatus reaktiivisuudesta kiellon perusominaisuutena on ikivanhaa perua (ks. Horn 1989: 60–79 ja mainitut lähteet) ja toistuu erilaisissa lähteissä (esim. Clark 1976: 51–53; Giora ym. 2009; Givón 1978: 69; Hidalgo-Downing 2003: 320–321; Horn 1989: 71–73, 181–182, 201–203; Israel 2004: 708; Miestamo 2005: 7; Strawson 2011 [1952]: 7; Tottie 1982; 1991: 21; Verhagen 2005: 31–32; VISK § 1616; Wason 1965: 7).⁷⁹ Kiellon suhteutuminen myönteiseen vastineeseensa kytkeytyy yleisemmin kiellon tunnusmerkkisyyteen ja asymmetrisyyteen,⁸⁰ joilla viitataan siihen, kuinka kielto on muun muassa myöntöä epäinformatiivisempi ja kompleksisempi sekä loogisesti, epistemologisesti, ontologisesti ja psykologisesti sekundääri suhteessa myöntöön (Horn 1989: 45–46, 184–192 ja mainitut lähteet).

Hakulisen & Karlssonin (1979: 272) mukaan kiellon *perusmerkitys* on, että ”puhuja hylkää epätotena proposition, joka hänen saatetaan olettaa hyväk-

⁷⁹ Toisaalta on myös tuotu esiin se, ettei reaktiivisuus tai kontekstiin sidottuus ole vain kieltolausmien ominaisuus, vaan yhtä lailla myöntömuodollakin voi reagoida edeltävään tai herättää diskurssiin kielteisen vastineen odotuksenmukaisuuden (Giora 2006; Lyons 1977: 771). Laajimmillaan tulkinten ”reaktiivisuudessa” on siis kyse lausuman informaatioarvosta eli siitä, mitä on mielekäästä sanoa (Israel 2004: 706).

⁸⁰ Toisenlainen asymmetriakäsitys käytössä standardikieltorakenteiden typologisessa jaottelussa, jossa asymmetrisiksi kielloiksi luetaan ne rakenteet, joissa kieltoelementin lisäksi myös jokin muu muutuu suhteessa myönteiseen rakenteeseen (Miestamo 1998; 2000; 2005).

syvän todeksi” (kursiivi lisätty). Myönteisen vastineen oletettu todeksi hyväksyjä voi olla myös kuulija (Clark 1976: 32–33), ja kuulijan tai puhujan lisäksi myönteinen vastine voi aktivoitua diskurssiin myös jonkin kolmannen osapuolen tai yleisten uskomusten kautta (Horn 1989: 181; ks. Clark 1976: 51). Ilmiön paljastaa sellaisten kieltolauseiden ”pragmaattinen kömpelyys”, joiden myönteinen vastine ei ole diskurssissa millään tavalla odotuksenmukainen; toisin sanoen kieltolauseiden käyttöön liittyy distribuution rajoituksia uuden informaation diskurssiin tuomisen suhteen (Horn 1989: 156–157; Givón 1978; 1979: 134–138). Siksi vaikkapa kielteinen lausuma *vaimoni ei ole raskaana* tuntuu oudolta, jos se esitetään vastauksena avoimeen kulumiskysymykseen (Givón 1978). Kielto on siis erikoistunut kohdistumaan diskurssissa jollain tavoin tunnistettaviin elementteihin, mistä *epäillä*-lekseemien kohdetäydennystenkin tulkinta kielii.

Nyt kuvattu reaktiivisuus ei kuitenkaan sisälly väistämättä – eikä aina yhtä vahvana – kieltoon, vaan se liittyy kiellolle prototyypiseen kiistämisen (engl. *denial*) puheaktiin (Geurts 1998: 275–276; Horn 1989: 189, 203; Tottie 1991). Vaikka kognitiivisessa viitekehysessä ei tehdä tarkkaa rajaa semantiikan ja pragmatiikan välille (Langacker 2000: 40; luku 2.1.2.2), on huomattava reaktiivisuuden vahva pragmaattinen luonne eli kuuluminen tilanteeseen tulkitaan. Ennemmin kuin *peruserkitys* (vrt. Hakulinen & Karlsson 1979: 272), kyseessä on siis **negaation tyypillinen funktio**. Tämä havainto on poikanut erilaisia kieltolauseiden luokitteluja, joissa kontrastoituu se, onko kiellon myönteinen vastine diskurssissa eksplisiittisesti läsnä vai ei (*explicit vs. implicit denial*, Tottie 1982; 1991; *context-bound vs. context-free negation*, Lyons 1977: 770–771; edellistä suomeksi soveltaen *kontekstisidonnaiset kiistävät vs. kontekstista vapaat kiellot*, Tuppurainen 1991; *modification of information explicitly stated vs. evoked or inferred from the discourse*, Hidalgo-Downing 2003). Positiiviseen vastineeseen reagoimatonta kieltä on jopa väitetty ”epäaidoksi” (*unechte Verneinung*, Lörcher 1900), mikä on kuitenkin liioiteltua. Kielto voi täysin luontevasti myös vahvistaa odotuksen eli olla itse odotuksenmukainen (Horn 1989: 180–181; Tuppurainen 1991: 66–70).

Tässä tutkimuksessa en jaottele kieltosuuntaisia *epäillä*-esimerkkejä reaktiivisuuden eksplisiittisyyden tai implisiittisyyden suhteen, vaan käytän nyt kuvattua kiellon tyypillistä kiistävää funktiota kaksihakmotteisten *epäillä*-lekseemien analyysivälineenä: koska kielto usein reagoi, toimii reaktiivisuus kiellon tunnistusvälineenä, kun se kuuluu analysoitavan lekseemin merkityspotentiaaliin.⁸¹ Sen sijaan juuri mainittuja kömpelöitä kieltoja ei tule vastaan *epäillä*-esiintymissä siitä syystä, että uutta informaatiota sisältävä täydennys (esim. indefiniittipronomini) aktivoi sisältöskeeman ja myöntösuuntaisen tul-

⁸¹ Hieman vastaavasti Kotilaisen (2012: 218–220, 224) tutkiman myöntömuotoisen verbin sisältävän toistokonstruktion vakiintunut kiistämisen funktio motivoituu kirosan ohella vahvasti juuri sen reaktiivisuudesta.

kinnan. Toisaalta on myös hyvä huomata, ettei *epäillä*-konstruktion kielto-suuntaisuus edellytä kyseenalaistetun proposition eksplisiittistä esiintymistä edeltävässä kontekstissa – kuten ei yleisemminkään kiellon käyttöä.

Lopuksi huomautan, että kieltoilmausten prototyypinen reaktiivinen luonne koskee erityisesti lausekieltoa (Horn 1989: 189; Strawson 2011 [1952]: 7–8), joka siis aktivoi diskurssiin kaksi vastakkaista propositiota, joihin molempiin voi esimerkiksi anaforisesti viitata. Leksikaalinen kielto (esim. *onneton*, *unhappy*) on tässä mielessä yksiaäninen. (Verhagen 2005: 32–35.) *Epäillä*-lekseemien kieltosuuntaisuuden analyysi (inherentiksi osittaiseksi) semanttiseksi lausekielloksi saa näin ollen tukea myös reaktiivisuuden ja kieltosuuntaisuuden yhteydestä: reaktiivisuus ei toimisi kieltosuuntaisuuden analyysivälineenä, jollei kyse olisi funktioltaan lausekiellosta. Tämä yhteys näyttää lisäksi, että kiellon prototyypinen kiistävä funktio voi kytkeytyä myös inherenttiin ja osittaiseen kieltoon (vrt. Clark 1976: 53).

4.4 EVALUOIVA KIELTEISYYS

Erotan tutkimuksessa toisistaan epäilemisen polaarisen (kielto- tai myöntö-suuntaisuus) ja evaluoivan tulkinnan tiedostaen kuitenkin, että kielellinen kielto ja arvottava kielteisyyys kietoutuvat kielen käytössä toisiinsa monin tavoin. Kutsun osatutkimuksissa *evaluoivaksi/ arvottavaksi*⁸² *kielteisyydeksi/ negatiivisuudeksi* sitä *epäillä*-lekseemien merkityksen puolta, johon KS:n (s. v. *epäillä*) määritteessä viitataan sanoilla ”vars. jotain epäedullista” (määritelmä luvussa 1.2). Sanat *kielteinen* ja *kielteisyyys* sekä *negatiivinen* ja *negatiivisuus* voivat viitata myös siihen, että lauseessa, sananmuodossa tai viestin sisällössä on *kielto* (esim. *kielteinen lause/kysymys/imperfekti*, *kielteinen päätös*, *negatiivinen tulos*, vrt. edellisiin alalukuihin) tai tämän ominaisuuden vahvuuteen (*degree of negativity*, Tottie 1977: 7–8). Potentialisen monitulkintaisuuden vuoksi käytän määritettä *evaluoiva* tai *arvottava* silloin, kun viittaa nyt käsittelemääni preferensseihin tai toiveisiin kytkeytyvään negatiivisuuteen.

4.4.1 EVALUOIVA KIELTEISYYS EPÄILLÄ-SANUEESSA: TÄYDENNYKSEN EI-TOIVOTTUUS JA AIHEEN EI-NEUTRAALIUS

Tyypillisesti evaluoiva kielteisyyys tarkoittaa *epäillä*-konstruktion tulkinnassa sitä, että täydennyksen kuvaama asia(intila) on verbin käsitteistäjän näkökulmasta ei-toivottu, epäedullinen tai jollain muulla tavalla arvottavasti negatiivinen. Esimerkiksi koirien vaarallisuus lampaille on todennäköisesti lammaspaimenen näkökulmasta ei-toivottavaa:

⁸² Käytän verbeistä *evaluoida* (artikkelit I–III) ja *arvioida* (artikkeli IV) johdettuja termejä samavertaisesti.

- (21) Puhakka-Kokko kertoi käyttävänsä lampaittensa paimentamiseen hyvällä menestyksellä bordercollieta ja **epäili, että Cajanderin esittämät suuret koirat voisivat olla lampaille vaarallisia.** (HSmp, 1995, ns)

Esimerkin (21) *epäillä*-konstruktio on polaarisesti myöntösuuntainen, mutta evaluoivalta tulkinnaltaan kielteinen: käsitteistäjä pitää *että*-täydennyksen propositiona todennäköisesti totena mutta ei-toivottavana asiantilana.

Sen lisäksi että arvottavasti kielteiseksi tulkittuu nimenomaan täydennyksen propositio, voi kielteisen evaluoinnin sävy näkyä myös yleisemmällä tasolla *epäillä*-esiintymän aihepiirin negatiivisina konnotaatioina. Aineistossani eniten toistuva negatiivissävytteinen aihepiiri ovat rikostutkinnot: esim. *rikos-epäily, epäily rikoksesta, miestä epäillään rikoksentekijän suojelemisesta*. Tässä yhteydessä *epäillä*-lekseemit ovat myös termiityneet viittamaan lain säätelyyn prosessiin (artikkeli I: 13; artikkeli IV; luku 5.1.4). Toinen aineistossani melko yleinen e-kielteinen aihepiiri ovat erilaiset sairaudet: esim. *lääkäri epäilee kuppataudin saastuttamaksi, epäily skitsofreniasta* (ks. artikkelia II: 48). Tällaisissa temaattisissa konteksteissa evaluoiva negatiivisuus ei siis välttämättä spesifioitu (vain) täydennyksen proposition ei-toivottuudeksi käsitteistäjän näkökulmasta, vaan aihepiirin negatiivisuus motivoi vastaavansävyn verbin käytön ja näihin konteksteihin vakiintumisen. Tällöin e-kielteisyys tulee myös lähelle korpuslingvistiikan käsitettä *semanttinen prosodia*, joka viittaa lekseemin toistuvan tietynlaisessa kontekstissa esiintymisen kautta saavuttamaan – usein jollain tavoin negatiiviseen – merkitysauraan (Bednarek 2008: 130–131; Jantunen 2004: 25; Sinclair 1998: 20). *Epäillä*-lekseemien tapauksessa kielteisen evaluoinnin sävy ei kuitenkaan lähtökohdaisesti ole peräisin kontekstista, vaan asetelma on päinvastainen; *epäillä*-lekseemien etymologia motivoi kielteisyyden, jolloin usein – erityisesti rikos- tai tautikontekstien ulkopuolella – itse lekseemin voidaan ajatella tuovan tämän sävyn kontekstiin (vrt. Bergs & Diewald 2009: 4).

Negatiivinen evaluaatio tai ei-toivottuuden sävy ei ole *epäillä*-esiintymissä yleisyydestään huolimatta väistämätön tai varioimaton. Ei-toivottuutta voidaan pitää e-kielteisyyden prototyypinä, mutta väljemmin epäilemistä voisi määrittää ”ei-neutraalius”. Esimerkiksi aiheen arkaluontoisuus voi motivoida *epäillä*-verbin käytön (artikkelin I esim. 17). Myös asiantilana vaikea tiedettävyyttä tai salattuus voi johtaa *epäillä*-verbin valintaan neutraalimman verbin (esim. *arvella*) sijasta. Yhteistä ei-toivottuuden ulkopuolelle rajautuville ei-neutraaliuden muodoille on jonkin, esimerkiksi sosiaalisesti määräytyvän rajan ylittäminen:⁸³ Arkaluontoisen tai salaisen asian käsittely astuu hienotunteisuuden rajan yli. Vaikeasti tiedettävästä asiasta puhuminen taas ylittää pu-

⁸³ Kiitän esitarkastajan tarkkanäköisyyttä tämän näkökulman avaamisesta.

hujan tiedon rajat, minkä voi tulkita Gricen laadun maksiimin lieväksi rikkomiseksi; puhujan odotetaan yleisesti pitäytyvän sisällöissä, joiden esittämiin hänellä on riittävät perusteet (Grice 1989: 27).⁸⁴

E-negatiivisuuden varioinnista kertoo myös artikkelissa II (s. 40, 61) kommentoimani mahdollisesti käynnissä oleva *epäillä*-verbin neutraalistuminen, jolloin siis ei-toivottuuden sävy olisi haalistumassa pois (ks. Lichtenberk 1995: 320). Tämä kysymys jää kuitenkin polaarisen tulkinnan muutoksiin keksittyvän analyysin ulkopuolelle osin metodologisista syistä: vahvasti tulkinnanvaraisten ja idiolekteittain vaihtelevien e-kielteisyyden sävyjen ja niiden muutosten analyysi vaatisi nähdäkseni korpusaineiston rinnalle esimerkiksi kyselyaineistoa. Arvioin kuitenkin, ettei *epäillä*-verbin täysi vapautuminen evaluoivan kielteisyyden tulkinnoista ole todennäköistä siitä syystä, että (tarkoituksella monimerkityksisesti) *kielteisyys* on eksplisiittisesti osa lekseemiä (Alba-Juez & Thompson 2014: 11).

Evaluoivan negatiivisuuden tulkinnat voivat siis vaihdella vahvuudeltaan ja laadultaan, mutta jollain tavoin negatiivinen sävy on *epäillä*-konstruktioissa hyvin usein läsnä. Sillä on myös yhteyksiä epäilemisen polaariseen tulkintaan (ks. lukua 5.2.1). Ennen tutkimustuloksiin etenemistä suhteutan vielä tämän luvun lopuksi tutkimuksen evaluoinnin käsitteen sen lähikäsitteisiin ja käyttöön muualla kirjallisuudessa.

4.4.2 EVALUOINTI, EMOOTIO JA ASENNE: RAJANVETOA LÄHIKÄSITTEISIIN

Termillä *evaluointi* on monenlaista käyttöä kielitieteellisessä kirjallisuudessa ja runsaasti myös lähikäsitteitä *konnotaatiosta affektiin* ja *asenoitumiseen*, joten tälle käsittealueelle astuessaan tutkijan on määriteltävä ja rajattava käyttämänsä termit ja käsitteet (ks. Alba-Juez & Thompson 2014: 9; Hunston & Thompson 2000: 2–4; Martin & White 2005: 1–2, 39; Ochs & Schieffelin 1989: 7). Olen päättänyt käyttämään verbeistä *evaluoida* ja *arvottaa* johdettuina termejä siitä syystä, että ne erottuvat kielto- tai myöntösuuntaisesta polaarista tulkinnasta ja korostavat tulkinnan kytkeytymistä arvoihin (lisää alla). Tämä käyttö samastuu Larjavaaran (2007: 448–451) *subjektiiviseen evaluointiin*, jota erottaa objektiivisesta – esimerkiksi jonkin artefaktin koon – arvioimisesta se, ettei subjektiivisen evaluointin tulos ole ”intersubjektiivisesti itsestään selvä” (mts. 448). Toisin kuin esimerkiksi kiven painon arviointi, asiointilan toivottuuden arvio ei suhteudu mihinkään objektiivisesti havaittavaan oikeaan vastaukseen vaan määrittyy siitä käsin, kuka asiaa arvioi (ks. myös Vendler 1963). Esimerkissä (21) ei-toivottuustulkinta perustuukin

⁸⁴ Yhteistoimintaperiaatteen sisältyvät maksiimit eivät ole preskriptiivisiä vaan kuvaavat keskustelua ohjaavia piileviä odotuksia (Anjum 2013: 93). Niitä voidaan siis myös rikkoa, mikä on kuitenkin aina jollain tavoin tunnusmerkistä (Grice 1989: 30–37). On siis mahdollista tulkita myös erityisen kielenaineiksen viestivän maksiimin rikkomusta.

vahvasti juuri siihen, että käsitteistäjä identifioituu kotekstin perusteella lammaspaimeneksi. Vaikka ko(n)teksti tai yleinen maailmantieto voi avata näin evaluoivan tulkinnan taustalla olevia näkökulmia, on tärkeää huomata, etteivät ne näy suoraan aineistosta – toisin kuin esimerkiksi *epäillä*-verbin kielto-muoto. Epäilemisen evaluoivan kielteisyyden analysointi on siis aina jossain määrin tulkinnanvaraista (artikkeli I: 7, 30; vrt. Bednarek 2008: 122, 131–132; Fuoli 2018: 230–245; Hakanen 1969: 104–106), mikä viestii siitä, että tämä merkityksen osa kuuluu usein tilanteisen tulkinnan osittain idiolektiselle tasolle (ks. lukua 2.1.2.2).

Evaluointi asettuu aina jollekin skaalalle (Larjavaara 2007: 449), minkä vuoksi se voidaan nähdä myös laajemmin osana kielen polaaraisuutta (Israel 2004: 701, 703). Subjektiviisen evaluoinnin perusasteikko kulkee luonnollisesti e-positiivisesta e-negatiiviseen, ja mainittu **ei-toivottuus** on tutkimuksen keskeisin tälle skaalalle sijoittuva tarkempi (negatiivinen) käsite. Negatiivisuus voisi kuitenkin muissa yhteyksissä täsmentyä yhtä hyvin myös esimerkiksi vastenmielisyydeksi tai pitkävetisyydeksi (ks. Visapää 2008: 163; Malrieu 1999: 131). Ei-toivottuuden sävyn sisältävässä *epäillä*-esiintymässä toiveen (vastaisuuden) ilmaus on varsin epäsuoraa ja ilmiselvästi *ei-direktiivistä*: sillä ei pyritä vaikuttamaan toiveen toteutumiseen (ks. Larjavaara 2007: 462). Epäsuoruutta toiveenilmauksena lisää edelleen ensinnäkin se, että toive ilmaistaan negaation kautta. Toisekseen e-kielteisyys ei ole yleensä *epäillä*-konstruktion ainoa tai ensisijainen merkitys vaan usein episteemisen arvion (kielto- tai myöntösuuntaisuus) rinnalla oleva lisäsävy. Implisiittisyys tai luokittelu sivumerkityksiksi onkin tyypillistä evaluoiville tai affektisille merkityksille (Hunston & Thompson 2000: 1; Malrieu 1999: 123; VISK § 1707). Toisaalta erilaiset eksplisiittiset ja implisiittiset evaluaatiot voivat kerrostua monimutkaisesti yksittäisissä ilmauksissa (G. Thompson 2014).

Evaluoinnille läheisiä termejä ovat *affekti* ja *emootio*, joista ensimmäinen toimii usein evaluointia lähestyvänä yläkäsitteenä (Larjavaara 2007: 453; Ochs & Schieffelin 1989; Visapää 2008: 163). Tästä osoituksena on VISK:n (§ 1707) affektisten ilmausten määritelmä sellaisiksi, ”joilla puhuja voi osoittaa suhtautumistaan tai asennoitumistaan puheenalaiseen asiaan tai puhe-kumppaniinsa”. Näistä ensimmäinen sopii täysin epäilemisen evaluoivaan kielteisyyteen. *Emootio* sen sijaan rajautuu selvemmin tunteiden ilmaisuun, eikä tämä kuulu nykykäytössä *epäillä*-lekseemien merkityspotentiaalini keskiöön. Kuitenkin esimerkiksi henkilöviitteinen objekti (esim. *aloin epäillä itseäni*, artikkeli II: 40) voi aktivoida epäuskon tai epäluulon suuntaisen tunteenilmauksen merkityksen.⁸⁵ Tällöin verbillä ei ole myöskään selkeää polaarista suuntaa (koska henkilöön tai konkreettiseen entiteettiin ei voi kohdistua

⁸⁵ Lisäksi vanhan kirjasuomen aikana verbiä on käytetty myös voimakkaan negatiivisen tunteen ilmaisuun: vuoden 1992 raamatussa ilmauksella *Temanin soturit ovat kauhuissaan* kuvattu asiointila on muotoiltu vuoden 1642 raamatunkäännöksessä sanoin *sinun wäkewäs Themanis pitää epäilemän* (artikkeli II: 59). Tämä havainnollistaa negatiivisten emootioiden ja evaluoinnin sukulaisuutta subjektiivisina ekspressiivisinä merkityksinä.

todennäköisyysarviota), joten evaluoiva (tai emotiivinen) negatiivisuus on merkityksen keskiössä (ks. lukua 5.1.4). E-kielteisyyden tarkempi tulkinta ja keskeisyys kokonaistulkinnassa kytkeytyy siis muun muassa täydennyksen tarkoitteen laatuun.

Emootioiden ja evaluoinnin eroa voidaan havainnollistaa niiden suhteella arvoihin: emootiot ovat intuitiivisempia impulsseja, jotka voivat vaikuttaa arvoihimme, kun taas evaluaatio perustuu arvoihin eli edellyttää niitä (Larjavaara 2007: 449). Silloin kun *epäillä*-lekseemin evaluoiva kielteisyys kumpuaa käsitteistäjän näkökulmasta, sen taustalla ovat tietyn kieleen konstruoidun yksilön arvot – esimerkiksi lampaiden turvallisuuden tärkeys lammaspaimenelle. Sen sijaan ilmauksella *konventionaalinen evaluoiva tulkinta* (esim. *vilppi*, ks. artikkelia I: 16) viittaa siihen, että negatiiviseksi arvottaminen perustuu kulttuurissa yleisesti jaettuuihin arvoihin, esim. rehellisyyden toivottuuteen (vrt. ”yksimieliseen intersubjektiivisuuteen”, Larjavaara 2007: 448). Kutsun täydennyslekseemin konventionaalisia tulkintoja myös *konnotaatioiksi* (artikkeli I: 16, 25; artikkeli II: 50; ks. Lyons 1977: 176; Löbner 2013: 36–37) erotuksena käsitteistäjäkohtaisesta evaluoivasta tulkinnasta.

Evaluoinnilla on kirjallisuudessa myös paljon tämän tutkimuksen rajausta laajempaa käyttöä. Huomionarvoista on toisaalta se, millä kielen tai kielellisen vuorovaikutuksen tasolla evaluointia tarkastellaan, ja toisaalta se, millaisia merkityksiä tai funktioita sen piiriin luetaan. Kirjoitetun ja puhutun diskursin tutkimuksessa evaluointia lähestytään usein – ei vain sanojen tai ilmausten (kontekstuaalisina) merkityksinä vaan – ennen kaikkea vuorovaikutuksellina toimintoina (Hunston & Thompson 2000; Thompson & Alba-Juez 2015; Virtanen 2015; Heinonen 2017).⁸⁶ Tällöin evaluoinnin rinnakkaiskäsitteitä ovat esimerkiksi *asennoituminen* ja *asenne* (*stance-taking*, *stance*, Du Bois 2007; Englebretson 2007; Visakko 2015: 144–199) sekä *arviointi* (*appraisal*, Martin & White 2005; G. Thompson 2014). Evaluointi toimintana ja evaluoivat kielenilmaukset ovat tietysti vahvasti toisiinsa kytköksissä, sillä keskeinen kysymys on usein, millaisilla kielen keinoilla evaluointia tai asennoitumista ilmaistaan (esim. *evaluative key*, Martin & White 2005: 161–164). On kuitenkin lähtökohtaisesti eri asia tarkastella evaluoivaa toimintaa kuin leksikaalista merkitystä (jälkimmäisestä ks. esim. Laitinen 1988: 62–64, 67). Tämän eron painottamiseksi suosin sanaparia *evaluoiva/arvottava kielteisyys/negatiivisuus*, vaikkakin tekstin sujuvuuden vuoksi käytän ajoittain myös (toimintaan usein viittaavaa) ilmausta *kielteinen evaluointi*. Evaluointi läpäisee kielen tasot fonologisesta semanttiseen ja pragmaattiseen (Alba-Juez & Thompson 2014: 10–11; ks. myös Ochs & Schieffelin 1989: 22). Tässä tutkimuksessa keskeisimpiä ovat leksikaalinen ja semanttinen taso: evaluoivan kielteisyyden tulkinnat *epäillä*-lekseemien käytöissä sekä kielteinen evaluointi ja sen alalajit kuten ei-toivottuus yleisesti merkitysominaisuuksina.

⁸⁶ Tähän verrattuna *konnotaatiot* yhdistyvät selkeämmin sanoihin tai ilmauksiin (Hunston & Thompson 2000: 2).

Toinen tärkeä rajausta liittyy evaluoinnin alamerkityksiin. Kuten artikkelissa I (s. 12) huomautan, laajaan evaluoinnin määritelmään sisältyvät myös asiain-tilan totuudellisuuden arvioinnit eli ns. *episteeminen evaluointi* (ks. Alba-Juez & Thompson 2014; Hunston & Thompson 2000; Martin & White 2005). Tämä samastuu kuitenkin *epäillä*-konstruktion polaarisuuteen eikä näin ollen kuulu tämän tutkimuksen evaluoinnin käsitteeseen. Episteemisen ja preferensseihin kytkeytyvän arvioinnin tai asenteenilmaisun yhteys on kuitenkin ilmeinen. Kutsutaanhan episteemistä arviointia ilmaisevia verbejäkin propositionaalisen *asenteen* verbeiksi (VISK § 1561; ks. lukua 1.2). Se, mihin evaluoinnin käsitteen raja vedetään, riippuu lopulta käytännössä tutkijasta ja tutkimuksen näkökulmasta (Hunston & Thompson 2000: 4).

Episteemisuuden ja evaluoinnin kytkös johdattaa yleisemminkin evaluoinnin ja modaalisuuden yhteyksiin. Larjavaara (2007: 450) huomauttaa, että subjektiivista evaluointia ja modaalisuutta yhdistää niiden asteikkojen samankaltainen käyttäytyminen: äärimmäisen negatiivisen ja positiivisen evaluointivälillä jää modaalimerkityksissä mahdolliseen rinnastuva välialue, mikä vertautuu myös kontraarisiin vastakohtiin (ks. lukua 2.2.3). Epäilemisen ei-toivottuus ei olekaan nähdäkseni e-negatiivisuuden ääri-ilmaus, vaan ennemmin jossain neutraalin ja ääri-negatiivisen välillä. Lähteestä riippuen modaalisuus voi asettua joko evaluoinnin yläkäsitteeksi (Kangasniemi 1992) tai yhdeksi sen tai affektin ilmaisun resurssiksi (Hunston & Thompson 2000; Ochs & Schieffelin 1989; ks. myös Kockelman 2004: 130). Tässä yhteydessä keskinäistä hierarkiasuhdetta olennaisempaa on ilmiöiden yhteyden tunnistaminen: siinä missä epäilemisen polaarisuus kuuluu episteemisen modaalisuuden piiriin, muistuttaa evaluoiva tulkinta deonttista modaalisuutta siinä mielessä, että merkitys kytkeytyy käsitteistäjän preferensseihin (Larjavaara 2007: 450–451; Sweetser 1990: 49). Palmer (1986: 13) toteaa vastaavasti, että pelon ja toiveen ilmaisut ovat osin episteemisiä ja osin deonttisia. Yhteys näkyy myös Lichtenberkin (1995) käsitteessä *apprehensional epistemics*, joka kuvaa episteemisen mahdollisuuden ja ei-toivottuuden (*undesirability*) merkitysten yhdistymistä yksittäisissä kieliopillisissa merkityksissä. Todennäköisyysarvio yhdistyy siis toisaallakin preferenssien (vastaisuuden) ilmaisuun.

Tässä luvussa olen avannut käsitteiden *kielto* ja *evaluoiva kielteisyyden* käyttöä tässä tutkimuksessa: lähestyn molempia ennen kaikkea semanttisina kategorioina. Luvun myötä tulee päätökseen tutkimuksen teorian ja terminologian käsittely, ja seuraavaksi siirryn tutkimuksen tuloksiin.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa kokoaan yhteen väitöskirjani keskeisimmät tutkimustulokset. Aloitan osatutkimuskohtaisella *epäillä*-sanueen polaarisuuden tarkastelulla, missä yhteydessä nostan tarvittaessa esiin kutakin osatutkimusta koskevia erityisiä metodologisia kysymyksiä (5.1). Lopulta etenen siihen, kuinka *epäillä*-sanue valottaa edellisessä alaluvussa käsiteltyjen kiellon ja kielteisyyden keskinäistä suhdetta: teen luvussa 5.2 artikkeleissa esiin tulevista osavastauksista syventävän synteesin.

5.1 EPÄILEMISEN POLAARINEN TULKINTA OSATUTKIMUKSITTAIN

Esittelin osatutkimuskohtaiset tutkimuskysymykset luvussa 1.3. Seuraavassa kokoaan yhteen artikkelien keskeisimmät vastaukset näihin kysymyksiin.

5.1.1 MITÄ TARCOITAA EPÄILLÄ? KONSTRUKTIOKOHTAINEN SYNKRONINEN ANALYYSI

Ensimmäinen osatutkimus pureutuu *epäillä*-verbin synkroniseen merkitysvariaatioon. Nykysuomen aineistoni (ks. lukua 1.4.1) kattaa kuitenkin (sanan *nykysuomi* yleistä käyttöä seuraten) niin laajan ajanjakson, että käytännössä tarkastelussa on sen kautta noin sadan vuoden aikainen *epäillä*-verbin käytön kirjo. Toisaalta käyttöpohjaisessa viitekehysessä staattinen synkroninen kuva on käytännössä aina jollain tasolla fiktiivinen, ja huomautankin artikkelissa (s. 5), että tarkastelun synkronisuus tarkoittaa ennen kaikkea, etten keskity tulkintojen muuttumiseen. Tutkijan intuitioni kautta analyysi painottuu lopulta siihen, kuinka *epäillä*-verbiä on mahdollista käyttää nykysuomen nykyhetkessä.

Olen esitellyt synkronisen analyysin välineet edellä erityisesti luvussa *Konstruktioit ja skeemat* (3.2). Ensimmäisen artikkelin selkärangan muodostaa polaarisuuden tulkinnan täydennyskonstruktiokohtainen analyysi, jossa nousevat esiin luvussa 3.2.2 asetelmaan 3 kootut kohde- ja sisältöskeman keskeisimmät ominaisuudet. *Että*-konstruktioiden myötä nousee esiin myös yhteys J. Leinon (1999)⁸⁷ viittaaviin ja kuvaileviin *että*-lauseisiin, jotka samastuvat tämän täydennyskonstruktion tapauksessa vastaavasti kohde- ja sisältö-täydennyksiin. Kohdetäydennyksen parafrasiksi soveltuu näin ollen 'epäillä sitä, että', kun taas sisältötäydennystä havainnollistaa parafraasi 'epäillä niin, että' (ma. 45; A I: 10).

⁸⁷ Artikkelini nimi viittaa kaikessa yksinkertaisuudessaan kyseiseen artikkeliin: *mitä tarkoittaa x?*

Syntaktis-semanttisten skeemojen ominaisuuksien lisäksi artikkelin keskeisintä antia ovat eri täydennyskonstruktioiden tulkintatendenssit, jotka käytännössä siis vastaavat artikkelin otsikon kysymykseen: mitä *epäillä* milloinkin tarkoittaa? Asetelmassa 3 nimesin kohdeskeeman prototyyppiseksi täydennykseksi definiittisen NP:n ja sisältöskeeman prototyyppiksi suoran esityksen referaatin. Nämä havainnollistavat skeemojen tärkeitä ominaisuuksia, mutta keskeisimmät *konstruktiokohtaiset* tulkintatendenssit löytyvät silti niiden ulkopuolelta seuraavista syistä: NP-objektin määre *definiittinen* paljastaa, että kohdeskeema ja näin muodostuva kieltosuuntaisuustendenssi koskee vain tunnistettaviksi hahmottuvia nominitäydennyksiä.⁸⁸ Odotuksenmukaisesti täydennyksen uutuus (esim. indefiniittipronomini *jotain*) ohjaa taasen sisältöskeeman kautta myöntösuuntaiseen tulkintaan, joten selkeän tendenssin sijaan NP-konstruktion merkityksen määrittämisestä voisi kuvata täydennyksen kieliopillis-semanttisista ominaisuuksista riippuvaksi variaatioksi. Suoran esityksen referaatin taipumus tulkittua sisältöskeeman mukaisesti on johdonmukaisempi, vaikkakin sen rinnalla kotekstissa voi olla myös kohdetulkintainen pronomini.⁸⁹ Tämä konstruktio on aineistossani kuitenkin melko harvinainen.

Selkeimmät konstruktiokohtaiset tulkintatendenssit näkyvät konstruktioissa [*epäillä* & *että*-lause], [*epäillä* & referatiivirakenne], [*epäillä* & alisteinen kysymyslause] ja [*epäillä* & Ø]. Näistä kolmessa ensimmäisessä täydennykset ovat tyypillisesti epäilemisen sisältöjä, kun taas yksiargumenttinen, usein edeltävään reagoiva käyttö aktivoi kohdeskeeman ja näin kieltosuuntaisen tulkinnan (ks. lukuja 3.2.2 ja 4.3). Vaikka kolme ensimmäistä konstruktiota tulkitaankin nykysuomessa tyypillisesti sisältöskeeman mukaisesti, ne eivät ole käytöiltään identtisiä. Ensinnäkin alisteinen kysymystäydennys kontrastoituu *että*-täydennykseen, siten että kysymys itsessään implikoi yleensä kieltoa (ks. lukuja 3.2.4 ja 4.1). Toisin sanoen kysymystäydennyksen tyypillinen polaarinen tulkinta on ”sisältöskeemasta huolimatta” kieltosuuntaainen. *Että*-konstruktiossa sen sijaan myöntösuuntaainen tulkinta on yleisin. Toisaalta *että*-täydennystä ja referatiivirakennetta erottaa se, ettei jälkimmäisessä voi olla nykysuomessa kieltoverbiä (**epäilen sen ei tapahtuvan*).⁹⁰ Siksi tässä konstruktiossa sisältöskeema ja myöntösuuntaainen tulkinta sekä kohdeskeema ja kieltosuuntaainen tulkinta yhdistyvät väistämättä. Sen sijaan *että*-täydennyksessä kieltosuuntaisuuteen voidaan päätyä sekä sisältöskeeman kautta, niin että täydennyksessä on kielto, että harvinaisemmin myös kohdeskeeman kautta (ks. esim. 11 ja 12 luvussa 4.1).

⁸⁸ Tähän viitataan myös artikkelissa III (s. 270–271), vaikka käytän yleisempää nimitystä *nominal object*.

⁸⁹ Tämä suoran esityksen referaatin mahdollinen kaksiaäanisyyks ei kuitenkaan aiheuta semanttista konfliktia, sillä epäilemisen kohteeksi ja sisällöksi hahmottuvat kielenelementit ovat eriviitteiset (ks. esim. 6a, A I: 10; vrt. lukuun 2.2.3.2).

⁹⁰ Tästä syystä konstruktioiden polaarisia tulkintoja esittelevässä taulukossa 4 (A I: 18) johdonmukaisempi merkintä parataktisen kiellon kohdalla olisi ”–” merkinnän o sijaan.

Totean artikkelissa (s. 7) pyrkiväni tavoittamaan kunkin esimerkin kirjoittajan tarkoittaman tulkinnan. Nähdäkseni lukijan tulkinta yhtyy tähän polaarisen suunnan osalta yleensä vaivatta, mutta eksplisiittinen keskittyminen kirjoittajan merkitykseen paljastaa, että aina näin ei välttämättä ole. Toisin sanoen *epäillä*-konstruktion merkitysnormin jaettuus voi vaihdella. Nostan tämän mahdollisuuden esiin erityisesti analysoidessani kohdeskeeman kautta kielto-suuntaisiksi hahmottuvia *että*- ja referatiivirakennekonstruktioita, jotka ovat siis kyseisten konstruktioiden yleisten tulkintatendenssien vastaisia mutta aineistoni perusteella täysin mahdollisia. Näin ollen jossain määrin jaettuina ne kuuluvat myös näiden *epäillä*-konstruktioiden merkitysnormin piiriin. Havainnollistan jaettuuden mahdollista huojuntaa seuraavalla katkelmalla:

(22) Fortelius **epäilee** muutoksesta seuraavan hyvää ihmiskunnalle.

Totean lauseen (22) sisältävän esimerkin analyysissä (ks. A I, esim. 18), että lukija saattaa korjata oletuskonstruoinnin mukaisen myöntösuuntaisen tulkinnan 'muutoksesta seuraa varmaankin hyvää yhteiskunnalle' esiintymässä selvästi tarkoitetuksi kielto-suuntaiseksi vasta seuraavaan lauseeseen päästyään:

(22') Fortelius **epäilee** muutoksesta seuraavan hyvää ihmiskunnalle. Jotakin aihetta optimistisuuteen *tosin* on: – Ehkä se olisi kasvava konsensus siitä, että kestävä kehitys on paljon laajempi kysymys kuin talouskriisien syyt. (HY, 2012, ns)

Optimistisuus voi kontrastoitua (*tosin*) vain täydennyksen kyseenalaistukseen, ja siksi konstruktio on tulkittava kielto-suuntaiseksi. *Epäillä*-verbin täydennyksen evaluoiva positiivisuus (*hyvää*) voi jo antaa vihjeen samasta, sillä e-positiivinen täydennys on tyypillisesti epäilemisen kohde eikä sisältö (ks. asetelmaa 3; tarkemmin luvussa 5.2.1). Joka tapauksessa myöntösuuntaisen tulkintatendenssin vastaisissa esiintymissä täytyy olla jokin kielto-suuntaisuutta tukeva merkityksen rajaaja. Esimerkissä (22) eksplisiittisin vihje on optimismin konstruointi kontrastiivisena epäilemiselle; kieliopillisia keinoja ovat kieltohakuiset elementit (esim. *kukaan*, ks. lukua 4.2.2) ja *että*-lauseessa mahdollinen konditionaalimodus (moduksen monitulkintaisuudesta ks. kuitenkin A I: 23–24; vrt. Thieroff 2010: 17–18, 27; Tommola 2010: 517–522).

Käytän kaikista nyt kootuista tulkintataipumuksista sanaa **tendenssi** sen vuoksi, että yksikään niistä ei ole täysin poikkeukseton sääntö, kuten juuri käsitelty esimerkki havainnollistaa. Tätä kuvastaa se, että tulkintatendenssit koavassa taulukossa 5 (A I: 29) ei ole vaihtoehtoa ”mahdoton tulkinta”; silloin kun toinen skeemoista selvästi dominoi konstruktiossa, käytän oppositiota *yleinen–harvinainen*. Referaatin yhteydessä *mahdolliseksi* nimeämäni kohdeskeema viittaa edellä mainittuun kaksiiäänisyyteen; referaatti itse kuvaa joka tapauksessa samaan aikaan epäilemisen sisältöä. Ainoa artikkelissa esi-

merkittä jäävä (harvinainen) tulkinta on yksiargumenttisen *epäillä*-konstruktion sisältöskeemahahmotus. Tämä johtuu siitä, että kyseinen aineistossani hyvin harvinainen tulkinta⁹¹ on konstruktiossa käytännössä muualta lainattua; kaikki esimerkit ovat vahvasti elliptisiä,⁹² ikään kuin yksiargumenttisissa vaatteissa kulkevia muita konstruktioita. Ilman täydennystä esiintyvän *epäillä*-verbin itsenäinen polaarinen tulkinta on siis edeltävään reagoiva kyseenalaistaminen, ja tätä voisikin pitää vahvimpana tulkintatendenssinä – vaikka *että*-konstruktion sisältöskeemaan tulkittuminen nouseekin etenkin asiaproosassa frekventin esiintymisensä vuoksi keskeisemmäksi.

Kootusti voidaan sanoa, että aineistoanalyysini paljastaa melko selkeitä konstruktiokohtaisia tulkintatendenssejä, ja näitä tuloksia voi hyödyntää muun muassa *epäillä*-verbin käytön avaamisessa kielen oppijalle. Esimerkiksi jos konstruktiolla [*epäillä* & *että*-lause] haluaa kyseenalaistaa, on varmintä sijoittaa täydennyslauseeseen eksplisiittinen kierto (sisältöskeema). Variaation kokonaiskuvan kannalta konstruktiokohtaisia tendenssejä tärkeämpään rooliin nousevat kuitenkin ne kaikki kieliopillis-semanttis-ko(n)tekstuaaliset vihjeet, jotka voivat ohjata lähes täydennyksen kuin täydennyksen joko kohde- tai sisältörooliin ja tätä kautta *epäillä*-konstruktion kierto- tai myöntösuuntaiseen polaariiseen tulkintaan.

5.1.2 EPÄILLÄ-VERBIN MERKITYSMUUTOS: KIELTOSUUNTAISUUDESTA NYKYVARIAATIOON

Artikkelissa *Epäillä-verbin polaarinen kaksihahmottaisuus merkitysmuutoksena* siirrän huomion verbin nykyvariaation taustalla oleviin diakronisiin kehityskulkuihin, joista merkittävin on yksinkertaistaen muutos kielto-suuntaisesta myöntösuuntaiseen tulkintaan. Analysoin kierto- ja myöntösuuntaisuuden luvussa 2.1.2.2 *epäillä*-konstruktion esimerkityksiksi ja totesin merkitysten rajaajien sekä näiden ohjaamina hahmottuvien esimerkitysten kuuluvan merkityksen konventionaalisimpaan eli vahvimmin kieliyhteisössä jaettuun osaan. Kun nämä osat merkityskonstruoinnista alkavat kieliyhteisössä elää, on kyse merkityksen muuttumisesta: muoto-merkitysparin konventio jäsentyy uudelleen (Barödal & Gildea 2016: 14; Croft 2000: 8, 117–144; Evans & Green 2006: 127, 131). Selkeitä tulkintatendenssejä nykysuomessa seuraavista konstruktioista (ks. edellistä alalukua) tämä muutos koskee ennen kaikkea *että*- ja referatiivirakennekonstruktiota, joissa siis merkityksen konventionaalinen rajaaja eli täydennyskonstruktion polaarinen oletustulkinta on muuttunut. Analyysi keskittyikin muutoskontekstiksi tulkitsemaani *että*-konstruktion.

⁹¹ Esimerkkejä on kolme, joista yhden voisi laskea myös omaksi konstruktiokseen (*epäillä jonkin suhteen*).

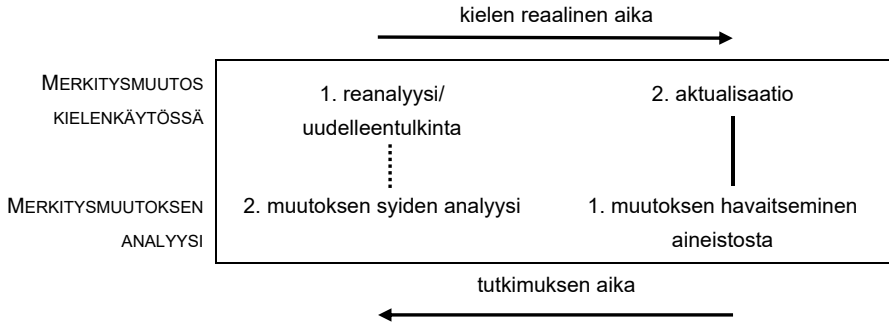
⁹² Käsittelin luvussa 3.1 pragmaattista elliptisiä eli esim. aihepiirin perusteella täydentyvää merkitystä yksiargumenttisten *epäillä*-verbien käytöissä. Nyt mainitsemisani myöntösuuntaisissa tapauksissa elliptisi voi täydentyä myös suoraan edeltävästä kontekstista.

Artikkelin analyysi jakautuu yhtäältä muutoksen havaitsemiseen eli aineistosta löytyvien eriaikaisten diakronisten vastineiden (*diachronic correspondences*, ks. esim. 4 ja 5, s. 2) tarkasteluun ja toisaalta muutoksen selittämiseen eli sen mahdollisten kehityskulkujen ja syiden pohdintaan (A II: 42; Andersen 2001: 228). Näistä jälkimmäinen vaihe nojaa metodologisesti edellistä vahvemmin tutkijan intuitioon ja aiempiin teorioihin (Fischer 2007: 252, 255; Andersen 2006: 74–75). Tosin jo vastakkaismerkitysten tunnistaminen aineistosta perustuu tulkintaan (ks. lukua 2.1.4.2). Itse muutoksen analyysia puolestaan jäsennän käsitteillä *reanalyysi/uudelleentulkinta* ja *aktualisaatio*, jotka havainnollistavat sitä, kuinka muutoksen lähtökohta on näkymätön (kielenkäyttäjän uusi hahmotus tutusta rakenteesta)⁹³ ja tulee näkyväksi vain sitä kautta, että kielenkäyttäjä soveltaa uutta hahmotusta kielenkäytössään (Andersen 2001: 225–226; Croft 2000: 4–5). Yksittäistä innovatiivista käyttöä ei vielä tulkita muutokseksi, vaan siksi lasketaan vasta innovaation laajalle levinnyt käyttö kieliyhteisössä (Andersen 2006: 76; Traugott & Trousdale 2010: 24). Muutoksenalaisten *epäillä*-konstruktioiden myöntösuuntainen käyttö on tällä tavoin selvästi kieliyhteisössä levinyttä.

Jos verrataan kahta käyttämäni käsitteellistä jakoa, aktualisoitunut uudelleentulkinta eli muutoksen lopputulos vastaa jälkimmäistä diakronisista vastineista. Käytännössä siis jako diakronisiin vastineisiin ja muutoksen selittämiseen on merkitysmuutosanalyysissa tarpeellinen käänteinen hahmotus kielessä tapahtuneesta muutoksesta: aineistossa toistuva muutoksen lopputulos ja sen vertautuminen aiempiin, siitä poikkeaviin esimerkkeihin näyttävät, *että* muutos on tapahtunut (Andersen 2001: 228; Joseph & Janda 2003: 12–13; Traugott & Trousdale 2013: 46), jolloin tutkija ”peruuttaa” tarkastelemaan, *kuinka* se mahdollisesti on tapahtunut (Andersen 2008: 32; Fried 2013). Tämän käsiteparien suhteen voi tiivistää seuraavasti (vrt. Evans & Green 2006: 124–125):

⁹³ Käyttämäni *reanalyysin* käsite nojaa klassiseen syntaktisen reanalyysin määritelmään: muutos ilmauksen rakenteessa, joka ei näy välittömänä muutoksena ilmauksen pintarakenteessa (Langacker 1977: 58; Timberlake 1977). Tämä muotoilu implikoi herkästi erillisen kielen syvärakenteen olemassaoloa, mihin näkemykseen en tutkimuksessani sitoudu (ks. lukua 2.1.2.1). Tulkitsen kielen pinnassa näkymättömän *epäillä*-konstruktion muutoksen sisäisen semanttisen rakenteen muutokseksi, joka kuvastaa sitä, mikä osa ilmauksesta kontribuoi minkäkin osan sen merkityksestä (vrt. Harris & Campbell 1995: 51).

Asetelma 5. Merkitysmuutos kielen käytössä ja muutoksen analyysissä

Asetelma kuvaa kielen sisäistä muutosta, minkä vuoksi reanalyysi samastuu muutoksen syihin vain osittain (katkoviiva): merkitysmuutoksen taustalla voi olla luonnollisesti myös muita motivaatioita, kuten kontaktivaikutuksia, joiden osuutta *epäillä*-konstruktioiden muutokseen arvioin myös artikkelissa (vrt. Kolehmainen & Nordlund 2011).

Artikkelin II analyysi linkittyy artikkeliin III muutoskontekstiksi analysoidun parataktisen kiellon (*epäillä, että ei*) kautta. Tämä on itse asiassa kaksiosaiseksi jäsentämäni muutoksen (A II: 53–57) ensimmäisen uudelleentulkinnan aktualisaatio: kun *epäillä että* -rakenteesta (alun perin: kohdeskeema) tulkitaan puuttuvan kiellon ilmaus, se lisätään eksplisiittisesti täydennykseen, jolloin tämä kyseenalaistuksen kohteen kielentämisen sijaan eksplikoii sen sisällön.⁹⁴ Ensimmäinen uudelleentulkinta on siis siirtymä kohdeskeemasta sisältöskeemaan. Toinen uudelleentulkinta koskee näin syntynyttä parataktisen kiellon sisältävää konstruktiota, joka toimii välittäjänä kielto- ja myöntösuuntaisen tulkinnan välillä (A II: 53): Kun negatiomerkityksen tulkitaan tulevan vain sivulauseen kiellosta, tulkitaan *epäillä*-verbi uudelleen niin, ettei se itse sisällä kieltoimerkitystä. Tämän reanalyysin aktualisaationa syntyy [*epäillä & että*-lause] -konstruktio, joka ei sisällä minkäänlaista kieltoa, jolloin päädytään myöntösuuntaiseen tulkintaan.

Muutos koskee selvimmin vain *että*- ja referatiivirakennekonstruktiota, eikä esimerkiksi *epäillä*-verbin reaktiivista yksiargumenttista käyttöä (A II:

⁹⁴ Tämä uudelleentulkinta on esimerkki Croftin (2000: 134–137) *kryptoanalyysista*: kun kielenkäyttäjät kokee, että lekseemin inherentisti ilmaisema kieliopillinen kategoria (tässä: kielto) ei ole riittäväällä selkeydellä ilmaistu, hän lisää sen eksplisiittisen merkityksen ilmaukseen (A II: 53–54). Kyseinen kehityskulku muistuttaa kieltoimerkityksen haalistumisen osalta merkityksen inflaation perustuvaa kieliopillisten kieltoilmausten syklistä muutosta (ns. *Jespersenin sykli*, ks. Jespersen 1917: 4–11; van der Auwera 2009; 2010: 75–88; Dahl 2001: 473; Larrivé 2010), mutta eroaa siitä olennaisesti kahdelta osin: kyse ei ole kielen perustavasta ilmaista kieltoa (vrt. lukuun 4.2.1) eikä kiellon vahvistamisen tarve perustu negatiomorfeemin (tässä: *epäillä*-verbi) heikkoon ääntämykseen, mikä on usein negatiion syklisen muutoksen taustalla (van der Auwera 2010: 76; Meillet 1997 [1912]: 195–196).

51–52; vrt. merkitysten kerrostumiseen luvussa 2.1.3). Tähän konstruktioitain rajautumiseen viittaa artikkelin lopussa (s. 61) todetessani, ettei muutos ole loppuunsaatettu. Muotoilu viittaa samalla myös muutoksenalaisten konstruktioiden nykyvariaatioon. Toisin sanoen kaksivaiheisena kuvaamani uudelleentulkintojen ketju on yksinkertaistus läpi aineistojeni näkyvässä *epäillä*-konstruktioiden käyttövariaatiossa tapahtuneista tulkintojen yleisyyksien muutoksista. Varhaisemmassa variaatiossa on kyse siitä, että sisältö- ja kohdeskeema ovat eläneet rinnakkain. Näillä on kuitenkin ilmaistu käytännössä vain kyseenalaistamista, eli sisältöskeemassa on käytetty parataktista kieltoa.⁹⁵ Näin ollen erityisesti uudelleentulkinnan ensimmäisessä vaiheessa selkeälinjainen muutos on suhteellistettava, sillä kohdeskeeman vaikutusala-tulkinta saattaa perustua kielikontakteihin ja käänöslainaan ruotsista (*tviivla*) ja mahdollisesti saksasta (*(be)zweifeln*) (A II: 57–59). Tätä ei aineistojeni perusteella voi kylläkään todentaa, mutta ajatusta tukee myös *että*-konjunktion luontainen sisältöskeemaan sopiva, ei ehdottoman alisteinen merkitys (L. Hakulinen 1979: 74, 233–244).

Uudelleentulkinnan toinen vaihe on varmemmin kielensisäinen muutos, mutta sekin on loppuunsaattamaton: Ensinnäkin muutoksen mahdollistanut *epäillä, että ei* -rakenteen sisäinen semanttinen kaksihakmotteisuus, eli kysymys siitä, tulkitaanko *epäillä*-verbiin sisältyvän kieltomerkitys vai ei, elää nähdäkseni edelleen tässä konstruktiossa (A II: 56–57; artikkeli III; luku 5.1.3). Toisekseen kohdeskeemankin kautta syntyvä kieltosuuntainen tulkinta on myös *että*-konstruktiossa edelleen mahdollinen (vrt. edelle). Muutosvaiheiden suhteellistukset eivät lopulta vesitä uudelleentulkintojen päättelyketjuja; etenkin jälkimmäinen siirtymä parataktisesta kiellosta myöntösuuntaiseen käyttöön on todennäköisesti edennyt usean kielenkäyttäjän kielitajussa kuvalla tavalla variaatiosta huolimatta.

Muutosta seurannut variaation tila heijastuu myös analyysikategorioiden jatkumonluonteisuuteen (ks. lukua 2.1.1). Hienovaraista liukumaa parataktisen kiellon sisältävistä täydennyksistä myöntömuotoisiin ja näin kieltosuuntaisesta myöntösuuntaiseen tulkintaan havainnollistaa seuraava esimerkki:

- (23) **Epäilen** kuitenkin, että vain harva kestäisi eristystä hiljaisuuteen vuorokautta pidempään, jos sitäkään. (HSmp, 1995, ns; lyhennetty esimerkistä 8, A II: 45)

Täydennyksen kontrastiivisen ilmauksen *vain harva* voisi pienellä näkökulman muutoksella korvata myös kielteisellä ilmauksella *monikaan ei*. Esimerkin täydennys on siis kylläkin muodollisesti myönteinen, mutta semanttisesti varsin kielteinen, mikä näkyy selvästi kieltohakuksessa lisäyksessä *jos sitäkään*. Vaikka käsittelen kieltoa tutkimuksessani ennen kaikkea sen semantii-

⁹⁵ Sen vuoksi tämän luvun otsikossa muutoksen lähtökohtana on kieltosuuntaisuus.

kasta käsin, tässä kohden aineistoanalyysia olen pitänyt muotoperustaisessa jaossa⁹⁶ sen vuoksi, että kiellon implikoimisen tai kontrastiivisuuden kategoriaa on vaikea rajata (ks. lukua 4.2.1; vrt. Tottie 1982: 89). Nostan ilmiön kuitenkin esiin havainnollistaakseni sitä, kuinka kyseenalaistaminen on edelleen niin vahvasti osa *epäillä*-verbin merkityspotentiaalia, että myös muodollisesti myöntösuuntaisista esimerkeistä on käytännössä kyseenalaistuksia myöntösuuntaisissa vaatteissa.

Totean artikkelin lopussa, että muutoksesta huolimatta polaarinen variaatio ei liene häviämässä edes selvimmin muutoksenalaisista konstruktioista sen vuoksi, että kieltosuuntainen tulkinta elää vahvasti muissa konstruktioissa. Tämän lisäksi inherentin kiellon säilyminen *epäillä*-verbin merkityspotentiaalissa saa tukea verbin paradigmaattisista suhteista: muiden kielten erikseen leksikalisoima kieltosuuntainen merkitys (esim. engl. *doubt*, ruots. *tvivla*, saks. (*be*)*zweifeln*, vir. *kahtlema*)⁹⁷ on inhimillisessä kommunikatioissa ilmeisen tarpeellinen, eikä suomessa tätä nykyä ole – syntagmaattisesti rajoittuneempaa *kyseenalaistaa*-verbiä lukuun ottamatta – tähän tehtävään tarjolla muita leksemejä kuin polaarisesti kaksihakmotteinen *epäillä*.

5.1.3 EPÄILLÄ-VERBI JA PARATAKTINEN KIELTO KAKSOISKIELLON ALALAJINA

Kolmas osatutkimus käsittelee parataktista kieltoa eli *että*-konstruktioita, jossa kyseenalaistus on eksplikoitu täydennyksen kiellolla: *epäillä että ei*. Artikkelia yhdistää edeltäviin osatutkimuksiin yhteinen aineisto, mutta verbin eri täydennyskonstruktioiden variaation (artikkeli I) tai muutosten (artikkeli II) sijaan tarkastelu keskittyy yhteen keskeiseen – edellä myös muutoskontekstiksi havaittuun – konstruktioon, jota verrataan vastaaviin rakenteisiin sekä suomen muiden verbien kanssa (*kiistää* ja *kieltää*) että muissa kielissä. Keskeinen artikkelin tavoite onkin suhteuttaa *epäillä*-verbin käytössä havaitsemani ilmiö laajempaan kansainväliseen keskusteluun.

Kuten edellä totesin, parataktisella kiellolla viitataan inherentisti kielteisen verbin täydennyksen kieltoon, jota verbin kieltomerkitys ei kumoa vaan joka sen kanssa yhdessä muodostaa yhden kieltomerkityksen (Horn 2010a: 121; Jespersen 1917: 75; van der Wurff 1998: 307). Se on siis yksi kaksoiskieltojen alalaji (Horn 2010a). Keskeinen kirjallisuudesta nouseva kysymys on parataktisen kiellon semanttinen status: *epäillä*-analyysi tukee ajatusta, että se kantaa täyttä varsinaisen kiellon merkitystä. Tämä kontrastoituu sekä ns. ekspletiiviin kantoihin, joissa parataktista kieltoa pidetään semanttisesti tyhjänä (ks. esim. Espinal 1992; van der Wurff 1998), että kantoihin, joiden mukaan sen

⁹⁶ Kielto- ja kieltomerkityksiin on laskettu kieltoverbin ja *tuskin*-partikkelin sisältävät. Nämä kieltoelementit lukeutuvat lausekiellon ilmaisukeinoihin (ks. lukua 4.2.2).

⁹⁷ Kaikki nämä kieltosuuntaisen epäilemisen vastineet on johdettu etymologisesti kannasta 'kaksi', mitä lähimmäksi suomen kielessä tulee ilmaus *olla kahden vaiheilla*. Tällä kuitenkin viitataan nähdäkseni enemmän avoimeen päättämättömyyteen kuin suuntaiseen kyseenalaistamiseen.

maa toteuttavat tyypillisesti esimerkiksi aistihavaintoja kuvaavat perkeptioverbit (*verbs of perception*) (ks. Pajunen 2001: 56, 319–321).¹⁰⁰ Kognitioverbit, joihin *epäillä* selvimminkin kuuluu, voivat mahdollistaa kuitenkin molemmantyyppiset täydennykset (mts. 316). Tämä vaihtelu heijastaa myös verbi-merkityksen joustavuutta: *epäillä* voi toimia suoraan esitykseen rinnastuvana sanomis- tai kognitioverbinä (sisältöskeema) mutta myös perkeptio- ja emootioverbejä muistuttavana kommentoivana kognitioverbinä (kohdeskeema). Koska komplementaation ikonisuudesta huolimatta täydennyksen muoto ei seuraa automaattisesti verbin semantiikasta (vrt. lukuun 3.1; Pajunen 2001: 53–54), vaikuttaa parataktisen kiellon vakiintumiseen lopulta paitsi verbi-semantiikka, myös kieli- ja verbikohtaisesti vakiintuneet syntagmaattiset rakenteet (*conventionalized syntagmatic patterns*).

Parataktisen kiellon motiivoinnin lisäksi tarkastelen ilmiötä myös erityisesti *epäillä*-verbin polaarisen kaksihakmotteisuuden valossa. Koska kyseessä on verbin muutoskonteksti, on käytännössä mahdollista myös kyseenalaistaa se, missä määrin verbiin itseensä enää sisältyy kieltomerkitystä täydennyksen ollessa kielteinen: tällöinhän *epäillä*-verbin voi tulkita ilmaisevan täydennyksen todennäköisenä pitämistä (artikkeli II: 55–57), jolloin täydennyksen kieltotaas on täysin normaali kieltö, joka ei vaadi erillistä parataktisen kiellon analyysia.

Asetelma 6. *Epäillä että ei* -rakenteen kaksihakmotteinen sisäinen semanttinen rakenne

	PARATAKTISEN KIELLON ANALYYSI	KOMPOSITIONAALINEN ANALYYSI
EPÄILLÄ-VERBI	inherentisti kielteinen	ei inherenttiä kieltoa
TÄYDENNYKSEN KIELTO	parataktinen kieltö	tavallinen kieltö
KÄÄNNÖS/GLOSSAUS	'doubt that NEG'	'suppose/suspect that NEG'
KONSTRUKTION POLAARINEN TULKINTA	kieltosuuntainen	kieltosuuntainen

¹⁰⁰ Tämä on erontekoa havainnollistava yksinkertaistus eri verbiryhmien täydennyspotentiaaleista. Totesin edellä, että sisältötäydennys vastaa Pajusen (2001) verbiluokittelussa 'mielestä maailmaan' suuntautuvaa ajattelutoiminnan tulosta ja vastaavasti kohdetäydennys 'maailmasta mieleen' suuntautuvaa stimulus-tyyppistä täydennystä. Vaikka näistä ensimmäinen on tyypillinen useille sanomisverbeille, kuuluu tähän verbiluokkaan myös stimulus-täydennyksen saavia verbejä, kuten "ilmaisevat sanomisverbit" *kiistää* tai *kieltää* (Pajunen 2001: 340 ja siinä mainitut lähteet), jotka ovat juuri parataktisen kiellon kontekstissa relevantteja inherentin kieltonsa vuoksi. Kohdetäydennys on mahdollinen myös täydennys-potentiaaliltaan varioiville kognitioverbeille (mts. 316), ja artikkelissa esimerkkinä käyttämäni verbi *ihmetellä* (esim. 3) onkin kohdetäydennyksen saadessaan perkeptioverbiä luontevammin tulkittavissa kommentoivaksi kognitioverbiksi. Yhteistä perkeptioverbien kanssa on joka tapauksessa se, että kohde/stimulus edeltää mentaalista toimintaa.

Nykyvariaation valossa on kuitenkin mielekästä tulkita, että *epäillä että ei* -rakenne on sisäiseltä semanttiselta rakenteeltaan edelleen kaksihakmotteinen: kompositionaalisessa hahmotuksessa verbissä ei ole inherenttiä kieltä mutta parataktisessa hahmotuksessa on.

Asetelmasta 6 käy ilmi, että artikkelissa III *epäillä*-esimerkkien kääntäminen englanniksi toisaalta selkeyttää analyysia mutta toisaalta vetää myös hienovaraisen tulkintaeron mutkia suoraksi (vrt. A III, esim. 14); koska koko konstruktio suuntautuu polaaraisesti joka tapauksessa kieltoon, *epäillä että ei* -esimerkkejä ei voi jakaa yksiselitteisesti kompositionaaliin ja parataktisiin. Käsittelen artikkelissa kylläkin sekä kompositionaaliseen että parataktiseen analyysiin ohjaavia kontekstivihjeitä (A III: 277–279), mutta monet esimerkit mahdollistavat käytännössä kumman tahansa tulkinnan:

- (24) Hän katsoi itseään peilistä, ja silmät olivat yhä punaiset ja itkettyneet. Niin kuin edellisenä päivänä sateen jälkeen, häntä harmitti ettei hänellä ollut meikkejä mukana, vaikka hän **epäilikin**, ettei se nyt paljon auttaisi. (Kuuntele, 1996, ns)

Kategorioiden tarkan rajaamisen mahdottomuuden vuoksi lasken osatutkimuksissa merkitysmuutoksesta huolimatta kaikki *epäillä että ei* -esimerkit parataktisiksi kielloiksi ($\Rightarrow - P$). On joka tapauksessa selvää, että *epäillä*-verbin inherentin kiellon vahvuus tai olemassaolokin voi vaihdella (vrt. lukuun 4.1). Sen vuoksi muotoilen artikkelissa uudelleen Jespersenin (1917: 75) huomion, jonka mukaan parataktinen kieltä voi vakiintua, jos negaatio ei enää kannata täyttä kieltomerkitystä: *epäillä*-aineiston analyysi näyttää, että parataktinen kieltä voi vakiintua myös silloin, jos inherentisti kielteisen verbin kieltä tulkinta ei ole enää itsestään selvä kaikissa yhteyksissä (A III: 277). Myöhemmän tutkimuksen selvitettäväksi jää, missä määrin vastaavasti vakiintuneita täyden kieltomerkityksen sisältäviä parataktisen kiellon konstruktioita löytyy muista kielistä.

5.1.4 EPÄILY(S)-NOMINIEN TYÖNJAKO EPÄILLÄ-VERBIN PERILLISINÄ

Viimeisessä osatutkimuksessa *Epäily vai epäily?* tarkastelen polaarista kaksihakmotteisuutta *epäillä*-verbin nominijohdosten käytöissä. Lähtökohtana on kognitiivisen semantiikan oletus täyden synonymian mahdottomuudesta (ks. lukua 2.2.1) sekä se, että molemmat nomininit ovat perineet kantaverbiltään polaarisen kaksihakmotteisuuden. Tarkastelen siis sitä, mitkä puolet jaetusta (polaarisesta) polysemiasta painottuvat kunkin nominin käytöissä.

Osatutkimusta erottaa muista ensinnäkin aineisto (ks. lukua 1.4.1) ja yhtenäisen korpusaineiston mahdollistama määrällisten menetelmien käyttö laadullisen analyysin rinnalla (ks. lukua 2.1.4.1). Tulkintojen jakaumien merkitsevyytlaskelmien lisäksi hyödynnän analyysissa tietoa nominien etu- ja jälkikollokaateista yhden ja kolmen sanan etäisyydellä. Kollokaateille on laskettu raakafrekvenssin lisäksi ns. log-uskottavuusosamäärä (*log-likelihood ratio*;

LLR), joka kertoo kollokaation eli *epäily(kse)n* ja kollokaatin yhteisesiintymisen painoarvon aineiston kokonaisuudessa: suhteellisen matalafrekventtinenkin kollokaatio voi osoittautua merkitykselliseksi, kun sitä verrataan kollokaatin esiintymistodennäköisyyteen koko aineistossa. LLR-suhdeluvulla ei ole absoluuttista ylärajaa, joten lukujen painoarvo määräytyy aineiston sisäisesti. (Ks. esim. Dunning 1993.) Esimerkiksi kieltoverbin ja *epäily*-nominin tyypillinen yhteisesiintyminen erottuu selvästi *epäilyn* vastaavasta vertaamalla kolmen sanan etäisyyden etukollokaattien log-uskottavuusosamääriä: *epäily* 55,15 ja *epäily* 0,08.¹⁰¹

Toisena uutena ulottuvuutena nominijohdosten tarkastelu tuo analyysiin nominien semanttisen eriytymisen kantaverbistään (vrt. Langacker 1987b), minkä analysointi toimii artikkelissa pohjana polaarisen tulkinnan tarkastelulle. Lähestyn nominien kantaverbistä eriytymistä kognitiivisen kieliopin profiloinnin käsitteen avulla: prominenssiksi kutsuttuun konstruoinnin ulottuvuuteen (ks. lukua 2.1.2.1) kuuluva hahmo/kehys-jako (*profile/base*) kuvaa sitä, mihin kielen ilmaus keskittää huomion ja mitä taustaa vasten se hahmotuu (Langacker 1987a: 120–122; 2008: 66–67).¹⁰² Erotan kolme hahmoa, jotka voivat myös yhdistyä toisiinsa *epäily(s)*-nominin yksittäisessä esiintymässä: toiminta-, propositio- ja tapaushahmo (A IV: 221). Toimintahahmoisen nominin merkitys on lähinnä verbimerkitystä ('se, että epäillään'). Sen sijaan propositio- ja tapaushahmot ovat eriytyneet kantaverbistä enemmän: propositiohahmoinen nomini profiloi usein täydennyksessä kielennettävän asiointilan ('sen, mitä epäillään'), kun taas tapaushahmoon tiivistyy itse epäilemisen ja sen sisällön lisäksi usein institutionaalisen epäilyprosessin laajempia tietokehyksiä (esim. *rikosepäily*). Verbimäinen teonnimijohdokseksi luokiteltavissa oleva toimintahahmo (vrt. *minen*-substantiivi) on tulkinnaltaan rajaamaton, kun taas teontuloksiksi luokiteltavat propositio- ja tapaushahmot ovat rajattuja. Eroa voi havainnollistaa adjektiivipredikaatiivin sijanvaihtelulla: rajaamaton *epäily(s)* olisi *tärkeää*, kun taas rajattu *epäily(s)* *tärkeä* (ks. VISK § 225). Kaiken kaikkiaan yksittäisen nominin hahmoon vaikuttaa keskeisesti lähikoteksti. (A IV: 222–225.)

Epäily(s)-nominien polaarinen analyysi perustuu verbianalyysini tapaan sisältö- ja kohdeskeemojen erotteluun. Nominien analyysissa nousee vahvasti esiin lisäksi polaaraisesti spesifioimattomat *epäily(kse)t*, jolloin mahdollinen täydennys kielentää epäilemisen kohteen tai sisällön sijaan sen **aiheen**. Epäilemisen aiheitäydennys voi olla henkilöviitteinen (esim. *epäily A. Jokista kohtaan*) tai konkreettinen entiteetti (*omat epäilyni M:n kirjasta*), mikä selittää

¹⁰¹ Artikkelissa (s. 238) rinnastamani *ei ole epäilystä(kään)*-fraasi ja kolmen sanan etäisyydellä laskettu *ei*-sanana etukollokaatio eivät käytännössä lankea yhteen, sillä kyseisessä fraasissa kieltoverbi on kahden sanan päässä *epäilyksestä*. Käytännössä on silti kyse samasta ilmiöstä, sillä kolmen sanan etukollokaatiota havainnollistavat mm. seuraavat esiintymät: *eikä ole mitään epäilystä, ei olisi varmasti epäilystäkään, ei jää pienintäkään epäilyksen häivää*.

¹⁰² Esimerkiksi *hypotenuusa* (hahmo/profiili) saa merkityksensä suorakulmaisen kolmion kokonaisuudesta (kehys/tausta) (Langacker 2007: 435–436).

sen, ettei siihen voi kohdistua todennäköisyysarviota suuntaan tai toiseen (ks. Hunston & Thompson 2000: 4; Martin & White 2005: 8). Tällöin konstruktio on polaarisen suunnan suhteen **ambivalentti**, mikä on käytännössä toinen nimitys merkityksen sumeudelle (ks. lukua 2.2.2). Todennäköisyysarvion sijaan täydennykseen kohdistuu tällöin – myös abstraktin entiteetin tapauksessa – jonkinlainen kielteinen evaluaatio: *epäilyt kirjasta* viittaavat siihen, että kirjassa on jotain käsitteistäjän preferenssien vastaista – ei esimerkiksi siihen, että sitä ei olisi. (A IV: 228–229.)

Mainituista analyysin ulottuvuuksista *epäily(s)*-nominin hahmoja käsitellen ainoastaan laadullisesti edustavien esimerkkien kautta. Syynä tähän on kategorioiden osittainen limittyminen. Sen sijaan polaariseen tulkintaan kytkeytyvät täydennyksen roolit olen analysoinut systemaattisesti läpi aineiston. Analyysitapojen erosta huolimatta *epäily(s)*-nominien eri hahmojen ja *epäily(s)*-konstruktioiden polaaristen tulkintojen välillä näkyy aineistossa selkeitä yhteyksiä. Lisäksi näin muodostuville erilaisille käytöille voi osoittaa aineistossa tyypillisen *epäily(s)*-lekseemin. Olen koonnut molemmat yhteydet edustavine esimerkkeineen asetelmaan 7:¹⁰³

Asetelma 7. *Epäily(s)*-nominin hahmo, polaarinen tulkinta ja tyypillinen lekseemi

	TOIMINTAHAHMO 'se, että epäillään'	PROPOSITIONAHAHMO 'se, mitä epäillään'	TAPAUSHAHMO
ESIMERKKI	<i>vielä enemmän on epäilystä siitä, onko systeemi oikea</i> (esim. 2)	<i>Eli listeria on yhteydessä norjan loheen? Kertokaa, pitääkö epäilyni paikkaansa.</i> (4)	<i>rikosepäily vaikuttaa puheenjohtajan asemaan</i> (esim. 7)
MIKÄ HAHMOON OHJAA?	<ul style="list-style-type: none"> • nominin rajaamattomuus/ jaollisuus (<i>enemmän epäilystä</i>) • e-subjektiasema 	nominin rajattuus/jaottomuus (10 <i>epäilyä</i> , esim. 1) puhe <i>epäily(kse)n</i> totuudellisuudesta (esim. 4)	puhe <i>epäily(kse)n</i> konkreettisista vaikutuksista (7)
TÄYDENNYKSEN ROOLI JA POLAARINEN TULKINTA	täydennyksen kohderooli mahdollinen → kieltosuuntaisuus	täydennys on aina sisältö → myöntösuuntaisuus (jos täydennyksessä ei ole kieltoa)	täydennys on yleensä sisältö → myöntösuuntaisuus (jos täydennyksessä ei ole kieltoa)
MIHIN HAHMON JA POLAARISEN TULKINNAN YHTEYS PERUSTUU?	nominin verbimäisyys → kohdeskeeman reaktiivisuus mahdollinen	<i>epäily(s)</i> = 'täydennyksen propositio'	tyypillisten aiheiden (erit. rikosepäily) oletuskonstruointi
TYYPILLINEN LEKSEEMI	<i>epäily</i> s	<i>epäily</i>	<i>epäily</i>

¹⁰³ Esimerkinumerot viittaavat artikkelin esimerkkeihin, jotka esitetään asetelmassa lyhennetyinä.

Asetelma esittää, että kohdeskeeman kautta syntyvä kieltosuuntainen tulkinta on aineistoni mukaan tyypillisempi *epäilykselle* kuin *epäilylle*. Tämän lisäksi *epäily* vetää *epäilyä* vahvemmin puoleensa niin lekseemiin itseensä kohdistuvia kuin täydennyksenkin kieltöjä: *epäilyksen* kieltosuuntaisuus on siis itse asiassa yleensä kumottua (esim. *ei ole epäilystäkään*, s. 238) ja myöntömuotoista *epäilystä* seuraa kieltolauseiden keskimääräistä käyttöä useammin kielteinen täydennys, mitä kutsun kiellon projisoinniksi (*epäily, ettei...*, s. 234–235). *Epäilyksen* kieltosuuntaisuustaipumuksista huolimatta läpi aineiston yleisin täydennyksen rooli on sisältö; konstruktiokohtaisen analyysin voisikin tiivistää siten, että molemmilla lekseemeillä sisältöskeema on yleisempi, mutta *epäily* on toisaalta aina todennäköisempi lekseemi kokonaisuudessaan matalafrekventtisemmässä kohdeskeemassa. Eniten kohdeskeemaa esiintyy elatiivikonstruktiossa (esim. *epäilyksiä toimijan riippumattomuudesta*, A IV: 232).¹⁰⁴

Aineistossa hallitsevan sisältöskeeman ylivoima on selvintä *epäily*-esiintymisissä; ero *epäilykseen* on huomattava. Tätä selittää osaltaan termimäinen *rikosepäily* (ei koskaan *epäily*), joka on propositio- tai tapaushahmoinen ja polaariselta oletuskonstruoinniltaan aina myöntösuuntainen. Tämän aihepiirin yleisyys tuli esiin jo edellä aineiston edustavuuden arvioinnissa: rikosepäilyt korostuvat aineiston uutispohjaisuuden vuoksi (luku 1.4.2). Toistuvan aiheen lisäksi sisältötulkinnan hallintaa *epäily*-esiintymisissä selittää *rikosepäilyn* havainnollistama frekventti yhdyssanamuoto: yhdyssanan määrite on aineistossa aina *epäilyn* sisältö, ja toisaalta yhtä poikkeusta lukuun ottamatta yhdysanojen edusosa on juuri *epäily* (280/281).

Epäily(s)-nominien tyypillisyyksien haarukoimisen lisäksi nominianalyysi täydentää osaltaan myös luvussa 3.2.2 verbin kontekstissa analysoituja kohde- ja sisältöskeeman määritelmiä. Nominihahmojen yhteydet täydennyksen rooliin osoittavat, että toimintahahmoinen *epäily* on käsitteellisesti erillinen kohteestaan, kun taas propositiohahmoinen *epäily* on käytännössä samaviitteinen esiintymässä mahdollisesti kielennetyn sisältötäydennyksen kanssa (ks. asetelmaa 7). Juuri *epäilyksen* erillisuus kohteestaan mahdollistaa verbimäisen reagoinnin, siinä missä *epäilyn* ja täydennyksen samaviitteisyys johtaa väistämättä siihen, että täydennys kielentää epäilijän ajatuksen (eli epäilyn) sellaisenaan (A IV: 233). Kielennän verbianalyysissa tämän samaviitteisyyden todeten sisältötäydennyksen *eksplikoivan* käsitteistäjän ajatuksen tai (paraktisen kiellon tapauksessa) kyseenalaistuksen (A I: 9). Sanaluokkaeron vuoksi nominin samaviitteisyys on vielä konkreettisempää, sillä se voi viitata anaforisesti sisältötäydennykseen, kuten asetelman 7 esimerkissä 4 (myös artikkelin esim. 14). Anaforinen *epäily(s)* myös havainnollistaa, että *epäily(s)*-nominin aiempaan viittaaminen ei ole *epäillä*-verbin tapaan useinkaan kohdeskeemaista kyseenalaistavaa reagoimista (vrt. esim. 25):

¹⁰⁴ Myös asetelman toimintahahmoesimerkissä alisteista kysymystä edeltävä elatiivimuotoinen tukipronomini ohjaa kohdetulkintaan (vrt. *epäillä, sitä että*, luku 5.1.1, artikkeli I).

(25) Listeria on yhteydessä norjan loheen? – **Epäilen.**

Asetelman esimerkin anafora johtaa samaviitteisyyden vuoksi päinvastaisesti sisältöskemaan ja myöntösuuntaiseen tulkintaan.

Epäily(s)-lekseemikohtaiset tyypilliset käytöt ovat verbikonstruktioiden tyypillisyyksien tapaan poikkeukset sallivia **tendenssejä**: esimerkiksi yhdyssanakonstruktio on periaatteessa mahdollinen myös *epäilykselle*. Aineistossa lekseemi *kavallusepäily* esiintyy uutisessa, jossa erään hyväntekeväisyysjärjestön piiritoimiston kerrotaan tehneen poliisille tutkintapyyntönsä työntekijästään. Yhdyssana viittaa siis järjestön omaan epäilykseen eikä (mahdollisesti vielä) poliisitutkimuksen käsitteeseen, mikä nähdäkseni mahdollistaa myös *epäilyksen* käytön. Analyysin perusteella nimittäin *epäily*-lekseemi poliisitutkimuksen terminä on juuri tämän termistatuksen vuoksi selvästi poikkeuksettommin tyypillisuus. Sen vuoksi nostankin artikkelissa esiin sen kiinnostavan havainnon, että myös toiseen – ja rikosepäilyn kanssa polaariselältä suunnaltaan vastakkaiseen – rikosoikeuskontekstin termimäiseen käyttöön on hiljattain vakiinnutettu sama *epäily*-lekseemi: kun syyllisyydestä *ei jää varteenotettava epäilyä*, syyllisyys on niin 'varmaa', että tuomitsemiskynnys ylittyi (732/2015). Koska fraasi on kieltomuotoinen, itse *varteenotettava epäily* on kielto-suuntaista ('ei ehkä ole syyllinen'), kun taas *rikosepäily* on myöntösuuntainen ('on mahdollisesti tapahtunut rikos'). Tutkimukseni perusteella fraasin *ei jää varteenotettava epäilyä* havainnollistamassa kiellon vaikutusalassa olevassa e-subjektiasemassa lekseemi *epäily* on tyypillisempi. Tätä ei kuitenkaan ole valittu fraasiin vakiintuneen käytännön ja mahdollisesti – artikkelisani kyseenalaistamani – *epäily*-lekseemin vanhahtavuuden perusteella (Jaakko Rautio p.c. 16.11.2015). Termi *varteenotettava epäily* on ollut lakiin kirjattuna vuoden 2016 alusta ja kuulunut sitäkin ennen oikeuskäytäntöön. Silti sen ymmärrettävyys ja erillään pysyminen *rikosepäilyn* käsitteestä on nähdäkseni edelleen jatkotutkimuksen arvoinen avoin kysymys – etenkin koska oikeuskielen keskeisenä lähtökohtana on pyrkimys termien yksiselitteisyyteen ja tarkkuuteen (Mattila 2013: 87–88). Vakavimmillaan näiden kahden *epäilyn* sekoittaminen voi johtaa harhaanjohtavaan uutisointiin vapauttavista tuomioista (ks. MI 2011), jolloin oikeuden toteutuminen kielen välityksellä häiriintyy (vrt. Mattila 2013: 41).

Tässä luvussa olen tiivistänyt artikkelikohtaiset epäilemisen polaarista kaksihahmotteisuutta koskevat tutkimustulokset. Seuraavaksi jatkan tutkimustulosten käsittelyä syventymällä artikkelit läpäisevään kysymykseen kiellon ja evaluoivan kielteisyyden suhteesta.

5.2 KIELLON JA EVALUOIVAN KIELTEISYYDEN SAMUUS JA ERILLISYYS

Kiellon ja kielteisyyden suhteen tarkastelu jakautuu seuraavassa kolmii: Valotan ensin, millaisia yhteyksiä kiellolla ja evaluoivalla kielteisyydellä on *epäillä-*

konstruktioissa ja kielessä yleisemminkin (5.2.1). Sen jälkeen etenen merkityskäsitteiden käsitteelliseen analyysiin: vaikka kiello ja kielteisyys kietoutuvat kielen käytössä toisiinsa, ne ovat käsitteellisellä tasolla erotettavissa (5.2.2). Lopuksi tarkastelen sitä, kuinka käsiteltävät merkitykset heijastelevat kielen perusfunktioita (5.2.3).

5.2.1 KIELLON JA EVALUOIVAN KIELTEISYYDEN YHTEYKSIÄ EPÄILLÄ-ESIINTYMISSÄ JA LAAJEMMIN

Selkein kiellon ja evaluoivan kielteisyyden linkki on se, että kiellolla on taipumus tulla tulkituksi myös arvottavasti kielteisenä (Potts 2011 ja mainitut lähteet; Wason 1972: 21–22). Wasonin (1972: 38) mukaan tämä selittyy negatiiviseksi kielteisistä direktiiveistä (*prohibition*) yleistyneistä emotionaalista konnotaatioista, jotka liittyvät puhuteltavan toiminnan rajoittamiseen (ks. Lauranto 2015: 56, 57). Israel (2004: 708) identifioi kiellon negatiivisten konnotaatioiden lähteeksi kielteisten direktiivien lisäksi kiistämisen (*denial*) ja torjunnan (*refusal*) puheaktit. Yhteyttä kuvastaa myös se, että usein ensisijaisesti kiello–myöntö–oppositioon viittaavat määrittäimet (esim. *väite on tosi* tai *oikein* (*true*) sekä *vastaus on väärä/väärin* (*false*) mielletään kulttuurissamme usein myös evaluoiviksi – ensimmäiset positiivisesti ja toiset negatiivisesti (Alba-Juez & Thompson 2014: 6).¹⁰⁵

Käsittelin edellä kiellon reagoimista odotuksenmukaiseen myönteiseen vastineeseensa (luku 4.3). Odotus voi olla täysin neutraali tunnelataukseltaan, mutta usein siihen yhdistyy myös jonkinlainen preferenssi, jolloin sen vastaisuus näyttäytyy harmillisena (Kotilainen 2007a: 28–29). Toisin sanoen kiellon vertautumispiste eli myönteinen vastine voi olla paitsi neutraali odotus, myös arvostus tai toive (Tuppurainen 1991: 117–122), jolloin kiello herättää pelkän polaarisuuden kääntämisen lisäksi evaluoivan negatiivisuuden tulkinna.¹⁰⁶ Juuri kiellon vertautuminen toiveisiin aiheuttaa sen, että monet kieltoisuuntaiset *epäillä*-konstruktiot ovat lisäksi e-kielteisiä: 'ei ehkä ole näin, mutta pitäisi olla' (artikkeli I: 28). Kertaan tässä lyhennettynä esimerkin (11):

- (11) **Epäilen** vahvasti, että kaikilta vanhemmilta olisi kysytty haluavatko he lapsensa osallistuvan uskonnollisiin tilaisuuksiin. (Yle, 2014, ns)

¹⁰⁵ Sen lisäksi että kiello voidaan tulkita evaluoivasti kielteiseksi, myös ilman varsinaista kieltoa esiintyvät puhtaasti affektiset ilmaukset, kuten kirosanat, voivat implikoida kieltoa (Israel 2004: 708; Jespersen 1917: 32–35; Kotilainen 2007a: 113–118; 2012). Kiellon ja evaluoivan kielteisyyden välillä valitsee siis implikaatioyhteyksiä molempiin suuntiin.

¹⁰⁶ Kielto voi luonnollisesti vertautua myös pelkoihin, jolloin asetelma on päinvastainen: kun asia ei ole, niin kuin pelättiin, viestii kieltoilmaus helpottuneisuutta ja on näin e-positiivinen (Tuppurainen 1991: 122).

Vanhemmilta kysymättömyys on tulkittavissa ensipersonaisen käsitteistäjän näkökulmasta kritiikiksi: 'ei varmaan ole kysytty enkä pidä siitä / pitäisi kysyä'. Edellä (esim. 21 luvussa 4.4.1) ei-toivottuus yhdistyi myöntösuuntaisuuteen, ja tähän polaariseen tulkintaan epäedullisuuden sävyn yhdistää eksplisiittisesti myös KS (s. v. *epäillä*). Esimerkki (11) kuitenkin havainnollistaa, että myös kieltosuuntaisuus ja evaluoiva negatiivisuus voivat yhtyä. Tällöin tulkinta on siis kiellon implikaatio; kyseenalaistus viestii vertautumispiesteensä kautta samalla tyytymättömyyttä. Se, että evaluoiva kielteisyys liittyy implikaationa kieltoon, ehkä myös selittää, miksi kielteistä sävyä ei ole erikseen mainittu sanakirja-artikkelissa tässä yhteydessä; sitä pidettäneen maininnanarvoisena vain myöntösuuntaisen tulkinnan kohdalla, koska tällöin ilmauksessa ei ole muuta negatiivista.

Kiellon ja evaluoivan kielteisyyden yhteys näkyy *epäillä*-lekseemeissä myös siinä, kuinka täydennyksen konnotaatiot usein ohjaavat konstruktion polaarista tulkintaa: Etenkin aineistoni NP-konstruktioissa toistuu systemaattisesti kuvio, että positiiviseksi arvoitettava täydennys aktivoi kieltosuuntaisen tulkinnan, kun taas negatiivisen arvon saava täydennys ohjaa myöntösuuntaisuuteen (artikkeli I: 16–17; ks. asetelmaa 3 luvussa 3.2.2). Kutsun tätä yhteyttä evaluoivan kielteisyyden kehäksi (asetelma 8; vrt. artikkeli I: 17), ja havainnollistan sitä tässä esimerkillä, joka näyttää lisäksi, että episteeminen ja evaluoiva arvio voivat tulla eri lähteistä, jos koko lausuman käsitteistäjä ja epäilemisen käsitteistäjä ovat eriviitteisiä.¹⁰⁷ Esimerkissä (26) *epäillä*-verbin käsitteistäjä R. S. ei usko ensipersonaisen kertoja-käsitteistäjän mahdollisuuksiin, mutta R. S.:n ei voi väittää pitävän auttamismahdollisuuksia toivottavina kotekstin perusteella (esim. *yritti lannistaa*).

- (26) Toisinaan Ranjit Singh **epäili** mahdollisuuksiani auttaa liikettä, johon hän itse kuului. Hän yritti lannistaa minut, saada minut kääntymään pois tieltä, jota hän itse kulki. (Maan tytär, 1991, ns)

Esiintymän tulkinta kieltosuuntaiseksi perustuu silti ainakin osittain täydennyksen e-positiivisuuteen, joka kytkeytyy nähdäkseni niin lausuman käsitteistäjän preferensseihin kuin sanojen *mahdollisuus* ja *auttaa* yleisiin positiivisiin konnotaatioihinkin.

¹⁰⁷Tyypillisesti täydennyksen totuudellisuutta ja sen toivottuutta arvioidaan samasta *epäillä*-verbin käsitteistäjän näkökulmasta, ja tällaisiin tapauksiin keskityn myös artikkeleissa.

Asetelma 8. Evaluoivan kielteisyyden kehä

ESIMERKKI	TÄYDENNYKSEN KONNOTAATIO	POLAARINEN TULKINTA	EPÄILLÄ-KONSTRUKTION EVALUOIVA TULKINTA
<i>Epäilen miehen rehellisyyttä</i>	<i>rehellisyys</i> e-positiivinen	kieltosuuntainen ($\Rightarrow -$) 'ei varmaan ole rehellinen'	e-negatiivinen 'e-pos. ominaisuus ei varmaan ole totta'
<i>Epäilen väärinkäytöksiä</i>	<i>väärinkäytös</i> e-negatiivinen	myöntösuuntainen ($\Rightarrow +$) 'väärinkäytöksiä on varmaan tapahtunut'	e-negatiivinen 'e-neg. skenaario on varmaan totta'

Evaluoivan kielteisyyden kehä koskee yhtä lailla *epäily(s)*-nominien elatiivitäydennyksiä (esim. *epäilyksiä toimijan riippumattomuudesta* (e-pos; $\Rightarrow -$), *epäilyt laiminlyönnistä* (e-neg; $\Rightarrow +$); artikkeli IV: 228). Yleisesti ottaen se havainnollistaa, että *epäillä*-konstruktioiden e-kielteisyyden analysissa on käytännössä kaksi tasoa: täydennyksen evaluoiva tulkinta, joka voi motivoitua lekseemin yleisistä tai esiintymäkohtaisista konnotaatioista (ja myös ohjata esiintymän polaarista suuntaa), sekä tähän suhteutuva epäilemisen evaluoiva tulkinta, joka kytkeytyy aina johonkin esiintymän käsitteistäjätasoon – tyyppillisesti *epäillä*-lekseemin käsitteistäjään.

E-kielteisyyden kehä näyttää, että NP-konstruktioiden verbin kieltomerkitys ja täydennyksen e-kielteisyys hylkivät toisiaan: mikäli täydennys saa negatiivisen arvon, ei tätä yleensä kyseenalaisteta vaan ilmaistaan sen todennäköisyyttä.¹⁰⁸ Mekanismi ilmentää toisaalta vahvaa kiellon e-kielteisyysimplikaatiota: kieltosuuntainen konstruktio ei voi kovin luontevasti saada positiivista tulkintaa (*?epäilen näitä väärinkäytöksiä* 'hienoa: ei ole väärinkäytöksiä'). Toisaalta näkyviin tulee se, että *epäillä*-lekseemillä voidaan ilmaista evaluoivaa negatiivisuutta ilman, että ilmaukseen sisältyy kieltomerkitystä. Ilmaukseen mahtuu siis lopulta vain yksi negatiivinen: joko epäilemisen kieltosuuntaisuus (joka samalla implikoi e-kielteisyyttä) tai täydennyksen negatiivinen konnotaatio, joka myöntösuuntaisuuteen yhdistyessään antaa konstruktiolle e-kielteisyyden sävyn. Toisin sanoen kieltosuuntaisuus ”vesittää” täydennyksen positiiviset konnotaatiot (*epäilen miehen rehellisyyttä*), mutta myöntösuuntaisuudella ei luonnollisestikaan ole vastaavaa vaikutusta negatiivisiin konnotaatioihin (*epäilen väärinkäytöksiä*).

¹⁰⁸ Yhteys ei ole ehdoton, sillä *epäillä*-konstruktion polaariseen tulkintaan vaikuttaa vahvasti myös täydennyslausekkeen tunnistettavuus (ks. lukuja 3.2.2 ja 5.1.1): mikäli evaluoivalta tulkinnaltaan negatiivinen täydennys on kontekstissa selvästi tunnistettava asia, on tulkinta kieltosuuntainen. Asetelma on kuitenkin erittäin harvinainen, ja seuraavan esimerkin olen lisännyt aineistoon korpuksen ulkopuolelta: *Mitä tekee ihminen, joka on alkanut epäillä haluaan lopettaa elämä?* (KK, 2010, ns)

Negaation ja evaluoivan negatiivisuuden keskinäinen hylkiminen kertoo näennäisen paradoksaalisesti niiden samankaltaisuudesta. Huomautan artikkelissa I (s. 17), että ilmiö vastaa negatioprefiksien tendenssiä yhdistyä positiivisiin adjektiiveihin: esim. *unhappy* (vs. **unsad*), *epämiellyttävä* (vs. **epäinhottava*) (Horn 1989: 274–275; 1993: 44; Jespersen 1917: 144; Klima 1964; Marchand 1960: 152). Hakanen (1969: 104) on jopa esittänyt, että suomen *epä-* olisi tässä suhteessa germaanisten kielten vastineita negatiivisempi. VISK:n (§ 1630) mukaan *epä-*prefiksi muuntaa lekseemin merkityksen ”vastakkaiseksi *tai muuten negatiiviseksi*” (kursiivi lisätty), minkä tulkitsen viittaavaan juuri evaluoivaan kielteisyyteen. Kuitenkin yhtä lailla kuin *epäillä-*konstruktioidenkin tendenssi, ei tämäkään yhteys ole poikkeukseton, mistä esimerkkinä toimii lekseemi *epäitseks* (Zimmer 1964: 68; artikkeli I: 17). Toisin sanoen: vaikka kiellolla on taipumus tulkittua evaluoivasti kielteiseksi, ei tämä yhteys ole kiveen hakattu.

Kiellon ja evaluoivan tai affektisen kielteisyyden yhteys tulee esiin myös kiellon vahvistamisessa, johon käytetään toistoa ja polaaraisia aineksia, kuten *mitään*, *ollenkaan* ja *yhtään* (Kotilainen 2007a: 23, 37, 123; Tuppurainen 1991: 52; VISK § 1722). Se, että myös selkeää, 100-prosenttista kieltomerkitystä voi vielä vahvistaa, paljastaa, ettei tämä voimakkuuden vaihtelu koske ”numeerisesti” kiellon varmuutta, vaan ennemminkin vaikuttaa pragmaattisella tasolla (Kotilainen 2007a: 38). Ilmaus ”voimakas, jopa affektinen kieltö” (mts. 36) viittaa siihen, että kun kiellon voimakkuuden looginen asteikko on täynnä, siirtyy vahvistamisen vaikutus affektin puolelle.¹⁰⁹ Vaikka käytänkin kieltohakuisia elementtejä analyysissäni ennen kaikkea *epäillä-*lekseimin kieltomerkityksen diagnoosivälineinä (ks. lukua 4.2.2), voi kieltoa vahvistavilla kieltohakuisilla ilmauksilla myös lisätä kieltosuuntaisen arvion voimakkuutta ja mahdollisesti myös implikaation kautta evaluoivaa kielteisyyttä (artikkeli I: 21).

5.2.2 KIELLON JA EVALUOIVAN KIELTEISYYDEN KÄSITTEELLINEN EROTTAMINEN

Monissa tutkimuksissa kiellon ja evaluoivan kielteisyyden kategoriat niputetaan yhteen, mikä on tähän mennessä nähtyjen yhtymäkohtien valossa täysin luontevaa. Esimerkiksi parataktisen kiellon käsittelyissä ei-toivottuus tai epäedullisuus (*undesirability*) luetaan usein samaan joukkoon muiden kieltomerkitysten kanssa (Horn 2010a; van der Wouden 1997; van der Wurff 1998). Käsitteellistä eroa ilmentävät kuitenkin e-kielteisyyden kategorian erilliset nimitykset, kuten *emotional negation* (Saury 2005: 115–117), *pragmatically negative* (Potts 2011) ja *e-negative* vs. *e-positive* (Cruse 1980; Horn 1989; nämä termit ovat käytössä myös tässä tutkimuksessa).

¹⁰⁹ Affektisuus on jopa siinä määrin kiinnittynyt kiellon vahvistuslekseemiin *mitään*, että sen käyttö ilman kieltoverbiä tulkitaan affektiseksi kielloksi (Kotilainen 2007a; 2012; Vilkkuna 2015: 481).

Keskeinen merkityksen ero on, että toisin kuin varsinainen kieltö, evaluoiva kielteisyys ei käännä totuusehtoja – tai tämän tutkimuksen käsittein *polaarista tulkintaa* päinvastaiseksi (Saury 2005: 116). *Epäillä*-sanueen tarkastelussa ilmiöiden käsitteellinen erottaminen on keskeistä siksi, että molemmat merkitykset voivat esiintyä samassa lekseemissä – ja erityisesti siksi, että etenkin toinen niistä varioi vastakohtansa kanssa (kieltö- ja myöntösuuntaisuus). Olisi siis epätarkkaa kutsua *epäillä*-esiintymää vain *kielteiseksi* täsmentämättä, onko kysymys polaarista suunnasta vai evaluoivasta tulkinnasta. Samasta syystä erotan artikkelissa III (s. 281–283) kieltömerkitystä ilmentävän parataktisen kiellon (esim. *epäilen, ettei tämä onnistu 'ei varmaan onnistu'*) kielteisesti evaluoivasta täydennyksen kiellosta, joka ei kuitenkaan käännä ilmauksen polaarisuutta (esim. *lääkäri epäili, ettei jalassa vaan olisi kuolio 'ehkä on kuolio, mikä ei ole toivottavaa'*, ks. artikkelin III esim. 20). Vastaavat ilmaukset luetaan monissa tutkimuksissa saman ilmiön piiriin (Horn 2010a; Iyeyri 2010; van der Wouden 1997).

Kiellon ja evaluoivan kielteisyyden käsitteellistä eroa voidaan vielä tähdentää niiden suhteella näkökulmaisuuuteen. Kognitiiviseen merkityskäsitykseen kuuluu ajatus kielellisen merkityksen läpäisevästä perspektiivisyydestä (ks. lukua 2.1.2.1), mutta näkökulman keskeisyys kielenilmauksen tulkinnassa voi silti vaihdella. Evaluoiva kielteisyys onkin kieltöä vahvemmin kytköksissä käsitteistäjän näkökulmaan. Neutraali kieltömerkitys on periaatteessa mahdollista tulkita objektiivisesti suhteessa johonkin kielenulkoiseen asiointilaan (esim. *pihassa ei ole autoa*), vaikkakin tarkastelu lähestyy tällöin epäilyttävästi totuusehtosemanttista tulokulmaa; kognitiivisesti realistinen merkityksen kuvaus ei toki redusoidu siihen, vastaako lause maailmassa havaittua tilannetta vai ei. Evaluoivan kielteisyyden tulkinnan riisuminen sen perustana olevasta käsitteistäjän näkökulmasta ei kuitenkaan ole vain ristiriidassa kognitiivisen merkityskäsityksen kanssa, vaan se on käytännössä mahdotonta. Tähän viittaa edellä mainittu evaluoinnin subjektiivisuus (Larjavaara 2007: 448).

Kun kiellon ja e-kielteisyyden näkökulmaisuuutta tarkastellaan *epäillä*-lekseemeissä, huomataan, että myös kieltösuuntaisuus on kytköksissä käsitteistäjän näkökulmaan. Tämä vertautuu Lyonsin (1977: 797–798) **subjektiiviseen episteemiseen modaalisuuteen** eli ilmauksiin, jotka kuvaavat yksilön¹¹⁰ subjektiivista arviota sitoutumisestaan sanotun totuudellisuuteen. Tämä tulkinta voi syntyä kieliopillisen modaali-ilmauksen käytöstä (*may be, 'minusta voi olla*), mutta arvion subjektiivisuus voidaan myös eksplikoida leksikaalisin keinoin (esim. *I doubt, I'm inclined to think*, mp.), mistä juuri on kyse *epäillä*-lekseemeissä.¹¹¹ Edelleen kuitenkin kieltösuuntaisuuden ja e-

¹¹⁰ Lyonsin (mp.) alkuperäisessä muotoilussa tämä on *puhuja (speaker)*, mutta vain puhujaan viittaminen rajaa ilmiön liian kapeaksi (Kockelman 2004: 129; vrt. Potts 2007: 173–176).

¹¹¹ Traugott (1989) huomauttaa, että episteemisuuden täysi objektiivisuus on kielenkäytössä illuusio, jolloin tässä on kyse vahvasti subjektiivisesta episteemisyydestä, joka rinnastuu subjektiivisuuden jatkumolla heikosti subjektiiviseen.

kielteisyyden merkitysten välillä on ero suhteessa arvion kohteeseen, sillä episteemisen arvion kohde on objektiivisemmin havaittavissa (mikäli se on vain ajallisesti saavutettavissa): esimerkiksi lausuman *epäilen, ettei huomenna paista aurinko* arvioiman asiantilan totuudellisuus on lausumahetkellä tavoittamattomissa, mutta arvion mahdollinen osuminen oikeaan on tarkistettavissa seuraavana päivänä (vrt. objektiiviseen evaluointiin, Larjavaara 2007: 448). Sen sijaan se, onko ilmaus myös evaluoivasti kielteinen, ei paljastu objektiivista todellisuutta tarkkailemalla, vaan vain tuntemalla käsitteistäjän preferenssit (vrt. Hakanen 1969: 104–106). Toisin sanoen konstruktion kieltoisuuntaisuus voi paljastaa käsitteistäjän näkökulman, mutta e-negatiivisuuden tulkinta edellyttää taustalleen käsitteistäjän tai konventionaalistuneen, arvoihin kytkeytyvän näkökulman tuntemista.

5.2.3 KIELTO JA EVALUOIVA KIELTEISYYS KIELEN PERUSFUNKTIODEN PEILINÄ

Laajemmassa kontekstissa kielto ja evaluoiva kielteisyys heijastavat kielen kahden perusfunktion eroa, jotka Sperber (1930 [1923]: 37; käännös: L. Hakulinen 1999 [1933]: 27) on tiivistänyt seuraavasti: ”[S]analla on kielen elämässä kaksinainen funktio: se ei ole puhujalle ainoastaan keino ajatusten ilmaisemiseksi toisille yksilöille, vaan se on vähintään yhtä suuressa määrin keino affektien purkamiseksi.”¹¹² Kielen käyttö ei toki tyhjene kahteen funktioon, mistä osoituksena ovat monet hienojakoisemmat jäsennykset Bühleristä (1934) ja Jakobsonista (1960) alkaen (Lyons 1977: 52–54; ks. myös Alba-Juez & Thompson 2014: 5). Tässäkin yhteydessä on huomattava, että yksilökeskeisen affektien purkamisen (*ekspressiivinen funktio*) lisäksi ajatusten ilmaisulle (*deskriptiivinen*) tärkeä vastinpari on kielen *sosiaalinen*, esimerkiksi toisiin vaikuttamisen funktio (Lyons 1977: 50–56). Sosiaalinen ja ekspressiivinen funktio erottuvat kuitenkin selvemmin deskriptiivisestä funktiosta kuin toisistaan, joten ne on myös mahdollista niputtaa yhteen esimerkiksi käsitteen *interpersoonainen* alle (mts. 55).¹¹³ Tätä kahtiajakoa onkin kutsuttu nimellä *The theory of Great Divide* (Ullmann 1962: 128; ks. myös Odgen & Richards 1923: 148–149), ja väljästi samaa jakoa ilmentävät esimerkiksi seuraavat käsiteparit: *referentiaalinen* vs. *ekspressiivinen/emotiivinen* (Ochs & Schieffelin 1989: 11; Odgen & Richards 1923), *looginen* vs. *emotiivinen* (Ullmann 1962: 116–140) ja *konstatoiva* vs. *volitionaalinen* (Stern & Stern 1987

¹¹² Sperberin ajattelu pohjautuu freudilaiseen psykologiaan, jolloin affektien purkaminen samastuu konkreettisesti viettienergian purkautumiseen (mts. iv; ks. myös Sperber 1912). Ajatusta sanan ja kielen kaksoisroolista voi kuitenkin kannattaa myös väljemmin sitoutumatta tiukasti sperberiläiseen affekti-teoriaan (L. Hakulinen 1999 [1933]: 33).

¹¹³ Esimerkiksi Löbner (2013: 36) argumentoi funktioiden erottamisen puolesta. Hän kuitenkin rajaa sosiaalisen funktion tiukasti sosiaalisiin suhteisiin viittaaviin ja kanssakäymistä jäsentäviin kielen-ilmauksiin (mts. 28–31).

[1928]: 267). Arkikokemuksen ja psykologian puolella dikotomiaa (interpersoonaisen funktion yksilöpsykologiaan painottuen) edustavat käsiteparit *järki* vs. *tunne*, *kognitio* vs. *emootio* (Lutz 1988: 55–56; Malrieu 1999: 54) sekä *mieli* vs. *sydän* (*mind* vs. *heart*, Ochs & Schieffelin 1989: 22).¹¹⁴ Karkeistaen voidaan siis ajatella, että kieltomerkitys ja e-kielteisyyden semantiikka, jossa kieltäminen on järkä ('ei ole totta') ja evaluoiva kielteisyys tunne ('en pidä siitä').

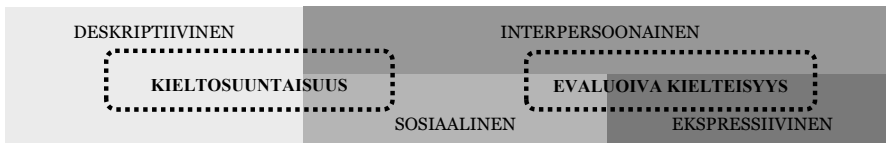
Tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että kielen interpersoonainen funktio on deskriptiivistä funktiota ensisijaisempi niin yksilön kielen kehityksen kuin kielen alkuperäisen synnynkin kannalta. (Alba-Juez & Thompson 2014: 5; Dimroth 2010: 42; Heinemann 1944: 138; Jespersen 1925: 423–433; Lyons 1977: 56, 826; Malrieu 1999: 56; Odgen & Richards 1923: 149; Sperber 1930 [1923]: 37; Wierzbicka 1996: 64). Myös esimerkiksi kiellon omaksumistutkimuksissa on todettu laajalti, että torjuva eli ns. esilooginen 'en halua' -kielto (*rejection*) kehittyy lapsilla ennen neutraalia tai "loogista" lausekieltoa (Dimroth 2010: 42; Heinemann 1944: 138; Stern & Stern 1987 [1928]: 235, 267; Wierzbicka 1996: 64). Lapsen kielen kehitysnäkökulmasta päästään myös siihen, että kielen pääfunktioista juuri deskriptiivinen erottaa selvimmin ihmiskieliä muiden eläinlajien viestinnästä (Lyons 1977: 56; Stern & Stern 1987 [1928]: 126; Verhagen 2005: 8–9; ks. myös Korhonen 1993: 177–187). Kun siis Horn (2010b: 1) johdattelee negaatioaiheisiin toteamalla, että kieltäminen erottaa ihmiskielet eläinten kommunikaatiosta, on korosteisesti kyse nimenomaan propositioihin kohdistuvasta, ns. loogisesta kiellosta – ei affektisesta torjunnasta, johon monet eläimetkin lienevät kykeneviä (*logical* vs. *prelogical negation*, Heinemann 1944; de Swart 2009; Tottie 1982: 96–97; 1991: 22–23).

Kiellon kutsuminen loogiseksi ei tarkoita silti, että se yhtyisi yksioikoisesti logiikan kieltoon (ks. lukua 4.1). Määrite eksplikoi vain eron affektiseen tai evaluoivaan kielteisyteen. Verhagen (2005) painottaa erityisesti eroa logiikkaan ja totuusehtosemantiikkaan käsitellessään lausekiellon ja leksikaalisen kiellon (ks. lukua 4.2.2) kontekstisuhteiden eroa ja argumentoidessaan sen puolesta, että negation – tai tarkemmin juuri lausekiellon – funktio ei ole ensisijaisesti kielen ja maailman välisen vastaamattomuussuhteen ilmaisu (deskriptiivinen funktio) vaan kognitiivinen koordinointi puhujan ja kuulijan välillä (mts. 28, 41). Tämä kytkeytyy edellä käsiteltyyn lausekiellon kontekstisidonnaisuuteen (luku 4.3): lausekielto avaa diskurssiin kaksi mentaalista tilaa (kielto ja myönteinen vastine) ja koordinoi niihin suhtautumista käsitteistyksen subjektin alueella (mts. 49–50; ks. lukua 2.1.2.1). Verhagenin analyysi asettuu osaksi argumentatiivisuuden teoriaa (mts. 1–27; Anscombe & Ducrot 1989), jonka mukaan kielen ensisijainen interpersoonaisuus ja toisiin vaikut-

¹¹⁴ Viime vuosikymmeninä neuropsykologiassa ja -biologiassa (esim. Okon-Singer ym. 2015; Schulkin ym. 2003: 19–20) on kyseenalaistettu jyrkkä jako näiden välillä (ks. myös Kockelman 2004: 131), eikä funktioiden erojen tunnistaminen tarkoitaakaan niiden ehdotonta erillisyyttä toisistaan, kuten kiellon ja evaluoivan kielteisyysyhtymäkohdatkin osoittavat.

tamisen funktio heijastuu myös monien ilmausten, kuten ns. argumentatiivisiin operaattoreihin lukeutuvan lausekiellon konventionaaliseen merkitykseen (Verhagen 2005: 41; vrt. Fuoli 2018: 236–237). Kieltosuuntaisen *epäillä*-konstruktion voi tulkita olevan korostetusti vuorovaikuttajien välistä koordinaatiota, sillä niissä näkökulman lähde on usein eksplisiittisesti läsnä (*epäillä*-lekseemin käsitteistäjä) ja lisäksi konstruktiolla ilmaistun arvion epävarmuus jättää ilmaukseen liikkumatilaa keskinäisen yhteisymmärryksen suhteen.

Mutta kuinka kielen eri funktiot lopulta erottavat kieltoa ja e-kielteisyyttä, jos *epäillä*-konstruktioiden kieltosuuntaisuudenkin perusmerkitys on interpersonainen? Ristiriitaa ei synny, kun lähtökohdaksi otetaan dikotomian sijaan kolmijako kielen deskriptiiviseen, sosiaaliseen ja ekspressiiviseen funktioon: *epäillä*-konstruktioiden kieltosuuntaisuudessa voivat yhdistyä näistä kaksi ensimmäistä, kun taas evaluoivan kielteisyyden ilmaisussa kaksi jälkimäistä (kuvio 3). Harvat ilmaukset edustavatkaan vain yhtä funktiota (Lyons 1977: 52) ja nyt nähdään, että lisäksi merkityksen eri puolissakin voi yhdistyä useita funktioita: kun *epäillä*-konstruktiolla kyseenalaistetaan, on yhtä aikaa tarkoitus esittää epävarma paikkaansapitämättömyysarvio propositiosta ja mahdollisesti kutsua kuulijaa/lukijaa arvioimaan asiaa. Konstruktion evaluoiva negatiivisuus taas heijastaa *epäillä*-lekseemin käsitteistäjän toiveita, mikä ilmentää ennen kaikkea ekspressiivistä funktiota. Käsitteelin luvussa 4.4.1 ei-toivottuuden ei-direktiivisyyttä; *epäillä*-lekseemeillä ei pyritä vaikuttamaan toiveen toteutumiseen (tai toiveenvastaisuuden toteutumattomuuteen) toisten ihmisten kautta, joten merkityksen sosiaalinen ulottuvuus ei ole kovin vahva. Voidaan kuitenkin ajatella, että preferenssien (vastaisuuden) ilmaus, kuten kieltokin, kutsuu kuulijaa/lukijaa jollain tavoin huomioimaan tämän näkökulman. Suorimmin nämä funktiot ilmenevät nähdäkseni *epäillä*-verbin ensipersonaisessa käytössä.

Kuvio 3. Esimerkki *epäillä*-konstruktioiden kieltosuuntaisuuden ja evaluoivan kielteisyyden suhteesta Lyonsin (1977) kielen funktioihin

Yllä todettu kielen interpersonaisen funktion ensisijaisuus ohjaa ajattelemaan, että evaluoiva negatiivisuus on kenties ollut mukana *epäillä*-lekseemien tulkinnoissa niiden käytön varhaisvaiheista alkaen (Vanhan kirjasuomen korpuksen perusteella *epäily*-nominin käyttö ulottuu myös vanhaan kirjasuomeen saakka). Tätä ajatusta tukee myös aineistoni, jossa kieltosuuntaiseen tulkintaan on usein luontevaa tulkita sisältyvän jonkinlaisen e-kielteisyyden sävyn. Varsinaisen negaation myöhäsyntyisyys ei kuitenkaan sovellu

epäillä-sanueen diakroniaan, vaan on todennäköistä, että molemmilla kielteisyiden puolilla on ollut *epä*-kannasta motivoituen osansa näiden lekseemien tulkinnoissa alusta alkaen (vrt. Hakanen 1969: 96–97).

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Edellisissä luvuissa on tullut esiin jo yksittäisistä kysymyksistä avautuvia jatkotutkimussuuntia. Johdanto-osan loppuksi on aika tarkastella tämän väitöskirjatutkimuksen antia ja tulosten sovellettavuutta myös laajemmin. Tutkimalla epäilemisen merkitystä olen ensinnäkin valottanut autoantonyymisten eli itsevastakohtaisten *epäillä*-verbin ja nominijohdosten *epäily* ja *epäily* merkityskäyttäytymistä sekä synkronisesti että verbin tapauksessa myös diakronisesti. Tutkimus vastaa siis siihen, kuinka *epäillä*-lekseemejä käytetään (ja on käytetty) eli mikä on (ollut) epäilemisen merkitysnormi kieliyhteisössämme. Keskeinen havainto on, että vahvoista tendensseistä huolimatta tämä normi elää ja on vahvasti kytköksissä yksittäisen esiintymän ko(n)tekstipiirteisiin, mikä havainnollistaa kouriintuntuvasti merkityksen dynaamista luonnetta. Tämän vuoksi myös yksittäisen esiintymän monitulkintaisuus ja väärinkäsitykset ovat periaatteessa mahdollisia – etenkin jos riittävää ko(n)tekstia tarkoitettulle tulkinnalle ei ole tarjolla. Kaiken kaikkiaan tutkimus kuitenkin toimii todisteena siitä, kuinka ainakin kirjoitetussa kielessä kielenkäyttäjät hallitsevat (todennäköisesti enimmäkseen tiedostamattaan) melko monisyiset ja hienovaraiset epäilemisen polaariseen suuntaan vaikuttavat ko(n)tekstivihjeet (eli merkityksen rajaajat), niin että potentiaalisesti ongelmallisten *epäillä*-lekseemien käyttö ja tulkinta on yleensä varsin vaivatonta. Mahdollisia ymmärrysvaikeuksia voitaisiin kuitenkin tutkia vielä esimerkiksi puhutun kielen aineistoista. Lisäksi esimerkiksi kyselymetodeilla voitaisiin kenties pureutua siihen, missä määrin – ja kuinka kieliyhteisössä jaetusti – *epäillä*-verbi on neutraalistumassa e-kielteisyyden tulkinnoista (ks. luku 4.4.1; artikkeli I: alaviite 9).

Epäillä-lekseemien merkityskuvauksen myötä olen tuonut myös fennistiseen kirjallisuuteen *autoantonymian* käsitteen. Tutkimuksen keskeistä antia on ennen kaikkea tämän herkästi kielen kuriositeetiksi jäävän ilmiön nostaminen kontekstuaalisen merkitysanalyysin kohteeksi: käsittelemällä autoantonymiaa käyttöpohjaisessa viitekehyksessä ja analysoimalla eri ko(n)tekstuaalisten osatekijöiden yhteispelinä rakentuvaa merkitystä tutkimus nostaa tämän polysemian reuna-ilmion osaksi kielen luonnollisen monimerkityksisyyden kuvausta.

Yksi tutkimuksen keskeinen linja on ollut *epäillä*-lekseemien syntaktis-semanttinen kahtalaisuus (sisältö- ja kohdeskeema), joka selittää keskeisesti niiden polaarista kaksihakmotteisuutta ja polaarisen suunnan määrittymistä esiintymäkohtaisesti. Olen avannut skeemojen keskeisiä ominaisuuksia luvussa 3.2.2 ja tiivistänyt niiden osatutkimuskohtaisen käsittelyn luvussa 5.1. Toinen olennainen tutkimusta läpäisevä teema on polaarisen kaksihakmotteisuuden toiseen varianttiin, kieltosuuntaisuuteen, sisältyvän kieltomerkityksen ja *epäillä*-lekseemeihin usein assosioituvan evaluoivan kielteisyyden keskinäi-

nen dynamiikka. Tätä aihetta taustoitin luvussa 4 ja käsittelin tutkimustulosten valossa edellä luvussa 5.2. Nämä tutkimuksen päälinjat luovat pohjan, jota voidaan ensinnäkin soveltaa *epäillä*-sanueen muihin lekseemeihin (ks. alaviitettä 4). Esimerkiksi *-minen*-johdosta voitaisiin lähestyä siitä artikkelissa IV tekemästäni huomiosta käsin, että nominin verbimäinen merkitys mahdollistaa kieltosuuntaisen tulkinnan (ks. asetelmaa 7 luvussa 5.1.4). On siis oletettavaa, että verbistä vain vähän eriytynyt *-minen*-johdos olisi tyypillisesti kieltosuuntainen. Haku *epäily(s)*-nominien analyysissa käyttämästäni HS.fi-korpuksesta osoittaa toisaalta, että molemmat tulkinnat ovat tällekin johdokseksi mahdollisia:

- (27) [K]irjoittajan pointti lienee ollutkin se että terrorismi ja rikokset yleensä ottaen ovat mormonien tekemänä niin paljon harvinaisempia, ettei sellaisen epäileminen ensimmäisenä tule mieleen. (HS.fi)
(*sellainen* 'että mormonit olisivat terrorismin tai rikosten takana'; ⇒ +)
- (28) Jo nykyisellään elämme tilanteessa, jossa joidenkin "totuuksien" epäileminen eriävillä mielipiteillä on tuomittavaa. (HS.fi)
(*totuudet eivät ehkä ole totta*'; ⇒ -).

Esimerkit (27) ja (28) ovat kuitenkin HS.fi-korpuksen ainoat *epäileminen*-käytöt, joten johdoksen polaarisuuden tarkempi analyysi vaatii muiden, laajempien aineistojen käyttöä. Toisaalta *epäileminen*-esiintymien niukkuus HS.fi-aineistossa osoittaa, että ainakin kotimaan uutisoinnissa ja uutisia koskevilla keskusteluissa tässä tutkimuksessa tarkastelluilla *epäily(s)*-nominilla ja niiden tulkinnoilla on keskeisempi rooli.

Mainittujen tutkimuksen päälinjojen (skeemat sekä kieltö ja kielteisyys) sovellettavuus ei rajaudu lopulta ainoastaan *epäillä*-sanueeseen, vaan niitä voidaan hyödyntää kielioppi- ja merkitysanalyysissa laajemminkin. Päätänkin nyt tutkimuksen johdanto-osan arvioimalla yllämainittujen kahden päälinjan yleisempää tutkimuksellista antia.

Olen kehittänyt syntaktis-semanttiset skeemat nimenomaan *epäillä*-verbin polaarisuuden kaksihakotteisuuden analyysiin, jolloin kohdeskeema sisältää väistämättä *epäillä*-lekseemin inherentin kiellon ja sisältötäydennys eksplikoi käsitteistäjän epäily(kse)n eli on tyypillisesti propositioviitteinen. Huomautan kuitenkin skeemojen kehittyessä, että ne ovat sovellettavissa myös yleisemmin eri predikaattien täydennysten tulkintaan: täydennysten kyky joko tuoda diskurssiin uusi sisältötulkintainen elementti tai kielentää jokin tunnistettava elementti, johon pääverbillä reagoidaan, on laajempi ilmiö (ks. artikkelin I alaviitettä 7; artikkeli III: 267).¹¹⁵ Sovellettavuutta tukevat osoitta-

¹¹⁵ Sen sijaan täydennyskonstruktiot (esim. [*epäillä* & NP-objekti]) rajautuvat *epäillä*-lekseemin väistämättä sisältävinä tämän tutkimuksen aiheen piiriin. Täydennyskonstruktion käsite sinällään on toki yleisempi.

mani yhteydet toisaalta J. Leinon (1999) viittaaviin ja kuvaileviin *että*-lauseisiin (ks. lukua 5.1.1) ja toisaalta Pajusen (2001) 'mielestä maailmaan' ja 'maailmasta mieleen' -komplementtityyppeihin (ks. lukua 3.2.2). Kokoan asetelmaan 9 jaottelujen käsitteiden vastaavuudet, vaikkakaan en tarkoita niiden yhtenevän täydellisesti.

Asetelma 9. Tutkimuksen kohde- ja sisältötäydennysten yhteydet J. Leinon (1999) ja Pajusen (2001) komplementtiluokitteluihin

J. LEINON (1999) ETTÄ-TÄYDENNYSTEN JAKO	EPÄILEMISEN SYNTAKTIS-SEMANTTISTEN SKEEMOJEN TÄYDENNYKSET	PAJUSEN (2001) MENTAALIVERBIEN KOMPLEMENTTITYYPIT
kuvaileva <i>että</i> -lause • parafraasi 'niin, että'	sisältö • uusi / indefiniittinen • e-negatiivinen	'mielestä maailmaan' -komplementti • ajattelutoiminnan tulos
viittaava <i>että</i> -lause • eksistentiaalisesti presupponoitu • parafraasi 'se, että'	kohde • tunnistettava / definiittinen • e-positiivinen	stimulus-tyyppinen 'maailmasta mieleen' -komplementti • diskurssidependentti

Kaikilla näillä luokitteluilla on oma sovelluskohteensa rajaus: Leinon jako koskee subjekti- ja etenkin objektitulkintaisia *että*-lauseita ja Pajusen kategoriat mentaaliverbien komplementteja. Tämän tutkimuksen skeemajaon laajemman soveltamisen kannalta olennaisia ovat kuitenkin luokittelujen yhtymäkohdat, joista keskeisin on se, että asetelman järjestyksessä toinen jäsen (viittaava, kohde, stimulus) edeltää *diskurssin maailmassa* predikaatin kuvaamaa prosessia. Leino (mas. 44–47) viittaa tähän käsitteellä *eksistentiaalinen presuppositio* ja Pajunen (mts. 313) Noonaniin (1985: 116–117) viitaten käsitteellä *diskurssidependenssi*. Itse olen analysoinut ennen kaikkea täydennyksen tunnistettavuutta kontekstissaan. Ilmiöt eivät ole identtisiä, mutta käytännössä tulkintaa samaan suuntaan ohjaavia.

Skeemojen laajemman soveltamisen kannalta mielenkiintoista on, että aiemmissa luokitteluissa eksistentiaalinen presuppositio ja diskurssidependenssi yhdistyvät vahvasti faktiivisuuteen (J. Leino 1999: 40, 42; Pajunen 2001: 313). Usein tämä yhteys päteeikin (esimerkiksi emotioverbeillä, Pajunen mp.), mutta tässä tutkimuksessa nousee vahvasti esiin kohdeskeeman ja inherentin kiellon yhteispeli: Täydennyksen tunnistettavuus diskurssissa ei edellytä sen kuvaaman asiailman totuudellisuutta, vaan ennen kaikkea mahdollistaa kyseenalaistavan reagoimisen siihen. Leinon (1999: 46) mukaan täydennyksen faktiivinen presuppositio syntyykin vain, jos se viittaa suoraan asiailmaan; sen sijaan kun eksistentiaalinen presuppositio kohdistuu proposition tai ajatuksen kielennykseen, syntyy tulkinta tämän abstraktin entiteetin olemassaolosta diskurssissa (mas. 44; Lambrecht 1994: 78) – eli käytännössä täydennyksen tunnistettavuustulkinta. Tutkimuksen skeemajaottelu tuo siis näkyväksi sen, että tunnistettavuus tai proposition eksistentiaalinen

presuppositio on myös inherentisti kielteisten verbien täydennysten ominaisuus. Analyysini osoittaakin, kuinka mahdollisella predikaattikohtaisella sisältö- ja kohdetäydennyksen vaihtelulla on eri tason vaikutus inherentisti kielteisten kuin ei-kielteisten verbien käytössä; ensimmäisissä skeeman muutos kääntää myös täydennyksen polaarisuuden, kun taas jälkimmäisissä kyse on hienovaraisemmasta tulkinnanvaihtelusta. Juuri inherentisti kielteisten predikaattien syntagmaattiseen käyttäytymiseen tässä tutkimuksessa kehitetyt skeemat ovatkin nähdäkseni suorimmin sovellettavissa (artikkelissa III annan esimerkit verbeistä *kiistää* ja *kieltää*). Yhteys Pajusen (1999) kategorioihin antaa kuitenkin viitteen skeemojen soveltumisesta myös yleisesti mentaaliverbien eli propositioargumentin mahdollistavien verbien analyysiin (ks. mts. 24, 367–368).

Kohde ja *sisältö* ovat molemmat termeinä hyvin yleisiä ja monimerkityksisiä, mikä on otettava huomioon niiden sovellettavuuden arvioinnissa. Ensimmäkin toiminnan 'kohde' voi olla muutakin kuin tässä tutkimuksessa määritellyn kohdeskeeman mukainen argumentti: esimerkiksi Pajusella (2001: 309) se on mainittujen täydennystyyppien yläkäsite (vrt. myös perinteisiin objektiluokkiin, P. Leino 1991: 37–38). Toisekseen millä tahansa kielellisellä ilmauksella on 'sisältö', ei vain esimerkiksi kognitiverbin objektilla. *Sisältö* terminä voi olla soveltamisen kannalta toisaalta myös liian rajattu, sillä esimerkiksi inherentisti kielteisen *estää*-verbin kuvaaman prosessin eksplikointi olisi sisältöä paremmin tulkittavissa esimerkiksi estämisen intentioksi tai tulokseksi. Joka tapauksessa verbi voi ainakin epämuodollisessa kielenkäytössä saada sisältöskemaansa vastaavan täydennyksen, jossa on parataktinen kielto: *Toivottavasti jengi nousee barrikadeille ja estää, ettei laki astu voimaan...* (Suomi24_2017). Kootusti voidaan siis todeta, että skeemojen nimitykset on tässä tutkimuksessa valittu ennen kaikkea epäilemisen kaksihakmotteisuuden havainnollistamista ajatellen, ja niiden toimivuus muissa konteksteissa on arvioitava erikseen.

Myös skeemojen määritelmiin (ei vain nimityksiin) liittyy spesifisti epäilemiseen viittaavaa ainesta: sisältötäydennyksen ominaisuudeksi osoitettu e-negatiivisuus ja kohdetäydennyksen e-positiivisuus selittävät luonnollisesti vain sellaisen lekseemin polaarista kaksihakmotteisuutta, jonka tulkintaan evaluoiva kielteisyyys yleensä kuuluu (ks. asetelmaa 8 luvussa 5.2.1). Evaluoivan tulkinnan ja polaarisen suunnan yhteys ei kuitenkaan rajoitu vain tutkiemiini *epäillä*-lekseemeihin. Vaikka perustelin luvussa 2.2.4 epäilemisen polaarisen kaksihakmotteisuuden erityisyyttä autoantonyymien joukossa, on myös muita lekseemejä, joiden polaarinen suunta vaihtelee kontekstuaalisesti juuri täydennyksen saaman arvon mukaan: tällaisia ovat havaintojeni perusteella ainakin verbit *arveluttaa* ja *epäillä*-sanueeseen kuuluva *epäilyttää* sekä verbi-ilmaus *olla huolissaan*. Seuraavat Google-hauilla löydettyt esimerkit havainnollistavat ilmiötä: täydennyksen e-positiivisuus (esim. b. *jaksaminen*, *kypsyys*, *lasten turvallisuus*) aktivoi kiellon implikaation, kun taas e-negatii-

visuus (esim. a: kontekstuaalisesti: *vanhaan malliin palaaminen, pakko-raportointi, alkoholin liika käyttö*) luo tulkinnan, että täydennyksen kuvaama asiointi on totta.

- (29) a. Kiinteistöpuolella vanhaan malliin palaaminen *arveluttaa*. (Talvikunnossapito)
'Vanhaan malliin palataan ja se ei ole hyvä.'
- (29) b. Jos jaksaminen *arveluttaa* (Kotona)
'Jos mietit: **en** ehkä jaksan.'
- (30) a. Pakko-raportointi verottajalle epäilyttää. (Kauppalehti)
'Verottajalle täytyy raportoida, ja se ei ole hyvä.'
- (30) b. Japanin YK-kypsäisyys epäilyttää. (Maailma.net)
'Japani **ei** ehkä ole kypsä YK:n [turvallisuusneuvoston pysyväksi] jäseneksi'
- (31) a. Läheiset ovat huolissaan alkoholin käytöstäsi. (Terveyskylä)
'huoli: käytät liikaa alkoholia ja se ei ole hyvä'
- (31) b. Tutkija on huolissaan lasten turvallisuudesta. (Päiväkodit)
'huoli: lasten turvallisuus **ei** ehkä ole kunnossa ja se ei ole hyvä'

Huolimatta esimerkkien (29)–(31) ja *epäillä*-verbin polaarisesta kaksihakmotteisuuden yhtymäkohdista, ilmiö ei näy lekseemien *arveluttaa*, *epäilyttää* ja *huolissaan* KS:n sanakirja-artikkeleissa, joissa annetaan vain e-kielteisyyteen viittaavia parafraseja ja esimerkkejä.¹¹⁶ Voikin osoittautua – kuten *epäilyttää*-verbin osalta tutkimuksen sanueen rajauksessa ennakkoin (alaviite 4) – että näillä lekseemeillä polaarisuus vaihtelu on käyttöalaltaan suppeampaa ja vähemmän huomiotaherättävää kuin tutkimuksen *epäillä*-lekseemeillä (vrt. KS s. v. *epäillä*) ja evaluoivaan negatiivisuuteen keskittyvä polaarisesti spesifioimaton käyttö yleisempää. Joka tapauksessa *epäillä*-sanueessa toimivan tulkintamekanismin näkyminen myös muissa yhteyksissä osoittaa, että kyseessä on esimerkki siitä yleisemmästä ilmiöstä, kuinka kulttuuriset arvot ohjaavat hienovaraisesti jokapäiväisen kielenkäytön merkitystulkintoja ja varsinkin huomaamattomia disambiguoituja. Koko ilmiön laajuus ja variaatio kutsuvat jatkotutkimusta.

Vielä on huomattava, ettei polaarisesta kaksihakmotteisuuden näkyminen muiden kielenainesten käytöissä edellytä sisältö- ja kohdeskeemojen toteutumista kokonaisuudessaan. Esimerkiksi täydennyksen tunnistettavuus/uutuus-oppositio ei ole väistämättä relevantti muille polaarisesti kaksihakmotteisille e-negatiivisille ilmauksille (kuten *arveluttaa*, *epäilyttää* tai *olla huolissaan*). Tämän tutkimuksen syntaktis-semanttisissa skeemoissa yhdistyy siis kaksi mahdollisesti eri suuntiin sovellettavissa olevaa ainesta: 1) erityisesti

¹¹⁶ *Arveluttaa*- ja *epäilyttää*-verbiin parafraseit viittaavat toisiinsa (KS s. v. *arveluttaa*, *epäilyttää*).

täydennyksen tunnistettavuuteen/uutuuteen perustuvat kohde- ja sisältöroolit ja näiden selitysvoima predikaattien polysemiassa ja syntagmaattisen käytäytymisen variaatioissa sekä 2) evaluoivan tulkinnan ja polaarisen suunnan kytkökset. Jälkimmäinen havainnollistaa tutkimuksessa esiin tullutta evaluoivan kielteisyyden ja polaarisen kieltomerkityksen yhteenkietoutunutta mutta käsitteellisesti eroteltavissa olevaa suhdetta. Tämä tutkimus on valottanut ilmiötä *epäillä*-lekseemien käytöstä avautuvista näkökulmista. Kielteisyyden – niin polaarisen kuin evaluoivankin – semantiikka ei silti luonnollisestikaan tyhjene tähän tarkasteluun, vaan näiden merkitysalueiden suhteessa, sisäisessä variaatiossa ja kielellisissä ilmenemismuodoissa riittää jatkossakin kiehtovaa tutkittavaa.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että *epäillä*-sanueen polaarisen käyttäytymisen kuvauksen lisäksi tämä tutkimus antaa aineksia ja lähtökohtia erilaisiin leksikaalisen disambigoinnin kysymyksiin sekä laajempien semanttisten ja kieliopillisten kysymysten tarkasteluun. Epäilemisellä on siis ehdottomasti merkitystä.

LÄHTEET

- 732/2015 = Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150732> – viitattu 6.7.2016.
- Achard, Michel 2007: Complementation. – Dirk Geeraerts & Hubert Cuyckens (toim.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* s. 782–802. Oxford: Oxford University Press.
- Achard, Michel 1998: *Representation of Cognitive Structures: Syntax and Semantics of French Sentential Complements*. Cognitive Linguistics Research 11. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Achard, Michel 1996: Perspective and syntactic realization: French sentential complements. – *Linguistics* 34 s. 1159–1198.
- Alba-Juez, Laura & Geoff Thompson 2014: The many faces and phases of evaluation. – Geoff Thompson & Laura Alba-Juez (toim.), *Evaluation in context* s. 3–23. Amsterdam: John Benjamins.
- Allwood, Jens 2003: Meaning potentials and context: Some consequences for the analysis of variation in meaning. – Hubert Cuyckens, René Dirven & John R. Taylor (toim.), *Cognitive Approaches to Lexical Semantics* s. 23–29. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Allwood, Jens, Lars-Gunnar Andersson & Östen Dahl 1988: *Logiikka ja kieli*. Suomentanut Paavo Siro. Helsinki: Yliopistopaino.
- Alomoush, Omar Ibrahim 2010: On linguistic aspects of auto-antonyms in Arabic. – *International Journal of Academic Research* 2(4) s. 408–413.
- Andersen, Henning 2008: Grammaticalization in a speaker-oriented theory of change. – Thórhallur Eythórsson (toim.), *Grammatical Change and Linguistic Theory. The Rosendal papers* s. 11–44. Linguistik Aktuell/Linguistics Today 113. Amsterdam: John Benjamins.
- Andersen, Henning 2006: Synchrony, diachrony, and evolution. – Ole Nedergaard Thomsen (toim.), *Competing models of linguistic change. Evolution and beyond* s. 59–90. Amsterdam: John Benjamins.
- Andersen, Henning 2001: Actualization and the (uni)directionality of change. – Henning Andersen (toim.), *Actualization. Linguistic Change in Progress* s. 225–248. Current Issues in Linguistic Theory 219. Amsterdam: John Benjamins.
- Anjum, Rani Lill 2013: *Paul Grice*. – Joose Järvenkylä & Ilmari Kortelainen (toim.), *Tavallisen kielen filosofia* s. 90–105. Suomentanut Joose Järvenkylä. Helsinki: Gaudeamus.
- Anscombe, Jean-Claude & Oswald Ducrot 1989: Argumentativity and informativity. – Michel Meyer (toim.), *From Metaphysics to Rhetoric* s. 71–87. Dordrecht: Kluwer.
- Antonyms-lista = Linger and Look -nettisivun Antonyms-lista.
Saatavilla: <http://www.lingerandlook.com/Words/Antonyms.htm>
– viitattu 1.3.2019.
- Aristoteles [1990]: *Metaphysik*. In der Übersetzung von Friedrich Bassenge. Berlin: Akademie-Verlag.
- Aristoteles [1994]: Tulkinnasta [De Interpretatione]. – *Aristoteles I* s. 39–58. Suomennokset ja selitykset Lauri Carlson. Helsinki: Gaudeamus.

- Auwers, Johan van der 2010: On the diachrony of negation. – Laurence R. Horn (toim.), *The Expression of Negation* s. 73–109. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Auwers, Johan van der 2009: The Jespersen Cycles. – Elly van Gelderen (toim.), *Cyclical change* s. 35–71. Amsterdam: John Benjamins.
- Barðdal, Johanna & Spike Gildea 2016: Diachronic Construction Grammar. Epistemological context, basic assumptions and historical implications. – Johanna Barðdal, Elena Smirnova, Lotte Sommerer & Spike Gildea (toim.), *Diacronic Construction Grammar* s. 1–49. Constructional Approaches to Language 18. Amsterdam: John Benjamins.
- Barlow, Michael & Suzanne Kemmer 2000 (toim.): *Usage-Based Models of Language*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bednarek, Monika 2008: Semantic preference and semantic prosody re-examined. – *Corpus Linguistics and Linguistic Theory* 4(2) s. 119–139.
- Bergs, Alexander & Gabriele Diewald 2009: Contexts and Constructions. – Alexander Bergs & Gabriele Diewald (toim.), *Contexts and Constructions* s. 1–14. Constructional Approaches to Language 9. Amsterdam: John Benjamins.
- Béziau, Jean-Yves 2012: The Power of Hexagon. – *Logica Universalis* 6 s. 1–43.
- Blank, Andreas 2003: Polysemy in the lexicon and in discourse. – Brigitte Nerlich, Vimala Herman, Zazie Todd & David Clarke (toim.), *Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language* s. 267–293. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Blank, Andreas 2001: *Einführung in die lexikalische Semantik für Romanisten*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Blomberg, Johan & Jordan Zlatev 2014: Actual and non-actual motion: why experientialist semantics needs phenomenology (and vice versa). – *Phenomenology and Cognitive Science* 13 s. 395–418.
- Bloomfield, Leonard 1935 [1933]: *Language*. British edition. London: Allen & Unwin.
- Boas, Hans C. 2013: Cognitive construction grammar. – Graeme Trousdale & Thomas Hoffmann (toim.), *The Oxford handbook of Construction Grammar* s. 233–252. Oxford: Oxford University Press.
- Boas, Hans C. 2005: Determining the Productivity of Resultatives. A Reply to Goldberg and Jackendoff. – *Language* 81 s. 448–464.
- Boas, Hans C. 2002: On Constructional Polysemy and Verbal Polysemy in Construction Grammar. – Brian Agbayani, Päivi Koskinen & Vida Samiian (toim.), *Proceedings of the Western Conference of Linguistics* 14 s. 126–139. Department of Linguistics, California State University.
- Boas, Hans C. & Miriam Fried 2005: Introduction. – Hans C. Boas & Miriam Fried (toim.), *Grammatical Constructions: Back to the roots* s. 1–9. Amsterdam: John Benjamins.
- Boye, Kasper & Petar Kehayov 2016: Complementizer semantics – an introduction. – Kasper Boye & Petar Kehayov (toim.), *Complementizer Semantics in European Languages* s. 1–11. Empirical Approaches to Language Typology 57. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Bréal, Michel 1897: *Essai de Sémantique: Science des significations*. Paris: Hachette.
- Bühler, Karl 1934: *Sprachtheorie: die Darstellungsfunktion der Sprache*. Jena: Fischer.

- Bybee, Joan 2010: *Language, Usage and Cognition*. Cambridge University Press.
- Bybee, Joan 2006: From Usage to Grammar: The Mind's Response to Repetition. – *Language* 82 s. 711–733.
- Bybee, Joan & Paul Hopper 2001: Introduction to frequency and the emergence of linguistic structure. – Joan Bybee & Paul Hopper (toim.), *Frequency and the emergence of linguistic structure* s. 1–24. Typological studies in language 45. Amsterdam: John Benjamins.
- Bybee, Joan & William Pagliuca 1985: Crosslinguistic Comparison and the Development of Grammatical Meaning. – Jacek Fisiak (toim.), *Historical Semantics/Historical Word Formation* s. 59–84. Trends in Linguistics: Studies and Monographs 29. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Clark, Herbert H. 1996: *Using language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clark, Herbert H. 1976: *Semantics and Comprehension*. The Hague: Mouton.
- Cottingham, John 2004: Descartes. Descartesin mielenfilosofia. – Ray Monch & Frederik Raphael (toim.); Mikko Salmela, Olli Luokola, Anne-Maria Latikka & Iiro Kuuranne (suom. toim.), *Suuret filosofit* s. 227–292. Suomentanut Ismo Koskinen. Helsinki: Otava.
- Cristofaro, Sonia 2014: Is there really a syntactic category of subordination? – Laura Visapää, Jyrki Kalliokoski & Helena Sorva (toim.), *Contexts of Subordination. Cognitive, typological and discourse perspectives* s. 73–91. Amsterdam: John Benjamins.
- Cristofaro, Sonia 2005: *Subordination*. Oxford: Oxford University Press. Oxford Scholarship Online, 2010.
DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199282005.001.0001.
- Croft, William 2007: Construction Grammar. – Dirk Geeraerts & Hubert Cuyckens (toim.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* s. 463–508. Oxford: Oxford University Press.
- Croft, William 2001: *Radical Construction Grammar: Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Croft, William 2000: *Explaining language change. Evolutionary Approach*. Harlow: Pearson Education.
- Croft, William & D. Alan Cruse 2004: *Cognitive Linguistics*. Oxford Textbooks of Linguistics. Oxford: Oxford University Press.
- Cruse, D. Alan 2000: *Meaning in Language: An introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- Cruse, D. Alan 1986: *Lexical semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cruse, D. Alan 1980: Antonyms and gradable complementaries. – Dieter Kastovsky (toim.), *Perspektiven der lexikalischen Semantik* s. 14–25. Beiträge zum Wuppertaler Semantikkolloquium vom 2.–3. Dezember 1977.
- Cruse, D. Alan 1979: Reversives. – *Linguistics* 17(11–12) s. 957–966.
- Cuyckens, Hubert & Frauke D'hoedt 2015: Variability in clausal verb complementation. The case of admit. – Mikko Höglund, Paul Rickman, Juhani Rudanko & Jukka Havu (toim.), *Perspectives on complementation. Structure, variation and boundaries* s. 77–100. London: Palgrave Macmillan.
- Dąbrowska, Ewa 2012: Different speakers, different grammars: Individual differences in native language attainment. – *Linguistic Approaches to Bilingualism* 2 s. 219–253.
- Dąbrowska, Ewa 2010: Naive v. expert competence: An empirical study of speaker intuitions. – *The Linguistic Review* 27 s. 1–23.

- Dąbrowska, Ewa 2004: *Language, Mind, and Brain*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Dahl, Östen 2001: Inflationary effects in language and elsewhere. – Joan Bybee & Paul Hopper (toim.), *Frequency and the emergence of linguistic structure* s. 471–480. Typological studies in language 45. Amsterdam: John Benjamins.
- Dahl, Östen 1979: Typology of sentence negation. – *Linguistics* 17 s. 79–106.
- De Haan, Ferdinand 2013 [1997]: *The Interaction of Modality and Negation: A Typological Study*. Outstanding Dissertations in Linguistics. London: Routledge.
- Deane, Paul D. 1988: Polysemy and cognition. – *Lingua* 75 s. 325–361.
- Dimroth, Christine 2010: The Acquisition of Negation. – Laurence R. Horn (toim.), *The Expression of Negation* s. 39–71. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Dryer, Matthew S. 1996: Focus, pragmatic presupposition and activated propositions. – *Journal of Pragmatics* 26 s. 475–523.
- Du Bois, John 2007: The stance triangle. – Robert Englebretson (toim.), *Stancetaking in discourse: Subjectivity, evaluation, interaction* s. 139–182. Amsterdam: John Benjamins.
- Dunning, Ted 1993: Accurate Methods for the Statistics of Surprise and Coincidence. – *Computational Linguistics* 19 s. 61–74.
- EKSS = *Eesti keele seletav sõnaraamat*.
Saatavilla: <http://www.eki.ee/dict/ekss/> – viitattu 10.6.2019.
- Ellis, Charles N. 1999: Antonyms-internetsivu.
Saatavilla: <http://www-personal.umich.edu/~cellis/antagonym.html>
– viitattu 10.3.2018.
- Englebretson, Robert 2007 (toim.): *Stancetaking in discourse: Subjectivity, evaluation, interaction*. Amsterdam: John Benjamins.
- Espinal, Maria Theresa 2000: Expletive negation, negative concord and feature checking. – *Catalan Working Papers in Linguistics* 8 s. 47–69.
- Espinal, Maria Theresa 1992: Expletive negation and logical absorption. – *The Linguistic Review* 9(4) s. 333–358.
- Eulenberg, Alex 1995: SUM: Words that are their own opposites, pt. 1. – *Linguist List* 6.74. Julkaistu 20.1.1995.
Saatavilla: <https://linguistlist.org/issues/6/6-74.html> – viitattu 5.3.2018.
- Evans, Vyvyan 2009: *How Words Mean: Lexical Concepts, Cognitive Models, and Meaning Construction*. Oxford: Oxford University Press.
- Evans, Vyvyan 2006: Lexical concepts, cognitive models and meaning-construction. – *Cognitive Linguistics* 17(4) s. 491–534.
- Evans, Vyvyan & Melanie Green 2006: *Cognitive linguistics: an introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fauconnier, Gilles & Mark Turner 2003: Polysemy and Conceptual Blending. – Brigitte Nerlich, Vimala Herman, Zazie Todd & David Clarke (toim.), *Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language* s. 79–94. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Fillmore, Charles J. & Paul Kay 1995: *Construction Grammar*. CSLI Lecture Notes. Stanford, CA: Center for the Study of Language and Information.
- Fillmore, Charles J., Paul Kay & Mary Catherine O'Connor 1988: Regularity and idiomaticity in grammatical constructions: The case on *let alone*. – *Language* 64 s. 501–538.

- Firth, John R. 1968 [1957]: A Synopsis of Linguistic Theory, 1930–55. – F. R. Palmer (toim.), *Selected Papers of J. R. Firth 1952–59* s. 168–205. London: Longman.
- Fischer, Olga 2007: What counts as evidence in historical linguistics? – Martina Penke & Anette Rosenbach (toim.), *What Counts as Evidence in Linguistics: The Case of Innateness* s. 249–281.
- Fodor, J. D., J. A. Fodor & M. F. Garrett 1975: The Psychological Unreality of Semantic Representations. – *Linguistic Inquiry* 6(4) s. 515–531.
- Forsman Svensson, Pirkko 1990: *Vanhan kirjasuomen teonnimistä ja teonnimirakenteista*. Stockholm studies in Finnish language and literature 5. Stockholms universitet.
- Fried, Miriam 2015: Construction grammar. – Tibor Kiss & Artemis Alexiadou (toim.), *Syntax – Theory and Analysis*. Vol. 2 s. 974–1003. Berlin: De Gruyter.
- Fried, Miriam 2013: Principles of constructional change. – Graeme Trousdale & Thomas Hoffmann (toim.), *The Oxford handbook of Construction Grammar* s. 419–437. Oxford: Oxford University Press.
- Fried, Miriam & Jan-Ola Östman 2004a: Historical and intellectual background of Construction Grammar. – Miriam Fried & Jan-Ola Östman (toim.), *Construction grammar in a cross-language perspective* s. 1–10. Amsterdam: John Benjamins.
- Fried, Miriam & Jan-Ola Östman 2004b: Construction Grammar. A thumbnail sketch. – Miriam Fried & Jan-Ola Östman (toim.), *Construction Grammar in a Cross-Language Perspective* s. 11–86. Amsterdam: John Benjamins.
- Fuoli, Matteo 2018: A stepwise method for annotating APPRAISAL. – *Functions of Language* 25(2) s. 229–258.
- Geeraerts, Dirk 2006: Methodology in cognitive linguistics. – Gitte Kristiansen, Michel Achard, René Dirven & Francisco J. Ruiz de Mendoza Ibáñez (toim.), *Cognitive Linguistics: Current Applications and Future Perspectives* s. 21–50. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Geeraerts, Dirk 1999: Idealist and empiricist tendencies in cognitive semantics. – Theo Janssen & Gisela Redeker (toim.), *Cognitive Linguistics: Foundations, Scope, and Methodology* s. 163–194. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Geeraerts, Dirk 1993: Vagueness’s puzzles, polysemy’s vagaries. – *Cognitive Linguistics* 4 s. 223–272.
- Geeraerts, Dirk & Hubert Cuyckens 2007: Introducing cognitive linguistics. – Geeraerts, Dirk & Hubert Cuyckens (toim.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* s. 3–21. Oxford: Oxford University Press.
- Geurts, Bart 1998: The Mechanisms of Denial. – *Language* 74(2) s. 274–307.
- Giannakidou, Anastasia 2011: Negative and positive polarity items. – Klaus von Stechow, Claudia Maienborn & Paul Portner (toim.), *Semantics: An International Handbook of Natural Language Meaning* s. 1660–1712. Handbooks of Linguistics and Communication Science 33.2. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Giannakidou, Anastasia 1998: *Polarity Sensitivity as (Non)veridical Dependency*. Amsterdam: John Benjamins.
- Gibbs, Raymond W. 1994: *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giora, Rachel 2006: Anything negatives can do affirmatives can do just as well, except for some metaphors. – *Journal of Pragmatics* 38 s. 981–1014.

- Giora, Rachel, Vered Heruti, Nili Metuki & Ofer Fein 2009: "When we say *no* we mean *no*." Interpreting negation in vision and language. – *Journal of Pragmatics* 41 s. 2222–2239.
- Givón, Talmy 1980: The binding hierarchy and the typology of complements. – *Studies in Language* 4(3) s. 333–377.
- Givón, Talmy 1979: *On understanding grammar*. New York: Academic Press.
- Givón, Talmy 1978: Negation in language: Pragmatics, Function, Ontology. – Peter Cole (toim.), *Syntax and Semantics. Volume 9: Pragmatics* s. 69–112. New York: Academic Press.
- Glynn, Dylan 2014: Polysemy and synonymy. Cognitive theory and corpus method. – Dylan Glynn & Justyna Robinson (toim.), *Corpus Methods for Semantics. Quantitative studies in polysemy and synonymy* s. 7–38. Amsterdam: John Benjamins.
- Goldberg, Adele E. 2013: Constructionist Approaches. – Graeme Trousdale & Thomas Hoffmann (toim.), *The Oxford Handbook of Construction Grammar* s. 15–31. Oxford: Oxford University Press.
- Goldberg, Adele E. 2006: *Constructions at work: the nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- Goldberg, Adele E. 1997: The relationship between Verbs and Constructions. – Marjolijn Verspoor, Kee Dong Lee & Eve Sweetser (toim.), *Lexical and Syntactical Constructions and the Construction Meaning* s. 383–398. Amsterdam: John Benjamins.
- Goldberg, Adele E. 1995: *Constructions. A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: Chicago University Press.
- Greenberg, Joseph 1966: *Language universals: with special reference to feature hierarchies*. The Hague: Mouton.
- Grice, Paul 1989: *Studies in the Way of Words*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gries, Stefan Th. 2009a: Introduction. – Stefan Th. Gries & Anatol Stefanowitsch (toim.), *Corpora in Cognitive Linguistics. Corpus-Based Approaches to Syntax and Lexis* s. 1–17. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Gries, Stefan Th. 2009b: Corpus-based methods and cognitive linguistics: The many senses of *to run*. – Stefan Th. Gries & Anatol Stefanowitsch (toim.), *Corpora in Cognitive Linguistics. Corpus-Based Approaches to Syntax and Lexis* s. 57–99. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Haddington, Pentti & Jari Sivonen 2010: Johdanto. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 7–17. Helsinki: Gaudeamus.
- Haiman, John 1980: Dictionaries and Encyclopedias. – *Lingua* 50(4) s. 329–357.
- Hakanen, Aimo 1973: *Adjektiivien vastakohtamerkitykset suomen kielessä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 311. SKS: Helsinki.
- Hakanen, Aimo 1969: *Epä-alkuisten ja -ton, -tön -loppuisten adjektiivien merkitysoppia*. Lisensiaatintutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Hakulinen, Auli 1978: Nollien syntaksia. – Alho Alhoniemi & Jussi Kallio (toim.), *Rakenteita. Juhlakirja Osmo Ikolan 60-vuotispäivän kunniaksi 6.2.1978* s. 233–253. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6. Turun yliopisto.
- Hakulinen, Auli & Fred Karlsson 1979: *Nyky-suomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 350. Helsinki: SKS.

- Hakulinen, Lauri 1999 [1933]: Hans Sperberin merkityso pillisista periaatteista. – Alkuperäinen julkaisu: *Virittäjä* 37. Uudelleenjulkaistu: Auli Hakulinen, Tiina Onikki & Pentti Leino (toim.), *Sanat on kaikki sarvipäitä – Lauri Hakulisen kirjoituksia ja puheita vuosilta 1926–1974* s. 25–35. Helsinki: SKS.
- Hakulinen, Lauri 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 4:s, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- Hakulinen, Lauri 1966: Polysemiasta. – *Sananjalka* 8 s. 5–16.
- Hamunen, Markus 2019: *Tavattomat infinitiivit. Eräiden myötätapahtumisen infinitiivirakenteiden konstruktio kielioppia suomen murteissa*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Hamunen, Markus 2018: MATTA-rakenteen kognitiivista semantiikkaa. – *Virittäjä* 122 s. 356–386.
- Hansen, Maj-Britt Mosegaard 2012: A Pragmatic approach to historical semantics. – Kathryn Allan & Justyna A. Robinson (toim.), *Current methods in historical semantics* s. 233–258. *Topics in English Linguistics* 73. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Harder, Peter 2007: Cognitive Linguistics and Philosophy. – Dirk Geeraerts & Hubert Cuyckens (toim.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* s. 1241–1265. Oxford: Oxford University Press.
- Harris, Alice C. & Lyle Campbell 1995: *Historical syntax in cross-linguistic perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haspelmath, Martin 2014: Arguments and Adjuncts as Language-Particular Syntactic Categories and as Comparative Concepts. – *Linguistic Discovery* 12(2) s. 3–11. Dartmouth College Library.
- Heger, Klaus 1963: Homographie, Homonymie, und Polysemie. – *Zeitschrift für Romanische Philologie* 79 s. 471–491.
- Heine, Bernd 2002: On the role of context in grammaticalization. – Ilse Wischer & Gabriele Diewald (toim.), *New reflections on grammaticalization* s. 83–101. *Typological Studies in Language* 49. Amsterdam: John Benjamins.
- Heine, Bernd, Ulrike Claudi & Friederike Hünemeyer 1991: *Grammaticalization. A Conceptual Framework*. Chicago: Chicago University Press.
- Heinemann, F. H. 1944: The Meaning of Negation. – *Proceedings of the Aristotelian Society, New Series* Vol. 44 s. 127–152.
- Heinonen, Pilvi 2017: *Evaluointi opettajan vuorovaikutustoimintana. Osallistajuuden ulottuvuudet luokkahuoneessa*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Herlin, Ilona & Lari Kotilainen (toim.) 2012: *Verbit ja konstruktiot*. Suomi 201. Helsinki: SKS.
- Hidalgo-Downing, Laura 2003: Negation as a Stylistic Feature in Joseph Heller's *Catch-22*: A Corpus Study. – *Style* 37(3) s. 318–341.
- Hilpert, Martin 2014: *Construction Grammar and its Application to English*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Hilpert, Martin 2010: What can synchronic gradience tell us about reanalysis? Verb-first conditionals in written German and Swedish. – Elisabeth Closs Traugott & Graeme Trousdale (toim.), *Gradience, Gradualness, and Grammaticalization* s. 181–201. *Typological Studies in Language* 90. Amsterdam: John Benjamins.

- Hintikka, Jaakko 1991: *Defining truth, the whole truth and nothing but the truth*. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 2. Helsingin yliopisto.
- Hoeksema, Jack 2012: On the Natural History of Negative Polarity Items. – *Linguistic Analysis* 38(1–2) s. 3–34.
- Hoffmann, Sebastian 2004: Are low-frequency complex prepositions grammaticalized? On the limits of corpus data – and the importance of intuition. – Hans Lindquist & Christian Mair (toim.), *Corpus Approaches to Grammaticalization in English* s. 171–210. Studies in Corpus Linguistics 13. Amsterdam: John Benjamins.
- Hoffmann, Thomas & Graeme Trousdale 2013: Construction Grammar: Introduction. – Graeme Trousdale & Thomas Hoffmann (toim.), *The Oxford Handbook of Construction Grammar* s. 1–14. Oxford: Oxford University Press.
- Hopper, Paul J. 1991: On some principles of grammaticization. – Elizabeth Closs Traugott & Bernd Heine (toim.), *Approaches to Grammaticalization* s. 17–35. Amsterdam: John Benjamins.
- Hopper, Paul J. & Sandra A. Thompson 1984: The discourse basis for lexical categories in universal grammar. – *Language* 60(4) s. 703–752.
- Hopper, Paul J. & Sandra A. Thompson 1980: Transitivity in grammar and discourse. – *Language* 56 s. 251–299.
- Horie, Kaoru & Bernd Comrie 2000: Introduction. – Kaoru Horie (toim.), *Complementation: Cognitive and functional perspectives* s. 1–10. Amsterdam: John Benjamins.
- Horn, Laurence R. 2010a: Multiple negation in English and other languages. – Laurence R. Horn (toim.), *The Expression of Negation* s. 111–148. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Horn, Laurence R. 2010b: Introduction. – Laurence R. Horn (toim.), *The Expression of Negation* s. 1–7. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Horn, Laurence R. 1993: Economy and Redundancy in a Dualistic Model of Natural Language. – Maria Vilkkuna & Susanna Shore (toim.), *SKY 1993: Yearbook of the Linguistic Association of Finland* s. 33–72.
- Horn, Laurence R. 1989: *A Natural History of Negation*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Horn, Laurence R. 1978a: Some aspects of negation. – Joseph Greenberg, Charles Ferguson & Edith Moravcsik (toim.), *Universals of human language* s. 127–210. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Horn, Laurence R. 1978b: Remarks on Neg-Raising. – Peter Cole (toim.), *Syntax and Semantics. Volume 9: Pragmatics* s. 129–220. New York: Academic Press.
- Hunston, Susan & Geoff Thompson 2000: *Evaluation in Text: Authorial Stance and the Construction of Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Häkkinen, Kaisa 2005: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Ikola, Osmo 1973: Kieltoa vahvistavat sanat lounaismurteissa. – *SUSA* 72 s. 106–128.
- Israel, Michael 2011: *The Grammar of Polarity: Pragmatics, Sensitivity, and the Logic of Scales*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Israel, Michael 2004: The Pragmatics of Polarity. – Laurence R. Horn & Gregory Ward (toim.), *The Handbook of Pragmatics* s. 701–723. Oxford: Blackwell.

- Itkonen, Esa 2011: *Maailman kielten erilaisuus ja samuus*. Osa 3. Turku: Turun yliopisto.
- Itkonen, Esa 2008: The central role of normativity in language and linguistics. – Jordan Zlatev, Timothy P. Racine, Chris Sinha & Esa Itkonen (toim.), *The Shared Mind. Perspectives on intersubjectivity* s. 279–305. Amsterdam: John Benjamins.
- Itkonen, Esa 2003: *Methods of Formalization Beside and Inside both Autonomous and Non-Autonomous Linguistics*. Yleisen kielitieteen julkaisu 6. Turku: Turun yliopisto.
- Itkonen, Esa 1997: The Social Ontology of Linguistic Meaning. – Timo Haukioja, Marja-Liisa Helasvuo & Matti Miestamo (toim.), *SKY 1997 Yearbook of the Linguistic Association of Finland* s. 49–80.
- Itkonen, Esa 1981: The Concept of Linguistic Intuition. – Florian Coulmas (toim.), *A Festschrift for native speaker* s. 127–140. The Hague: Mouton de Gruyter.
- Itkonen, Esa & Anneli Pajunen 2011: *Empiirisen kielitieteen metodologia*. Suomi 199. Helsinki: SKS.
- Iwata, Seizi 2005: The role of verb meaning in locative alternations. – Miriam Fried & Hans C. Boas (toim.), *Grammatical constructions. Back to the roots* s. 101–118. Constructional Approaches to Language 4. Amsterdam: John Benjamins.
- Iyeiri, Yoko 2010: *Verbs of Implicit Negation and their Complements in the History of English*. Amsterdam: John Benjamins.
- Iyeiri, Yoko 2009: The historical development of the verb *doubt* and its various patterns of complementation. – Ute Römer & Rainer Schultze (toim.), *Exploring the Lexis-Grammar Interface* s. 153–169. Amsterdam: John Benjamins.
- Jaakola, Minna, Maija Töyry, Merja Helle & Tiina Onikki-Rantajääskö 2014: Construing the reader: A multidisciplinary approach to journalistic texts. – *Discourse & Society* 25(5) s. 640–655.
- Jackendoff, Ray S. 1969: An interpretive theory of negation. – *Foundations of Language* 5(2) s. 218–241.
- Jakobson, Roman 1960: Linguistics and poetics. – Thomas Sebeok (toim.), *Style in Language* s. 350–377. Cambridge, MA: MIT Press.
- Jantunen, Jarmo Harri 2012: Akateemiset ja populaaritekstit korpusvertailussa: sanalistat, avainsanat ja fraseologiset yksiköt. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käytäntöä* s. 186–213. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 29. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
- Jantunen, Jarmo Harri 2009: Ei pelkästään mielikuvituksen puutteen vuoksi – kieliaineistojen systemaattinen käyttö kielentutkimuksessa. – *Virittäjä* 113 s. 101–113.
- Jantunen, Jarmo Harri 2004: *Synonymia ja käännösuomi. Korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käännöskielen leksikaalisiin erityispiirteisiin*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 35. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Jespersen, Otto 1925: *Die Sprache, ihre Natur, Entwicklung und Entstehung*. Übersetzt von R. Hittmair & K. Waibel. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung.
- Jespersen, Otto 1924: *The Philosophy of Grammar*. London: George Allen & Unwin.

- Jespersen, Otto 1917: *Negation in English and other languages*. København: Andr. Fred. Høst & søn.
- Johnson, Mark 1987: *The Body in the Mind: The bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Joseph, Brian D. & Richard D. Janda 2003: On Language, Change, and Language Change – Or, Of History, Linguistics, and Historical Linguistics. – Brian D. Joseph & Richard D. Janda (toim.), *The Handbook of Historical Linguistics* s. 3–180. Malden, MA: Blackwell.
- Kangasniemi, Heikki 1992: *Modal expressions in Finnish*. Studia Fennistica Linguistica 2. Helsinki: SKS.
- Kangasniemi, Heikki 1987: “Miten Alma-täti voi?” Deonttisen ja dynaamisen modaalisuuden teoriakehys. – *Virittäjä* 91 s. 138–163.
- Karttunen, Lauri 1971: Implicative Verbs. – *Language* 47(2) s. 340–358.
- Kastovsky, Dieter 1982: *Wortbildung und Semantik*. Düsseldorf: Verlag Schwann.
- Kehayov, Petar 2016: Complementation marker semantics in Finnic (Estonian, Finnish, Karelian). – Kasper Boye & Petar Kehayov (toim.), *Complementizer Semantics in European Languages* s. 449–528. Empirical Approaches to Language Typology 57. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Kemmer, Suzanne & Michael Barlow 2000: Introduction: A Usage-Based Conception of Language. – Michael Barlow & Suzanne Kemmer (toim.), *Usage-Based Models of Language* s. vii–xxviii. Chicago: The University of Chicago Press.
- Kess, Joseph F. 1992: *Psycholinguistics. Psychology, Linguistics and the Study of Natural Language*. Amsterdam: John Benjamins.
- Kilgarriff, Adam 1997: I don’t believe in word senses. – *Computers and the Humanities* 31 s. 91–113.
- Kiparsky, Paul & Carol Kiparsky 1971: Fact. – D. D. Steinberg & L. A. Jakobovits (toim.), *Semantics. An Interdisciplinary Reader* s. 345–369. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kiuru, Silva 1977: *Suomen kielen kieltohakuiset verbit*. Helsinki: SKS.
- Kjellmer, Göran 1993: Multiple Meaning and Interpretation: The Case of Sanction. – *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik* 41 s. 115–123.
- KKVS = *Karjalan kielen verkkosanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 18. Helsinki 2009. Saatavilla: <http://kaino.kotus.fi/cgi-bin/kks/karjala.cgi> – viitattu 23.6.2019.
- Klima, Edward S. 1964: Negation in English. – Jerry A. Fodor & Jerrold J. Katz (toim.), *The Structure of Language* s. 246–323. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Kockelman, Paul 2004: Stance and Subjectivity. – *Journal of Linguistic Anthropology* 14(2) s. 127–150.
- Koivisto, Aino, Ritva Laury & Eeva-Leena Seppänen 2011: Syntactic and Actional Characteristics of Finnish *että*-clauses. – Ritva Laury & Ryoko Suzuki (toim.), *Subordination in Conversation. A Cross-linguistic Perspective* s. 69–102. Amsterdam: John Benjamins.
- Kolehmainen, Leena & Taru Nordlund 2011: Kielellinen muutos tutkimuksen kohteena. – *Virittäjä* 115 s. 5–35.
- Korhonen, Mikko 1993: *Kielen synty*. Helsinki: WSOY.
- Kotilainen, Lari 2012: Innovaatio, lipsahdus vai vakiintunut konstruktio? – Ilona Herlin & Lari Kotilainen (toim.), *Verbit ja konstruktio* s. 201–235. Helsinki: SKS.

- Kotilainen, Lari 2007a: *Kiellon lumo. Kieltoverbitön kieltokonstruktio ja sen kiteytyminen*. Suomi 193. Helsinki: SKS.
- Kotilainen, Lari 2007b: *Konstruktioiden dynamiikkaa*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- Kotilainen, Lari & Ilona Herlin 2012: Johdatus verbi- ja konstruktio tutkimukseen. – Ilona Herlin & Lari Kotilainen (toim.), *Verbit ja konstruktiot* s. 7–26. Helsinki: SKS.
- Krifka, Manfred 2008: Basic Notions of Information Structure. – *Acta Linguistica Hungarica* 55(3–4) s. 243–276.
- KS = Kielitoimiston sanakirja. 2018. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu HTML. Päivitetty 6.6.2018 – viitattu 17.8.2019.
- Kuiri, Kaija 2012: *Johdatus semantiikkaan*. Helsinki: Finn Lectura.
- Kuiri, Kaija 1984: *Referointi Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa*. Helsinki: SKS.
- Laitinen, Lea 1992: *Välttämättömyys ja persoona*. Helsinki: SKS.
- Laitinen, Lea 1988: Pitääkö vaiko saako – modaaliverbin kaksoissidos. – *Virittäjä* 92 s. 57–83.
- Laitinen, Lea & Tapani Lehtinen 1997: Johdanto. – Tapani Lehtinen & Lea Laitinen (toim.): *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta* s. 6–19. Kieli 12. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Lakaniemi, Markus 2019: *Luulla-verbin polysemia*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja suomalais-ugrilaisten kielten ja kulttuurien maisteriohjelma.
- Lakoff, George 1990: Invariance hypothesis. – *Cognitive Linguistics* 1(1) s. 39–74.
- Lakoff, George 1987: *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lambrecht, Knud 1994: *Information Structure and Sentence Form. Topic, Focus, and the Mental Representations of Discourse Referents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Langacker, Ronald W. 2010: Control and mind/body duality: Knowing vs. effecting. – Elzbieta Tabakowska, Michal Choinski & Lukasz Wiraszka (toim.), *Cognitive Linguistics in Action. From theory to application and back* s. 165–207. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Langacker, Ronald W. 2008: *Cognitive Grammar – A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Langacker, Ronald W. 2007: Cognitive Grammar. – Dirk Geeraerts & Hubert Cuyckens (toim.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* s. 421–462. Oxford: Oxford University Press.
- Langacker, Ronald W. 2005: Integration, grammaticalization, and constructional meaning. – Mirjam Fried & Hans C. Boas (toim.), *Grammatical Constructions: Back to the roots* s. 157–189. Amsterdam: John Benjamins.
- Langacker, Ronald W. 2000: A dynamic usage-based model. – Michael Barlow & Suzanne Kemmer (toim.), *Usage-Based Models of Language* s. 1–63. Chicago: The University of Chicago Press.
- Langacker, Ronald W. 1999: *Grammar and Conceptualization*. Cognitive Linguistics Research 14. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Langacker, Ronald W. 1991a: *Foundations of Cognitive Grammar, vol. II: Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press.

- Langacker, Ronald W. 1991b: *Concepts, image and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Langacker, Ronald W. 1988a: An Overview of Cognitive Grammar. – Brygida Rudzka-Ostyn (toim.), *Topics in Cognitive Linguistics* s. 3–48. Current Issues in Linguistic Theory 50. Amsterdam: John Benjamins.
- Langacker, Ronald W. 1988b: The Nature of Grammatical Valence. – Brygida Rudzka-Ostyn (toim.), *Topics in Cognitive Linguistics* s. 91–125. Current Issues in Linguistic Theory 50. Amsterdam: John Benjamins.
- Langacker, Ronald W. 1988c: A usage-based model. – Brygida Rudzka-Ostyn (toim.), *Topics in Cognitive Linguistics* s. 127–161. Current Issues in Linguistic Theory 50. Amsterdam: John Benjamins.
- Langacker, Ronald W. 1988d: Review article. Arvio teoksesta George Lakoff: Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind. Chicago: University of Chicago, 1987. – *Language* 64(2) s. 384–395.
- Langacker, Ronald W. 1987a: *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 1987b: Nouns and Verbs. – *Language* 63 s. 53–94.
- Langacker, Ronald W. 1977: Syntactic reanalysis. – Charles Li (toim.), *Mechanisms of syntactic change* s. 57–139. Austin: University of Texas Press.
- Larjavaara, Matti 2007: *Pragmasemantiikka*. Helsinki: SKS.
- Larjavaara, Matti 1992: Etteikö kelpaa? – *Virittäjä* 96 s. 119–122.
- Larrivé, Pierre 2010: The pragmatic motifs of the Jespersen cycle: Default, activation, and the history of negation in French. – *Lingua* 120 s. 2240–2258.
- Lauerma, Petri 2012: Varhaisnykysuomen korpus ja sen tekstuaalinen edustavuus. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käytäntöä* s. 308–312. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 29. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
- Lauranto, Yrjö 2015: *Direktiivisyyden rajoja. Suomen kielen vaihtokauppa-syntaksia*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Laury, Ritva & Marja-Liisa Helasvuo 2016: Disclaiming epistemic access with ‘know’ and ‘remember’ in Finnish. – *Journal of Pragmatics* 106 s. 80–96.
- Lederer, Richard 1989: *Crazy English. The Ultimate Joy Ride through our Language*. New York: Pocket Books.
- Leech, Geoffrey 1981: *Semantics. A Study of Meaning*. Second Edition. Harmondsworth: Penguin Books.
- Leino, Jaakko 2010: Adele E. Goldberg – väitöskirjalla klassikoksi. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 71–97. Helsinki: Gaudeamus.
- Leino, Jaakko 2003: *Antaa sen muuttua. Suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys*. Helsinki: SKS.
- Leino, Jaakko 1999: Mitä tarkoittaa se, että? Se-pronominista subjektina ja objektina toimivan että-lauseen yhteydessä. – *Virittäjä* 103 s. 27–51.
- Leino, Pentti 2001: Verbit, konstruktiot ja lausetyypit. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino & Maija Vilkkumaa (toim.), *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioidessa* s. 11–66. Helsinki: SKS.

- Leino, Pentti 1994: Morfeemien polysemia. – Pentti Leino & Tiina Onikki (toim.), *Näkökulmia polysemiaan. Suomen kielen kognitiivista kielioppia* 2 s. 11–35. Kieli 8. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Leino, Pentti 1993: *Polysemia – kielen moniselitteisyys. Suomen kielen kognitiivista kielioppia* 1. Kieli 7. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Leino, Pentti 1991: *Lauseet ja tilanteet. Suomen objektin ongelmia*. Helsinki: SKS.
- Lewis, David 1969: *Convention*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Lichtenberk, Frantisek 1995: Apprehensional Epistemics. – Joan Bybee & Suzanne Fleischman (toim.), *Modality in Grammar and Discourse* s. 293–327. Typological Studies in Language 32. Amsterdam: John Benjamins.
- Linell, Per 2005: *The Written Language Bias in Linguistics: Its nature, origins and transformations*. London: Routledge.
- Linell, Per 1998: *Approaching Dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Impact, Studies in language and society 3. Amsterdam: John Benjamins.
- Lutz, Catherine A. 1988: *Unnatural Emotions: Everyday Sentiments on a Micronesian Atoll and Their Challenge to Western Theory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lyons, John 1995: *Linguistic semantics. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, John 1977: *Semantics 1–2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, John 1968: *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Löbner, Sebastian 2013: *Understanding Semantics*. Second Edition. Understanding language series. London: Routledge.
- Lörcher, Ernst 1900: Die Unechte Negation bei Otfried und im Heliand. – *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 25 s. 543–566.
- Malinowski, Bronislaw 1923: The problem of meaning in primitive languages. Supplement I. – C. K. Odgen & I. A. Richards (toim.), *The Meaning of Meaning* s. 296–336. London: Routledge & Kegan Paul.
- Malrieu, Jean Pierre 1999: *Evaluative Semantics: Cognition, Language, and Ideology*. London: Routledge.
- Marchand, Hans 1960: *The Categories and types of present-day English word-formation: a synchronic-diachronic approach*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Martin, J. R. & P. R. R. White 2005: *The Language of Evaluation. Appraisal in English*. London: Palgrave Macmillan.
- Matthews, Peter H. 2007: *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. Second Edition. Oxford: Oxford University Press.
- Mattila, Heikki E.S. 2013: *Comparative Legal Linguistics. Language of Law, Latin and Modern Lingua Francas*. 2nd Edition. Translated by Christopher Goddard. Farnham: Ashgate.
- Meillet, Antoine 1997 [1912]: Kieliopillisten muotojen kehitys. Suomentanut Meri Larjavaara alkuperäisteoksesta *L'évolution des formes grammaticales*. – Tapani Lehtinen & Lea Laitinen (toim.), *Kieliopillistuminen. Tapaus-utkimuksia suomesta* s. 188–202. Kieli 12. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- MI 2011 = Keskustelu Anneli Auerin tapauksen uutisoinnista Murha.info-sivustolla heinäkuussa 2011. Saatavilla:

- <http://www.murha.info/phpbb2/viewtopic.php?p=396785#p396785>
– viitattu 12.3.2015.
- Michaelis, Laura A. 2005: Entity and event coercion in a symbolic theory of syntax. – Jan-Ola Östman & Miriam Fried (toim.), *Construction Grammars: Cognitive Grounding and Theoretical Extensions* s. 45–88. Amsterdam: John Benjamins.
- Michaelis, Laura A. 2003: Word meaning, sentence meaning, and constructional meaning. – René Dirven, Hubert Cuyckens & John R. Taylor (toim.), *Cognitive Perspectives on Lexical Semantics* s. 163–210. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Miestamo, Matti 2017: Negation. – Alexandra Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (toim.), *Cambridge Handbook of Linguistic Typology* s. 405–439. Cambridge: Cambridge University Press.
- Miestamo, Matti 2009: Negation. – Frank Brisard, Jan-Ola Östman, Jef Verschueren (toim.), *Handbook of Pragmatics Highlights: Grammar, Meaning and Pragmatics* s. 208–229. Amsterdam: John Benjamins.
- Miestamo, Matti 2005: *Standard Negation. The Negation of Declarative Verbal Main Clauses in a Typological Perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Miestamo, Matti 2004: Suomen kieltoverbikonstruktio typologisessa valossa. – *Virittäjä* 108 s. 364–388.
- Miestamo, Matti 2003: *Clausal negation. A typological study*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Miestamo, Matti 2000: Negaation typologiasta: yleistä ja uralilaista. – Anneli Pajunen (toim.), *Näkökulmia kielitypologiaan* s. 246–285. Suomi 186. Helsinki: SKS.
- Miestamo, Matti 1998: Affirmaation ja negaation asymmetriasta maailman kielissä. – Anneli Pajunen (toim.), *Kieliopillistumisesta, analogiasta ja tyypologiasta* s. 182–216. Suomi 185. Helsinki: SKS.
- Miestamo, Matti, Anne Tamm & Beáta Wagner-Nagy (toim.) 2015: *Negation in Uralic Languages*. Typological Studies in Language 108. Amsterdam: John Benjamins.
- Milin, Petar, Harald Baayen & Dagmar Divlak 2016: Towards cognitively plausible data science in language research. – *Cognitive Linguistics* 27 s. 507–526.
- Mitjonen, Johanna 2014: Sanasota. – *Ylioppilaslehti* 4/2014. Saatavilla: <https://ylioppilaslehti.fi/2014/04/sanasota/> – viitattu 13.2.2019.
- Murmann, Maximilian 2018: *Inchoative Emotion Verbs in Finnish. Argument Structures and Collexemes*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Mustajoki, Arto 2012: A speaker-oriented multidimensional approach to risks and causes of miscommunication. – *Language and Dialogue* 2(2) s. 216–243.
- Mustajoki, Arto 2009: Miksi tieteen kieli on epätarkkaa? – *Academia Scientiarum Fennica* 2009 s. 65–68.
- Mäntynen, Anne & Susanna Shore 2006: Johdanto. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 9–41. Tietolipas 213. Helsinki: SKS.
- Möttönen, Tapani 2016: *Construal in expression: An intersubjective approach to Cognitive Grammar*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

- Nejedlý, Petr 2014: Enantiosémie jako výsledek vývojových procesů. ‘Enantiosemy as a result of evolutionary processes’ – *Slovo a slovesnost* 3/2014 s. 181–192.
- Nerlich, Brigitte & David D. Clarke 2003: Polysemy and flexibility: introduction and overview. – Brigitte Nerlich, Vimala Herman, Zazie Todd & David Clarke (toim.), *Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language* s. 3–30. Berlin: Mouton De Gruyter.
- Nichol, Mark 2011: 75 Contronyms. Saatavilla: <https://www.dailywritingtips.com/75-contronyms-words-with-contradictory-meanings/> – viitattu 23.2.2019.
- Niemi, Jarkko 2015: *Myönnyttelyn käytänteitä. Erimielisyys ja yhteisymmärryksen rakentaminen vuorovaikutuksessa*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Nieminen, Tommi 2015: Ruma “merkitys”. Kielitieteen epäilyttävän välttämättömän käsite. Esitelmä XLII Kielitieteen päivillä Vaasassa. Saatavilla: <http://www.papers.legisign.org/presentations/nieminen2015d.pdf> – viitattu 16.8.2019.
- Noonan, Michael 1985: Complementation. – Timothy Shopen (toim.), *Language typology and syntactic description. Vol II. Complex constructions* s. 42–140. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nordström, Jackie 2010: *Modality and Subordinators*. Studies in Language Companion Series 116. Amsterdam: John Benjamins.
- Norvig, Peter & George Lakoff 1987: Taking: a study in lexical network theory. – *Proceedings of the Thirteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* s. 195–206.
- NS = *Nyky-suomen sanakirja*. Osa 1. Helsinki: WSOY 1951.
- Nuutinen, Olavi 1976: *Suomen teonnimirakenteista*. Stockholm studies in Finnish language and literature 1. Stockholm: Stockholms universitet.
- Nuyts, Jan 2002: Grounding and the system of epistemic expressions in Dutch: A cognitive-functional view. – Frank Brisard (toim.), *Grounding: The Epistemic Footing of Deixis and Reference* s. 433–466. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Ochs, Elinor & Bambi Schieffelin 1989: Language has a heart. – *Text* 9(1) s. 7–25.
- Odgen, C. K. 1967: *Opposition: a linguistic and psychological analysis*. Bloomington: Indiana University Press.
- Odgen, C. K. & I. A. Richards 1923: *The Meaning of the Meaning*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Ojutkangas, Krista 2008: Kielentutkijan mielikuvituksen puute eli mihin todelliseen kielenkäyttöön perustuvaa aineistoa tarvitaan. – *Virittäjä* 112 s. 276–284.
- Okon-Singer, Hadas, Talma Hendler, Luiz Pessoa & Alexander J. Shackman 2015: The neurobiology of emotion – cognition interactions: fundamental questions and strategies for future research. – *Frontiers in Human Neuroscience* 2015 vol. 9 s. 1–14.
- Onikki, Tiina 2000: Mistä mieli merkityksen tutkimukseen? Kognitiivisen kielentutkimuksen merkitysnäkemyksestä. – Anu Airola, Heikki J. Koskinen & Veera Mustonen (toim.), *Merkkillinen merkitys* s. 85–114. Helsinki: Gaudeamus.
- Onikki, Tiina 1994: Skeema merkitysrakenteen ja taustatiedon kuvauksessa. – Pentti Leino & Tiina Onikki (toim.), *Näkökulmia polysemiaan. Suomen*

- kielen kognitiivista kielioppia 2 s. 70–138. Kieli 8. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Onikki-Rantajääskö, Tiina 2010: Ronald W. Langacker ja kognitiivisen kielitieteen perusta. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 41–70. Helsinki: Gaudeamus.
- Osgood, Charles E. 1971: Where do sentences come from? – D. D. Steinberg & L. A. Jakobovits (toim.), *Semantics: An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology* s. 497–529. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pajunen, Anneli 2001: *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Suomi 187. Helsinki: SKS.
- Pajunen, Anneli 1999: *Suomen verbirektiosta: verbin argumenttirakenteen jäsenten valinnasta*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 1. Turku: Turun yliopisto.
- Palmer, F. R. 1986: *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, F. R. 1981: *Semantics*. Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Payne, John R. 1985: Negation. – Timothy Shopen (toim.), *Clause structure* s. 197–242. Cambridge: Cambridge University Press.
- Peltola, Rea 2016: Permission and obligation intertwined: The twofold modal meaning of the Finnish jussive from a discourse perspective. – *Linguistics* 54(4) s. 683–716.
- Peltola, Rea 2011: *Cohésion modale et subordination. Le conditionnel et le jussif finnois au miroir de la valeur sémantique et discursive du subjonctif français*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugri-laisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Penka, Doris 2015: Negation and Polarity. – Nick Riemer (toim.), *The Routledge Handbook of Semantics* s. 303–319. London: Routledge.
- Penke, Martina & Anette Rosenbach 2007: What counts as evidence in linguistics? An introduction. – Martina Penke & Anette Rosenbach (toim.), *What Counts as Evidence in Linguistics: The Case of Innateness* s. 1–49. Amsterdam: John Benjamins.
- Piantadosi, Steven T., Harry Tily & Edward Gibson 2012: The communicative function of ambiguity in language. – *Cognition* 122 s. 280–291.
- Potts, Christopher 2011: On the negativity of negation. – *Proceedings of SALT* 20 s. 636–659.
- Potts, Christopher 2007: The expressive dimension. – *Theoretical Linguistics* 33(2) s. 165–198.
- Prince, Ellen F. 1981: Towards a Taxonomy of Given–New Information. – Peter Cole (toim.), *Radical Pragmatics* s. 223–255. New York: Academic Press.
- Päiviö, Pia 2007: *Suomen kielen asti ja saakka: terminatiivisten partikkelien synonymia, merkitys, käyttö ja kehitys sekä asema kieliopissa*. Turun Yliopiston Suomalaisen ja Yleisen Kielitieteen Laitoksen julkaisuja 75.
- Raukko, Jarno 1997: The Status of Polysemy in Linguistics: From Discrete Meanings to Default Flexibility. – Timo Haukioja, Marja-Liisa Helasvuo & Matti Miestamo (toim.), *SKY 1997 Yearbook of the Linguistic Association of Finland* s. 145–170.
- Raukko, Jarno 1994: Polysemia: merkitysten verkosto – merkityksen verkko. – Pentti Leino & Tiina Onikki (toim.), *Näkökulmia polysemiaan. Suomen*

- kielen kognitiivista kielioppia 2 s. 36–69. Kieli 8. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Saarimaa, E. A. 1947: *Kielenopas. Oikeakielisyysohjeita*. Porvoo: WSOY.
- Sadeniemi, Matti 1970: *Kielenkäytön kysymyksiä*. Tietolipas 18. Helsinki: SKS.
- Salminen, Jutta 2015: From Doubt to Supposition: A Construction-Specific Meaning Change of the Finnish verb *epäillä*. – Mikko Höglund, Paul Rickman, Juhani Rudanko & Jukka Havu (toim.), *Perspectives on complementation. Structure, variation and boundaries* s. 157–176. London: Palgrave Macmillan.
- Salminen, Jutta 2012: *Epäilen, että tämä verbi kyseenalaistaa täydennyksensä proposition*. *Epäillä-verbin merkityksen kehityksestä ja monitulkintaisuudesta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisen ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Samuels, M. L. 1975: *Linguistic Evolution*. Cambridge University Press.
- Sandra, Dominiek & Sally Rice 1995: Network analyses of prepositional meaning: Mirroring whose mind – The linguist’s or the language user’s? – *Cognitive Linguistics* 6 s. 89–130.
- Sands, Kristina 2011: *Complement Clauses and Grammatical Relations in Finnish*. Outstanding grammars from Australia. München: Lincom Europa.
- Saury, Jean-Michel 2009: The phenomenology of negation. – *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 8 s. 245–260.
- Saury, Jean-Michel 2004: *The Phenomenology of Negation*. Stockholm Universitet.
- Saussure, Ferdinand de 2014 [1916]: *Yleisen kielitieteen kurssi*. Suomentanut Tommi Nuopponen. Tampere: Vastapaino.
- Savijärvi, Ilkka 1977: *Itämerensuomalaisten kielten kieltoverbi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 333. Helsinki: SKS.
- Schulkin, Jay, Barbara L. Thompson & Jeffrey B. Rosen 2003: Demythologizing the emotions: Adaptation, cognition, and visceral representations of emotion in the nervous system. – *Brain and Cognition* 52 s. 15–23.
- Sinclair, John 1998: The Lexical Item. – Edda Weigand (toim.), *Contrastive Lexical Semantics* s. 1–24. Amsterdam: John Benjamins.
- SKES = *Suomen kielen etymologinen sanakirja*. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura 1981.
- SKS = *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura*.
- Sperber, Hans 1930 [1923]: *Einführung in die Bedeutungslehre*. Bonn: Kurt Schroeder Verlag.
- Sperber, Hans 1912: Über den Einfluß sexueller Momente auf Entstehung und Entwicklung der Sprache. – *Imago* 1(5) s. 405–453.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä: etymologinen sanakirja 1: A–K*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisu 62. Helsinki: SKS, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1992.
- Stern, Clara & William Stern 1987 [1928]: *Die Kindersprache. Eine Psychologische und Sprachtheoretische Untersuchung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Strawson, P. F. 2011 [1952]: *Introduction to Logical Theory*. London: Methuen.

- Stubbs, Michael 2001: *Words and Phrases: Corpus Studies of Lexical Semantics*. Oxford: Blackwell.
- Stubbs, Michael 1996: *Text and Corpus Analysis. Corpus-Assisted Studies of Language and Culture*. Oxford: Blackwell.
- Suzuki, Satoko 2000: De dicto complementation in Japanese. – Kaoru Horie (toim.), *Complementation: Cognitive and functional perspectives* s. 33–57. Amsterdam: John Benjamins.
- Swart, Henriëtte de 2010: *Expression and Interpretation of Negation. An OT Typology*. Studies in Natural Language and Linguistic Theory 77. Dordrecht: Springer.
- Swart, Henriëtte de 2009: Negation in early L2: a window on language genesis. – Rudolf Botha & Henriëtte de Swart (toim.), *Language evolution: a view from restricted linguistic systems* s. 59–100. Utrecht: LOT Publications.
- Sweetser, Eve E. 1990: *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sweetser, Eve E. 1988: Grammaticalization and semantic bleaching. – *Berkeley Linguistic Society* 14 s. 389–405.
- Talmy, Leonard 2000: *Toward a Cognitive Semantics. Volume I: Concept Structuring Systems*. Cambridge: MIT Press.
- Terkourafi, Marina 2009: On de-limiting context. – Alexander Bergs & Gabriele Diewald (toim.), *Contexts and Constructions* s. 17–42. Constructional Approaches to Language 9. Amsterdam: John Benjamins.
- Termipankki 02/2019 = Tieteen termipankki 22.02.2019:
Kirjallisuudentutkimus: ambiguuteetti. (Tarkka osoite:
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:ambiguuteetti>)
- Termipankki 08/2019 = Tieteen termipankki 20.08.2019: Filosofia:
metodinen epäily. (Tarkka osoite:
https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:metodinen_epaily)
- Thieroff, Rolf 2010: Moods, moods, moods. – Björn Rothstein & Rolf Thieroff (toim.), *Moods in the Languages of Europe* s. 1–29. Studies in Language Companion Series 120. Amsterdam: John Benjamins.
- Thomas, Rose 2012: The interaction of modality and negation in Finnish. – *Journal of Linguistics* 48 s. 653–684.
- Thompson, Geoff 2014: AFFECT and emotion, target-value mismatches, and Russian dolls. – Geoff Thompson & Laura Alba-Juez (toim.), *Evaluation in Context* s. 47–66. Amsterdam: John Benjamins.
- Thompson, Geoff & Laura Alba-Juez 2014 (toim.): *Evaluation in Context*. Amsterdam: John Benjamins.
- Thompson, Sandra A. 2002: “Object complements” and conversation. Towards a realistic account. – *Studies in Language* 26(1) s. 125–164.
- Thompson, Sandra A. 1988: A discourse approach to the cross-linguistic category “adjective”. – John A. Hawkins (toim.), *Explaining Language Universals* s. 167–185. Oxford: Basil Blackwell.
- Thompson, Sandra A. & Paul Hopper 2001: Transitivity, clause structure, and argument structure: Evidence from conversation. – Joan Bybee & Paul Hopper (toim.), *Frequency and the emergence of linguistic structure* s. 27–60. Typological studies in language 45. Amsterdam: John Benjamins.
- Timberlake, Alan 1977: Reanalysis and actualization in syntactic change. – Charles Li (toim.), *Mechanisms of syntactic change* s. 141–177. Austin: University of Texas Press.

- Tognini-Bonelli, Elena 2001: *Corpus Linguistics at Work*. Studies in Corpus Linguistics 6. Amsterdam: John Benjamins.
- Tola, Joonatan 2015: *Vaikka vaimo vaatisi eroa. ero-kantaisen johdos-pesyeeen määrällinen tutkimus*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Tomasello, Michael 2003: *Constructing a Language. A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Cambridge: Harvard University Press.
- Tommola, Hannu 2010: Mood in Finnish. – Björn Rothstein & Rolf Thieroff (toim.), *Moods in the Languages of Europe* s. 511–527. Studies in Language Companion Series 120. Amsterdam: John Benjamins.
- Tottie, Gunnel 1991: *Negation in English speech and writing. A study in variation*. San Diego: Academic Press.
- Tottie, Gunnel 1982: Where do negative sentences come from? – *Studia Linguistica* 36(1) s. 88–105.
- Tottie, Gunnel 1977: *Fuzzy negation in English and Swedish*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm studies in English 39. Stockholm: Almqvist & Wiksell international.
- Tovena, Lucia M. 2006: Neg-raising: Negation as failure. – Jack Hoeksema, Hotze Rullmann, Víctor Sánchez-Valencia & Ton van der Wouden (toim.), *Perspectives on negation and polarity items* s. 331–356. Amsterdam: John Benjamins.
- Traugott, Elisabeth Closs 1989: On the rise of epistemic meanings in English: an example of subjectification in semantic change. – *Language* 65 s. 31–55.
- Traugott, Elisabeth Closs & Graeme Trousdale 2013: *Constructionalization and constructional change*. Oxford Studies in diachronic and historical linguistics. Oxford: Oxford University Press.
- Traugott, Elisabeth Closs & Graeme Trousdale 2010: Gradience, gradualness and grammaticalization: How do they intersect? – Elisabeth C. Traugott & Graeme Trousdale (toim.), *Gradience, gradualness and grammaticalization* s. 19–44. Typological Studies in Language 90. Amsterdam: John Benjamins.
- Tuggy, David 2006: Schematic network: Ambiguity, polysemy, and vagueness. – Dirk Geeraerts (toim.), *Cognitive linguistics: Basic readings* s. 167–184. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Tummers, Jose, Kris Heylen & Dirk Geeraerts 2005: Usage-based approaches in Cognitive Linguistics: A technical state of the art. – *Corpus Linguistics and Linguistic Theory* 1 s. 225–261.
- Tuppurainen, Hanna 1991: *Kieltojen merkitys ja käyttö keskustelussa*. Lisensiaatintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Ullmann, Stephan 1962: *Semantics: an introduction to the science of meaning*. Oxford: Blackwell.
- Vainikka, Anne 1992: Kielio pillisten sijojen syntaktinen kuvaus. – *Virittäjä* 96 s. 295–322.
- Vanhatalo, Ulla 2003: Kyselytestit vs. korpuslingvistiikka lähisyronymien semanttisten sisältöjen arvioinnissa – mitä vielä keskeisestä ja tärkeästä? – *Virittäjä* 107 s. 351–369.
- Vendler, Zeno 1963: Grammar of Goodness. – *The Philosophical Review* 72(4) s. 446–465.
- Verdonik, Darinka 2010. Between understanding and misunderstanding. – *Journal of Pragmatics* 42(5) s. 1364–1379.

- Verhagen, Arie 2008: Intersubjectivity and the architecture of language system. – Jordan Zlatev (toim.), *The Shared Mind: Perspectives on Intersubjectivity* s. 307–331. Amsterdam: John Benjamins.
- Verhagen, Arie 2007: Construal and Perspectivization. – Dirk Geeraerts & Hubert Cuyckens (toim.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* s. 48–81. Oxford: Oxford University Press.
- Verhagen, Arie 2005: *Constructions of Intersubjectivity. Discourse, Syntax, and Cognition*. Oxford: Oxford University Press.
- Viberg, Åke 2012: Language-specific meanings in contrast: A corpus-based contrastive study of Swedish *få* 'get'. – *Linguistics* 50(6) s. 1413–1461.
- Vilkuna, Maria 2015: Negation in Finnish. – Matti Miestamo, Anne Tamm & Beáta Wagner-Nagy (toim.), *Negation in Uralic Languages* s. 457–485. Typological Studies in Language 108. Amsterdam: John Benjamins.
- Vilkuna, Maria 1992: *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulokinnassa*. Suomi 163. Helsinki: SKS.
- Vilppula, Matti 1987: Sanan käänteismerkityksistä. – *Virittäjä* 91 s. 34–51.
- Vilppula, Matti 1986: Sanan käänteismerkityksistä. – *Virittäjä* 90 s. 395–412.
- Virtanen, Mikko T. 2015: *Akateeminen kirja-arvio moniäänisenä toimintana*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Visakko, Tomi 2015: *Self-promotion as semiotic behavior. The mediation of personhood in light of Finnish online dating advertisements*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Visapää, Laura 2008: *Infinitiivi ja sen infiniittisyys. Tutkimus suomen kielen itsenäisistä A-infinitiivikonstruktioista*. Helsinki: SKS.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkooversio, viitattu 8.8.2019. Saatavilla: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7
- Vries, Mark de 2007: Invisible constituents? Parentheticals as b-merged adverbial phrases. – Nicole Dehé & Yordanka Kavalova (toim.), *Parentheticals* s. 203–234. Amsterdam: John Benjamins.
- Wason, P. C. 1972: In Real Life Negatives Are False. – *Logique et Analyse* 15 s. 17–38.
- Wason, P. C. 1965: The Contexts of Plausible Denial. – *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 4 s. 7–11.
- Wierzbicka, Anna 1996: *Semantics: Primes and Universals*. Oxford: Oxford University Press.
- Wiik, Kalevi 1981: *Jos*-lause subjektina suomessa. – Kalevi Wiik (toim.), *Kielitieteellisiä lastuja* 1 s. 30–31, lastu 7. Turku: Suomen kielitieteellinen yhdistys r.y.
- Wouden, Ton van der 1997: *Negative context. Collocation, polarity and multiple negation*. London: Routledge.
- Wurff, Wim van der 1998: On expletive negation with adversative predicates in the history of English. – Ingrid Tieken-Boon van Ostade, Gunnel Tottie & Wim van der Wurff (toim.), *Negation in the history of English* s. 295–328. Topics in English Linguistics 26. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Yli-Vakkuri, Valma 1986: *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen julkaisuja 28.

- Yoon, Suwon 2011: *“Not” in the mood: the syntax, semantics and pragmatics of evaluative negation*. Väitöskirja. Department of linguistics. University of Chicago.
- Zimmer, Karl 1964: *Affixal Negation in English and other Languages*. – Supplement to WORD, Vol. 20(2), Monograph no. 5.
- Zipf, George Kingsley 1949: *Human behavior and the principle of least effort*. Cambridge: Addison-Wesley Press.
- Zlatev, Jordan 2010: Phenomenology and Cognitive Linguistics. – Shaun Gallagher & Dan Schmicking (toim.), *Handbook on Phenomenology and Cognitive Science* s. 415–416. Dordrecht: Springer.
- Zlatev, Jordan 2007: Embodiment, language and mimesis. – Tom Ziemke, Zlatev Jordan & Frank M. Roslyn (toim.), *Body, Language and Mind. Vol. 1: Embodiment* s. 297–337. Cognitive Linguistic Research 35(1). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Zwicky, Arnold & Jerrold Sadock 1975: Ambiguity tests and how to fail them. – John Kimball (toim.), *Syntax and Semantics* Vol. 4 s. 1–36. New York: Academic Press.

LIITE: AINEISTOLÄHTEET JA AINESLÄHDE- LYHENTEIDEN SELITYKSET

A *Epäillä-verbiaineisto*

Vanhan kirjasuomen aineisto

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (2013). *Vanhan kirjasuomen korpus* [tekstikorpus]. Kielipankki. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-201407165>

Käytetty alun perin Kotimaisten kielten keskuksen Kaino-palvelun kautta: http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/vks_coll_rdf.xml

WK = Uusi Suomenkielinen Wirsi-Kirja, 1701.

Varhaisnykysuomen aineisto

1. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (2016). *Varhaisnykysuomen korpus, Kielipankki-versio* [tekstikorpus]. Kielipankki. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-20140730147>

Käytetty alun perin Kotimaisten kielten keskuksen Kaino-palvelun kautta: http://kaino.kotus.fi/korpus/1800/meta/1800_coll_rdf.xml

Kukkanen = Pietari Hannikainen: Salojärven kukkanen (Jutelmia läheltä ja kaukaa 2), 1884.

Nuijasota = Koskinen (Forsman), Yrjö Sakari: *Nuijasodan syyt ja alku Pohjanmaalla* (väitöskirja), 1858.

TVS = Turun Viikko-Sanomat.

2. Kansalliskirjasto (2011). *Kansalliskirjaston sanoma- ja aikakauslehti-kokoelman suomenkielinen osakorpus, Kielipankki-versio* [tekstikorpus]. Osakorpuksat 1820–29, 1870 ja 1876. Kielipankki. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2016050302>

Kansan Lehti = Kansan Lehti, Pirkanmaan sos.dem. lehti, 1870.

Nykysuomen aineisto

1. CSC – Tieteen tietotekniikan keskus (1998). *Suomen kielen teksti-kokoelman Helsinki-Korp-versio* [tekstikorpus]. Kielipankki. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2016050207>

Käytetty alun perin Kielipankin Lemmie-käyttöliittymän kautta: <https://www.kielipankki.fi/tools/archive/lemmie-www/>

HSma_mn = Helsingin Sanomat 1995, pääkirjoitusivu.

HSmp = Helsingin Sanomat 1995, mielipidesivu.

HäSa = Hämeen Sanomat 2000.

KSa = Kangasalan Sanomat 1990-luku.

2. Käännössuomen korpus (Joensuun yliopisto).

Kaunokirjallinen muut-osuus:

Huviretki = Raija Oranen: Huviretki (sarjassa Maan aamu). Gummerus, 1996.

Kuuntele = Nicholas Sparks: Kuuntele vain muistoja [The Notebook, 1996] suom. Kaisa Luntinen. WSOY, 1996.

Maan tytär = Agnes Smedley: Maan tytär [Daughter of Earth] suom. Kersti Juva. Like, 1991.

Nickleby = Dickens, Charles: Nicholas Nicklebyn elämä ja seikkailut [The life and adventures of Nicholas Nickleby, 1839]. Suomentanut Kersti Juva. WSOY, 1992.

3. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (2016). *Suomalaisen kirjallisuuden klassikoita, Kielipankki-versio* [tekstikorpus]. Kielipankki. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-20140730186>

Käytetty alun perin Kotimaisten kielten keskuksen Kaino-palvelun kautta: http://kaino.kotus.fi/korpus/klassikot/meta/klassikot_coll_rdf.xml

Pojat = Maiju Lassila: Pojat asialla, 1911.

4. Lisätyt esimerkit

Esitelmä = Katkelma esitelmästä seminaarissa ”Oikeuslingvistiikan ja laskennallisen kielitieteen uudet mahdollisuudet” Helsingin yliopistossa 21.10.2014.

HS = Helsingin Sanomat 5.2.2010.

HY = Uutinen ”Maapallon biosfääri radikaalin muutoksen edessä” Helsingin yliopiston internetsivuilla 7.6.2012.

KK = Elina Hirvonen: Kauimpana kuolemasta. WSOY, 2010.

Kotimaa = Kotimaa-lehden artikkeli ”Kuinka paljon pappi voi epäillä?” 28.1.2010.

SE = Mika Waltari: Sinuhe egyptiläinen. WSOY, 1945.

Yle = Yle Uutisten artikkeli ”Muslimiyhteisö: Suvivirsi ei ole meille ongelma” 26.3.2014.

B Epäily(s)-nominiaineisto

HS.fi = Suomen kognitiivista kielioppia sukukielten kehityksessä -tutkimusprojekti, Helsingin yliopisto, suomen kielen, suomalais-ugrilaisien ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos (2014). *HS.fi-uutiskommenttiaineisto* [tekstikorpus]. Kielipankki. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2014052718>

C Johdannossa käytetyt esimerkit muista lekseemeistä

- Kauppalehti = Kauppalehti 12.11.2019: Pakkoraportointi verottajalle epäilyttää. Saatavilla: <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/pakkoraportointi-verottajalle-epailyttaa-tulee-mieleen-etta-nytt-ammutaan-karpasia-tykillä/3d09faf3-3ea9-4873-b5d1-83004d5b3123> – viitattu 11.2.2020.
- Kotona = Kotona Asuen -seniorihoiva: Palvelut sairaalasta kotiutumisen yhteydessä. Saatavilla: <https://www.kotonaasuen.fi/hoivapalvelut/palvelut-sairaalasta-kotiutumisen-yhteydess%C3%A4> – viitattu 3.8.2019.
- Maailma.net = Suomen IPS 24.5.2005: Japanin YK-kypsyys epäilyttää. Saatavilla: <https://www.maailma.net/uutiset/japanin-yk-kypsyys-epailyttaa> – viitattu 11.2.2020.
- Päiväkodit = Yle Uutiset 15.1.2018: Päiväkotien ryhmäkoot eivät pysy sovitussa raameissa – tutkija on huolissaan lasten turvallisuudesta. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-10013815> – viitattu 3.8.2019.
- Suomi24_2017 = Suomi24-Korp-2017H2. Kielipankki. Saatavilla: <https://korp.csc.fi>
- Talvikunnossapito = Yle Uutiset 29.11.2013: Jyväskylä hakee säästöjä luopumalla jalkakäytävien talvikunnossapidosta. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-6961709> – viitattu 3.8.2019.
- Terveyskylä = Terveyskylä.fi: Diabetestalo: Huoli alkoholin käytöstä? Saatavilla: <https://www.terveyskyla.fi/diabetestalo/tietoa/tietoa-vaihteleviin-tilanteisiin/alkoholi/huoli-alkoholin-k%C3%A4yt%C3%B6st%C3%A4> – viitattu 3.8.2019.

